

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

*«Συλλογές θεραπευτικών κειμένων σε κώδικες του 14^{ου} αιώνα: Τα Δυναμερά του
ψευδο-Μυρεψού και του Καλλίστου»*

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΧΡΗΣΤΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΕΛΕΝΗ ΚΑΛΤΣΟΓΙΑΝΝΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2024

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Επταμελής Συμβουλευτική Επιτροπή	iii
Ευχαριστίες	iv
Περίληψη.....	v
Εισαγωγή.....	1
Συντομογραφίες.....	3
Πηγές.....	4
Δευτερογενής Βιβλιογραφία	8
Δικτυογραφία	10
Βυζαντινά Νοσοκομεία-Ιστορική Εξέλιξη.....	11
Ιατρικές Υπηρεσίες σε Μοναστικά Τυπικά και ο Ξενών του Παντοκράτορα	19
Το Προσωπικό του Ξενώνα.....	23
Ιατρική Περίθαλψη.....	27
Η Βοτανική στα Αντιδοτάρια.....	29
Κατηγορίες Αντιδότων.....	30
Μέτρα και Σταθμά.....	33
Η Αποτελεσματικότητα των Συνταγών.....	36
Τα Δυναμερά του Ψευδο-Μυρεψού και του Καλλίστου και Άλλα Δυναμερά	37
Περιγραφή των χειρογράφων.....	488
Οι αρχές της παρούσας έκδοσης	511
Σχόλια.....	1477
Πίνακες Συστατικών.....	1555
Πίνακας 1. Τα φυτικά φάρμακα	1555
Πίνακας 2. Ζώα και ζωικά συστατικά.....	1733
Πίνακας 3. Τα ανόργανα συστατικά.....	1766
Appendix	1822
Εικόνες	3511
Abstract	3577

Ελένη Καλτσογιάννη
αναπληρώτρια καθηγήτρια βυζαντινής φιλολογίας τμήματος φιλολογίας
πανεπιστημίου Ιωαννίων.

Αθανασία Ζωγράφου
Καθηγήτρια αρχαίας ελληνικής φιλολογίας τμήματος φιλολογίας πανεπιστημίου
Ιωαννίνων.

Μάριος Μαρσέλος
Ομότιμος καθηγητής της σχολής επιστημών υγείας του πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Δημήτριος Σ. Γεωργακόπουλος
Επίκουρος καθηγητής βυζαντινής φιλολογίας τμήματος φιλολογίας πανεπιστημίου
Ιωαννίνων.

Μαρία Τωμαδάκη
Επίκουρη καθηγήτρια βυζαντινής φιλολογίας τμήματος φιλολογίας πανεπιστημίου
Ιωαννίνων.

Χαρίλαος Αυγερινός
Επίκουρος καθηγητής αρχαίας ελληνικής φιλολογίας τμήματος φιλολογίας
πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Φεβρωνία Νούσια
Επίκουρη καθηγήτρια βυζαντινής φιλολογίας τμήματος φιλολογίας Πανεπιστημίου
Πατρών

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου Ελένη Καλτσογιάννη για την συνεχή υποστήριξη και καθοδήγησή της καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής, την καθηγήτρια κυρία Αθανασία Ζωγράφου και τον ομότιμο καθηγητή κύριο Μάριο Μαρσέλο. Ευχαριστώ τον κύριο Ηλία Βαλιάκο, διότι παίρνοντας ως παράδειγμα την ενασχόληση του με τον Μυρεψό και το μεγαλειώδες έργο του μπόρεσα να οργανώσω αναλόγως την δική μου εργασία και να ακολουθήσω μια ανάλογη δομή πάνω σε ένα πρωτόγνωρο για μένα θέμα.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου και τον σύζυγό μου για την αμέριστη συμπαράσταση και υπομονή τους αλλά και για το πείσμα με το οποίο με ενθάρρυναν στιγμές που ένιωθα πως έχω πολύ και ίσως ατελείωτο δρόμο μπροστά μου. Δεν θα μπορούσα βέβαια να ξεχάσω την εργοδότηριά μου, κυρία Δρόσου, η οποία μου επέτρεψε να έχω μόνιμα τον υπολογιστή και τις σημειώσεις μου στη δουλειά ώστε να προχωρήσω την εργασία μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το θέμα της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι η κριτική έκδοση και ο μερικός σχολιασμός τριών χειρογράφων που χρονολογούνται στον 14^ο αιώνα και ανήκουν στην κατηγορία των ιατρικών. Τα δύο από τα τρία παραδίδουν το ίδιο κείμενο και τα αποδίδουμε σε κάποιον ψευδο-Μυρεψό λόγω της σύνδεσης του περιεχομένου τους με το Δυναμερό του Νικολάου Μυρεψού και το τρίτο αποδίδεται σε κάποιον Κάλλιστο. Ως προς το περιεχόμενό τους έχουν κοινά στοιχεία τόσο με τον Μυρεψό αλλά, και με έργα συγγραφέων όπως, ο Αλέξανδρος Τράλλεων, ο Αέτιος ο Αμιδηνός, ο Αίλιος Πρωμότος, ο Γαληνός, ο Ορειβάσιος και ο Αρχιγένης, ενώ υπάρχουν και συνταγές που δεν παραδίδονται από κάποια άλλη πηγή πέρα από αυτούς τους τρεις κώδικες. Για να εμβαθύνουμε ωστόσο στα κείμενα αυτά καθαυτά προχωρήσαμε σε μια ιστορική αναδρομή γύρω από θέματα, όπως η εξέλιξη του συστήματος υγείας και η αντίληψη γύρω από την αντιμετώπιση των ασθενειών στο Βυζάντιο από τον 4^ο έως τον 13^ο αιώνα. Σημαντικό μέρος της εξέλιξης αυτής αποτέλεσαν οι ξενῶνες, ιδρύματα που παρείχαν ιατρική περίθαλψη, ενώ δόθηκαν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα ξενώνων ώστε να γίνει αντιληπτός ο πυρήνας δημιουργίας και συνάμα χρήσης των αντιδοταρίων.

Επιπλέον, αυτό στο οποίο αφιερώθηκε αρκετός χώρος στην εργασία είναι η καταγραφή των φυτικών, ζωικών και ανόργανων στοιχείων που χρησιμοποιούνται στις συνταγές, αλλά και αναφορές σε κάποιες φαρμακολογικές μελέτες, *in vitro* και *in vivo* πειράματα για τις θεραπευτικές ιδιότητες κάποιων από αυτά.

Σκοπός της διδακτορικής αυτής διατριβής είναι να ενταχθούν τα κείμενα που μελετήθηκαν στο ευρύ δίκτυο των αντιδοταρίων, να γίνει αντιληπτή η σύνδεσή τους με προγενέστερη θεωρία όπως εκείνη του Διοσκουρίδη και να τονιστεί η μοναδικότητα και σπουδαιότητά τους μέσω του περιεχομένου τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η κριτική έκδοση και ο μερικός σχολιασμός δύο αντιδοταρίων, συλλογών θεραπευτικών κειμένων αντικείμενο χρήσης σε ξενώνες, νοσοκομεία δηλαδή της ύστερης αρχαιότητας, της Βυζαντινής και όχι μόνο περιόδου.

Για την δημιουργία μιας πληρέστερης εικόνας γύρω από το θέμα των αντιδότηων, του τόπου, του τρόπου χρήσης καθώς και της ιατρικής αντίληψης γενικότερα θεωρήθηκε σκόπιμο να προτάξουμε ένα εισαγωγικό θεωρητικό τμήμα. Η εξέλιξη του συστήματος υγείας και η εδραίωσή του ακολούθησε μια μακρά πορεία με τη στήριξη της θρησκείας μέσω της θεώρησης της ιατρικής ως υπέρτατης πράξης φιλανθρωπίας και αγάπης αλλά και του κράτους.

Στη συνέχεια, απαριθμήθηκαν κάποια νοσοκομεία που ιδρύθηκαν από τον 4^ο έως και τον 13^ο αιώνα, ωστόσο επικεντρωθήκαμε περισσότερο στο κατεξοχήν παράδειγμα νοσοκομειακού ιδρύματος, τον *ξενώνα* της μονής του Παντοκράτορα. Ο όρος νοσοκομείο χρησιμοποιείται χωρίς βέβαια να υπάρχει πρόθεση σύγκρισης των νοσοκομειακών αυτών ιδρυμάτων που παρείχαν ιατρική περίθαλψη με σύγχρονα. Μέσω της παρουσίασης του *Τυπικού* του μοναστηριού συλλέχθηκαν πληροφορίες για το παρακείμενο νοσοκομείο και έγινε αντιληπτό το μέγεθος της ιατροκοποίησης που σχετίζεται τόσο με τις υποδομές και το προσωπικό, όσο και με το είδος της ιατρικής περίθαλψης που λάμβαναν οι ασθενείς.

Έπειτα, αναλύθηκε το είδος της βοτανικής, κυρίως της πρακτικής και χρηστικής της εκδοχής που έχει να κάνει με την βαθιά γνώση των θεραπευτικών φυτών και αποτελούσε όπως φαίνεται τη βάση για την παρασκευή σύνθετων αντιδότηων με πολλά συστατικά από τους φαρμακοποιούς. Όπως παρατηρήθηκε από τις συνταγές που μελετήθηκαν, τα αντίδοτα συναντώνται σε ποικίλες παραλλαγές, όπως δισκία, έμπλαστρα και αλοιφές πέρα από τα αντίδοτα σε υδαρή μορφή, και σε διαφορετικές μονάδες μέτρησης και δοσολογίες οι οποίες μεταβάλλονται ανάλογα με τα συμπτώματα (αν έχει κάποιος πυρετό ή όχι) και τη σοβαρότητα της ασθένειας.

Τέλος, εξετάστηκε το ζήτημα της αποτελεσματικότητας των συνταγών, ενώ μέσω της ενδελεχούς παρουσίασης των θεραπευτικών φυτών και των ιδιοτήτων τους πήραμε μια ιδέα για την συνέχεια της χρήσης τους που ξεκινά από την εποχή του Διοσκουρίδη και του Γαληνού και ισχύει μέχρι και σήμερα με στοιχεία για τις ιδιότητές τους από εθνοφαρμακολογικές έρευνες, *in vitro* πειράματα και μελέτες.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να γίνει κατανοητή η ένταξη των κειμένων που μελετήθηκαν στο δίκτυο των αντιδοταρίων και η σύνδεση με προγενέστερη θεωρία γύρω από τις περιγραφές των φυτών και τις θεραπευτικές τους ιδιότητες, όπως εκείνη του Διοσκουρίδη και του Γαληνού. Τέλος, αυτό στο οποίο κρίνεται σημαντικό να σταθούμε είναι η μοναδικότητα των κειμένων αυτών, καθώς παραδίδουν συνταγές που δεν απαντώνται από άλλη πηγή και μπορούν να συμβάλλουν με τη σειρά τους στη διεύρυνση του *corpus* των αντιδοταρίων εν συνόλω.

Βαλιάκος: Βαλιάκος Ηλίας Απ., *Η συμβολή του Νικολάου Μυρεψού στην προώθηση και την τεκμηρίωση της βοτανολογίας και της φαρμακευτικής κατά την ύστερη βυζαντινή εποχή*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Επιστημών Υγείας Τμήμα Ιατρικής, Λάρισα 2014.

Bennett: Bennett David, *Medicine and Pharmacy in Byzantine Hospitals A study of the Extant Formularies*, Routledge 2019.

Botany: Touwaide Alain, “Botany”, in: Stavros Lazaris (ed.), *A Companion to Byzantine Science*, Brill’s Companion to the Byzantine World, Volume 6, Leiden, Boston, 2020.

Δημητράκος: Δημητράκος Δ., *Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσας*, Αθήναι, Εκδόσεις Δομή, 1966.

Hunger: Hunger, H., Kresten, O.: *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, 2: Codices juridici, codices medici. – Wien, 1969.

Innovation in Byzantine Medicine: Petros Bouras-Vallianatos, *Innovation in Byzantine Medicine. The Writings of John Zacharias Aktouarios (c.1275–c.1330)*, Oxford, 2020.

Issues to posology: Valiakos E., Marselos M., Diamandopoulos A., “Issues to posology in ancient Greek, Roman and Byzantine medical texts” in Athanasios Diamandopoulos (ed.), *Deltos Journal for the History of Medicine*, Volume 33, Issue 51, Athens, June 2023.

Κριαράς: Κριαράς Ε., *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας*, 1100-1669, Θεσσαλονίκη, Τόμος 8, 1971.

Langkavel: Langkavel B., *Botanik der spaeteren Griechen vom Dritten bis Dreizehnten Jahrhundert*, Berlin, (F. Berggold), 1866.

LBG: E. Trapp, *Lexikon zur byzantinischen Gräzität*, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien, 2001-2011.

Le Typikon: Gautier Paul, *Le Typikon du Christ Sauveur Pantocrator*, *Revue des études byzantines* 32 (1974), σελ. 907-924.

Livre des cérémonies: Constantin VII Porphyrogénète, *Le Livre des cérémonies*, éd., trad. et comm. G. Dagron, B. Flusin et al., t. I-V, (*Corpus Fontium Historiae Byzantinae* 52), Paris, Association des amis du Centre d’histoire et civilisation de Byzance, 2020.

LSJ: H. G. Liddell – R. Scott, *A Greek- English Lexicon*, a new edition revised and augmented throughout by H. S. Jones, (Oxford, 1940), with a Supplement ed. By E. A. Barber, (Oxford 1968).

Medicine and Pharmacy: Touwaide Alain, “Medicine and Pharmacy”, in: Stavros Lazaris (ed.), *A Companion to Byzantine Science*, Brill’s Companion to the Byzantine World, Volume 6, Leiden, Boston, 2020.

Miller: Miller Timothy S., *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1997.

Ορλάνδος: Ορλάνδος Αναστάσιος Κ., *Η Αναπαράστασις του Ξενώνος της εν Κωνσταντινουπόλει μονής του Παντοκράτορος*, Εταιρεία Βυζαντινών Σπουδών, 1941.

PLP: *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, Wien 2001.

REB: *Revue des études byzantines*

Schilbach: Schilbach Erich, *Byzantinische Metrologische Quellen*, Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Θεσσαλονίκη, 1982.

TLG: Thesaurus Linguae Graecae, TLG^R, registered trademark of the University of California at Irvine: <https://stephanus.tlg.uci.edu/index.php>

Τυπικόν Αγίου Μάμαντος: Ευστρατιάδης Σωφρόνιος, «*Τυπικὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Μάμαντος*», *Ἑλληνικά* 1 (1928).

Τυπικόν Ἡλίου Βωμῶν: «*Τυπικὸν τῆς σεβασμίας Μονῆς τῆς Θεοτόκου τῶν Ἡλίου Βωμῶν ἥτοι τῶν Ἑλεγκμῶν*» Dmitrievsky, *Typika*.

Φυτολογικό Λεξικό: Παναγιώτης Γενναδίου, *Λεξικὸν Φυτολογικὸν Περιλαμβάνον τα ονόματα, την ἰθαγένειαν και τον βίον υπερδεκασχιλίων φυτῶν, εν οἷς και τα λόγω χρησιμότητος ἢ κόσμου καλλιεργούμενα, των οποίων περιγράφονται και η ἱστορία, η καλλιέργεια, τα προϊόντα και αἱ νόσοι*, Αθήνα, 1914.

Vita Marciani (antiquior): *Vita S. Marciani oeconomī*, εκδ. Αθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεύς, στο *Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας*, 5 vols. (St. Petersburg, 1891-8), 4.

ΠΗΓΕΣ

Aelius Promotus, *Dynameron*,

D. Crismani, *Elio Promoto Alessandrino, Manuale della salute (Δυναμερόν)* [*Hellenica: Testi e strumenti di letteratura greca antica, medievale e umanistica* 9. Alessandria, Italy: Edizioni dell’Orso, 2002]: 32-250, 260-264.

Aëti^{us}, *Iatricorum liber iii*

A. Olivieri, *Aëtii Amideni libri medicinales i-iv* [*Corpus medicorum Graecorum* 8.1. Leipzig: Teubner, 1935]: 260-355.

Aëti^{us}, *Iatricorum liber v, /viii*

A. Olivieri, *Aëtii Amideni libri medicinales v-viii* [*Corpus medicorum Graecorum* 8.2. Berlin: Akademie-Verlag, 1950]: 6-119.

Aëti^{us}, *Iatricorum liber ix*

Σ. Ζερβός, “Ἀετίου Ἀμιδηνοῦ λόγος ἑνατος”, Ἀθηνᾶ 23 (1911): 273–390.

Aëti^{us}, *Iatricorum liber xi*

C. Daremberg and C.É. Ruelle, *Oeuvres de Rufus d'Éphèse*, Paris: Imprimerie Nationale, 1879 (repr. Amsterdam: Hakkert, 1963): 85-126, 568-581.

Aëti^{us}, *Iatricorum liber xii*

G.A. Kostomiris, *Ἀετίου λόγος δωδέκατος*, Paris: Klincksieck, 1892: 7-131.

Aëti^{us}, *Iatricorum liber xv*

Σ. Ζερβός, “Ἀετίου Ἀμιδηνοῦ λόγος δέκατος πέμπτος”, Ἀθηνᾶ 21 (1909): 7-138.

Alexander Trallianus, *Therapeutica*,

T. Puschmann, *Alexander von Tralles*, vols. 1-2, Vienna: Braumüller, 1:1878; 2:1879 (repr. Amsterdam: Hakkert, 1963): 1:441-617; 2:3-585.

Archigenes, *Fragmenta*

C. Brescia, *Frammenti medicinali di Archigene*, Naples: Libreria Scientifica Editrice, 1955: 9-24.

Galenus, *De compositione medicamentorum*,

De compositione medicamentorum secundum locos libri x

C.G. Kühn, *Claudii Galeni opera omnia*, vols. 12-13, Leipzig: Knobloch, 12:1826; 13:1827 (repr. Hildesheim: Olms, 1965): 12:378-1007; 13:1-361.

Galenus, *De compositione medicamentorum II*,

De compositione medicamentorum per genera libri vii

C.G. Kühn, *Claudii Galeni opera omnia*, vol. 13, Leipzig: Knobloch, 1827 (repr. Hildesheim: Olms, 1965): 362–1058.

Galenus, *De sanitate*

De sanitate tuenda libri vi

K. Koch, *Galenus de sanitate tuenda libri vi* [*Corpus medicorum Graecorum* 5.4.2. Leipzig: Teubner, 1923]: 3-198.

Hippiatrica, *Hippiatrica Cantabrigiensia*

K. Hoppe and E. Oder, *Corpus hippiatricorum Graecorum*, vol. 2, Leipzig: Teubner, 1927 (repr. 1971): 125-252.

Metrodora, *De mulierum morbis*

De mulierum morbis uteri,

G. Del Guerra, *Il Libro di Metrodora: sulla malattie delle donne e il ricettario di cosmetica e terapia*, Milan: Ceschina, 1953: 37-93.

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*,

I. Valiakos, *Das Dynameron des Nikolaos Myrepsos*, Heidelberg: Propylaeum, 2019: 3-1126; 1128-1133; 1135-1139.

Oribasius, *Eclogae*

Eclogae medicamentorum

J. Raeder, *Oribasii collectionum medicarum reliquiae*, vol. 4 [*Corpus medicorum Graecorum* 6.2.2. Leipzig: Teubner, 1933]: 185-307.

Oribasius, *ad Eunapium*

Libri ad Eunapium (libri i–iv)

J. Raeder, *Oribasii synopsis ad Eustathium et libri ad Eunapium* [*Corpus medicorum Graecorum* 6.3. Leipzig: Teubner, 1926 (repr. 1964)]: 317-318, 320-347, 349-393, 396-433, 436-498

Oribasius, *Synopsis*

Synopsis ad Eustathium filium

Raeder, *Oribasii synopsis ad Eustathium et libri ad Eunapium* [*Corpus medicorum Graecorum* 6.3. Leipzig: Teubner, 1926 (repr. 1964)]: 3-313

Paulus, *Epitomae*

Epitomae medicae libri septem

J. L. Heiberg, *Paulus Aegineta*, 2 vols. [*Corpus medicorum Graecorum* 9.1 & 9.2. Leipzig: Teubner, 9.1:1921; 9.2:1924]: 9.1:3-388; 9.2:5-41.

S. Amigues, *Théophraste. Recherches sur les plantes*, vol. 1-5, Paris: Les Belles Lettres, 1-4:2003; 5:2006.

A. Delatte, *Anecdota Atheniensia et alia*, vol. 2, Paris: Droz, 1939.

K. Latte, *Hesychii Alexandrini lexicon*, vols. 1-2, Copenhagen: Munksgaard, 1:1953; 2:1966.

L. Massa Positano, *Jo. Tzetzae commentarii in Aristophanem* [*Scholia in Aristophanem* 4.1]. Groningen: Bouma, 1960.

M. Wellmann, *Pedanii Dioscuridis Anazarbei de materia medica libri quinque*, 3 vols., Berlin: Weidmann, 1:1907; 2:1906. 3:1914 (repr. 1958).

Αναστασίου Αρχοντούλα, *Η χορηγία στις ανατολικές επαρχίες της Βυζαντινής αυτοκρατορίας Αφιερωματικές και κτητορικές επιγραφές ναών της Μ. Ασίας (4^{ος}-15^{ος} αι.)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διδακτορική Διατριβή Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Τομέας Βυζαντινής Αρχαιολογίας, τόμος Α', Θεσσαλονίκη, 2005.

Bliquez Lawrence J., "Two Lists of Greek Surgical Instruments and the State of Surgery in Byzantine Times" *Dumbarton Oaks Papers* 38, (1984).

Δασκαλάκης Μαρίνος κ.α, *Το νοσοκομείο της Αυτοκρατορικής Μονής Του Παντοκράτορος Σωτήρος Χριστού Στην Κωνσταντινούπολη (15.10.1136-29.5.1453)*, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Τμήμα Νοσηλευτικής, Ηράκλειο 2019.

Δήμου Ε. "Ορυκτολογική Μελέτη Λιθαργύρων από τη Θάλασσα Περιοχή Του Σιγρίου Λέσβου" *Πρακτικά 2^ο Συνεδρίου της Επιτροπής Οικονομικής Γεωλογίας, Ορυκτολογίας & Γεωχημείας, Θεσσαλονίκη 7-9 Οκτωβρίου 2005*, Θεσσαλονίκη 2005.

Horden Peregrine, "How Medicalized were Byzantine Hospitals?" In N. Bulst, & K. H. Spiess (Eds.), *Sozialgeschichte Mittelalterlicher Hospitäler* (pp. 213 35). (Vorträge und Forschungen). Jan Thorbecke Verlag. 2007.

Kazhdan Alexander., "The Image of the Medical Doctor in Byzantine Literature of the Tenth to Twelfth Centuries" *Dumbarton Oaks Papers* 38, (1984), Symposium on Byzantine Medicine (1984).

Kotzabassi S., *The Pantokrator Monastery in Constantinople*, Byzantinisches Archiv 27, De Gruyter, 2013.

Μαρσέλος Μάριος. "Τα φυτικά φάρμακα της Ιπποκρατικής Συλλογής". *Πρακτικά 17ου Συμποσίου της Εταιρείας για τη Διάδοση του Ιπποκρατείου Πνεύματος*, Αθήνα, Μάρτιος 2021, Τόμος Β'.

Μαρσέλος Μάριος. "Τα φάρμακα της Ιπποκρατικής Συλλογής" – Ταυτοποίηση και Αξιολόγηση. Στο: Ασκληπιός – Ιπποκράτης και Επέκεινα. Επιμέλεια έκδοσης Κουσκούκης Κ, Έκδοση Ιατρικού Συλλόγου Αθηνών, Αθήνα 2022.

Μπούρας-Βαλλιανάτος Πέτρος., «Η ιατρική Τέχνη στο Βυζάντιο», *Νεύσις* 24, (2016).

R. Janin, *La Géographie ecclésiastique de l'empire byzantin I: Le siège de Constantinople et le patriarcat œcuménique 3: Les églises et les monastères*. 2nd ed. Paris 1969.

Scarborough John “Early Byzantine Pharmacology” *Dumbarton Oaks Papers*, 38 (1984), Symposium on Byzantine Medicine (1984).

Σταβέλα Στυλιανή Α., *Η ξενοδοχία στο Βυζάντιο*, Διδακτορική Διατριβή Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Τομέας Αρχαίας και Μεσαιωνικής Ιστορίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998.

Σταυρακάκης Ν., «Η λουτροθεραπεία ως μέσο θεραπείας και προαγωγής της υγείας στο Βυζάντιο», *Αρχαία Ελληνική Ιατρική* 33(3): 2016.

Talbot Alice-Mary, *Μορφές Μοναστικής Εμπειρίας στο Βυζάντιο 800-1453* [Μτφρ. Αλέξανδρος Αλεξάκης], University Studio Press Θεσσαλονίκη, 2023.

Valiakos E., Marselos M., Sakellaridis N., Constantinidis Th., Skaltsa H., “Ethnopharmacological approach to the herbal medicines of the “Antidotes” in Nikolaos Myrepsos’ *Dynameron*”, *Journal of Ethnopharmacology* 163 (2015).

Valiakos Ilias., *Nikolaos Myrepsos’ Dynameron Critical Edition*, Heidelberg University Library, 2020.

Vivian Nutton, *Ancient Medicine*, London, Routledge, 2012.

Watkins Frances et al., “Antimicrobial assays of three native British plants used in Anglo-Saxon medicine for wound healing formulations in 10th century England” Medicins Research Group, School of Health, Sport and Bioscience, University of East London, 2012.

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

<https://www.agriamanitaria.gr>
<https://animaldiversity.org>
<http://www.aristarchus.unige.net/Wordsinprogress/it-IT/Database/View/5707>
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/chem-2019-0003/html>
<https://en-academic.com>
<https://www.ema.europa.eu/en>
<https://eol.org>
<https://www.greekflora.gr>
<https://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>
<https://www.hindawi.com>
<https://www.kew.org>
<https://www.marinespecies.org>
<https://www.mdpi.com>
<http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology>
<http://medplants.blogspot.com>
<https://www.nlm.nih.gov>
<https://www.nparks.gov.sg/florafaunaweb>
<https://ntbg.org>
<https://nutritionandmetabolism.biomedcentral.com>
<https://pinakes.irht.cnrs.fr>
<https://www.plantatlas.eu>
<https://plantnet.org/en/>
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov>
<https://www.researchgate.net>
<https://www.sciencedirect.com>
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10942912.2020.1828456>
<https://ukrbn.com/index.php?lang=0>
<https://www.wikipedia.org>
<https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list>

Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης το 330 μέχρι την τουρκική κατάληψη το 1453 οι πόλεις της Βυζαντινής αυτοκρατορίας υποστήριζαν οργανωμένα φιλανθρωπικά ιδρύματα. Ακόμα και πριν το 330 η χριστιανική εκκλησία της Αντιόχειας και οι θυγατρικές τις εκκλησίες στην ενδοχώρα της Συρίας διατηρούσαν φιλανθρωπικά ιδρύματα που ονομάζονταν ξενοδοχεία (ξενῶνες)¹. Σε γενικές γραμμές οι όροι ξενώνας και ξενοδοχείο χρησιμοποιούνταν με την έννοια του νοσοκομείου, ενός ιδρύματος δηλαδή για την θεραπεία των αρρώστων και των πληγωμένων. Ο διαχωρισμός μεταξύ των όρων ξενώνας, ξενοδοχείο και νοσοκομείο δεν είναι απλός. Ο όρος ξενοδοχείο που η ουσιαστική του σημασία είναι ένα μέρος στο οποίο μπορούν να διαμείνουν ξένοι καταγράφεται στα ιδρύματα ξενόνων του επισκόπου Λεόντιου, πατριάρχη Αντιόχειας (344-358). Βρίσκουμε αυτά τα άσυλα μερικές φορές να περιγράφονται ως ξενώνες, αλλά δεν υπάρχει κανένα στοιχείο πως ιδρύθηκαν για τη φροντίδα των αρρώστων αν και πιθανώς δέχονταν από τύχη ή από φιλανθρωπία ταξιδιώτες με ασθένειες χωρίς αυτό όμως να αποτελεί απαραίτητο μοτίβο. Τον 6^ο αιώνα ο Προκόπιος στο έργο του *Περί Κτισμάτων* χρησιμοποίησε ποικίλους όρους συμπεριλαμβανομένου και του *ξενοδοχείο* για ιδρύματα που φρόντιζαν ταξιδιώτες και αρρώστους. Σε μετέπειτα αιώνες οι όροι *ξενών* και *νοσοκομείο* χρησιμοποιούνταν όπως φαίνεται κάποιες φορές εναλλακτικά για ίδρυμα που παρείχε θεραπεία σε ασθενείς².

Το 332 ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος παραχώρησε ένα μερίδιο των δημοσιονομικών εσόδων σε αυτές τις υπηρεσίες των εκκλησιών, μια πράξη που εγκαινίασε την παράδοση της στενής συνεργασίας μεταξύ του Βυζαντινού κράτους και της χριστιανικής εκκλησίας στη χρηματοδότηση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων. Μέχρι την βασιλεία του Θεοδοσίου I (379-95) η Κωνσταντινούπολη είχε έναν μεγάλο αριθμό από ξενώνες και ξενοδοχεία. Αναφορές σε φιλανθρωπικά ιδρύματα μέσα στην Κωνσταντινούπολη εμφανίζονται συχνά στη Βυζαντινή ιστορία. Ωστόσο έξω από την πρωτεύουσα είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν τέτοια ιδρύματα καθώς η ανατολική ρωμαϊκή κοινωνία έτεινε να επικεντρώνει την προσοχή της στην πρωτεύουσα³.

Διάφορες πηγές όπως βίοι αγίων, γράμματα, λόγοι, νομικές πηγές και Τυπικά μοναστηριών, έγγραφα δηλαδή που οι ιδρυτές των μοναστηριών έγραφαν για να επιβάλλουν κανονισμούς στα ιδρύματά τους μας παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για το τεράστιο δίκτυο φιλανθρωπιών, καθώς και την εξέλιξη των νοσοκομειακών εγκαταστάσεων από την

¹ Miller σελ. 8.

² Bennett σελ. 5, 6.

³ Miller σελ. 8.

γέννησή τους μέχρι την κατάρρευση αυτών των υπηρεσιών στα χέρια των Τούρκων τον 15^ο αιώνα⁴.

Την πορεία της εξέλιξης των νοσοκομείων φαίνεται, όπως είναι φυσικό, πως ακολούθησε και η αντίληψη για την εικόνα των γιατρών μέσα από πηγές όπως η αγιογραφία και η επιστολογραφία. Οι τελευταίοι, ενώ αρχικά παρουσιάζονταν ως μη αποτελεσματικοί, άπειροι και εκμεταλλευτές των ασθενών τους σε αντιδιαστολή με τις θαυματουργές θεραπείες των αγίων με το πέρασμα των αιώνων παρατηρείται μια μεταστροφή. Ιδίως τον 11^ο και 12^ο αιώνα συγγραφείς όπως ο Θεόδωρος Πρόδρομος προχωρούν σε μια ποιοτική διάκριση ανάμεσα σε εκείνους που είναι ελλιπώς κατηρτισμένοι και εκμεταλλεύονται την αρρώστια και τον πόνο των ασθενών τους για να πλουτίσουν και σε εκείνους που πραγματικά αξίζουν. Τέλος, υπερασπιστές του ιατρικού επαγγέλματος όπως ο Γεώργιος Τορνίκης και ο Νικήτας Χωνιάτης φαίνεται πως αποκαθιστούν την εικόνα του γιατρού.⁵

Η μακραίωνη αντοχή αυτών των ιδρυμάτων και ο αριθμός τους σχετίζεται μεταξύ άλλων και με την αποδοχή της ιατρικής από χριστιανούς θεολόγους. Ακόμη και πριν τον 4^ο αιώνα οι θεολόγοι της Ανατολής έθεσαν τα θεμέλια για την αναπόφευκτη σύνδεση της Χριστιανοσύνης με την λαϊκή ιατρική. Ως μέρος αυτού του έργου ο Αλεξανδρινός θεολόγος Ωριγένης παρουσίασε μια εντυπωσιακή άμυνα τόσο της χρήσης της ιατρικής όσο και της τέχνης των γιατρών. Βασιζόμενοι στο έργο του Ωριγένη οι Έλληνες πατέρες του 4^{ου} αιώνα διαμόρφωσαν μια διαρκή συμμαχία μεταξύ της Χριστιανοσύνης και της κλασσικής κουλτούρας. Όλοι τόνισαν τη θετική στάση του Ωριγένη γύρω από την επιστήμη της ιατρικής και την εξέλιξαν ακόμη περισσότερο.

Ο Γρηγόριος Νύσσης τόνισε τον ρόλο της εμπειρίας και της συνεργασίας στην ιατρική τέχνη. Μέσω της παρατήρησης οι γιατροί έχουν ανακαλύψει μέσα στους αιώνες ποια φυτά και ορυκτά ήταν ευεργετικά και ποια επιβλαβή. Συγκέντρωσαν λοιπόν ένα τεράστιο απόθεμα πληροφοριών ώστε η παρούσα γενιά να επωφεληθεί από την εμπειρία των προπατόρων.

Ο Βασίλειος τονίζει την καλοσύνη της δημιουργίας του Θεού εμβαθύνοντας στην εικόνα του Ωριγένη για τα θεραπευτικά φυτά. Ο φυσικός κόσμος αντικατοπτρίζει την ακατάληπτη σοφία του Θεού. Έτσι ακόμα και τα φαινομενικά καταστροφικά στοιχεία του ορατού κόσμου, όπως τα δηλητηριώδη φυτά είναι ωφέλιμα όταν χρησιμοποιούνται σωστά από τον κατάλληλο γιατρό.

⁴ Miller σελ. 10.

⁵ Kazhdan A., "The Image of the Medical Doctor in Byzantine Literature of the Tenth to Twelfth Centuries" *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984), 1984, σελ. 43-51.

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, επίσκοπος Κωνσταντινούπολης τόνισε το μοίρασμα μεταξύ των ανθρώπων της ίδιας γενιάς ως αποκορύφωμα του πολιτισμού για την δημιουργία μιας αγαπημένης χριστιανικής κοινότητας. Κάθε μέλος της κοινότητας κατέχει ένα ξεχωριστό δώρο που μπορεί να χρησιμοποιήσει για το καλό των υπολοίπων. Σε αυτή την ανταλλαγή υπηρεσιών οι γιατροί είχαν εξέχοντα ρόλο, καθώς ο Θεός τους έδωσε το ξεχωριστό ταλέντο να σώζουν άλλους από τον πόνο και μερικές φορές τον θάνατο.

Οι πατέρες λοιπόν του 4^{ου} αιώνα τονίζουν την εικόνα της ιατρικής πρακτικής ως το καταλληλότερο παράδειγμα της αγάπης στην πράξη, φιλανθρωπία όπως ο Κλήμης Αλεξανδρεύς την αποκάλεσε. Η ιατρική και η πράξη της ήρθαν να συμβολίσουν την κεντρική χριστιανική αρετή, την αγάπη προς τον συνάνθρωπο⁶.

Σε αυτό το περιβάλλον εμφανίστηκαν και εξελίχθηκαν τα πρώτα άσυλα και νοσοκομεία. Ο Ευστάθιος και άλλοι ανατολικοί ηγέτες ίδρυσαν τα μοναστήρια τους μέσα ή κοντά σε πόλεις όπου οι μοναχοί θα μπορούσαν να υπηρετούν τους φτωχούς. Όταν έγινε επίσκοπος Σεβάστειας έχτισε κοντά στην επισκοπή του έναν ξενώνα την διαχείριση του οποίου ανέθεσε στα χέρια της ασκητικής κοινότητας. Σχεδίασε το άσυλό του ειδικά για να βοηθά ανθρώπους που είχαν προσβληθεί από παραμορφωτικές ασθένειες ή ασθένειες που τους είχαν προκαλέσει αναπηρία. Ωστόσο, δεν υπάρχουν άμεσες αποδείξεις πως γιατροί θέραπευαν τους ενοίκους του ξενώνα του Ευσταθίου. Τόσο η ονομασία του ιδρύματος ως *Πτωχοτροφείο* ή *Πτωχείο*, όσο και η αναφορά του στις πηγές μαρτυρούν μόνο πως έτρεφε και φιλοξενούσε τους αρρώστους. Βέβαια, το γεγονός ότι σχεδίασε το ίδρυμά του στη Σεβάστεια ειδικά για τους αρρώστους και τους αναπήρους δεν είναι ακραίο να μας κάνει να υποθέσουμε πως ενθάρρυνε τους γιατρούς να θεραπεύουν τους αρρώστους στο *Πτωχείο* του. Επιπροσθέτως, όταν ο Βασίλειος επίσκοπος Καισαρείας έχτισε *Πτωχείο* στην πόλη του βασισμένο στον ξενώνα του Ευσταθίου σίγουρα περιλάμβανε γιατρούς ως μέρος του προσωπικού⁷.

Ο Ευστάθιος και οι ασκητικές του ιδέες βοήθησαν στον σχηματισμό των απόψεων του Βασιλείου σχετικά με την ιδανική χριστιανική ζωή. Όσο ήταν επίσκοπος Καισαρείας έχτισε το 370 ένα μεγάλο φιλανθρωπικό ίδρυμα στην πόλη. Επέλεξε να ονομάσει την εγκατάσταση αυτή *Πτωχοκομείο* ή *Πτωχείο*, όροι που επιλέγονταν από τους ακόλουθους του Ευσταθίου. Ποικίλες σωζόμενες πηγές αναφέρουν την ύπαρξη γιατρών σε αυτό. Το εγκώμιο του Γρηγόριου Ναζιανζηνού για τον Βασίλειο αναφέρει πως το *Πτωχείο* του φιλοξενούσε πολλούς ανθρώπους. Μεταξύ αυτών, ο Γρηγόριος καταγράφει τους φτωχούς,

⁶ Miller σελ. 55-56.

⁷ Miller σελ. 79.

τους αρρώστους και προσθέτει πως οι ασθενείς λάμβαναν ιδιαίτερη φροντίδα εκεί. Ακόμη, αναφέρει πως οι λεπροί και ανάπηροι που είχαν απορριφθεί από την κοινωνία έβρισκαν στο *Πτωχείο* καταφύγιο, φαγητό και θεραπεία.

Μια δεύτερη πηγή, ένα γράμμα από τον ίδιο τον Βασίλειο ανέφερε πως το *Πτωχείο* του περιλάμβανε καταλύματα, υποζύγια, οδηγούς για τους ξένους καθώς και έναν ξεχωριστό ξενώνα για εκείνους που χρειάζονταν φροντίδα εξ' αιτίας κάποιας ασθένειας. Σε αυτό το κτίριο ο Βασίλειος παρείχε γιατρούς και νοσοκόμους. Καθώς λοιπόν τόσο ο Γρηγόριος όσο και ο Βασίλειος αναφέρονται σε γιατρούς στο *Πτωχείο* και δίνουν έμφαση στη φροντίδα των ασθενών έναντι οποιασδήποτε άλλης μορφής φιλανθρωπίας που επιτελείται στις εγκαταστάσεις, φαίνεται ότι η Καισάρεια διέθετε νοσοκομείο γύρω στο 370⁸.

Μέχρι την πρώτη δεκαετία του 5^{ου} αιώνα νοσοκομεία δέχονταν ασθενείς στην Κωνσταντινούπολη, την Καισάρεια και πιθανώς σε άλλες πόλεις της Μικράς Ασίας και της Ανατολής. Το *Τυπικό* του Παντοκράτορα του 12^{ου} αιώνα φανερώνει πως τα ιατρικά κέντρα για το κοινό λειτουργούσαν ακόμη στη Βυζαντινή πρωτεύουσα 700 χρόνια αργότερα. Γεννημένα στους ταραχώδεις καιρούς της Αρειανικής κρίσης, αυτά τα ιδρύματα όχι μόνο επιβίωσαν των δραματικών αλλαγών των όψιμων αιώνων, αλλά βίωσαν την αξιοσημείωτη ζωτική εξέλιξη από το 400 έως το 1204, τη χρονιά που η Κωνσταντινούπολη έπεσε στους ιππότες της τέταρτης Σταυροφορίας.

Αφού η αυτοκρατορία δεν έμεινε στατική στο πέρασμα των αιώνων από τον θάνατο του Χρυσοστόμου το 405 μέχρι τη λατινική κατάκτηση είναι φυσικό και επόμενο να ακολουθήσουν ανάλογη πορεία και τα νοσοκομεία.

Θα εξετάσουμε λοιπόν αναφορές σε πρώιμα νοσοκομεία των ανατολικών πόλεων κατά τον 5^ο και 6^ο αιώνα, ύστερα θα κατευθυνθούμε σε ξενώνες που λειτουργούσαν μετά τις ταραχές του 7^{ου} αιώνα και θα καταλήξουμε στο κατεξοχήν παράδειγμα ξενώνα κατά τον 12^ο αιώνα, εκείνον του Παντοκράτορα σύμφωνα με το *Τυπικό* του.

Ο Παλλάδιος, βιογράφος του Χρυσόστομου, παρέχει την μοναδική σύγχρονη αναφορά στα νοσοκομεία του 5^{ου} αιώνα που διατηρούσαν γιατρούς για τους ασθενείς τους⁹.

Επιπρόσθετη απόδειξη που μας επιτρέπει εμμέσως να κατατάξουμε χρονολογικά τα νοσοκομεία έρχεται από μια πολύ πιο όψιμη πηγή, το έργο *Έκθεσις περί βασιλείου τάξεως* το οποίο περιγράφοντας την γιορτή για την Κυριακή των Βαΐων στο αυτοκρατορικό παλάτι τον 9^ο αιώνα καταγράφει τους διευθυντές των κυριότερων νοσοκομείων στην Κωνσταντινούπολη που επρόκειτο να παρουσιαστούν μπροστά στον αυτοκράτορα¹⁰, βέβαια

⁸ Miller σελ. 86, 87.

⁹ Miller σελ. 89-90.

¹⁰ *Livre des cérémonies* I, 41 σελ. 315.

θα πρέπει να αναφερθεί πως κατά την απαρίθμηση των αξιωματούχων στο ανωτέρω έργο αναφέρονται μόνο διοικητές αυτόνομων ξενώνων και όχι προσαρτημένων σε μονές όπως ο ξενώνας της μονής Λιβός¹¹. Η σειρά εισόδου τους αντικατοπτρίζει την επίσημη κατάταξή τους η οποία σχετίζεται με την ηλικία των νοσοκομείων που διηύθυναν με εξαίρεση τον ξενοδόχο από το νοσοκομείο του Θεοφίλου που κατατάχθηκε ξεχωριστά. Τελευταίος πλησίασε ο ξενοδόχος της Ειρήνης. Ο ξενώνας του ήταν σχετικά πρόσφατο ίδρυμα του 9^{ου} αιώνα καθώς όφειλε την ίδρυσή του στην αυτοκράτειρα Ειρήνη που πέθανε το 802. Πριν τον ξενοδόχο της Ειρήνης ήρθε μπροστά στον αυτοκράτορα ο διευθυντής του ξενώνα του Ναρσή. Ένας στρατηγός του αυτοκράτορα Μαυρικίου είχε χτίσει αυτό το ξενοδοχείο γύρω στα τέλη του 6^{ου} αιώνα και αφιέρωσε τόσο αυτό όσο και την παρακείμενη εκκλησία στον άγιο Παντελεήμονα τον Ανάργυρο, ένα ακόμη στοιχείο που μαρτυρεί πως λειτουργούσε ως νοσοκομείο. Μπροστά από εκείνον ήταν ο διευθυντής της αγίας Ειρήνης στο Πέραμα του οποίου ο ξενώνας είχε ανοίξει από τον ιερέα Μαρκιανό στα μέσα του 5^{ου} αιώνα. Πριν από αυτόν εισήλθαν στην αίθουσα δύο άλλοι διευθυντές, ο ξενοδόχος του Ευβούλου και μπροστά από αυτόν ο ξενοδόχος του Σαμψών¹². Καθώς η τελετή της αυλής απαιτούσε οι τρεις τελευταίοι διευθυντές των νοσοκομείων να προσεγγίζουν τον αυτοκράτορα σύμφωνα με την ηλικία των ιδρυμάτων τους, πιθανόν να έγινε το ίδιο και με τους δύο τελευταίους διευθυντές. Έτσι ο ξενώνας του Σαμψών πρέπει να άνοιξε πριν από εκείνον του Ευβούλου ο οποίος με την σειρά του ήταν παλαιότερος του νοσοκομείου που ίδρυσε ο Μαρκιανός μετά το 450.

Ο κατάλογος της Κυριακής των Βαΐων συμφωνεί με στοιχεία που παρουσιάζονται στις Νεαρές του Ιουστινιανού, πως δηλαδή ο γιατρός Σαμψών οργάνωσε το νοσοκομείο του πολύ πριν το 526 κάποτε πριν το 450¹³. Όλες οι σωζόμενες πηγές, οι εκδοχές του βίου του Σαμψών, το *Περί Κτισμάτων* του Προκοπίου και οι Νεαρές συμφωνούν πως ένας γιατρός ίδρυσε το νοσοκομείο του Σαμψών με την ιδιότητα του νοσοκομείου για τους φτωχούς της Κωνσταντινούπολης. Επιπροσθέτως όταν η φωτιά της στάσης του Νίκα κατέστρεψε το ίδρυμα το 532 εκείνο φιλοξενούσε μόνο ασθενείς. Καθώς ο άγιος Σαμψών έζησε πολύ πριν τη βασιλεία του Ιουστινιανού και πιθανόν πριν το 380 το νοσοκομείο που ίδρυσε πρέπει να φρόντιζε τους φτωχούς αρρώστους της Κωνσταντινούπολης καθ' όλη τη διάρκεια του 5^{ου}

¹¹ Σταβέλα Στυλιανή Α., *Η ξενοδοχία στο Βυζάντιο*, Διδακτορική Διατριβή Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Τομέας Αρχαίας και Μεσαιωνικής Ιστορίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998, σελ. 82.

¹² *Livre des cérémonies* I,41 σελ. 315 «βῆλον δ', τὸν ξενοδόχον τῶν Θεοφίλου· βῆλον ε', τοὺς δημοκράτας τῶν περατικῶν δήμων· βῆλον ς', τὸν ξενοδόχον τῶν Σαμψῶν· βῆλον ζ', τὸν ξενοδόχον τῶν Εὐβούλου· βῆλον η', τὸν ξενοδόχον τῶν Εἰρήνης· βῆλον θ', τὸν ξενοδόχον τῶν Ναρσοῦ· βῆλον ι' τὸν ξενοδόχον τῶν τῆς ἀγίας Εἰρήνης».

¹³ Miller σελ. 81.

αιώνα. Ο παλαιότερος βίος του Σαμψών και τα θαύματα του αγίου Αρτεμίου καταδεικνύουν χωρίς αμφιβολία πως ο ξενώνας του Σαμψών που αποκατέστησε ο Ιουστινιανός μετά την φωτιά της στάσης του Νίκα διατηρούσε εξειδικευμένο προσωπικό γιατρών και χειρουργών και ακόμη δεχόταν ασθενείς της μεσαίας τάξης.

Αναφορικά με τον Εύβουλο και την αγία Ειρήνη στο Πέραμα έχουν διασωθεί πολύ λιγότερες πληροφορίες. Όπως ο Σαμψών έτσι και ο Εύβουλος φιλοξενούσε τους ασθενείς την εποχή της φωτιάς του Νίκα. Επιπροσθέτως ο Ιουστινιανός έχτισε μια εκκλησία αφιερωμένη στον άγιο Τρύφωνα τον Ανάργυρο δίπλα του, ένα σημάδι πως αυτό το ίδρυμα εξυπηρετούσε ως νοσοκομείο όπως έκαναν τόσα πολλά Βυζαντινά φιλανθρωπικά ιδρύματα συνδεδεμένα με τα ιερά των γιατρών τους.

Μεταγενέστερη παράδοση υπέθεσε επίσης ότι ο τρίτος ξενώνας της Αγίας Ειρήνης στο Πέραμα ήταν ανέκαθεν νοσοκομείο. Τα πατριογραφικά κείμενα διηγούνται πως ο άγιος ιερέας Μαρκιανός έκτισε ένα νοσηλευτήριο με αυτό το όνομα στα μέσα του 5^{ου} αιώνα. Επιπλέον, η παλαιότερη έκδοση του βίου του αγίου Μαρκιανού περιέχει έμμεσες ενδείξεις ότι ο ιερέας αυτός είχε πράγματι ιδρύσει νοσοκομείο και όχι ένα απλό καταφύγιο για τους φτωχούς. Κατά την εξιστόρηση των προσπαθειών του να αποκαταστήσει την εκκλησία της Αγίας Ειρήνης στο Πέραμα, όπου τόσο το *Εκθεσις περι βασιλείου τάξεως* όσο και οι πατριογραφίες εντοπίζουν τον ξενώνα του, ο βίος παραλείπει κάθε αναφορά σε νοσοκομείο. Αναφέρει ωστόσο ότι πολλοί άνθρωποι που έπασχαν από ασθένειες και άλλα σωματικά προβλήματα αναζητούσαν ανακούφιση στον οίκο του Μαρκιανού¹⁴. Ο *οἶκος* είναι μια ευρεία έννοια και θα μπορούσε να είναι τόσο η εκκλησία όπου οι πιστοί θα κατέφευγαν για θαυματουργική θεραπεία, όσο και κάποιο νοσοκομείο στο οποίο οι ασθενείς θα αναζητούσαν θεραπείες της κοσμικής ιατρικής.

Ως επιπρόσθετο στοιχείο της ύπαρξης ενός ευρέως διαδεδομένου δικτύου νοσοκομείων στην Κωνσταντινούπολη πριν την βασιλεία του αυτοκράτορα Ιουστινιανού είναι χρήσιμο να εξετάσουμε την αναμόρφωση των δημόσιων γιατρών, των αρχιάτρων. Απομακρύνοντας τους αρχιάτρους από την δικαιοδοσία των δημοτικών αρχών και τοποθετώντας τους στις πτέρυγες των χριστιανικών ξενώνων ο Ιουστινιανός έδειξε πως εκείνος και οι σύγχρονοί του ήδη θεωρούσαν αυτά τα φιλανθρωπικά ιδρύματα ιατρικά κέντρα, όχι απλώς σπίτια φιλανθρωπίας. Με την πράξη του αυτή, διαβεβαίωσε ακόμη πως αυτά τα νοσοκομεία θα παρείχαν στο μέλλον πρόσβαση στους ασθενείς στο ανώτατο κλιμάκιο του ιατρικού επαγγέλματος.

¹⁴ *Vita Marciani* (antiquior), σελ. 267-268.

Ακόμη, εκτός από τους ξενώνες του Σαμψών και του Ευβούλου η Κωνσταντινούπολη του 6^{ου} αιώνα θα μπορούσε να διεκδικήσει πολλά άλλα νοσοκομεία. Το γνωστό μοναστήρι του Κοσμά και Δαμιανού, το Κοσμίδιον, διατηρούσε ξενώνα ακριβώς έξω από τα τείχη της πόλης που περιλάμβανε ένα ξεχωριστό δωμάτιο για χειρουργικές επεμβάσεις και λουτρά. Είναι πιθανό αυτό το νοσοκομείο να άνοιξε τον 5^ο αιώνα όταν ο αυλικός Παυλίνιος ίδρυσε το σύμπλεγμα του Κοσμιδίου.

Κάποια στιγμή τον 6^ο αιώνα αν όχι νωρίτερα πρέπει να άνοιξε ο ξενώνας Χριστοδότης με το προσωπικό των αρχιάτρων που εργάζονταν σε μηνιαίες βάρδιες, με τους επαγγελματίες υπουργούς και τις υπηρέτριες. Αυτό το ίδρυμα φανερώνει με σαφήνεια την περίτεχνη ανάπτυξη των ιατρικών κέντρων μετά την αναδιοργάνωση του Ιουστινιανού. Το *Περὶ βασιλείου τάξεως* σε αυτή την περίπτωση έρχεται να βοηθήσει το Χρονικό του Ζωναρά που αναφέρει πως ένας στρατηγός ονόματι Ναρσής ίδρυσε ένα νέο νοσοκομείο στα τέλη του 6^{ου} αιώνα, καθώς και την αφιέρωση του ιδρύματος στον άγιο Παντελεήμονα τον Ανάργυρο¹⁵.

Η ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία υπέστη μία σειρά καταστροφών τον 7^ο αιώνα, που όχι μόνο στέρησαν από το βυζαντινό κράτος τις πιο πλούσιες επαρχίες του αλλά ακόμη αφαίρεσαν τη ζωτικότητα πολλών αρχαίων πόλεων. Παρά τις καταστροφικές εισβολές και τις ραγδαίες αλλαγές στην οικονομική και κοινωνική ζωή που ξεκίνησαν τον 7^ο αιώνα, η βυζαντινή κοινωνία συνέχιζε ακόμη να στηρίζει τα νοσοκομεία της.

Για μια ακόμη φορά, το *Περὶ βασιλείου τάξεως* φανερώνει πως τουλάχιστον τέσσερις ξενώνες της Κωνσταντινούπολης επέζησαν των αναταραχών του 7^{ου} και 8^{ου} αιώνα, εκείνες του Σαμψών, του Ευβούλου, του Μαρκιανού (αγία Ειρήνη) και του Ναρσή (αγίου Παντελεήμονα). Όπως θα περίμενε κανείς κάποια νοσοκομεία όπως ο ξενώνας Χριστοδότης που περιγράφεται στα θαύματα του αγίου Αρτεμίου προφανώς είχαν σταματήσει τη λειτουργία τους μέχρι τον 9^ο αιώνα. Πηγές από τον 10^ο μέχρι τον 12^ο αιώνα φανερώνουν πως οι ξενώνες του Σαμψών και του Ναρσή συνέχιζαν να φροντίζουν τους ασθενείς μέχρι την λεηλασία της πόλης το 1204. Η τελευταία αναφορά για τον ξενώνα του Ευβούλου προέρχεται από τον 10^ο αιώνα, ενώ καμία άλλη γραπτή πηγή πέρα από το *Περὶ βασιλείου τάξεως* δεν αναφέρεται στον ξενώνα του Μαρκιανού.

Ενώ κάποια παλιά νοσοκομεία της Κωνσταντινούπολης εξαφανίστηκαν μετά το 600, άνοιγαν ολοένα και καινούργια. Η αυτοκράτειρα Ειρήνη μαζί με άλλες φιλανθρωπίες ίδρυσε ένα νοσοκομείο στα τέλη του 8^{ου} αιώνα. Τριάντα χρόνια αργότερα, ο αυτοκράτορας Θεόφιλος άνοιξε έναν ευρύχωρο ξενώνα που παρείχε στους ασθενείς καθαρό αέρα, όμορφη

¹⁵ Miller σελ. 91, 92.

θέα της Κωνσταντινούπολης μαζί με θεραπευτικά φάρμακα. Στην αρχή της Μακεδονικής Αναγέννησης ο Βασίλειος Ι΄ (867-86) κατασκεύασε καινούργια νοσοκομεία και αποκατέστησε τα παλαιότερα. Στις αρχές του 10^{ου} αιώνα, ο Ρωμανός Λεκαπηνός ίδρυσε τον Μυρέλαιο ξενώνα. Κατά την διάρκεια των ακμαζόντων δεκαετιών των μέσων του 11^{ου} αιώνα ο Κωνσταντίνος Θ΄ (1042-55) συμπεριέλαβε ένα νοσοκομείο στο πολυτελές σύμπλεγμα των Μαγγάνων και ο Ιωάννης Β΄ Κομνηνός ίδρυσε τον ξενώνα του Παντοκράτορα τον 12^ο αιώνα. Επίσης, ακόμη και στα ταραχώδη χρόνια πριν την 4^η Σταυροφορία ο αυτοκράτορας Ισαάκ Β΄ Άγγελος βρήκε τους πόρους και άνοιξε το νοσοκομείο των Σαράντα Μαρτύρων. Τέλος ένα άλλο νοσοκομείο της ύστερης εποχής αργότερα από εκείνο του Παντοκράτορα που ονομάστηκε ξενών του Κράλη από τον βασιλιά της Σερβίας Στέφανο Β΄ Μιλούτιν (1282-1321) πλαισίωσε το μοναστήρι του Ιωάννη του Προδρόμου¹⁶.

Αναφορές σε νοσοκομεία έξω από την Κωνσταντινούπολη είναι πιο δύσκολο να βρούμε, αλλά ακόμη και στις επαρχίες η βυζαντινή κοινωνία συνέχιζε να υποστηρίζει τους ξενώνες στις αλλαγμένες συνθήκες που ακολούθησαν τις εισβολές των Αβάρων, των Περσών και των Μουσουλμάνων¹⁷.

¹⁶ Medicine and Pharmacy σελ. 387.

¹⁷ Miller σελ. 95.

Εκείνο που ξεχώρισε τα νοσοκομεία από τους ευαγείς οίκους ήταν οι ιατρικές υπηρεσίες που προσέφεραν στους ανθρώπους της αυτοκρατορίας. Το ζήτημα βέβαια της ιατροποίησης των ιδρυμάτων αυτών και το κατά πόσο η προσφορά τους ήταν εξ' ολοκλήρου ιατρική έχει εγείρει συζητήσεις μεταξύ των ερευνητών. Με αυτόν τον τρόπο χωρίζονται σε εκείνους που πιστεύουν πως τα βυζαντινά νοσοκομεία ήταν σαφώς πρόγονοι των σύγχρονων με έμφαση στη θεραπεία από γιατρούς και σε εκείνους που διακρίνουν λίγα σημάδια νεωτερικότητας στα νοσοκομεία της εποχής και θεωρούν πως η πλειονότητα των βυζαντινών ιδρυμάτων ήταν ξενώνες και όχι νοσοκομεία. Παρότι έχει υποστηριχθεί από μελετητές πως τα μοναστικά *Τυπικά* είναι περισσότερο απόδειξη φιλοδοξίας παρά επίτευξης και πως δεν επιβεβαιώνουν πλήρως την κλίμακα της ιατρικής περίθαλψης¹⁸ τα ιδρύματα αποτελούν μαζί με νόμους και αυτοκρατορικά έργα αξιόπιστες πηγές και συνάμα φανερώνουν το ενδιαφέρον της αυτοκρατορίας και την στροφή της προσοχής στην περίθαλψη.

Αναφερόμενοι σε μοναστικά Τυπικά και εκτενέστερα έπειτα στο Τυπικό της μονής του Παντοκράτορα¹⁹, στους καταστατικούς δηλαδή χάρτες που σχεδίαζε ο εκάστοτε ιδρυτής και στην προκειμένη περίπτωση ο Ιωάννης Β΄ Κομνηνός για να ρυθμιστεί η μοναστική κοινότητα και οι φιλανθρωπικές υπηρεσίες που βρίσκονταν κοντά στη μονή και εξαρτώνταν από αυτήν μπορούμε να δημιουργήσουμε μια εικόνα για αυτά τα νοσοκομεία.

Το Τυπικό της μονής του αγίου Μάμα²⁰ του 12^{ου} αιώνα από τους Γεώργιο Καππαδόκη και Αθανάσιο Φιλανθρωπινό περιγράφει στο κεφάλαιο 32 το τι προβλεπόταν για τους άρρωστους μοναχούς. Οι τελευταίοι αναπαύονταν στα κελιά τους και την περίθαλψη αναλάμβανε κάποιος ηγούμενος. Αν το μοναστήρι μπορούσε να επιβαρυνθεί οικονομικά ο ηγούμενος είχε την δυνατότητα να κανονίσει ώστε ένας από τους γιατρούς που βρισκόταν κοντά να επισκεφθεί τους ασθενείς μοναχούς. Από την άλλη πλευρά αν το μοναστήρι δεν είχε την οικονομική δυνατότητα τότε ο ηγούμενος θα έπρεπε να αναζητήσει την βοήθεια των γιατρών που δούλευαν στους ξενώνες ώστε ο μοναχός που χρειάζεται

¹⁸ Horden Peregrine, "How Medicalized were Byzantine Hospitals?" In N. Bulst, & K. H. Spiess (Eds.), *Sozialgeschichte Mittelalterlicher Hospitäler* (pp. 213-35). (Vorträge und Forschungen). Jan Thorbecke Verlag Ostfildern, 2007, σελ. 215, 223.

¹⁹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη μονή Παντοκράτορος βλ. Kotzabassi S., *The Pantokrator Monastery in Constantinople*, Byzantinisches Archiv 27, De Gruyter, 2013.

²⁰ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη μονή του αγίου Μάμαντος βλ. R. Janin, *La Géographie ecclésiastique de l'empire byzantin I: Le siège de Constantinople et le patriarchat œcuménique 3: Les églises et les monastères*. 2nd ed. Paris 1969.

ιατρική φροντίδα να αποκτήσει εκεί κρεβάτι²¹. Τα δύο λοιπόν στοιχεία που υπάρχουν στο Τυπικό και προσθέτουν κάτι για την φροντίδα της υγείας στο Βυζάντιο είναι πως πρώτον οι γιατροί προσλαμβάνονταν για να επισκέπτονται ιδιωτικά τους μοναχούς στα κελιά τους και δεύτερον πως το μοναστήρι έπρεπε να πληρώσει αρκετά χρήματα γι' αυτές τις παροχές.

Μία ακόμη μαρτυρία, στο Τυπικό του μοναστηριού Ηλίου Βωμών στην Βιθυνία ο συγγραφέας, Νικηφόρος Μυστικός αναφέρει πως αν κάποιος μοναχός ήταν άρρωστος βαριά ή για πολλές μέρες τότε ο ηγούμενος έπρεπε να μεταφέρει τον ασθενή σε έναν από τους πολλούς ξενώνες για θεραπεία²². Δυστυχώς το Τυπικό δεν παρέχει πληροφορίες για το που βρίσκονταν αυτά τα νοσοκομεία ή πόσο μακριά ήταν από το μοναστήρι. Είναι πιθανό να βρίσκονταν και στην Κωνσταντινούπολη. Η αλλαγή που κάνει ο συγγραφέας στους κανονισμούς σε σχέση με το πρότυπό του, το Τυπικό του αγίου Μάμα είναι πως θα έπρεπε οι ίδιοι οι ασθενείς να μεταφερθούν στους ξενώνες²³.

Και στα δύο ωστόσο *Τυπικά* το κέντρο θεραπείας είναι οι εκάστοτε ξενώνες και οι γιατροί τους που είτε δούλευαν εκεί είτε ασκούσαν ιδιωτικά την ιατρική, κάτι που συμβαδίζει με πληροφορίες στο *Τυπικό* της μονής του Παντοκράτορα για μηνιαίες βάρδιες των γιατρών που θα δούμε στη συνέχεια

Από πληροφορίες από το *Τυπικό* του Παντοκράτορα, το οποίο αφιερώνει αρκετά μεγάλο κομμάτι στην περιγραφή του ξενώνα είναι πιθανό εμμέσως να προσδιορίσουμε πώς έμοιαζε ένας βυζαντινός ξενώνας καθώς δεν υπάρχει σωζόμενο αντίγραφο του Τυπικού που να περιλαμβάνει απεικόνιση του εσωτερικού του νοσοκομείου ή διάγραμμα της εσωτερικής του κάτοψης. Μολαταύτα ο Αναστάσιος Ορλάνδος προσπάθησε να ρίξει φως στα νοσοκομειακά κτίρια στις μελέτες του για τη μοναστική αρχιτεκτονική και για την αναπαράσταση πιο συγκεκριμένα της μονής του Παντοκράτορα. Προσπάθησε να απεικονίσει όσο το δυνατόν πιο πειστικά την κάτοψη του ξενώνα στηριζόμενος τόσο σε αρχαιολογικά ευρήματα μονών στα Μετέωρα όσο και στις λεπτομερείς περιγραφές του Τυπικού της μονής. Ανάμεσα λοιπόν στα μοναστήρια των Μετεώρων ανακάλυψε δύο ερείπια που θα πρέπει να στέγαζαν νοσοκομεία στη μονή Βαρλαάμ και στη μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Αν και αυτές οι εγκαταστάσεις δεν λειτουργούσαν ως

²¹ Τυπικόν Αγίου Μάμαντος σελ. 256-314.

²² Τυπικόν Ἡλίου Βωμών «Ἐκχωρητέον τοίνυν τοῖς κάμνουσι διὰ τὴν ἐπιπεσοῦσαν ἀσθένειαν, εἰδήσει τοῦ προεστῶτος, ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν ἐπαναπαύεσθαι, καὶ τροφῆς ἐκεῖσε καταλλήλου καὶ τῇ νόσῳ ἄρμοζούσης μεταλαμβάνειν...Εἰ δὲ κραταιὰ τυγχάνει ἡ νόσος, καὶ πολυήμερος, ἐχέτω πρὸς ἀνάγκης ὁ καθηγούμενος προσέρχεσθαι διὰ παρακλήσεως τοῖς ἐν τοῖς ξενῶσι μετέχουσι πρὸς τὸ ἀνακληθῆναι τὸν ἰατρευθῆναι δεόμενον». Κεφάλ. λγ' σελ. 749.

²³ Miller σελ. xiv-xv.

δημόσια νοσοκομεία και αν και χρονολογούνται σε μία περίοδο μετά την κατάρρευση της Ανατολικής Αυτοκρατορίας, το 1453 μας παρέχουν αρκετές πληροφορίες²⁴.

Έτσι λοιπόν θεμελιώδης αρχή που εφαρμοζόταν από τους Βυζαντινούς και στην οποία στηρίχθηκε ο Αναστάσιος Ορλάνδος για την αναπαράσταση του ξενώνα του Παντοκράτορα (βλ. παρακάτω εικόνα 2 σελ. 347) ήταν πως τα απαρτιζόμενα μέρη των κτιρίων ομαδικής συμβίωσης (ορφανοτροφεία, πανδοχεία, νοσοκομεία) διατάσσονταν γύρω από την κεντρική αυλή ώστε αφ' ενός να εξυπηρετούνται από την τελευταία και αφ' ετέρου να απομονώνονται από τον έξω κόσμος. Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν σχεδιάστηκε μία κάτοψη του ξενώνα του Παντοκράτορα.

Σύμφωνα με το οικοδομικό πρόγραμμα που αναφέρεται στο Τυπικό της μονής φαίνεται πως ο ξενώνας περιλάμβανε δύο μεγάλες κατηγορίες διαμερισμάτων, τα θεραπευτικά και τα βοηθητικά. Τα διαμερίσματα κάθε μιας από αυτές τις κατηγορίες διατάσσονται γύρω από μία εσωτερική αυλή με τις δύο αυτές αυλές να επικοινωνούν μεταξύ τους. Επειδή λοιπόν το μέρος όπου υπήρχε το νοσοκομείο ήταν επικλινές η μεγάλη αυλή τοποθετείται σε υψηλότερη στάθμη και εκείνη των βοηθητικών διαμερισμάτων σε χαμηλότερη. Η κύρια είσοδος του ξενώνα τοποθετείται στην ανατολική πλευρά (αρ. 31). Μέσω ενός θολωτού διαδρόμου (αρ. 33) επικοινωνούσε το προ της πύλης κομμάτι με την πρώτη αυλή ενώ προχωρώντας υπήρχε στη δυτική πλευρά δεύτερη είσοδος που εξυπηρετούσε τα βοηθητικά διαμερίσματα προφανώς για το μη ιατρικό προσωπικό (αρ. 14, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28).

Πολύ κοντά στη πύλη τοποθετήθηκε το δωμάτιο του θυρωρού (αρ. 32), ενώ παράλληλα με τον διάδρομο προς νότο και βορρά τα εξωτερικά ιατρεία (αρ. 6) και το γραφείο των ιατρών αντίστοιχα²⁵.

Στα καθ' αυτό θεραπευτικά διαμερίσματα ορίζονται 50 κρεβάτια ένα για κάθε ασθενή διαιρεμένα σε 5 όρδινους, σειρές δηλαδή. Προορίζονται λοιπόν 10 κλίνες για ασθενείς που υπέφεραν από τραύματα ή κατάγματα, αυτή ήταν η χειρουργική πτέρυγα (αρ. 1). Τα επόμενα 8 κρεβάτια (αρ. 4) προορίζονταν για ασθενείς με οφθαλμικά προβλήματα, εντερικές παθήσεις και άλλες σοβαρές ασθένειες με οξείς πόνους, τα επόμενα 12 για τις γυναίκες-γυναικολογική πτέρυγα (αρ. 5) και οι υπόλοιπες 20 κλίνες, που αποτελούνταν από δύο θαλάμους για κοινά νοσήματα (αρ. 2,3). Βέβαια υπήρχε σχετική ευελιξία όσον αφορά στα κρεβάτια. Έτσι αν υπήρχαν πολλά κενά κρεβάτια από την πτέρυγα με τα οφθαλμικά, εντερικά προβλήματα και βαριά νοσήματα καλύπτονταν από περιστατικά της τελευταίας

²⁴ Miller σελ. 142.

²⁵ Ορλάνδος σελ. 200-202.

κατηγορίας των 20 κλινών. Πέρα από αυτές τις 50 κλίνες υπήρχε σε κάθε θάλαμο ένα παρακράβατο το οποίο έμενε άδειο και καλυπτόταν στην περίπτωση ενός επείγοντος περιστατικού και μόνο εφόσον ήταν γεμάτες όλες οι κλίνες. Τέλος πέρα από αυτά τα κρεβάτια υπήρχε πρόβλεψη για επιπλέον 6 τα οποία διέθεταν στρώμα με τρύπα για ιδιαίτερα αδύναμους ασθενείς που δεν είχαν τη δυνατότητα μετακίνησης ή για εκείνους που πονούσαν φρικτά²⁶.

Ακόμη το Τυπικό αναφέρει πως στον ξενώνα υπήρχαν 3 ἄρουλοι, ισόγειες δηλαδή εστίες που τοποθετούνται στο κέντρο του θαλάμου και προορίζονται για την παρασκευή φαγητού των αρρώστων αλλά και θερμών θεραπευτικών φαρμάκων. Για να μην μένουν εντός του θαλάμου ανθυγιεινοί καπνοί υπήρχε ένας τρούλος πάνω από την εστία που εξείχε από την οροφή για τον απαραίτητο εξαερισμό που στηριζόταν σε τέσσερις κίονες. Η κατασκευή αυτή, το λεγόμενο τετρακίονιο είναι ένα στοιχείο που συναντάται και σε νοσοκομεία των Μετεώρων, του Βαρλαάμ και του Σωτήρος και θεωρείται απαραίτητο στοιχείο νοσοκομειακού θαλάμου.

Πέραν αυτών ο ξενώνας διέθετε και δύο εκκλησίες, μία για τους άνδρες (αρ. 8) και μία για τις γυναίκες (αρ. 9) και γι' αυτό το λόγο η δεύτερη τοποθετήθηκε κοντά στον θάλαμο των γυναικών. Απαραίτητο συμπλήρωμα του νοσοκομείου ήταν και το λουτρό, το οποίο τοποθετήθηκε στην πλευρά της αυλής που ερχόταν σε επαφή με το γηροκομείο της μονής καθώς χρησιμοποιούνταν και από τους ηλικιωμένους που βρίσκονταν εκεί. Τέλος μέσα στα υπόλοιπα διαμερίσματα προστέθηκε και το φαρμακείο (αρ. 15)²⁷.

²⁶ Le Typikon σελ. 83.85.

²⁷ Ορλάνδος σελ. 204, 205.

Στον κάθε όρδινο αντιστοιχούσαν από άποψη προσωπικού δύο γιατροί (*ίατροί δύο*), τρεις ιατρικοί βοηθοί (*ύπουργοί ἔμβαθμοι τρεῖς*), δύο επιπλέον (*περισσοὶ ύπουργοὶ δύο*) και δύο υπηρέτες (*ύπηρεται δύο*). Οι δύο κατηγορίες ἔμβαθμοι και περισσοὶ φαίνεται πως φανερώνουν τους βαθμούς μέσα στην ομάδα των ιατρικών βοηθών²⁸. Τα βράδια ο ξενώνας δεν ἔμενε χωρίς γιατρούς, κατά την βραδινή βάρδια λοιπόν επέβλεπαν τους θαλάμους των αρρώστων πέντε ιατρικοί βοηθοί από τους οποίους η μία ήταν γυναίκα και ονομάζονταν ἔξκουβίτορες (*ύπουργοὶ τέσσαρες καὶ ύπούργισσα μία*).

Στην γυναικεία πτέρυγα πέρα από τους δύο γιατρούς παρακολουθούσε τους ασθενείς και μία γιατρός («...*ίατροὶ μὲν ἔσονται δύο, παρακολουθήσει δὲ καὶ ἰάτραινα μία...*»), τέσσερις γυναίκες ιατρικοί βοηθοί (*ύπούργισσαι ἔμβαθμοι τέσσαρες*), δύο επιπλέον βοηθοί (*περισσαὶ δύο*) και δύο υπηρέτριες (*καὶ ύπηρετρίαι δύο*). Όπως φαίνεται, η φύση της πτέρυγας αυτής καθορίζει αναλόγως και το φύλο των θεραπόντων ιατρών, η πλειοψηφία τους είναι γυναίκες.

Από τους γιατρούς που αναλογούσαν στους ορδίνους οι δύο πρώτοι ονομάζονταν *πρωτομηνῖται*. Πέραν από τους γιατρούς των θαλάμων υπήρχαν δύο επιπλέον που ονομάζονταν *πριμμικήριοι*, ενώ υπήρχε ακόμη ένας δάσκαλος για να διδάσκει τα σχετικά με την ιατρική τέχνη και δύο βοηθοί (*όπτίωνες δύο*).

Καινοτομία του ξενώνα αποτελούσε η ύπαρξη εξωτερικού ιατροῦ για τους εξωτερικούς ασθενείς, οι οποίοι εξετάζονταν από το εκεί προσωπικό και αναλόγως γινόταν εισαγωγή τους ή όχι στον ξενώνα²⁹. Υπήρχε λοιπόν πρόβλεψη για άλλους τέσσερις γιατρούς, δύο παθολόγους και δύο που ασχολούνταν με τραύματα («...*ίατροὶ περισσοὶ τέσσαρες, ἔφ ὧν οἱ δύο μὲν ἔσονται διαιτητικοί, οἱ δὲ δύο τραυματικοί...*»). Οι δύο που ασχολούνταν με τραύματα μπορούσαν αν υπήρχε αντίστοιχη ανάγκη να μεταφερθούν και στην γυναικεία πτέρυγα. Τους γιατρούς αυτούς συνόδευαν οχτώ ιατρικοί βοηθοί («...*ύπουργοὶ τέσσαρες ἔμβαθμοι καὶ περισσοὶ ἕτεροι τέσσαρες...*») από τους οποίους οι δύο ἔκαναν εναλλάξ μηνιαίες βάρδιες και στο μοναστήρι.

Όλο λοιπόν αυτό το ιατρικό προσωπικό, καθώς και οι *πριμμικήριοι* εργάζονταν σε μηνιαίες βάρδιες, οι μισοὶ τον ἕναν μήνα και οι υπόλοιποι τον ἄλλον. Τον επόμενο μήνα οι βάρδιες διέφεραν³⁰. Αυτό τους ἔδινε την δυνατότητα να ασκήσουν ιδιωτικά την ιατρική την

²⁸ Miller σελ. 15.

²⁹ Δασκαλάκης Μαρῖνος κ.ά., *Το νοσοκομείο της Αυτοκρατορικής Μονής Του Παντοκράτορος Σωτήρος Χριστοῦ Στην Κωνσταντινούπολη (15.10.1136-29.51453)*, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Τμήμα Νοσηλευτικής, Ηράκλειο 2019.

³⁰ Le Typikon 937-957 (σελ. 85-87).

περίοδο κατά την οποία δεν εργάζονταν στον ξενώνα αλλά περιόριζε την πρακτική αυτή σε ασθενείς που ζούσαν εντός της Κωνσταντινούπολης. Οι γιατροί του προσωπικού απαγορευόταν να αφήσουν την πρωτεύουσα για να επισκεφθούν ασθενείς στις εξοχικές τους κατοικίες ακόμη και αν κατείχαν υψηλά αξιώματα ή ήταν μέλη της προσωπικής ακολουθίας του αυτοκράτορα. Λόγω λοιπόν του γεγονότος πως μπορούσαν να ασκήσουν και ιδιωτικά την ιατρική δεν τους επιτρεπόταν να παίρνουν φιλοδωρήματα από τους ασθενείς του νοσοκομείου³¹.

Αυτοί οι περιορισμοί μας κάνουν να αναλογιστούμε ως προς την κοινωνική θέση των ασθενών των νοσοκομειακών γιατρών που όπως συνάγεται από το Τυπικό πρέπει να βρίσκονταν στην κορυφή της Βυζαντινής κοινωνίας³². Βέβαια στον ξενώνα νοσηλεύονταν και ιδιαίτερα φτωχοί άνθρωποι στους οποίους πέραν της νοσοκομειακής περίθαλψης το ίδρυμα παρείχε και ρούχα που θα χρησιμοποιούσαν για όσο διάστημα νοσηλεύονταν («...Ὁφείλουσι δὲ φυλάττεσθαι διηνεκῶς λόγῳ τῶν ἀπορωτέρων ἀρρώστων ἢ καὶ δεινότεροις συνεχόμενων νοσήμασιν ὑποκάμισα καὶ ἱμάτια ἄχρι τῶν πεντεκαίδεκα ἢ καὶ εἴκοσιν...»)³³.

Ὡς προς την ιεραρχία του νοσηλευτικού προσωπικού οι πριμμικήριοι φαίνεται πως ήταν ιεραρχικά ανώτερη ομάδα γιατρών καθώς επιφορτίζονταν με την επίβλεψη ολόκληρου του προγράμματος θεραπείας του νοσοκομείου. Ο πριμμικήριος λοιπόν που βρισκόταν σε υπηρεσία έκανε καθημερινές επισκέψεις σε όλες τις κλίνες, μελετούσε την πορεία του κάθε ασθενή, διόρθωνε κάποια λανθασμένη αγωγή και επέπληττε εκείνον που την είχε πρώτα χορηγήσει. Ὑπό την επίβλεψή του ακόμη ήταν η καθημερινή διατροφή των ασθενών συνολικά, αναπόσπαστο κομμάτι της θεραπευτικής διαδικασίας καθώς επιτρέπονταν συγκεκριμένα είδη φαγητού και τέλος η πορεία των εξωτερικών ασθενών. Αν παρατηρούσε κάποιον από τους τελευταίους να μην ανταποκρίνεται για καιρό στην θεραπεία αντικαθιστούσε τον εκεί ιατρό με κάποιον εμπειρότερο. Γι' αυτούς τους λόγους λοιπόν, δεν αναλάμβανε κάποιον συγκεκριμένο όρδινο³⁴.

Πέραν από τους γιατρούς, το νοσοκομείο διέθετε ακόμη έναν νοσοκόμο και έναν μειζότερο οι οποίοι διασφάλιζαν πως το νοσοκομείο διέθετε τις απαραίτητες προμήθειες τροφίμων, καυσίμων και φαρμάκων και πως αυτές χρησιμοποιούνταν σωστά προς όφελος όχι μόνο των ασθενών στις εσωτερικές πτέρυγες, αλλά και εκείνων των εξωτερικών ιατρείων. Για παράδειγμα, περιγράφεται η εργασία του νοσοκόμου με την υποχρέωση να παραλαμβάνει και να διαχειρίζεται αναλόγως μια ποσότητα λαδιού η οποία

³¹ Le Typikon 1305-1308 (σελ. 107).

³² Miller σελ. xiii, 20.

³³ Le Typikon 925-930 (σελ. 85).

³⁴ Le Typikon 965-979 (σελ. 87).

χρησιμοποιούνταν για τις νοσοκομειακές αλοιφές, τα έμπλαστρα και τις λάμπες, μια ποσότητα μελιού για τις φαρμακευτικές συνταγές όπως το υδροσάτο, το οξύμελι και το ομφακόμελι και την αντίστοιχη καύσιμη ύλη για την παραγωγή των τελευταίων³⁵. Από την άλλη πλευρά ο μειζότερος είχε την ευθύνη του κελαριού και επιφορτιζόταν με την εξασφάλιση των απαραίτητων προμηθειών για τα γεύματα των ασθενών³⁶. Κατά την εκπλήρωση αυτών των καθηκόντων το Τυπικό απάλλασσε τους εν λόγω υπαλλήλους από κάθε υποχρέωση να λογοδοτούν σε υπάλληλο της μονής σχετικά με τη διαχείριση των υποθέσεων τους («...*ἀλογαρίαστοι ὑπὲρ τοῦτων ἔσονται πρὸς τὸ ποιεῖν ἀνελλιπῆ τὴν πρόνοιαν ἀπάντων...*»). Ως αποτέλεσμα η διοίκηση του νοσοκομείου φαίνεται πως απολάμβανε μεγάλη ελευθερία και πως ο ξενώνας ήταν ένα ανεξάρτητο ίδρυμα.

Το Τυπικό δεν αναφέρει ρητά αν ο νοσοκόμος έπρεπε να είναι γιατρός, ωστόσο ύστερα από μια προσεκτική ανάγνωση των καθηκόντων των δύο τελευταίων υπαλλήλων γίνεται αντιληπτό πως ο νοσοκόμος πρέπει να είχε ιατρικές γνώσεις ενώ από την άλλη πλευρά ο μειζότερος λειτουργούσε περισσότερο ως αποθηκάριος³⁷.

Πέρα από το προσωπικό που ασχολούνταν με τους ασθενείς ο ξενώνας διέθετε και βοηθητικό προσωπικό. Αναλυτικότερα σε αυτό συμπεριλαμβανόταν ένας επιστάτης (*ἐπιστήκων*³⁸), πέντε φαρμακοποιοί (*πιμεντάριοι*) εκ των οποίων οι τρεις έμβαθμοι και δύο περισσοί, ένας *όστιάριος*, κάποιος δηλαδή που ρύθμιζε την είσοδο και την έξοδο στον ξενώνα³⁹, πέντε πλύστρες (*σαπωνίστριαι*), ένας υπεύθυνος για τα καζάνια (*λεβητάριος*), δύο μάγειρες (*μάγειροι*), ένας ιπποκόμος (*στράτωρ*) που φρόντιζε τα άλογα του μύλου και των γιατρών, ένας θυρωρός (*πυλωρός*) και ένας αχθοφόρος (*όψωνιάτωρ*), δύο ιερείς από τους οποίους ο ένας διέθετε την αρχιερατική σφραγίδα ώστε να μπορεί να εξομολογεί τους ιδιαίτερα βαριά αρρώστους, δύο αναγνώστες, προφανώς για τις δύο εκκλησίες που βρίσκονταν στον ξενώνα, μία των αντρών και μία των γυναικών, δύο αρτοποιοί (*μάγκιπες*), τέσσερις νεκροθάφτες, ένας ιερέας που τελούσε αποκλειστικά κηδείες, ένας καθαριστής

³⁵ Le Typikon 1082-1101 (σελ. 93-95).

³⁶ Le Typikon 1120-1122 (σελ. 97).

³⁷ Miller σελ. 18.

³⁸ Για τον όρο *ἐπιστήκων* και που αυτός συναντάται βλ.: Αναστασίου Αρχοντούλα, *Η χορηγία στις ανατολικές επαρχίες της Βυζαντινής αυτοκρατορίας Αφιερωματικές και κτητορικές επιγραφές ναών της Μ. Ασίας (4^{ος}-15^{ος} αι.)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διδακτορική Διατριβή Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Τομέας Βυζαντινής Αρχαιολογίας, τόμος Α' 2005.

³⁹ Ο *όστιάριος* διέφερε από τον απλό θυρωρό, ήταν ένα εκκλησιαστικό αξίωμα που δινόταν σε ψάλτες, διακόνους ή και αναγνώστες οι οποίοι παρεμπόδιζαν την είσοδο στους ναούς των ασεβών και εξασφάλιζαν την εύτακτη έξοδο των πιστών γι' αυτό και κρατούσε τη ράβδο του αρχιερέα βλ. Δημητράκος s.v. *όστιάριος*). Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη πως το Τυπικό στο ίδιο χωρίο αναφέρει και την ύπαρξη ενός *πυλωρού*, θυρωρού δηλαδή πέρα από τον *όστιάριο* είναι πολύ πιθανό πως ο τελευταίος πρέπει να ανήκε στην παρακείμενη μονή και να είχε αναλάβει το συγκεκριμένο καθήκον στον ξενώνα.

αποχωρητηρίου (*καναλοπτύτης*), ένας μυλωνάς (*μυλοχαράκτης*) και τέλος ένας ακονιστής χειρουργικών εργαλείων (*ἀκονητής*)⁴⁰.

Παρόμοια κατανομή θέσεων και διαχωρισμό αρμοδιοτήτων αναφορικά με το προσωπικό αλλά σε μικρότερη κλίμακα συναντάμε και στο Τυπικό της μονής Λιβός που διέθετε προσαρτημένο ξενώνα δώδεκα κλινών για ασθενείς κοσμικές γυναίκες. Οι διατάξεις στο Τυπικό της μονής Λιβός αναφορικά με τον δωδεκάκλινο ξενώνα που ήταν συνδεδεμένος με το μοναστήρι είναι μια σημαντική υπενθύμιση των τρόπων που τα αστικά γυναικεία μοναστήρια, όπως και τα άλλα μοναστήρια, παρείχαν υπηρεσίες στην τοπική κοινότητα. Ο ξενώνας δεν προοριζόταν για να εξυπηρετεί τις καλόγριες, αλλά άρρωστες κοσμικές γυναίκες. Φαίνεται πως ήταν ένα μακροχρόνιο νοσηλευτικό ίδρυμα καθώς στους ασθενείς δίνονταν ετήσια χορηγία για κλινοσκεπάσματα, ρούχα, φαγητό, κρασί και καυσόξυλα. Το προσωπικό του ξενώνα ήταν υπερβολικά μεγάλο με ιδιαίτερη έμφαση στους γιατρούς, νοσηλευτές και φαρμακοποιούς⁴¹.

⁴⁰ Le Typikon 996-1006 (σελ. 89).

⁴¹ Talbot Alice-Mary, *Μορφές Μοναστικής Εμπειρίας στο Βυζάντιο 800-1453* [Μτφρ. Αλέξανδρος Αλεξιάκης], University Studio Press Θεσσαλονίκη, 2023 σελ. 133.

Το είδος της ιατρικής περίθαλψης που λάμβαναν οι ασθενείς συνάγεται εμμέσως από πληροφορίες του Τυπικού της μονής. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως στην ανάλυση των καθηκόντων του *μειζότερου* και του *νοσοκόμου* αναφορικά με τις προμήθειες που έπρεπε να διατηρεί ο τελευταίους παίρνουμε μία γεύση από ορισμένα φάρμακα που έφτιαχναν οι φαρμακοποιοί του ξενώνα και τα οποία συναντούμε και στα αντιδοτάρια που μελετούνται στη συνέχεια, και ειδικότερα στις αλοιφές και στα έμπλαστρα με βάση το ελαιόλαδο που κάποιες φορές μπορεί να ήταν αγουρόλαδο, οξύμελι και υδροστάτο.

Επιπλέον, η ρουτίνα αποτελούσε σημαντικό στοιχείο της θεραπείας. Έτσι, οι γιατροί συνόδευαν προσωπικά στους χώρους λουτροθεραπείας τους ασθενείς που χρειαζόνταν συχνά λουτρά στο πλαίσιο της θεραπείας τους⁴². Ακόμη, ένα σύντομο απόσπασμα του Τυπικού που περιγράφει τα καθήκοντα του ακονιστή εργαλείων απαριθμεί ορισμένα χειρουργικά εργαλεία που είχαν στη διάθεσή τους οι ξενωνικοί γιατροί. Σε αυτά περιλαμβάνονταν μαχαίρια για φλεβοτομίες, σίδερα καυτηριασμού⁴³, καθετήρες για προβλήματα της ουροδόχου κύστης, οδοντιατρικές πένσες και όργανα που το Τυπικό αναφέρει απλώς ως όργανα για το κεφάλι και το στομάχι⁴⁴. Τέλος, η ίδια η διατροφή ήταν σημαντικό κομμάτι της θεραπείας. Οι ασθενείς λάμβαναν ισορροπημένα χορτοφαγικά γεύματα που οι σύγχρονοι ερευνητές υπολογίζουν πως περιείχαν 3.300 θερμίδες περίπου ημερησίως.

Βέβαια, στο πλαίσιο της θεραπείας του σώματος προβλεπόταν και πνευματική θεραπεία. Οι ασθενείς μπορούσαν να παρακολουθήσουν τη Θεία Λειτουργία σε ένα από τα δύο παρεκκλήσια του ξενώνα τέσσερις ημέρες την εβδομάδα (Τετάρτη, Παρασκευή, Σάββατο και Κυριακή) και στις μεγάλες γιορτές του Κυρίου, αλλά και να εξομολογηθούν σε έναν από τους δύο αρμόδιους ιερείς ώστε να αποφύγουν τον πιο ολέθριο θάνατο, τον ψυχικό⁴⁵.

Ο ξενώνας λοιπόν της μονής του Παντοκράτορα ήταν ένα νοσοκομειακό ίδρυμα αρκετά κοντά στα σύγχρονά μας τηρουμένων των αναλογιών. Το πολυπληθές και

⁴² Για την λουτροθεραπεία ως μέσο αποκατάστασης και θεραπείας του σώματος Βλέπε: Σταυρακάκης Ν., «Η λουτροθεραπεία ως μέσο θεραπείας και προαγωγής της υγείας στο Βυζάντιο», *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής* 33.3 (2016), σελ. 402-410.

⁴³ Για την ανάλυση και την καταλογογράφηση των βυζαντινών χειρουργικών εργαλείων, όπως καθετήρες μαχαίρια για φλεβοτομίες και «πιρούνες» που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στο άνοιγμα της πληγής για την αφαίρεση ενός ξένου σώματος βλ.: Lawrence Bliquez, “Two Lists of Greek Surgical Instruments and the State of Surgery in Byzantine Times” *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984), σελ. 187-204.

⁴⁴ Le Typikon 1271-1275 (σελ. 105).

⁴⁵ Miller σελ. 19.

εξειδικευμένο προσωπικό, ο καταμερισμός των αρμοδιοτήτων στο θεράπον και νοσηλευτικό προσωπικό, ο διαχωρισμός των αρρώστων ανάλογα με την ασθένειά τους τα θεραπευτικά φάρμακα, οι παρασκευές τους και τα χειρουργικά και άλλα εργαλεία συνθέτουν την εικόνα ενός υποδειγματικού ιδρύματος που προφανώς δεν σχετίζεται με άλλα φιλανθρωπικά ιδρύματα που προσέφεραν μόνο φιλοξενία σε απόρους.

Στον χώρο τέτοιων ιδρυμάτων λοιπόν κυκλοφορούσαν τα αντιδοτάρια. Οι εκάστοτε φαρμακοποιοί μελετούσαν ιατρικές πραγματείες που είχαν στη διάθεσή τους για να παρασκευάσουν συνταγές για την αντιμετώπιση της κάθε ασθένειας. Οι πραγματείες αυτές ήταν πολυάριθμες, με ιστορία που ξεκινούσε από τον Διοσκουρίδη και τον Γαληνό με καταλόγους που ρυθμίζονταν με διαφορετικά συστήματα κατάταξης ανάλογα με τον συγγραφέα-μεθοδολογία συγγενείας φαρμάκων, σύνθεση φαρμάκων ως προς τον τόπο και το είδος τους.

Στη συνέχεια, συγγραφείς όπως ο Ορειβάσιος, ο Αέτιος ο Αμιδηνός, ο Αλέξανδρος ο Τραλλιανός και ο Παύλος ο Αιγινήτης στηρίχθηκαν αφ' ενός σε αυτά τα δεδομένα αλλά πρόσφεραν αφ' ετέρου στην θεωρία της δράσης των φαρμάκων, πρόσθεσαν αριθμητικά πολλές ουσίες, ενώ τέλος, στις συνταγές τους διαφαίνεται η προσωπική εμπειρία με τα φαρμακευτικά προϊόντα, μία αίσθηση της κλινικής⁴⁶.

Πολλές φορές, μεμονωμένοι γιατροί έγραφαν ανώνυμα τις δικές τους συλλογές με αντιδοτάρια θεραπευτικών συνταγών που μέσα από την εμπειρία τους λειτουργούσαν καλύτερα. Ακόμη, παρατηρείται να κρατούν σημειώσεις στα ήδη υπάρχοντα και να τροποποιούν τις συνταγές είτε ως προς κάποιο ή κάποια συστατικά, ανάλογα με το τι είχαν κάθε φορά διαθέσιμο είτε ως προς τη συχνότητα της λήψης του φαρμάκου, κάτι που παρατηρείται στα προς μελέτη χειρόγραφα.

⁴⁶ Scarborough John "Early Byzantine Pharmacology", *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984), σελ. 213-232.

Η σύγχρονη ιστοριογραφία της βοτανικής συνήθως δεν λαμβάνει υπόψιν της το Βυζάντιο λόγω της έλλειψης πρωτογενών πηγών. Στο Βυζάντιο βέβαια αν και δεν φαίνεται να υπήρχε κανένα έργο ειδικά αφιερωμένο στη φυτολογία εκτός από δύο κλασικά κείμενα, το *Περὶ Φυτικῶν Ἱστοριῶν* του Θεόφραστου και το *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς* του Διοσκουρίδη που ήταν και πιο διαδεδομένα, η εξέταση των σωζόμενων χειρογράφων με θέμα την ιατρική και πιο συγκεκριμένα τη σύνθεση σύνθετων αντιδότων (*Ἀντιδοτάρια*) μαρτυρούν μια δραστηριότητα γύρω από τα φυτά που υποδηλώνει απαραίτητα γνώση της βοτανικής⁴⁷.

Η βοτανική που αποτυπώνεται σε αυτού του είδους τα κείμενα δεν είναι η θεωρητική, αλλά η καθημερινή και χρηστική η οποία περιλαμβάνει βαθιά γνώση του φυτικού κόσμου γενικά ή συγκεκριμένων θεραπευτικών φυτών ειδικότερα. Αυτά τα κείμενα διακρίνονται από τα αμιγώς βοτανικά καθώς διαφέρει το είδος της γνώσης που στοχεύουν να παράξουν. Σκοπός αυτών των κειμένων, των θεραπευτικών δηλαδή δεν είναι η λεπτομερής ανάλυση των φυτών και των ιδιοτήτων, ανάλυση την οποία βοηθούσαν εικόνες κάθε φορά, όπως συμβαίνει στο *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς* του Διοσκουρίδη. Οι θεραπευτικές τους ιδιότητες θεωρούνται δεδομένες και γνωστές και πάνω σε αυτές οι φαρμακολόγοι χτίζουν τις σύνθετες συνταγές τους.

Πρέπει να τονίσουμε όμως ότι τα ίδια περίπου ισχύουν και για τα ζωικά ή τα ανόργανα συστατικά που χρησιμοποιούνται στις συνταγές των *αντιδοταρίων*.

⁴⁷ Medicine and Pharmacy σελ. 341.

Όσον αφορά τα αντίδοτα ο Γαληνός δίνει έναν πολύ κατατοπιστικό και βοηθητικό για εμάς ορισμό του τί θεωρούνταν *ἀντίδοτο*. Πρόκειται λοιπόν για δυνάμεις που θεραπεύουν εκ των έσω τα πάθη του σώματος και χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες. Κάποια χορηγούνται για να καταπολεμήσουν δηλητήρια, άλλα για τις πληγές των δηλητηριωδών θηρίων και άλλα για να αντιμετωπίσουν ασθένειες που προήλθαν από κακή διατροφή. Τέλος, οι λεγόμενες *θηριακές* αντιμετωπίζουν και τις τρεις περιπτώσεις και εντάσσονται και στις τρεις κατηγορίες⁴⁸.

Οι θεραπείες ήταν δύο ειδών, οι απλές και οι σύνθετες. Οι απλές αποτελούνταν από μία ουσία αναμειγμένη με ένα έκδοχο⁴⁹. Οι σύνθετες, που αποτελούν και αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελούνται από πολλά συστατικά ζωικά, φυτικά ή ορυκτά (ανόργανα) σε συγκεκριμένες κάθε φορά αναλογίες. Οι τελευταίες, υπερτερούσαν έναντι των απλών πέραν των περισσότερων συστατικών και στο ότι ήταν προϊόντα που μπορούσαν να συντηρηθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα⁵⁰.

Μία πλήρης συνταγή ως προς το περιεχόμενο κατά βάση αποτελείται από πέντε μέρη. Για να αντιληφθούμε καλύτερα πώς είναι μια πλήρως καταγεγραμμένη θεραπευτική συνταγή αντλούμε παραδείγματα από τα κείμενα που μελετήθηκαν. Έτσι, θα πρέπει να περιλαμβάνει α) το όνομά της (π.χ. *Αντίδοτος ή καλουμένη μυστήριον*) ή το όνομα ενός μεγάλου γιατρού στον οποίο αποδίδεται (*Αντίδοτος τοῦ Γαληνοῦ*), β) τη συμπτωματολογία στην οποία απευθύνεται, ποιους δηλαδή ασθενείς ωφελεί (*ὠφελοῦσα πρὸς κεφαλαλγικοὺς καὶ ἐπιληπτικούς*), γ) τα συστατικά που την αποτελούν και τις δοσολογίες αυτών (*στάχυος ζιγγιβέρεως, ζουδάρας, κόστου, πυρέθρου, ῥέου Ποντικοῦ, νάρδου Κελτικοῦ⁴, ἀνὰ ἐξάγια στ', ἀνακάρδιον, πεπέρεως μέλανος, πεπέρεως λευκοῦ⁵, πεπέρεως μακροῦ⁶, καρδαμώμου, ἀνίσου ἀνὰ ἐξάγια γ'*), δ) τον τρόπο παρασκευής της (*τὰς βοτάνας οὖν αὐτὰς ἄφες ἡμέρας στ' μετὰ τοῦ μέλιτος, ἔπειτα βράσον καὶ σύρωσον, εἴτα τῶν εἰδῶν τὸν κονιορτὸν θές καὶ*) και τέλος την δοσολογία του ίδιου του φαρμάκου ολοκληρωμένου στον εκάστοτε ασθενή και ίσως και τότε και πώς αυτό χορηγείται σ' αυτόν (*Ἡ δόσις πρωὶ καὶ ἑσπέρα ἐξάγια γ' και μεθ' οἴνου, ἢ*

⁴⁸ Galenus, *De antidotis libri ii* 14.1.1-8 «Τὰς ἰωμένας τὰ πάθη δυνάμεις οὐκ ἔξωθεν ἐπιτιθεμένας, ἀλλ' εἴσω τοῦ σώματος λαμβανομένας ἀντιδότους ὀνομάζουσιν οἱ ἰατροί· τρεῖς δ' αὐτῶν εἰσιν αἱ πᾶσαι διαφοραί· τινὲς μὲν γὰρ ἔνεκα τῶν θανασίμων προσφέρονται φαρμάκων, τινὲς δὲ τῶν ἰοβόλων ὀνομαζομένων θηρίων, τινὲς δὲ τοῖς ἐκ φαύλης διαίτης γιγνομένοις πάθεσιν ἀρήγουσιν. ἔναι δὲ τὰς τρεῖς ἐπαγγέλλονται χρεῖας, ὥσπερ καὶ ἡ θηριακὴ καλουμένη.

⁴⁹ Τα *ἐκδοχα* είναι ουσίες χωρίς φαρμακευτική δράση που περιέχονται στη σύσταση ενός φαρμάκου, ώστε να βελτιώσουν κάποιο χαρακτηριστικό του, όπως η οσμή, η γεύση, η υφή του ή η καλύτερη απορρόφηση της δραστικής ουσίας.

⁵⁰ Medicine and Pharmacy σελ 398.

μεθ' ὕδατος θερμοῦ ἢ ψυχροῦ, κλπ.) ανάλογα με την κατάσταση της υγείας του (*χρῶ ἀπυρέτοις μετ' οἴνου, πυρέττουσι δὲ μεθ' ὕδατος*)⁵¹. Ωστόσο, συμβαίνει συχνά η δεύτερη ενότητα, εκείνη της συμπτωματολογίας να αναφέρεται μετά τον τρόπο παρασκευής Στο σώμα κειμένων που μελετήθηκε ωστόσο και από το οποίο αντλήθηκαν τα ανωτέρω παραδείγματα οι πλήρεις συνταγές είναι ελάχιστες κάτι που μας κάνει να υποψιαστούμε πως απευθύνονταν σε ειδήμονες ή πιθανόν τα ελλείποντα μέρη να περιλαμβάνονταν σε άλλου είδους κείμενα όπως οι *Φαρμακίτιδες*⁵².

Τα αντίδοτα τα οποία αναφέρονται στα προς μελέτη χειρόγραφα είναι ποικίλα, καθώς ο τρόπος παρασκευής και επεξεργασίας, οι δοσολογίες των συστατικών και η σύσταση διαφέρουν κάθε φορά. Το κάθε αντίδοτο όπως φαίνεται μπορεί να αναφέρεται και να αντιμετωπίζει περισσότερες από μία ασθένειες. Αυτό που αποτελεί ενδιαφέρον είναι πως αν και οι διάφορες κατηγορίες σκευασμάτων έχουν ως επί το πλείστον τα ίδια συστατικά αναφέρονται με διαφορετικά ονόματα και αντιμετωπίζουν άλλες ασθένειες, η διαφορά βέβαια έγκειται στις δοσολογίες και τον τρόπο πρόσληψης.

Οι συγγραφείς, συμπιλητές στα προς μελέτη χειρόγραφα δεν αναλύουν τη σκέψη τους σύμφωνα με την οποία καταγράφουν τις συνταγές. Η μέθοδος επιλογής τους δεν φαίνεται να είναι σύμφωνα με το αρχικό γράμμα, με την παθολογία ή με τη μέθοδο *a capite ad calcem*, δηλαδή καταγραφή των συνταγών ξεκινώντας από εκείνες του κεφαλιού και καταλήγοντας σε εκείνες των κάτω άκρων ωστόσο, ακολουθείται μια διαφορετική κατηγοριοποίηση και καταγραφή που δείχνει κάποια συνέπεια.

Έτσι, έχουμε αντίδοτα που παίρνουν το όνομά τους από κάποιο πρόσωπο, (κάποιες φορές ιατρού) (*ἀντίδοτος τοῦ Γαληνοῦ, σκευασία τοῦ Νέρωνος*), από το κύριο συστατικό τους (*διὰ ῥόδου, διὰ τριῶν πεπερέων, διὰ πυρέθρου*), από το είδος των ασθενών στους οποίους απευθύνονται και γενικότερα της ασθένειας που αντιμετωπίζουν (*πρὸς ὑδρωπικούς, ἀντίδοτος πρὸς τὰς μεγάλας φλεγμονὰς καὶ ἐμφράξεις τοῦ ἥπατος*) και τέλος υπάρχουν και αντίδοτα-σκευασίες με το δικό τους μοναδικό όνομα που το καθένα προσδίδει ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα στην συνταγή που ακολουθεί, συνήθως ένα αισιόδοξο μήνυμα για την αποτελεσματικότητά της.

Μία παρασκευή λοιπόν χαρακτηρίζεται πανάκεια, εκλεκτή, περιβόητος, θαυμαστή ή πανάρετος. Επιπλέον, παρασκευάζονται *τροχίσκοι* ή *κοκκία*, δηλαδή δισκία που

⁵¹ βλ. μια παρόμοια περιγραφή στο άρθρο Valiakos E., Marselos M., Sakellariadis N., Constantinidis Th., Skaltsa H., “Ethnopharmacological approach to the herbal medicines of the ‘Antidotes’ in Nikolaos Myrepsos’ Dynameron”, *Journal of Ethnopharmacology* 163 (2015), σελ. 69.

⁵² βλ. Μαρσέλος Μάριος. “Τα φυτικά φάρμακα της Ιπποκρατικής Συλλογής”. *Πρακτικά 17ου Συμποσίου της Εταιρείας για τη Διάδοση του Ιπποκρατείου Πνεύματος*, Αθήνα, Μάρτιος 2021, Τόμος Β', σσ. 1225-1266.

λαμβάνονται από του στόματος⁵³, *ἔμπλαστρα* ή *μαλάγματα*, καταπλάσματα δηλαδή, με διαφορετικά συστατικά γιατί η στόχευση ποικίλει, που ωστόσο τα περισσότερα έχουν ως βασικό τους συστατικό το κερί, για να επιτευχθεί και η προσδοκώμενη σύσταση. Υπάρχουν ακόμη *κολλύρια* για οφθαλμικές ασθένειες, *άλιφές*, *ἐλίγματα* (*ειλίγματα*), επίδεσμοι δηλαδή⁵⁴, έλαια από διάφορα βότανα, παρασκευές *κονδίτου*, κρασιού δηλαδή με μπαχαρικά⁵⁵, *ὄξυμέλιτος* ή *ὄξυμελίκρατον*, ποτού δηλαδή από ξίδι και μέλι⁵⁶, σαπουνιού, *ρόδονερου*, *ρόδομέλιτος*, *ὀμφακομέλιτος*, μέλι δηλαδή με χυλό άγουρων σταφυλιών, *ὀξοσάγχαρος*, *ξηροῦ αἰμοστατικού*, *ζουλαπίου*, φαρμακευτικού δηλαδή αφεψημάτος⁵⁷ ενώ υπάρχει και μία συνταγή για παρασκευή θυμιάματος.

⁵³ Δημητράκος s.v. *τροχίσκος*.

⁵⁴ Δημητράκος s.v. *ἔλιγμα*.

⁵⁵ Κριαράς s.v. *κονδίτον*.

⁵⁶ Δημητράκος s.v. *ὄξυμελίκρατον*.

⁵⁷ Κριαράς s.v. *ζουλάπιν*.

Ιδιαίτερα σημαντικό για τις παρασκευές των αντιδότην πέρα από τα συστατικά που χρησιμοποιούνται, τα οποία κάποιες φορές μπορεί να αντικατασταθούν με άλλα ίσως πιο εύκολα διαθέσιμα με ίδιες ιδιότητες και αποτέλεσμα στην τελική σύσταση, είναι οι δοσολογίες από το κάθε ένα ξεχωριστά. Αν κάποια δοσολογία δεν τηρηθεί είναι πολύ πιθανό να αλλάξει η σύσταση του τελικού παρασκευάσματος, να μην δουλέψει και στην χειρότερη περίπτωση να δημιουργήσει και ανεπιθύμητες παρενέργειες στον ασθενή που θα κάνει χρήση.

Στις υπό έκδοση συνταγές χρησιμοποιούνται οι εξής μονάδες μέτρησης που αφορούν μονάδες βάρους, μονάδες όγκου υγρών και στερεών, καθώς και μεταφορικές περιγραφές του μεγέθους ή του όγκου: α) το ἐξάγιον ή και στάγιον, Ρωμαϊκή μονάδα όγκου⁵⁸ που ισοδυναμεί με $\frac{1}{7}$ της λογαρικής λίτρας⁵⁹, β) η λίτρα, ή λογαρική λίτρα, μονάδα όγκου υγρών⁶⁰ που ισοδυναμεί με $\frac{1}{40}$ του μόδιου⁶¹, γ) το κεράτιο, μονάδα βάρους⁶² γνωστό και ως κοκκίον, κεράτιον, ξυλόκουκκον, που ισοδυναμεί με $\frac{1}{1728}$ της λογαρικής λίτρας⁶³, δ) η οὐγγία, μονάδα υγρού όγκου⁶⁴ που ισοδυναμεί με $\frac{1}{12}$ της λογαρικής λίτρας, ή με 6 εξάγια⁶⁵, ε) ξέστης, μονάδα μέτρησης στερεών και υγρών⁶⁶. Ονομάζεται έτσι διότι είναι το $\frac{1}{6}$ του κογγίου⁶⁷. Αντλεί από το ρωμαϊκό sextarius, περίπου όσο 1 πίντα⁶⁸, στ) το μέτρον, εκείνο με το οποίο μετριέται οτιδήποτε, στη προκείμενη περίπτωση ένα μέτρο του περιεχομένου υγρού ή στερεού⁶⁹. Το μέτρο μπορεί να έχει διάφορες μορφές όπως θαλάσσιο, άννονικό, ἐλαϊκό, ἐποπτικό, καρελαϊκό και μοναστηριακό. Στα προς μελέτη χειρόγραφα βέβαια δεν γίνεται κάποια διάκριση, ζ) η κοτύλη, αττικό μέτρο υγρών που περιλαμβάνει 6 κυάθους ή μισό ξέστη⁷⁰, η) το κοχλιάριον, το οποίο αντιστοιχεί σε 1 κουταλιά⁷¹, θ) η μίνα ή μνα, που υπολογίζεται ως 100 δραχμές.

Επιπλέον, όπως προαναφέρθηκε στα αντιδοτάρια που μελετήθηκαν παρουσιάζονται και μεταφορικές περιγραφές του μεγέθους ή του όγκου, ώστε να προσδιοριστεί η

⁵⁸ Issues to posology pg 34.

⁵⁹ Schilbach σελ 178.

⁶⁰ Issues to posology pg 34.

⁶¹ Schilbach σελ. 180.

⁶² Issues to posology pg 33.

⁶³ Schilbach σελ. 179.

⁶⁴ Issues to posology pg 34.

⁶⁵ Schilbach σελ. 185.

⁶⁶ Issues to posology pg 34.

⁶⁷ Δημητράκος s.v. κόγγιον.

⁶⁸ LSJ s.v. ξέστης.

⁶⁹ LSJ s.v. μέτρον.

⁷⁰ Δημητράκος s.v. κοτύλη.

⁷¹ Δημητράκος s.v. κοχλιάριον.

απαραίτητη δοσολογία του κάθε συστατικού. Αυτές είναι: α) ο όροβος, ένας μικρός στρογγυλός σπόρος που μοιάζει με μπιζέλι από το φυτό *Vicia Ervilia*, β) Κάρυο το Ποντικό, το φουντούκι, ο καρπός του φυτού *Corylus Colurna*, γ) Κάρυο το Θάσιο, το αμύγδαλο, ο καρπός του δέντρου *Amygdalus Communis*, δ) Κύαμος, το φασόλι, ο σπόρος του φυτού *Vicia Faba*.

Για την αντιστοίχιση των μονάδων αυτών με σύγχρονες κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί ένας πίνακας που βασίστηκε στη δημοσίευση *Issues pertaining to posology* που παρατίθεται στην Βιβλιογραφία:

Μονάδες Βάρους	Σύγχρονο Αντίστοιχο
<i>Κεράτιον</i> (1/4 του οβολού)	Περίπου 0,19 gr
<i>Μίνα</i> (100 δραχμές)	431gr

Μονάδες όγκου υγρών και στερεών	Σύγχρονο Αντίστοιχο
<i>Έξάγιον</i> (1/6 του κογγίου)	Περίπου 545 ml
<i>Λίτρα</i>	Περίπου 2,1888 Lt
<i>Ούγγια</i> (1/12 της λίτρας)	Περίπου 0,1824 Lt
<i>Ξέστης</i> (1/6 του κογγίου)	Περίπου 545 ml
<i>Κοτύλη</i> (6 κύαθοι)	Περίπου 270ml
<i>Κοχλιάριον</i>	4,5ml

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε πως κάποια μέτρα τα αποσαφηνίζει ο ίδιος ο συγγραφέας ή συμπιλητής, όπως τον νόστο, που όπως ο ίδιος εξηγεί είναι όση ποσότητα πιάνουν τα τρία δάχτυλα του χεριού, η σημερινή πρέζα θα λέγαμε, την μήννα, το οποίο είναι ένα αγγείο συγκεκριμένου μεγέθους για να χρησιμοποιείται ως μονάδα μέτρησης που χωράει συγκεκριμένο όγκο υλικού, κρασιού στην προκείμενη περίπτωση και το μύστρον, που ο γραφέας το αντιστοιχεί με 3 στάγια.

Το επίπεδο λοιπόν της επιστημοσύνης των φαρμακοποιών εκείνης της εποχής θα λέγαμε και της σημασίας των αντιδότων στην ίαση φαίνεται όχι μόνο από τις πολλές παρασκευές και την ακρίβεια των μέτρων για την εκάστοτε δοσολογία αλλά και από το γεγονός πως υπήρχε διαφοροποίηση στη δόση του φαρμάκου ανάλογα με τα φύλα, έτσι άλλη δοσολογία του ίδιου φαρμάκου θα έπαιρνε ο άνδρας και άλλη η γυναίκα «ἐπὶ μὲν ἀνδρῶν νόστον ἓνα γυναιξὶ δὲ οὐγγίαν α΄».

Εξίσου σημαντική είναι η κατάλληλη στιγμή, η συχνότητα της λήψης του φαρμάκου, και η τυχόν αποχή από τροφές οι οποίες είτε θα μπορούσαν να προκαλέσουν αλλεργική ίσως αντίδραση είτε να αναστείλουν τη δράση του φαρμάκου. Με αυτόν τον τρόπο έχουμε αντίδοτα που λαμβάνονται μετά το πρωινό, πριν και μετά το πρωινό, πρωί και βράδυ, την ώρα του δείπνου, χωρίς να έχει φάει ο ασθενής «νῆστις» ή σύμφωνα με την αντοχή του «ἢ δόσις κατὰ δύναμιν». Για μακροχρόνια χρήση του αντιδότου η συχνότητα της λήψης μπορεί ακόμη να αλλάξει ανάλογα με τον μήνα.

Υπάρχουν επιπλέον διάφορα ροφήματα που συνοδεύουν τα αντίδοτα όπως οξύμελι, ζεστό νερό, κρασί «μετὰ οἴνου», ζεστό κρασί «μετὰ οἴνου θερμοῦ», αφέψημα από τις ρίζες του φυτού «μετὰ ἀποζέματος τῶν ῥιζῶν», ενώ είναι πολύ σημαντική η διάκριση που γίνεται ανάμεσα σε ασθενείς με πυρετό και απύρετους. Στην περίπτωση των πρώτων το αντίδοτο αυστηρά δεν θα συνοδεύεται ποτέ με αλκοόλ ως ρόφημα «μετὰ οἴνου αὐστηροῦ παλαιοῦ τοῖς δὲ πυρέττουσι, μετὰ ὕδατος θερμοῦ».

Το ζήτημα της αποτελεσματικότητας των θεραπευτικών συνταγών έχει αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων μέσα στα χρόνια. Ορισμένοι υποστηρίζουν πως η αποτελεσματικότητά τους αποδίδεται στο φαινόμενο placebo, ωστόσο πρόσφατες έρευνες σε κείμενα που αναπαρήγαγαν επακριβώς τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν για την παρασκευή ενός φαρμάκου συμπεριλαμβανομένου του χρονικού διαστήματος που απαιτούνταν μεταξύ της παρασκευής και της χορήγησής του έδειξαν πως οι θεραπευτικές ιδιότητες που αποδίδονται στο συγκεκριμένο φάρμακο είναι πραγματικές. Η διάχυση του παθογόνου μειώθηκε, ενώ το παρασκεύασμα και η επίδρασή του μπορούσαν να αναπαραχθούν.

Σε αυτή την περιορισμένη περίπτωση θα μπορούσε να προστεθεί όλη η τρέχουσα εθνοφαρμακολογική έρευνα για τις θεραπευτικές ιδιότητες μεμονωμένων φυτών, τις αντιμικροβιακές δοκιμές αυτοφυών φυτών που χρησιμοποιήθηκαν για την επούλωση πληγών⁷², αλλά και έρευνες που στηρίζονται σε *in vitro* πειράματα και κλινικές δοκιμές που οδηγούν στην επικύρωση αυτών των εκάστοτε ιδιοτήτων⁷³.

Γι' αυτόν τον λόγο κρίθηκε συνετό στην καταλογογράφηση των φυτών στο παράρτημα (Appendix) που συναντώνται στα προς μελέτη συνταγολόγια να καταγραφούν τόσο οι θεραπευτικές ιδιότητες που τους αποδίδονταν στην αρχαιότητα όσο και εκείνες που επιβεβαιώνονται από σύγχρονες μελέτες και έρευνες.

⁷² Watkins Frances et al., "Antimicrobial assays of three native British plants used in Anglo-Saxon medicine for wound healing formulations in 10th century England" Medicins Research Group, School of Health, Sport and Bioscience, University of East London, [Journal of Ethnopharmacology Volume 144, Issue 2](#), 21 November 2012, σελ. 408-415.

⁷³ Medicine and Pharmacy σελ. 401.

Στην παρούσα εργασία ασχολούμαστε με την κριτική έκδοση των δύο *Δυναμερών*, συλλογών, δηλαδή, με παρασκευές αντιδότων. Η πρώτη παραδίδεται σε δύο κώδικες (*Vindobonensis, Cod. Med. Gr.* 20 και *Vindobonensis, Cod. Med. Gr.* 30) και η δεύτερη σε έναν (*Vindobonensis, Cod. Med. Gr.* 18). Το πρώτο αντιδοτάριο, όπως αναφέρει και ο τίτλος του φαίνεται να είναι μετάφραση από λατινική πηγή, όπως σε λατινικές πηγές φαίνεται να βασίζεται και το Δυναμερό του Μυρεψού⁷⁴, (*Εἰσαγωγικὴ μέθοδος ἀντιδοταρίου ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου μετατεθεῖσα εἰς τὴν Ἑλλάδα*) κάτι που επαληθεύεται καθ' ὅλη την έκταση του κειμένου με την χρήση λέξεων λατινικής προέλευσης όπως *ρεσταυράτζιο ουμιδάτης* (λέγεται δὲ παρὰ λατίνων ῥεσταυράτζιο οὐμιδάτης), *βλακτεβισάντζιε, μαρμορίνη* και *σαξιφράγγον*⁷⁵. Στην παρούσα διατριβή το αποδίδουμε σε κάποιον ψευδο-Μυρεψό⁷⁶ λόγω των κοινών στοιχείων που είναι εμφανή με το έργο του Νικολάου Μυρεψού⁷⁷.

Τα χειρόγραφα που μελετήθηκαν, τόσο τα δύο πρώτα που παραδίδουν το ίδιο κείμενο όσο και το δεύτερο που στο πρώτο φύλλο του μοναδικού χειρογράφου που το παραδίδει αποδίδεται από ένα μεταγενέστερο χέρι με κόκκινους μεγαλογράμματος χαρακτήρες σε κάποιον *Κάλλιστο*⁷⁸ αποδείχθηκε πως σχετίζονται με άλλα *Δυναμερά* καθώς και με εκείνο του Μυρεψού ή πιθανόν να αντανakλούν μία ή περισσότερες από τις πηγές του Μυρεψού.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά το πρώτο έργο, αυτό περιέχει συνταγές που δεν απαντώνται ούτε σε άλλα *Δυναμερά* ούτε όμως και στον Μυρεψό, όπως οι συνταγές 18 και 11. Περιέχει όμως παράλληλα και κοινές συνταγές με τον Μυρεψό που άλλες ο τελευταίος τις εμπλουτίζει με περισσότερα συστατικά και άλλες που ενώ είναι κοινές παραδίδονται στους προς μελέτη κώδικες με περισσότερα συστατικά. Κατά συνέπεια, φαίνεται πως οι δύο κώδικες έχουν κάποιο κοινό πρότυπο ή πηγή πρωιμότερη από αυτή του Μυρεψού ρητά λατινική όπως διακρίνεται από τον τίτλο, αλλά και από διάσπαρτες λέξεις σε όλο το έργο.

⁷⁴ Γίνεται προτίμηση στο όνομα του Μυρεψού και κατ' επέκταση παραπομπή με αυτόν τον τρόπο και όχι στον συγγραφέα που έχει κάνει την πρώτη κριτική έκδοση διότι με αυτόν τον τρόπο απαντάται στο *Thesaurus Linguae Graecae*.

⁷⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.16a.1-2 «σαξιφραγον οἱ δὲ ἔμπετον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο σκολοπένδριον, οἱ δὲ βροῦχον καλοῦσι, Ῥωμαῖοι σαξιφραγαμ».

⁷⁶ Αυθαίρετα το πρώτο αντιδοτάριο αποδίδεται σε κάποιον *ψευδο-Μυρεψό*, διότι οι συνταγές ως προς το περιεχόμενό τους και την χειρόγραφη παράδοση φαίνεται να συνδέονται με το Δυναμερό του Μυρεψού.

⁷⁷ *Plp* 19865. Φαίνεται πως έζησε γύρω στο 1300, μπορεί να ταυτίζεται με τον Νικόλαο Ακτουάριο, ωστόσο, δεν είναι απόλυτα σίγουρο αν ήταν υπαρκτό πρόσωπο.

⁷⁸ Το όνομα *Κάλλιστος* απαντάται μόνο μία φορά ως ερυθρογραφημένη επικεφαλίδα στην αρχή της συλλογής και πουθενά αλλού και γι' αυτό αυθαίρετα χρησιμοποιήθηκε το όνομά του ως αυτού στον οποίο αποδίδεται το έργο.

Όσον αφορά το έργο που αποδίδεται στον *Κάλλιστο* ορισμένες συνταγές αντλούν από συγγραφείς όπως ο Παύλος ο Αιγινήτης (συνταγές 82, 84, 90, 94), ο Αέτιος ο Αμιδηνός (συνταγές 71, 79, 81, 82, 216, 217) με κάποιες να είναι απολύτως ίδιες ακόμη και ως προς τις δοσολογίες (συνταγή 217), ο Αίλιος Προμώτος (συνταγές 95, 201), ο Αρχιγένης (συνταγές 155), τα Ιππιατρικά (συνταγή 158) και ο Μυρεψός με τις τελευταίες να είναι συγκριτικά περισσότερες (συνταγές 75, 78, 97, 102, 103, 107). Παρατηρούνται ακόμη παρασκευές που ενώ είναι κοινές στο Δυναμερό του Καλλίστου, του Μυρεψού και κάποιας προγενέστερης πηγής όπως ο Αέτιος ή ο Γαληνός έχουν πιο δυνατούς δεσμούς σύνδεσης με τις προγενέστερες πηγές από ότι με τον Μυρεψό (συνταγές 25, 79).

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 23.4: Ἐρὰ λογαδίου τοῦ Μεμφίτου, ἔστι δὲ καὶ μετὰ συγκριτικὴ χρονίων παθῶν· τῶν ἐκμελαγχολίας γινομένων· διδομένη γὰρ αὕτη, καθαίρει τοὺς χυμοὺς· τοῖς ὀχλησιν παρέχοντα τῷ σώματι καὶ οὔτε στενοχωρίαν· οὔτε ἀτονίαν τινὰ ἐμποιεῖ· ἀλλ' εἰς ὄρεξιν ἄγει καὶ εὐτόνωσιν ποιεῖ τῷ σώματι καὶ εἰς εὐθυμίαν ἄγει τὸν πάσχοντα· τοῖς δὲ ἐπιληπτικοῖς καὶ σκοτουμένοις καὶ καταπίπτουσιν καὶ ἀφρίζουσιν καὶ τὴν γλῶσσαν μασσωμένοις ἢ σπωμένοις· ὥστε νομίζειν τινὰς καὶ δαιμονιῶντας καὶ ἐπιληπτικούς, ὠφέλιμος ἐστὶν αὕτη· ἀρμόζῃ δέ, χολερικοῖς καὶ ἐλεφαντιῶσιν ἐν ἀρχῇ καὶ τοὺς ἀγριολειχῆνας ἔχουσιν καὶ ληθαργικοῖς καὶ τοῖς τοιούτοις πάθεσιν ἐνουροῦσιν· ἐν ἀφοδεύουσιν ἀπροαιρέτως· μάλιστα δέ, τοῖς θανάσιμα φάρμακα λαμβάνουσιν· ἔστι δὲ καὶ ἀνώδυνος καὶ ἥπατικοῖς, ὠφέλιμος· δίδοτε δὲ αὕτη καὶ πλευριτικοῖς καὶ τοῖς περικάρδιον, πάσχουσιν· ἐξελαύνει γάρ, τοῖς κακοποιοῖς, χυμοῖς καὶ ἄγει καταμήνια γυναιξὶ καὶ ἰσχιαδικοῖς καὶ ψυαδικοῖς· ἰκανῶς ἐνεργεῖν πεπίστευται καὶ πάντα τὰ χρόνια πάθη θεραπεύει· λαμβανομένη ταύτη, τρίτον εἰς τὸν μῆνα· ἢ δὲ δόσις αὐτῆς τοῖς χρήζουσι, γράμματα θ'· ἐν ὑδρομέλιτι, κράσεως μιᾶς· ἔχει Ἀγαρικοῦ· ἐλατήριον ἅλατος ἁμμωνιακοῦ· ἀψίνθιον· ἁμμωνιακόν· φύλλον Ἰνδικοῦ· ἐλλεβόρου, μέλανος· σκίλλης ὀπτῆς· σκαμμωνίας· σμύρνης· ζιντζίβερι, ἀνὰ δράμ. ἀλόης ξανθῆς· εὐφορβίου, ἀνὰ δράμ. η'· πολίου βοτάνης· κασίας· χαμαΐδρους· κενταυρίου· ὑπερικοῦ· βδελλίου· πρασίου, ἀνὰ δράμ. ε'· πεπέρεως λευκοῦ· κινναμώμου· ὀποπάνακος· σαγαπηνοῦ· πεπέρεως μακροῦ· κρόκου· πετροσελίνου Μακεδονικοῦ, ἀνὰ δράμ. δ'· καστορίου· πεπέρεως μέλανος· ἀριστολοχίας στρογγύλης, ἀνὰ δραμ. γ' καὶ ἥμισυ· κολοκυνθίδος τὸ ἐντεριώνη· πολυπόδιον καθαρὸν, ἀνὰ δράμ. η'· ναρδοστάχους· κοκκοκνίδην, ἀνὰ δράμ. ζ'· ταῦτα πάντα τρίψας ὡς χνοῶδες, δεῦσον μετὰ μέλιτος Ἀττικοῦ ἀπαφρισμένου τὸ ἀρκοῦν· τὸν ὀποπάνακα δὲ καὶ τὸν σαγαπηνόν, λύε σὺν τῷ μέλιτι ἐν τῇ θυίᾳ καὶ σκεύασας ταῦτα πάντα καλῶς, ἀπόθου ἐν ἀγγείῳ· ἐπὶ δὲ τῆς χρείας δίδου· χρῶ.

Κάλλιστος: Ἀντίδοτος ἡ ἱερὰ Λογαδίου ὠφελοῦσα πρὸς ἀλγήματα κεφαλῆς, πρὸς ὀφθαλμιῶντας καὶ ὅσα τοιαῦτα· σκευάζεται δὲ οὕτως· ἐντεριώνης οὐγγίας κ', σκίλλης ὀπτῆς, ἀγαρικοῦ, ἀμμωνιακοῦ, σκαμωνίας, ἐλλεβόρου μέλανος, ὑπερικοῦ· ἐπιθύμου ἀνὰ οὐγγίας ι' πολυποδίου, χαμαίδρυος, βδελλίου, ἀλόης, πρασίου, κασσίας, πεπέρεως μακροῦ ἀνὰ οὐγγίας η', πεπέρεως λευκοῦ, πεπέρεως μέλανος κοινοῦ, κινναμώμου κρόκου, ὀποπάνακος, σαγαπηνοῦ, καστορίου, πετροσελίνου, ἀριστολοχίας, σμύρνης τρωγλίτιδος ἀνὰ οὐγγίας δ', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἄρκοῦν

Paulus, *Epitomae*, 7.8.2: Ἱερὰ Λογαδίου. Κολοκυνθίδος ἐντεριώνης κ, σκίλλης ὀπτῆς, ἀγαρικοῦ, ἀμμωνιακοῦ θυμιάματος, ἐλλεβόρου μέλανος φλοιοῦ, σκαμωνίας, ὑπερικοῦ ἀνὰ γ, ἐπιθύμου, πολυποδίου ξηροῦ, βδελλίου, ἀλόης, χαμαίδρυος, πρασίου, κασσίας ἀνὰ η, σμύρνης τρωγλίτιδος, ὀποπάνακος, σαγαπηνοῦ, πετροσελίνου, πεπέρεως κοινοῦ καὶ μακροῦ καὶ λευκοῦ, καὶ κινναμώμου, κρόκου, καστορίου, ἀριστολοχίας μακρᾶς ἀνὰ δ, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν

Ακόμη, ο συμπληθής φαίνεται πως είχε υπόψιν του το *Δυναμερό* του Μυρεψού ή κάποια πηγή του καθώς πρώτον κάποιες συνταγές είναι ακριβώς ίδιες με τις αντίστοιχες του τελευταίου (συνταγές 40, 49, 83, 119, 126, 133, 210) και δεύτερον σε άλλες ακολουθείται η ίδια σειρά ως προς την παρουσίασή τους (Μυρεψός: *Ἀντίδοτος ἡ ζωπύρειος, πρὸς ἐπιληπτικούς, Ἀντίδοτος ἡ μοῦσα, πρὸς ὑδρωπικούς, Ἀντίδοτος ἡ ὀνομαζομένη Περσική, Κάλλιστος: Ἀντίδοτος ἡ ζωπύρειος, Ἀντίδοτος ἡ μοῦσα, Ἀντίδοτος ἡ Περσική*).

Συναντώνται ακόμη, πιο ολοκληρωμένες συνταγές από άποψη περιεχομένου που αναφέρουν για ποιους προορίζονται, σε ποιους απευθύνονται (*αὕτη βοηθεῖ αἰμορροοῦσι, αὕτη ὠφελεῖ εἰς ἔμμηνα γυναικῶν καὶ συνήθη αὐτῶν*), αλλά και συνταγές στις οποίες αναφέρεται μόνο η ονομασία τους και τα συστατικά με τις δοσολογίες που πρέπει να τηρηθούν (συνταγές 6, 11, 12, 15, 17, 18, 48, 49, 216, 217, 218). Κατά πάσα πιθανότητα ο λόγος για την τελευταία περίπτωση είναι να ήταν αντίδοτα ιδιαίτερα γνωστά, ώστε και μόνο η ονομασία τους να αρκούσε για τους εκάστοτε γιατρούς ή φαρμακοποιούς που γνώριζαν την συμπτωματολογία και τις ασθένειες που αντιμετώπιζαν, κάτι που τονίζει τον πρακτικό και χρηστικό τους χαρακτήρα.

Τέλος, κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό είναι πως υπάρχουν και παρασκευές συνταγών που παραδίδονται μόνο από τον Ψευδο-Μυρεψό ή τον Κάλλιστο, ένδειξη ίσως πως σε αυτά τα σημεία αντιγράφεται κάποιο πρωιμότερο χαμένο *Δυναμερό*. Πιο συγκεκριμένα 16 συνταγές από το *Δυναμερό* που αποδίδεται στον Κάλλιστο (*Ἐμπλαστρος ἡ διὰ κυμίνου, Ἐμπλαστρος ἡ ὑγεία, Ἐμπλαστρος ἡ διὰ σπερμάτων, Ἐμπλαστρος εἰς τὸ*

ἄραι χοιράδας, Τὸ ὠσοῦσινον, Ἑμπλαστρος ἐτέρα πρὸς χοιράδας, Ἑμπλαστρος ἢ λεγομένη θεία, Ἑμπλαστρος ἢ λεγομένη θωρακική, Ἑμπλαστρος ἰσχιαστική καὶ νεφρητική, Ἑμπλαστρος ἢ Βαρβάρα, Ἑμπλαστρος ἢ χρυσῆ, Ἑμπλαστρος ἢ δι' ἰτέων κολλητική, Ἑμπλαστρος ἢ διὰ κυπρινελαίου, Ἑμπλαστρος ἢ ἀποστολική, Ἑμπλαστρος ἰσχιαδική, Ἑμπλαστρος τῆς ἁγίας Ζηναΐδος), δηλαδή ἀπὸ την συνταγή 160 ἕως και την 175 με ελάχιστες εξαιρέσεις (συνταγές 169, 171) δεν απαντοῦν σε καμία ἄλλη πηγή.

Κοινές συνταγές που στο Δυναμερό του Μυρεψοῦ παραδίδονται με περισσότερα συστατικά ἢ λεπτομέρειες ὅπως η συμπτωματολογία που αντιμετωπίζεται και ο τρόπος παρασκευῆς του αντιδότου συγκριτικά με τα Δυναμερά του Ψευδο-Μυρεψοῦ ἢ του Καλλίστου.	
1. Nicolaus Myrepsus, <i>Dynameron</i>, 41.10: Τροχίσκος, ὁ πάγχρηστος, διὰ πείρας·ποιοῦν πρὸς πᾶν πάθος·ἐξαιρέτως δέ, τοὺς ὑπὸ ἀγρυπνίαν δαμαζομένους, χωρὶς καρώσεως, ἐπέχει δὲ ῥεῦμα καὶ παρίσθημα ἀναξηραίνει καὶ ἐπὶ καρδιακῶν ἥπατικῶν χολερικῶν σπληνικῶν κωλικῶν καὶ γυναικῶν ὀχλουμένων καὶ ἐκτιτρωσκουσῶν ὥστε κατέχειν τὸ ἔμβρυον ἔτι δὲ παύει ἀφημερινούς, τριταίους καὶ τεταρταίους, ἐν τῇ πρώτῃ πόσει, λῦον πυρετόν τῇ β' πόσει, ῥίγος λῦον καὶ τῇ γ', ἐξανίστησι πολλάκις καὶ ἐπὶ τῶν ἰοβόλων ποιεῖ χωρὶς τῶν ὑπὸ ἀσπίδων δηχθέντων· ἔτι τε καὶ πρὸς δυσουρίαν ποιεῖ καὶ στραγγουρίαν καὶ ὕδρον· ἄκρως δὲ ποιεῖ μὲν ἀρθριτικοῖς, δις τῆς ἡμέρας πινόμενον· πρὸ τροφῆς ἅπαξ καὶ εἰς νύκτα·παρηγορεῖ γὰρ αὐτοὺς θαυμαστῶς, ὥς δόκιμον καὶ θαυμαστόν· ἔχει· Ὅποῦ μήκωνος,	Κάλλιστος: Σκευασία τροχίσκου τοῦ λεγομένου παγχρήστου· ὕοσκυάμου στάγια β', κρόκου, καστορίου, ἀνήσου, μανδραγόρου ῥίζης. μήκωνος σπέρματος, ἀνὰ στάγια γ', χυλοῦ γλυκυρίζης, ὀπίου, ἀνὰ οὐγγίαις δ', στύρακος καλαμίτου στάγια στ', μέλι καὶ ὕδωρ.

οὐγγ β´· ὑοσκυάμου λευκοῦ σπέρμα· γλυκορίζης, ἀνὰ ὀλκὴν α´· πεπέρεως ἐδωδίμου μέλανος, οὐγγ β´· ἀνίσου Κρητικοῦ, οὐγγ ἥμισυ καὶ τέταρτον κρόκου, οὐγγ α´· στύρακος καλαμίτου· καστόριν, ἀνὰ οὐγγ ἥμισυ· μανδραγόρας φλοιοῦ, ὀλκῆς ἥμισυ· τὸν στύρακα καὶ τὸ ὄπιον, λειώσον μετὰ γλυκέος Κρητικοῦ τὰ δὲ λοιπὰ εἶδη, τρίψας ἐπιμελῶς καὶ μῖξον ὁμοῦ καὶ ἀναλαβὼν γλυκέος τὸ ἄρκοῦν, πλάττε τροχίσκους, κυάμου ἐλληνικοῦ τὸ μέγεθος καὶ δίδου ἐπὶ τῆς χρείας, ὅσον τροχίσκον α μετ’ οἴνου εὐκράτου καὶ οὕτως χρῶ.	
---	--

2. Nicolaus Myrepsus, <i>Dynameron</i>, 10.1: Ἐμπλαστρον τῆς ἀποστολικῆς σκευασίας Πέτρου καὶ Παύλου· ποιοῦσα, πρὸς πάντα τὰ ὑπογεγραμμένα θαυμαστῶς· ἄμοτος τραυματική, πάντα καλοῦσα ἀφλέγμαντος τὰς τῶν νεύρων διακοπὰς καὶ νύγματα σιδήρου· ἔστι γὰρ ἔναιμος ἡ αὕτη· ἄγει σκόλοπα καλάμου καὶ βέλη καὶ πάντα τὰ ἰώδη· ἔλκει γὰρ πάντα τὰ ἐν βάθει· ἐγκείμενα ἀλλότρια τοῦ σώματος· ποιεῖ δὲ καὶ πρὸς ἀποστήματα· καρκινώματα· φύγεθλα καὶ τὰ ἐπὶ τῶν τραχήλων, ὀδυνήματα· χοιράδας· πανούκλας κακοήθεις· ῥήσσουσα καὶ μεταβάλλουσα ἡ αὕτη, ἐπὶ τοῦ τομίου· ἐκκομίζουσα τὰ ὑγρά· ποιεῖ δὲ καὶ	Κάλλιστος: Ἐμπλαστρος ἡ ἀποστολική· λιθαργύρου, ἐλαίου, ἰοῦ ξυστοῦ, λιβάνου, βδελλίου, σμύρνης, κολοφωνίας, ὀποπάνακος, ἀριστολογίας, ῥητίνης, μαστίχης, κηροῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ´, οἴνου τὸ ἄρκοῦν.
--	--

πρὸς τὰς τοῦ σπληνὸς σκιρώσεις· διαλύει γὰρ τὸν σπλῆνα καὶ εἰς τάξιν ἄγει· ποιεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰς τῶν ἄρθρων ἐπιρρεῦσεις καὶ κρούσματα καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ ἀντικνημίων ἔλκη, στρογγύλα καὶ πρὸς μελικηρίδας τῶν ἀγκώνων καὶ κεφαλῆς διαφορεῖ γὰρ τοὺς χιτῶνας καὶ ἐκκομίζει τὰ ὑγρά· ἡ αὕτη κολλᾷ τὰ ἀφεστηκότα σώματα καὶ πρὸς κατάγματα μετὰ ἐμβροχῆς, τὰ ὑγρά· ἡ αὕτη κολλᾷ τὰ ἀφεστηκότα σώματα καὶ πρὸς κατάγματα μετὰ ἐμβροχῆς, ἀντὶ μαλάγματος· ἔτι τέ, σπληνὸς τὰ κοῖλα· ποιεῖ πρὸς ἀποστήματα μασθῶν καὶ ἐπὶ ἐρυσιπέλατος, πλουσίως ἐπιτιθεμένη καὶ ἐπὶ λυσοδοήκτων καὶ ποιεῖ δέ, πρὸς πάντα τὰ ὅσα διαφορῆσαι καὶ πρὸς παλαιὰ καὶ χρόνια ἔλκη καὶ πρὸς σηπεδόνας, κόλπους καὶ αἰμορροΐδας· ἐπὶ τῶν ἐδρῶν, κονδυλώματα καὶ ράγάδας· ἄνθρακας καὶ λειχήνας· ψώρας ἐντεροκήλας καὶ ἀνθρω- ποδήκτων, πληγὰς θηρίων· σκορπιοπλήκτους· ἴστησι δὲ νομὰς ἐν αἰδοίοις μετὰ ῥοδίνου ἀνιεμένη καὶ πρὸς τὰ δυσκατούλωτα καὶ πρεσβυτερικὰ ἔλκη καὶ πρὸς τὰ γυναικεῖα πάθη· κροκιδίου προστιθεμένη, μετὰ ῥοδίνου· ἔχει· Λιθαργύρου, οὐγγ β', ἐξαγ α'· κηροῦ· κολοφωνίας, ἀνὰ οὐγγ α', ἐξαγ α' ἀμμωνιακόν, ἐξαγ α' καὶ ἥμισυ· χαλβάνην, ἐξαγ α', ξυλόκοκκα γ'·	
--	--

σμύρνης, ἑξαγ α΄ βδελλίου, ἑξαγ α΄ καὶ ἥμισυ· πιτυϊνης· μαστίχης, ἀνὰ ἑξαγ γ΄· μάννης· λιβάνου, ἀνὰ ἑξάγ α΄ καὶ ἥμισυ· ἰοῦ ξέστιον α΄, ξυλόκοκκα γ΄· ὀποπάνακος· ἀριστολογίας μακρᾶς, ἀνὰ ἑξαγ α΄· ἐλαίου παλαιοῦ, οὐγγ β΄	
---	--

3. Nicolaus Myrepsus, <i>Dynameron</i>, 1.103: Ἀντίδοτος ἡ διὰ καλαμίνθης, θαυμαστή· ὠφελεῖ εἰς ψυχρότητα στήθους καὶ βήττοντας· ὁμοίως εἰς ψύχρα στομάχου καὶ ἀνορεξίαν· δυσπεπτοῦντας καὶ τοὺς ταχέως τὸν στόμαχον ἐμπνευμα-τοῦντας, ἡ δόσις πρὸ τοῦ ἀρίστου καὶ μετὰ τοῦ ἀρίστου ἐξ αὐτοῦ καὶ τῇ ἐσπέρᾳ· ὁμοίως ἀπερχόμενον εἰς ὕπνον, ὅσον καρύου ποντικοῦ τὸ μέγεθος, μετ’ οἴνου καλοῦ· ἔχει: Καλαμίνθην· γλήχωνα· σεσέλεως· μελανοπέπερι· πετροσελίνου, ἀνὰ δράμας γ΄, σκρόπουλα β΄· λιβυστικοῦ, δράμας β΄, σκρόπουλα α΄· σελίνου σπέρμα, σκρόπουλα α΄ ἅμεως, θύμου, ἀνίσου, κινναμώμου, ζιντζιβέρεως, ἀνὰ σκρόπουλα β΄· μέλιτος Ἀττικοῦ ἢ σάχαρ τὸ ἀρκοῦν καὶ σκευάσας καλῶς δίδου· χρῶ	Κάλλιστος: Σκευασία ἡ διὰ καλαμίνθης· πεπέρεως οὐγγίας στ΄, καλαμίνθης, γλήχωνος, πετροσελίνου, σεσέλεως, θύμου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, σελίνου γόνυ, λιβυστικοῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν
Κοινές συνταγές που στο Δυναμερό του Μυρεψού παραδίδονται με λιγότερα συστατικά ἢ λεπτομέρειες ἀπ’ ὅτι στα Δυναμερά του Ψευδο-Μυρεψού ἢ του Καλλίστου	
1. Nicolaus Myrepsus, <i>Dynameron</i>, 5.5: Βηχικὴ ἀντίδοτος, ἡ διὰ βουτύρου· ἔχει βουτύρου προσφάτου·	Ψευδο-Μυρεψός: Διὰ βουτύρου ποιῶν μάλιστα βηχικοῖς καὶ πρὸς πᾶν ῥευματισμὸν στήθους καὶ τὴν αὐτοῦ

σὺν μέλιτος καθαροῦ μίξας, ἀνὰ λίτρα ἥμισυ καὶ βράσας ὡς μέλιτος πάχος· δίδου ἐξ αὐτοῦ πρωὶ καὶ ἐσπέρας· χρῶ.	στενότητα· ἐξαιρέτως δὲ πλευριτικοῖς συμπτέττει καὶ διαφορεῖ καὶ κινεῖ τὸν χυμόν. Λαβὼν βούτυρον ἀνάλατον, γλυκυρίζην, σάρκας φοινίκων, σπέρμα ἀνήθου ἀνὰ γογγύλιδας δ΄, καρεόφυλλον, στάχυος, σάρκας στροβύλων ἀνὰ γογγύλιδας γ΄, ζιγγίβερι, ἄνισον, νουκερίαν ἀνὰ γογγύλιδας β΄, καρεόφυλλον, πύρεθρον καρέας, λυβιστικοῦ, λινόσπερμα ἀνὰ γογγύλιδας α΄, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν σύνθεες καὶ φύλαττε ἐν ἀγγείῳ. Ἡ δόσις πρωὶ καὶ ἐσπέρα ἐξάγια γ.΄
--	---

2. Nicolaus Myrepsus, <i>Dynameron</i>, 1.234: Ἀντίδοτος, ἡ διὰ καλαμίνθης ποιοῦσα πρὸς ἔμμηνα· ἔχει Ἐλελίσφακου, δράμ. ἥμισυ· καλαμίνθης ὀρεινῆς· πετροσελίνου· γλήχωνος, ἀνὰ δράμ β΄· σελίνου σπέρμα, δράμ. δ΄· θύμου κορύμβου, δράμ. α΄· λιβυστικοῦ, δράμ. ζ΄· πεπέρεως, δράμ. α΄· ναρδοστάχυος, δράμ. ἥμισυ· μέλιτος Ἀττικοῦ ἢ σάχαρ τὸ ἄρκοῦν.	Ψευδο-Μυρεψός: Διὰ καλαμίνθου ποιεῖ πρὸς θώρακα ρευματισμὸν ἀπὸ κεφαλῆς, βηχικοῖς βοηθεῖ, ἐνεργεῖ δὲ πέψιν καὶ πόνον στομάχου καὶ καρδίας ὑγιαίνει, σκληρότητα ἥπατος καὶ σπληνὸς διαλύει, λίθους θρύπτει καὶ οὔρον κινεῖ, ἔμμηνα ἄγει καὶ μήτραν θερμαίνει· πεπέρεως μέλανος ἐξάγια θ΄, καλαμίνθου, ζιγγιβέρεως, ὑσσώπου, γλήχωνος, θύμου, λυβιστικοῦ σεσέλεως, πετροσελίνου, σελίνου ἀνὰ ἐξάγια γ΄, κιννάμωμον ἐξάγια θ΄, καρεόφυλλον, γαλαγγάν, στάχυος, ἀνίσου ἀνὰ ἐξάγια γ΄, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἡ δόσις ἴσον καρύου τὸ μέγεθος μετὰ οἴνου
---	--

Κοινές συνταγές του Δυναμερού του Μυρεψού με τα Δυναμερά του Ψευδο-Μυρεψού ή του Καλλίστου	
1. Nicolaus Myrepsus, <i>Dynameron</i>, 1.284: Ἀντίδοτος, ἡ καλουμένη μυστήριον, ἐνεργοῦσα, πρὸς πλευριτικούς, αὕτη γὰρ ἐν μιᾷ δόσει, τὴν ἐπαγγελίαν ποιεῖ· ἔστιν δὲ καὶ ἀνώδυνος· ἐνεργεῖ δὲ καὶ πρὸς ῥιγικούς καὶ στομαχικούς καὶ ἥπατικούς· ἔστι δὲ πάνυ ὠφέλιμος· ἔχει: Στύρακος καλαμίτου, καστορίου, πεπέρεως, κρόκου ἀνὰ δράμ. α', ὑοσκυάμου σκρόπουλα γ'. ὕδατος θερμοῦ ἀνάπλασσε καὶ ποιῆσον, τροχίσκον ὅσον μέγεθος λεπτοκαρύου καὶ δίδου μετὰ εὐκράτου μέλιτος σκευάσας χρῶ.	Κάλλιστος: Ἀντίδοτος ἡ καλουμένη μυστήριον ἐνεργοῦσα πρὸς πλευριτικούς· αὕτη ἐν μιᾷ δόσει τὴν ἐπαγγελίαν ποιεῖ, ἔστι δὲ καὶ ἀνώδυνος, ἐνεργεῖ δὲ καὶ πρὸς ῥιγικούς καὶ στομαχικούς καὶ ἥπατικούς· ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς τοιαύτη· στύρακος καλαμίτου, καστορίου, πεπέρεως, κρόκου ἀνὰ οὐγγίαν α', ὑοσκυάμου στάγια γ' ὕδατι θερμῷ ἀνάπλαττε καὶ ποίει τροχίσκους ὥσει μέγεθος λεπτοκαρύου καὶ δίδου ἓνα μετὰ οἴνου εὐκράτου
2. Nicolaus Myrepsus, <i>Dynameron</i>, 19.4: Ζουλάπιον, τὸ διὰ μελισσοβοτάνου· ἔχει: Καὶ τὸ μελισσοβότανον, ἵνα σκευασθῇ, ὡς καὶ τὸ ροδόσταγμα καὶ τῷ σταθμῷ τοῦ ζωμοῦ· ἐμβληθῇ, σάχαρ τὸ διπλοῦν καὶ σκευάζεται ζουλάπιον καὶ ὅταν ὑπάρχει ὁ ζωμὸς αὐτοῦ μετὰ τῆς σαχάριτος· ἔχει λίτρας ι' ἵνα ἐμβάλλεται καὶ χρυσοῦ καθαροῦ ἐν αὐτῷ καὶ μαργαριταρίων τρυπημένων καὶ ἀτρυπήτων, ἀνὰ στάγιον ἥμισυ· ὠφελεῖ δὲ τὸ τοιοῦτον, ἐν χειμῶνι καὶ ἐν καλοκαιρίῳ καὶ φθινοπώρῳ· εἰς τὸν μέλαν χυμὸν καὶ εἰς τὴν δειλίαν τῆς καρδίας καὶ συγκοπὴν καὶ φόβον καὶ	Κάλλιστος: Σκευασία τοῦ μελισσοβοτάνου· τοῦτο σκευάζεται ὡς τὸ ροδόσταγμα καὶ τῷ σταθμῷ τοῦ ζωμοῦ ἐμβάλλεται σάγαρ διπλάσιον καὶ γίνεται ζουλάπιν καὶ ὅταν γένηται τὸ ὅλον λίτρας κ' ἔμβαλε χρυσοῦ καθαροῦ στάγιον α', μαργαριτάρια ἀτρύπητα στάγιον α' καὶ τρυπητὰ ὁμοίως· ὠφελεῖ οὖν ἐν τε χειμῶνι, ἐν θέρει καὶ φθινοπώρῳ, εἰς τὸν μελαγχολικὸν χυμὸν, καὶ εἰς τὴν δειλίαν καὶ εἰς τὸ ὑποχονδριακὸν καὶ φυσσῶδες πάθος καὶ εἰς τὸ φέρειν τῇ ψυχῇ χαράν.

εἰς τὰ ὑποχόνδρια καὶ εἰς τὸ φέρειν χαρὰν τῇ ψυχῇ καὶ εὐφροσύνην	
---	--

3. Nicolaus Myrepsus, <i>Dynameron</i>, 37.14: Ὅξους, σκιλλιτικοῦ σκευασία, ὡς τὸ πρὸ τούτου ἔχει: Λαβὼν τῆς σκίλλης τὸ ἐντεριώνιον, λίτρ ἥμισυ· πεπέρεως, οὐγγ ἥμισυ· δαύκου σπέρμα Κρητικοῦ· μαράθρου σπέρμα καὶ σελίνου· κυμίνου, ἀνὰ στάγ α΄· πετροσελίνου σπέρμα, στάγ β΄· σιλφίου· ζιντζίβερι· ὑσώπου· κόστου λιβυστικοῦ σπέρματος· καρδαμώμου· ἀσάρου· ἀμώμου, ἀνὰ στάγ. α΄· πυρέθρου, στάγιον α΄ καὶ ἥμισυ· Κελτικοῦ στάγ ἥμισυ· στάχος, στάγ β΄· ῥέον μπάρμπαρον· γληχώνου ἄνθος, ἀνὰ στάγ α΄ ἡδυόσμου χλωροῦ· σελίνου τῶν φύλλων καὶ πηγάνου χλωρῷ, ἀνὰ ὀλκῆς ἥμισυ· ὄξους λευκοῦ καὶ λείαν δριμέος, μνᾶν α΄ καὶ ἥμισυ καὶ τέταρτον· σκεύασον οὕτως· τὴν σκίλλην εἰς τὸ ὄξος βαλὼν· μετὰ τοῦ σελίνου· τοῦ ἡδυόσμου καὶ τοῦ πηγάνου· ἐν ἡλίῳ ἡμέρας ιε΄· μετὰ δὲ ταῦτα, ἔξελε ταῦτα ἐκ τοῦ ὄξους καὶ διυλίσας τὰ λοιπὰ, τρῖψον ἐπιμελῶς καὶ σήσας, κάθεσ ἐν αὐτῷ καὶ πάλιν ἐάσας, ἄλλας τόσας ἡμέρας ἐν ἡλίῳ, ὡς τὸ πρόην, εἴθ' οὕτως, ἀναλαβὼν αὐτῷ, χρῶ· ὡς ἂν βούλει· βάπτων ἢ πρὸς ἐψήματι χρώμενον· χρῶ.	Κάλλιστος: Ἐτέρα σκευασία ὄξους σκιλλητικοῦ· λάβε σκίλλης νόστον α΄, πεπέρεως οὐγγίαν α΄, δαύκου σπέρματος Κρητικοῦ στάγια β΄, μαράθρου σπέρματος στάγια ε΄, σελίνου σπέρματος στάγια β΄, πετροσελίνου σπέρματος στάγια δ΄, κυμίνου στάγια δ΄, σιλφίου ρίζης, ζιγγιβέρεως, ἀνὰ στάγια β΄, πυρέθρου στάγια ε΄, Κελτικοῦ στάγια α΄, ἀμώμου, καρδαμώμου, ἀνὰ στάγια β΄, στάχους, ἀσάρου ἀνὰ στάγια δ΄, ῥέου Ποντικοῦ, γλίχωνος ἀνὰ στάγια β΄, ἡδυόσμου χλωροῦ, σελινοφύλλου, πηγάνου φύλλων χλωρῶν, ἀνὰ δραγμὴν α΄, ὄξους λευκοῦ καὶ λείαν δριμέος ὥσει [ἡ] μίνας γ΄ καὶ ἡμίσειαν. Λαβὼν οὖν τὴν σκίλλαν εἰς τὸ ὄξος βαλὼν μετὰ τοῦ σελίνου, καὶ τοῦ ἡδυόσμου, καὶ τοῦ πηγάνου ἐν ἡλίῳ τίθει ἡμέρας ιε΄· μετὰ δὲ ταῦτα ἐκβαλε ταῦτα τοῦ ὄξους καὶ διυλίσας τὰ λοιπὰ τρίψον ἐπιμελῶς καὶ σείσας κατάθες ἐν αὐτῷ καὶ πάλιν ἔασον ἴσας ἡμέρας ἐν ἡλίῳ καὶ μετὰ τοῦτο χρῶ βάπτων ἢ ἄλλως ὡς βούλει προσεψήματι χρώμενος
--	--

Κοινές συνταγές του Δυναμερού του Καλλίστου με πρωιμότερες πηγές ή άλλα Δυναμερά.	
1. <i>Hippiatrica Cantabrigiensia</i>, 65.8: Ἡ κιτρίνη πρὸς σκληρὰς ὀγκώσεις. Κολοφωνίας γ', κηροῦ α', ἀρσενικοῦ ε', στύρακος γο ε', ἀμμωνιακοῦ γο ε' καὶ ὄξους τὸ ἀρκοῦν.	Κάλλιστος: Ἐμπλαστρος ἡ κιτρίνη πρὸς σπληνικούς· μαλάσσει γὰρ τὰ σκληραίνοντα· κολοφωνίας λίτρας γ', κηροῦ ξανθοῦ λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, ἀρσενίκης οὐγγίας ε', στύρακος, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας ε', κυπρίνου ἐλαίου, ὄξους τὸ ἀρκοῦν.
2. <i>Archigenes, Fragmenta</i>, p. 19, ll. 12–17: τοῦ δι' οἰνάνθης σκευασία· οἰνάνθης βοτανικῆς ἀκακίας ρόδων κρόκου ἀνὰ δρ. γ' μαστίχης δρ. γ' φοινίκων σάρκας μετὰ τῶν ὀστέων ε' κηκίδος ὀμφακίτιδος ροῦ Συριακοῦ λιβάνου ἀλόης ἀψινθίου ἀνὰ δρ. γ' ἀμμωνιακοῦ δρ. ιβ' βαλσάμου δρ. γ' κηροῦ δρ. μη' τερεβινθίνης δρ. ζ' ἐλαίου σχοινίνου τὸ ἀρκοῦν. θὲς δὲ ἐὰν χρειὰ δέῃ ἔλαιον μήλινον καὶ οἶνου καλοῦ στύφοντος ὅσον χρειὰ δέοιτο εἰς τὸ αὐταρκες.	Κάλλιστος: Ἐμπλαστρος ἡ δι' οἰνάνθης· οἰνάνθης βοτάνης, ἀκακίας, ρόδων ψυκτῶν, κρόκου, φοινίκων, κικίδων ἀώρων, ροῦ Συριακοῦ, λιβάνου, ἀλόης, χυλοῦ ἀψινθίου, βαλαυστίων, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ', κηροῦ λίτρας β', σχίνου ἔλαιον, μήλινον ἔλαιον καὶ οἶνον τὸ ἀρκοῦν.

1) *ÖNB, codex Vindobonensis Palatinus Med. gr. 20* (Diktyon: 71045)

= A

Το χειρόγραφο Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) *Med. gr. 20* αποτελείται από 488 φύλλα γραμμένα σε χαρτί διαστάσεων 250 x 170 mm, χρονολογείται στον 14^ο αιώνα και ανήκει στην κατηγορία των ιατρικών. Το προς μελέτη κείμενο αποτελεί μια συλλογή αντιδότων που εκτείνεται σε 13 σελίδες και καλύπτει τα folia 460^r-466^r⁷⁹. Η διακόσμηση φαίνεται να είναι συνεπής σε όλη την έκταση του κειμένου, καθώς τόσο ο τίτλος όσο και το πρωτόγραμμα στην αρχή κάθε αντιδότου είναι ερυθρογραφημένα. Η υγρασία φαίνεται να μην έχει επηρεάσει ιδιαίτερα τις σελίδες, ενώ κάποια σημάδια λόγω υγρασίας ή εντόμων συναντώνται στο περιθώριο. Η γραφή είναι μικρογράμματη εκτός από το πρωτόγραμμα κάθε αντιδότου. Επίσης, γίνεται προσπάθεια από τον γραφέα να ξεκινά το κάθε αντίδοτο σε ξεχωριστή σειρά. Τέλος, το κείμενο είναι γραμμένο σε μία στήλη και εκτείνεται σε 25 σειρές ανά σελίδα.⁸⁰

2) *ÖNB, codex Vindobonensis Palatinus Med. gr. 30* (Diktyon: 71055)

=B

Το χειρόγραφο Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) *Med. gr. 30* αποτελείται από 523 folia γραμμένα σε χαρτί διαστάσεων 224 x 150 mm. Το πρώτο μέρος, μέχρι το 485^r γράφτηκε τον Μάρτιο του 1315, ενώ το δεύτερο (f. 486- 523) χρονολογείται στον 14^ο αιώνα⁸¹ και ανήκει στην κατηγορία των ιατρικών. Το προς μελέτη κείμενο είναι ένα αντιδοτάριο που εκτείνεται σε 12 σελίδες και καλύπτει τα folia 440-445^v. Το κείμενο δεν έχει ιδιαίτερα σημάδια φθοράς από υγρασία ή έντομα με αποτέλεσμα να διαβάζεται χωρίς δυσκολία. Η γραφή είναι μικρογράμματη, ενώ δεν υπάρχει συνέπεια ως προς το πρώτο γράμμα κάθε αντιδότου, έτσι άλλο αντίδοτο ξεκινά με κεφαλαίο και άλλο με μικρό, ωστόσο φαίνεται πως το πρωτόγραμμα από κάθε αντίδοτο είναι γραμμένο με κόκκινο μελάνι. Ακόμη ως στοιχείο διακόσμησης θα πρέπει να αναφερθεί και η διακοσμητική ταινία που χωρίζει το κείμενο από το επόμενο⁸².

⁷⁹ Hunger σελ. 64,65.

⁸⁰ Για βιβλιογραφία βλ. την σχετική καταχώρηση στη διαδικτυακή σελίδα ΠΙΝΑΚΕΣ, [Pinakes | Πίνακες - Notice : Österreich, Wien, Österreichische Nationalbibliothek \(ÖNB\), med. gr., 20 \(cnrs.fr\)](#)

⁸¹ Hunger σελ. 80.

⁸² Για βιβλιογραφία βλ. την σχετική καταχώρηση στη διαδικτυακή σελίδα ΠΙΝΑΚΕΣ, [Pinakes | Πίνακες - Notice : Österreich, Wien, Österreichische Nationalbibliothek \(ÖNB\), med. gr., 30 \(cnrs.fr\)](#)

Πρέπει να σημειωθεί ότι φαίνεται να μην υπάρχει συνέπεια ανάμεσα στα δύο αυτά χειρόγραφα ως προς την χρήση των πτώσεων των συστατικών, έτσι άλλα συστατικά μιας κοινής συνταγής μπορεί να εμφανίζονται σε γενική στο ένα χειρόγραφο και σε αιτιατική στο άλλο (*στύρακος καλαμίτου ἀνὰ ἑξάγιον α΄, κρόκον ἑξάγιον ἥμισυ πενίδιον γογγύλιδος α΄*) ή στην ίδια πρόταση μπορούν και τα δύο να συνδέουν παρατακτικά συστατικά σε γενική πτώση με συστατικά σε αιτιατική (*ἄσαρον, μαστίχην, στάχυος, καρδάμωμον*). Ακόμη και στα δύο είναι εμφανή τα φαινόμενα του ιωτακισμού (*φθισικοῖς, φθησικοῖς*), ή σύγχυσης φωνηέντων και διφθόγγων που αντιστοιχούν στο φώνημα /i/ (*μοσχοκάρυον, μοσχοκάροιον*), της σύγχυσης ο με ω και αι με ε (*χλωρούς, χλορούς, πεονία, παιονία, πενιδίων, παινιδίων*). Επιπλέον, υπάρχουν λέξεις που δεν έχουμε καταφέρει να ταυτίσουμε με κάποια λέξη εν χρήσει (*χαρρούβ, σήνωνος/σούνιν δύτη, διακάμερον, ἑξηγμάσεως*) Τέλος, προτίμηση δίνεται σε αρκετές περιπτώσεις συγκριτικά στις γραφές του Α χειρογράφου (*μανδραγόρου* αντί *μανδραγούρας* και *ἀντιδοταρίου* αντί *ἀντιδωταρίου*).

3) *ÖNB, codex Vindobonensis Palatinus Med. gr. 18* (Diktyon: 71043)

Το χειρόγραφο Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) *Med. gr. 18* αποτελείται από 141 φύλλα γραμμένα σε χαρτί διαστάσεων 265/270 x 190 mm, χρονολογείται στον 14^ο αιώνα και ανήκει στην κατηγορία των ιατρικών. Το προς μελέτη κείμενο αποτελεί μια συλλογή αντιδότων, τροχίσκων, εμπλάστρων και ελαίων που εκτείνεται σε 79 σελίδες και καλύπτει τα folia 54^r-93^r. Πιο συγκεκριμένα, οι συνταγές κατανέμονται ως εξής: (54^r-64^r) *Περὶ τῶν ἀντιδότων*, (64^v-77^r) *Ἑτεραι σκευασίαι τροχίσκων διαφόρων*, (77^v-89^r) *Περὶ τῶν ἐμπλάστρων*, (89^r-93^r) *Περὶ συνθέσεως τῶν ἐλαίων* ⁸³. Το χειρόγραφο είναι ευανάγνωστο καθώς τα σημάδια φθοράς είναι ελάχιστα και στο περιθώριο του κειμένου. Η γραφή είναι μικρογράμματη με ελάχιστες εξαιρέσεις αντιδότων που ξεκινούν με κεφαλαίο.

Η διακόσμηση φαίνεται να έχει συνέπεια στο κείμενο, καθώς με κόκκινο μελάνι γράφεται το πρωτόγραμμα από κάθε αντίδοτο, τη διαδικασία παρασκευής και τις διάφορες ασθένειες που απαιτούν διαφορετική δοσολογία και λήψη με διαφορετικό αφέψημα (fol.55^v). Στην αρχή του κειμένου γράφεται από μεταγενέστερο χέρι με κεφαλαία και κόκκινο μελάνι κατά πάσα πιθανότητα το όνομα του συγγραφέα ή συμπλητή, ενώ δεξιά και αριστερά του κειμένου (στο recto και το verso κάθε φύλλου αντίστοιχα) γράφεται ο τίτλος, το όνομα του αντιδότου με κόκκινο μελάνι το άρθρο και το πρώτο γράμμα του ονόματος. Στο περιθώριο ακόμη ο γραφέας κρατά και κάποιες σημειώσεις επεξηγηματικές του κειμένου (54^v) ή κάνει κάποιες προσθήκες (55^r, 58^v), ενώ οι συνταγές ξεχωρίζουν εμφανώς μεταξύ τους. Κόκκινη διακοσμητική ταινία οριοθετεί το κείμενο από το επόμενο, ενώ τέλος τα γράμματα είναι όρθια. Το κείμενο είναι γραμμένο σε μία στήλη και εκτείνεται σε 28 σειρές ανά σελίδα.⁸⁴ Σε κάποιες περιπτώσεις λοιπόν το κείμενο που διασώζεται στο *Med. gr. 18* είναι σε καλύτερη κατάσταση σε σχέση με τα χειρόγραφα του Μυρεψού και φαίνεται πως είναι λογιότερο και σε κάποια σημεία υψηλότερου ύφους (Μυρεψός: ψιμύθιν, Κάλλιστος: ψιμίνθης, Μυρεψός: βράσας, Κάλλιστος: ἔψαι) κάτι που πιθανόν να αντανακλά πρωιμότερη πηγή Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν τα εξής: «ρόδου ξηροῦ» στο *Med. gr. 18* και «ρόῦ ξηροῦ» στο *Δυναμερό* του Μυρεψού· «καὶ εἰς ῥίγη καὶ πυρετούς» στο *Med. gr. 18* και «καὶ εἰς ῥινικά πυρέτια» στον Μυρεψό, και τέλος «τοὺς μηδέποτε την τροφήν πέττοντας» στο *Med. gr. 18* και «τοῖς μηδέποτε την τροφήν χωνεύοντας».

⁸³ Hunger σελ. 63.

⁸⁴ Για βιβλιογραφία βλ. την ιστοσελίδα <https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/cote/71043/>.

Στην παρούσα έκδοση ακολουθήθηκε σε πολύ μεγάλο ποσοστό η στίξη των δύο χειρογράφων που παραδίδουν το ίδιο κείμενο, η οποία σε γενικές γραμμές είναι ομοιογενής. Στο τρίτο χειρόγραφο επίσης η στίξη αποτυπώνεται όπως ακριβώς είναι στον κώδικα, ενώ διορθώθηκαν σιωπηλά λανθασμένες γραφές, όπως ιωτακισμοί και συγχύσεις φωνηέντων, ενώ έχουν τηρηθεί φαινόμενα διπλοτυπίας/πολυτυπίας (*νεφριτικούς, νεφρητικούς, φυσσαλίδων, φυσαλλίδων*). Προσθέτουμε λοιπόν ένα περιορισμένο κριτικό και πηγολογικό υπόμνημα επί τη βάση των χειρογράφων. Στα χειρόγραφα *Med. gr 20* και *Med. gr 30* που παραδίδουν το ίδιο κείμενο καταγράφονται οι παραλλάσσουσες γραφές στο κριτικό υπόμνημα και έχουν τεθεί *inter cruces* λέξεις που δεν έχουμε καταφέρει να ταυτίσουμε με άλλες εν χρήσει. Το κείμενο που παραδίδεται από το χειρόγραφο *Med. gr. 18* φαίνεται πως είτε αντανakλά κάποια πηγή του *Δυναμερού* του Μυρεψού, το κείμενο του οποίου αντλήθηκε από την κριτική έκδοση του Ηλία Βαλιάκου⁸⁵, είτε συνδυάζει τον Μυρεψό με κάποια άλλη ή άλλες πηγές που προσαρμόζονται στις εκάστοτε ανάγκες.

⁸⁵ Valiakos Ilias., *Nikolaos Myrepsos' Dynameron Critical Edition*, Heidelberg University Library, 2020.

Nicolaus Myrepsus (?)
De Compositione Medicamentorum (Antidotarium)

Sigla

- A ÖNB, *codex Vindobonensis Palatinus Med. gr.* 20, 14os αλ., f. 460^r-466^r
B ÖNB, *codex Vindobonensis Palatinus Med. gr.* 30, 14os αλ. (1315), f. 440^r-
445^v

Εισαγωγική μέθοδος αντιδοταρίου¹ <ἐκ>² τῆς Ῥωμαϊκῆς³ διαλέκτου⁴ μετατεθεῖσα⁵
εἰς τὴν Ἑλλάδα.

1. Ἀντίδοτος ἢ χρυσὴ ἢ Ἀλεξάνδρα λέγεται δὲ αὕτη⁶ χρυσὴ (fol. 460^v.) διὰ τὸ εἶναι⁷
ἐντιμωτέρα πασῶν τῶν ἀντιδότων ὥσπερ ὁ χρυσὸς πάντων⁸ τῶν μετάλλων⁹. ποιεῖ¹⁰ γὰρ πρὸς
ῥευματισμὸν κεφαλῆς ἀπὸ ψυχρότητος, ὀφθαλμῶν δάκρυον ξηραίνει, παύει πόνον
ὀδόντων¹¹ καὶ πρὸς πόνον κεφαλῆς χριομένη κατὰ τοῦ μετώπου ἄκρως ὠφελεῖ· ἐπιληπτικούς
δὲ καὶ μανικούς καὶ σκοτωματικούς¹² καὶ ἀπλῶς πᾶσαν κεφαλαλγίαν καταπραΰνει ὅθεν
φθισικοῖς, βηχικοῖς, ἀναφορικοῖς, καρδιακοῖς αἱμοπτοϊκοῖς θαυμαστῶς ὠφελεῖ¹³
ἰσχιαδικοῖς¹⁴, κολικοῖς, νεφριτικοῖς καὶ λαγόνων πόνους· λίθους θρύπτει, στραγγουρίαν καὶ
δυσουρίαν λύει καὶ ἀπὸ πάσης διαθέσεως τὴν κοιλίαν ἀπαλλάσσει¹⁵, καθημερινούς,
τριταίους καὶ τεταρταίους πρὸ τῆς ἐπισημασίας¹⁶ μετὰ ἀποζέματος στυχάδος¹⁷ διδόμενον
ἄκρως θεραπεύει.

Λαβὼν ἄσαρ, καρποβάλαμον, ὕοσκύαμον ἀνὰ ἐξάγια β' καὶ ἥμισυ, καρεόφυλλον¹⁸,
ὄπιον, μύρραν¹⁹ κυπέρου²⁰ ἀνὰ ἐξάγια β', βαλσάμου, κινναμώμου, φύλλα ζουδάρας ζιγγίβερι,
κόστον, κοράλλιον²¹, τραγακάνθην²², εὐφορβίου, †κιθῆρες†²³, λιβάνου, στύρακος
καλαμίτου, μήου²⁴, καρδαμώμου²⁵, σεσέλεως, σελίνου, σαρξιφράγου²⁶, νάρδου Κελτικῆς,
ἀνήθου, ἀνίσου ἀνὰ ἐξάγιον α', ξυλαλόην, ῥέον λίφους, σύνθετον²⁷, καστορίου, νάρδου,
γαλαγγάν, ὀποπάνακα, ἀνακάρδιον, μαστίχην, θεῖον, πεονίαν, ἱρίγγιον,²⁸ ῥόδα, θύμου
ἀκόρου, ἀλικακκάβου, ἀριστολοχίας γεντιάνης, φλοιὸν μανδραγόρου²⁹, χαμαιδρύου φοῦ,
κοκκόδαφνα, ἄμεως δαύκου³⁰, μακροπεπέρεως, ξυλοβαλσάμου, πετροσελίνου, σπέρμα
λυβιστικοῦ, πηγάνου³¹ (fol. 461^r) σήνωνος³², καρούας ἀμώμου ἀνὰ ἥμισυ ἐξάγιον, χρυσὸν
χωνευτόν, ἄργυρον, λευκοὺς μαργαρίτας, βάλτην³³ βισάντος, ὀστέον³⁴ καρδίας ἐλάφου ἀνὰ
ἐξάγια β' καὶ ἥμισυ, ὀστέον ἐλέφαντος, καλάμου ἀρωματικοῦ, πυρέθρου ἀνὰ χαρρὸν³⁵ στ',
μέλιτος τὸ ἄρκου· ἢ δόσις ἴσον καστάνου³⁶.

1. ¹ ἀντιδοτ(αρίου) A: ἀντιδοταρίου B ² *addidi* ³ τῇ Ῥωμαϊκῇ B ⁴ διαλέκτου *scripsi*: διαλέκτω AB ⁵
μετὰ τεθεῖσα A ⁶ δὲ αὕτη *scripsi*: δὲ αὕτη B, γὰρ A ⁷ *post* εἶναι A *addidi* αὕτη ⁸ πάντων
scripsi: πασῶν A ⁹ πασῶν... μετάλλων *omittit* B ¹⁰ παύει B ¹¹ πόνον ὀδόντα παύει A
¹² ἐπιληπτικοῖς δὲ καὶ μανικοῖς καὶ σκοτοματικοῖς B ¹³ βοηθεῖ A ¹⁴ ἰσχιακοῖς B ¹⁵ καὶ ἀπὸ...
ἀπαλλάσσει *omittit* B ¹⁶ πρὸ... ἐπισημασίας *omittit* B ¹⁷ στυχάδων A ¹⁸ κορόμφιλον A
¹⁹ σμύρναν B ²⁰ κύπρου B ²¹ κόστου, κοραλλίου A ²² ξυλοκασσίας A ²³ κιθήρας B
²⁴ μήου *scripsi*: μίου AB ²⁵ καρδαμώμου *omittit* A ²⁶ σαξιφράγου *scripsi*: σαρξιφράγου AB
²⁷ λίφου ἐσαυθέτου A ²⁸ ὀρίγγιον B ²⁹ μανδραγοῦρας B ³⁰ δάφναν B ³¹ πηγανὸν B
³² σοῦνιν B ³³ βάντη B ³⁴ βισάντος, ὀστέον *omittit* B ³⁵ χαρούβας B ³⁶ δόσις κάστανον B

2. Αντίδοτος¹ τοῦ Γαληνοῦ πρὸς δυσεντερικούς, λειεντερικούς², κοιλιακούς, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν³ πρὸς πᾶσαν κίνησιν κοιλίας· δεδοκίμασται γὰρ καὶ ἀληθής ἐστὶ. Λαβὼν μάκερ, καρεόφυλλον⁴, κιννάμωμον⁵, κόστου, ὀπίου ἀνὰ ἐξάγια β' καὶ ἥμισυ, σπόδιον, ἀκακίας, βῶλον⁶, βαλαύστιον, μύρραν⁷ ἀνὰ ἐξάγια β', κικίδα, σανδαράχην, αἶμα δρακόντιον, ἄνθη ἀλθαίας, χυλὸν ὑποκυστιδὸς ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ δύτη⁸, ἄμυλον⁹ κρόκου, ὑοσκυάμου, παπαρίνου, σπέρμα μαλάχης ἀνὰ ἐξάγιον α', τραγακάνθην, λιβάνου¹⁰, ψύλλιον¹¹ πεφρυγμένον, σπέρμα πεντανεύρου¹² σήνωνος¹³ ἀνὰ δ' καὶ ἥμισυ ἐξάγιον, λέπατος, πολυκόμβιν, πεντάφυλλον, πηγάνου, μαστίχην ἀνὰ ἥμισυ ἐξάγιον, ῥοδομέλιτος τὸ ἄρκοῦν· τὰς βοτάνας οὖν αὐτὰς ἄφες¹⁴ ἡμέρας στ' μετὰ τοῦ μέλιτος, ἔπειτα βράσον καὶ σύρωσον, εἴτα τῶν εἰδῶν τὸν κονιορτὸν θές καὶ χρῶ ἀπυρέτοις μετ' οἴνου, πυρέττουσι δὲ μεθ' ὕδατος¹⁵.

3. Δι' ἀκάμερον κατὰ λατίνους δυσπνοϊκοῖς, ἀρτηριακοῖς, βηχικοῖς, φθισικοῖς¹ καὶ πρὸς πᾶσαν αἰτίαν στήθους καὶ στομάχου· ὑδροπικοῖς, νεφριτικοῖς μεγάλως βοηθεῖ ἔστι δὲ καὶ ἡδονικὸν λιπαίνει² καὶ τὰ σώματα· κιννάμωμον, καρυόφυλλα³ στάχους ζιγγιβέρεως, ζουδάρας, κόστου, πυρέθρου, ῥέου Ποντικοῦ, νάρδου Κελτικοῦ⁴, ἀνὰ ἐξάγια στ', ἀνακάρδιον, πεπέρεως μέλανος, πεπέρεως λευκοῦ⁵, πεπέρεως μακροῦ⁶, καρδαμώμου, ἀνίσου ἀνὰ ἐξάγια γ'⁷, ὅστοῦν ἐλέφαντος, ὅστᾱ φοινίκων⁸, ὅστοῦν καρδίας ἐλάφου, κοράλιον⁹ ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ ἥμισυ, μόσχον, βάλσαμον ἀνὰ ἥμισυ ἐξάγιον, ῥοδομέλιτος (fol. 461^v) τὸ ἄρκοῦν ἢ δόσις ἐξάγια β' πρῶι καὶ μετὰ τὸ ἄριστον¹⁰.

2. ¹ Ἀντίδ(ο)τ(ος) A ² λειεντερικούς A, λυ- B ³ εἰπῆν A ⁴ κορόμφιλον A ⁵ καὶ ἁμώμου B ⁶ βόλον A ⁷ μύραν B ⁸ *omittit* B ⁹ ἄβυλον B ¹⁰ λίμν B ¹¹ ψύλλιον A ¹² πεντενεύρου A ¹³ σίνινον B ¹⁴ τὰς βοτάνας ἄφες αὐτὰς A ¹⁵ δὲ οὐδαμῶς B

Fontem non inveni

3. ¹ δυσπνοϊκὰς, ἀρτηριακὰς, βηχικὰς, φθισικὰς A ² *scripsi*: λειπαίνει A: λυπαίνει B ³ καρυόφυλλα *scripsi*: κορόμφιλα A: καρυόφυλα B ⁴ νάρδον κελτικὸν A ⁵ πεπέρεως λευκοῦ *omittit* B ⁶ *scripsi*: πεπέρεως λευκὸν, πεπέρεως μακρὸν A ⁷ ἀνὰ ἐξάγια γ' A: ἀνὰ ἐξάγια στ' B ⁸ ὅστοῦν φοινίκων A ⁹ κοράλλιον A ¹⁰ πρῶι καὶ μετὰ τὸ ἄριστον ἐξάγια β' B

Fontem non inveni

4. Διὰ βουτύρου¹ ποιῶν μάλιστα βηχικοῖς καὶ πρὸς πάντα² ρευματισμὸν στήθους³ καὶ τὴν αὐτοῦ στενότητα· ἐξαιρέτως δὲ πλευριτικοῖς συμπέττει καὶ διαφορεῖ καὶ κινεῖ⁴ τὸν χυμὸν. Λαβὼν βούτυρον ἀνάλατον, γλυκυρίζην⁵, σάρκας φοινίκων, σπέρμα ἀνίθου⁶ ἀνὰ γογγύλιδας δ', καρεόφυλλον⁷, στάχυος, σάρκας στροβύλων ἀνὰ γογγύλιδας γ', ζιγγίβερι, ἄνισον, νουκερίαν ἀνὰ γογγύλιδας β', καρεόφυλλον⁸ ⁹, πύρεθρον¹⁰ καρέας¹¹, λυβιστικοῦ, λινόσπερμα ἀνὰ γογγύλιδας α', μέλιτος τὸ ἄρκουιν σύνθεσ καὶ φύλαττε ἐν ἀγγεῖω¹². Ἡ δόσις ἐξάγια γ' πρωὶ καὶ ἐσπέρα ¹³.

5. Διὰ τριῶν πεπερέων ἐνεργεῖ πρὸς πᾶσαν νεκρότητα στομάχου καὶ πρὸς πόνον αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐμπνευμάτωσιν τὴν γενομένην ἀπὸ ψυχρότητος¹ καὶ τὰ ἀποστήματα καὶ τὰ φλέγματα² ἐπὶ τῶν γερόντων ἄκρως καταξηραίνει καὶ θερμαίνει αὐτούς³, βοηθεῖ δὲ νεφρητικοῖς⁴, ἔστι δὲ⁵ καὶ ἡδονικὸν καὶ ἄγει τὰ καταμήνια. Λαβὼν καρεόφυλλον⁶ φύλλα ζιγγιβέρεως, σπέρμα πετροσελίνου, δαύκου κρητικοῦ σπέρμα ἀνὰ ἐξάγια δ'⁷, στάχυος, κόστου, ἐλενίου, ὑσσώπου, κυπέρου⁸, ἀνίσου, σελίνου⁹ σπέρμα, σεσέλεως σπέρμα, ἄμεως ἀνὰ ἐξάγια δ'¹⁰, πεπέρεως λευκοῦ, πεπέρεως μέλανος¹¹, πεπέρεως μακροῦ ἀνὰ ἐξάγια β' καὶ ἥμισυ, μέλιτος τὸ ἄρκουιν ἢ δόσις ἐξάγια γ' μετὰ ὕδατος χλιαροῦ.

4. ¹ Διὰ βουτήρου A ³ καὶ πρὸς πάντα ρευματισμὸν στήθους *omittit* B
⁴ κενεῖ A ⁵ γλυκυρίζαν B ⁶ ἀνίθου A ⁷ καρεόφυλλον *scripsi*: κορόμφιλον A: καρεόφυλον B
⁸ καρεόφυλλον *scripsi*: κορόμφιλον A ⁹ στάχυος...καρεόφυλλον *omittit* B
¹⁰ πυρέθρου A ¹¹καρούας A ¹² ἐναγγεῖω A ¹³ ἢ δόσις πρωὶ καὶ ἐσπέρα ἐξάγια γ' B

Amplior quam in Nicolaus Myrepsus, Dynameron, 5.5 (p. 288)

5. ¹ ἀπὸ ψυχρότητος γενομένην A ²τὸ φλέγμα. A ³ αὐτὴν B ⁴ νεφρητικῶν A ⁵ δὲ *omittit* A
⁶ καρεόφυλλον *scripsi*: κορόμφιλον A: καρεόφυλον B ⁷ ἀνὰ δ' ἐξάγια B ⁸ κίτρου B
⁹ σελίνου *scripsi*: σελίνου AB ¹⁰ ἀνὰ δ' ἐξάγια B ¹¹ πεπέρεως μέλανος *omittit* B

Cf. Nicolaus Myrepsus, Dynameron, 1.115, 1.116

6. Διὰ κυμίνου, ποιεῖ¹ ἄρτηριακοῖς, δυσπνοϊκοῖς, βηχικοῖς· ἐμπνευμάτωσιν καὶ πόνον στομάχου διορθοῖ, πέψιν κατεργάζεται καὶ στένωσιν ὑγιαίνει· κυμίνου ἐξάγια ν', κινναμώμου, στάχυος, ζιγγιβέρεως, πεπέρεως μέλανος, καρποβαλσάμου ἀνὰ ἐξάγια ι'. ἴρεως, κυπέρου², καρδαμώμου, (fol. 462^r) σπέρμα πηγάνου, λυβιστικοῦ³ ἀνὰ ἐξάγια ε', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἡ δόσις ἴσον καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος ἐν ὥρᾳ δείπνου⁴.

7. Διὰ πυρέθρου ποιεῖ πρὸς πᾶσαν ψυχρότητα, ὄρεξιν ἐγείρει, ναυτίαν στομάχου γαληνεῖ¹, ἀδυνάτους νεφροὺς δυναμεῖ, ἡδονὴν μεγάλην κινεῖ, παρηγορεῖ καθημερινούς καὶ τεταρταίους· ἔστι δὲ καὶ διουρητικόν· πυρέθρου καλοῦ ἐξάγια ν' καὶ μέλιτος ἀπαφρισμένου τὸ ἄρκοῦν· ἡ δόσις ἴσον Ποντικοῦ τὸ μέγεθος² καὶ μᾶλλον ἐπιληπτικοῖς κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον³.

8. Διὰ καλαμίνθου ποιεῖ πρὸς θώρακα ρευματισμὸν ἀπὸ κεφαλῆς, βηχικοῖς βοηθεῖ, ἐνεργεῖ δὲ πέψιν καὶ πόνον στομάχου καὶ καρδίας ὑγιαίνει, σκληρότητα ἥπατος καὶ σπληνὸς διαλύει, λίθους θρύπτει καὶ οὔρον κινεῖ, ἔμμηνα ἄγει καὶ μήτραν¹ θερμαίνει· πεπέρεως μέλανος ἐξάγια θ', καλαμίνθου, ζιγγιβέρεως, ὑσσώπου, γλήχωνος, θύμου, λυβιστικοῦ σεσέλεως, πετροσελίνου, σελίνου² ἀνὰ ἐξάγια γ', κιννάμωμον ἐξάγια θ'³, καρεόφυλλον⁴, γαλαγγάν⁵, στάχυος, ἀνίσου⁶ ἀνὰ ἐξάγια γ', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἡ δόσις ἴσον καρύου⁷ τὸ μέγεθος μετὰ οἶνου.

6. ¹ πινόμενον *scripsi*: ποιῶν A: πινὼν B ² κύπρου B ³ λυβιστικὸν A ⁴ ὕπνου A

Fontem non inveni

7. ¹ αἰτίαν στομάχου γαληνοῦ B ² τὸ μέγεθος *omittit* B ³ τῇ ἀλέξανδρον A

Fontem non inveni

8. ¹ μήτραν B ² πετροσελίνου, σελίνου *scripsi*: πετροσελήνου, σελήνου AB ³ ἐξάγια θ' *omittit* B
⁴ καρεόφυλλον *scripsi*: κορόμφιλον A: καρεόφυλον B ⁵ γαλαγκάν B ⁶ ἄνισον A ⁷ καροίου A

Amplior quam in Nicolaus Myrepsus, Dynameron, 1.234

9. Διὰ ὀρόβων¹ ποιεῖ βηχικοῖς, πλευριτικοῖς, φθισικοῖς καὶ ἄριστον μὴ δεχομένοις καὶ κακῶς τὰ βρώματα πέττουσι². Λαβὼν ὄροβα³, πεπέρεως μέλανος, ἐλενίου ἀνὰ ἐξάγια γ', ἴρεως, ὑσώπου, γλίχωνος⁴, ἅμεως ἀνὰ ἐξάγια δ'⁵, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἢ δόσις ἴσον λεπτοκαρύου μετὰ χλιαροῦ ὕδατος.

10. Ἡ¹ διὰ κιτρίου πρὸς στομάχων πόνων καὶ ναυτίαν αὐτοῦ παύει καὶ πέψιν² ἐργάζεται. Λέπη τῶν κίτρων ἐξάγια ρν', ῥοδόσταγμα ἐξάγια τμ'³, κιννά(fol. 462^v)μωμον, καρεόφυλλον⁴, ζιγγίβερι, πεπέρεως μέλανος ἀνὰ ἐξάγια κ', γαλαγγάν⁵, στάχυος, πυρέθρου, ἀνίσου ἀνὰ ἐξάγια ι', μέλιτος Ἀττικοῦ τὸ ἄρκοῦν· σύνθεσον δὲ οὕτως τὰ λέπη τῶν κίτρων μετὰ μαχαιρίου κόψας⁶ μικρὰ καὶ βράσον μετὰ τοῦ ῥοδοστάγματος ἐπὶ μαλθακοῦ πυρὸς⁷ ἕως τριτεύσεως, ἔπειτα τὸ ἄρκοῦν προσθέτων μέλι⁸ βράσον πάλι ἕως μέλιτος σχῆ πάχος καὶ ἄρας ἀπὸ τοῦ πυρὸς πρόσθες τὸν κονιορτὸν τῶν εἰδῶν καλῶς κεκομμένα καὶ σεσησμένα⁹ καὶ βαλὼν ἐν ἀγγεῖῳ ὅταν ἡ χρεῖα δίδωσι ἐξάγια γ' πρὸ τοῦ ἀρίστου καὶ μετὰ τὸ ἄριστον.

11. Ἡ¹ διὰ λαχὰ ποιεῖ πρὸς ψυχρότητα στομάχων², ἔμφραξιν δὲ καὶ φύσος καὶ σκληρότητα ἥπατος καὶ σπληνός· φανερῶς ὑγιαίνει· ὑδροπικούς δὲ καὶ ἅπαντα τὰ αἷτια αὐτῶν λύει, ἔμμηνα ἄγει καὶ ἀνέμους ἀποδιώκει ἐκ τοῦ βάθους³. λαχὰν ἐξάγια ιε', κινναμώμου, ῥέου βαρβάρου⁴, κόστου, ξυλοκασίας, ἀριστολογίαν μακράν⁵, ἀριστολογίας ὅλον⁶, καρποβαλσάμου ἀνὰ⁷ ἐξάγια θ', καρεόφυλλον⁸, μοσχοκάρυον, †κεββέβεν†⁹, εὐπατόριον, γεντιανῆς, πόλιον¹⁰, ἀνίσου ἀνὰ ἐξάγια δ'¹¹, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἢ δόσις ἐξάγιον α' καὶ ἥμισυ μετὰ ἀποζέματος τῶν ριζῶν.

9. ¹ ἢ διὰ ῥόδων B ² πέττοντες A ³ ὄροβον B ⁴ γλίχωνος A ⁵ ἀνὰ ἐξάγια γ' B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.232

10. ¹ *omittit* A ² πέψιν A ³ ῥοδόσταγμα τ' μ' B ⁴ κορόμφιλον A ⁵ γαλαγγᾶ A
⁶ κόψον A ⁷ πυρὶ A ⁸ πρὸς θέττων A ⁹ σεσημένα B

Amplior quam in Nicolaus Myrepsus, 27.6 (p. 706)

11. ¹ *omittit* A ² *omittit* B ³ ἐκ τὸ βάθος A ⁴ ῥεοβαρβάρου A
⁵ ἀριστολογίαν μακράν *omittit* B ⁶ ἀριστολογίαν ὅλον A ⁷ *omittit* B ⁸ κορόμφιλον A ⁹ καὶ βέββε
B ¹⁰ πόλιον B ¹¹ ἀνίσου ἀνὰ δ' ἐξάγια B

Fontem non inveni

12. Διὰ μήλων πρὸς διαφορὸν δυσκρασίας· στομάχων ὄρεξιν ἐγείρει, πέψιν ἐργάζεται, ναυτίαν παύει καὶ τοὺς ἐκ μακρᾶς νόσου ἀδυναμοῦντας¹ πρὸς τὴν προτέραν δύναμιν θαυμαστῶς ἐπανάγει καὶ εὐχρόους ποιεῖ. Λαβὼν· μῆλα γλυκέα ἐξάγια ρν'², ῥοδόσταγμα ἐξάγια τ', σάχαρ ἐξάγια ρ', σανδάλου λευκοῦ, σανδάλου ἐρυθροῦ³, χυλὸν γλυκορίζης, ῥόδα ἀνὰ ἐξάγια θ' καρδα(fol. 463r)μώμου⁴, γαλαγγάν⁵, μοσχοκάρυον⁶, στάχυος, ζουδάρας ἀνὰ ἐξάγιον α', σπέρμα βασιλικοῦ⁷ ἐξάγιον ἥμισυ⁸. Βράσον τὰ μῆλα μετὰ τοῦ⁹ ῥοδοστάγματος ἕως τριτεύσεως ἐπὶ μαλθακοῦ πυρὸς¹⁰ κεκαθαρισμένα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἔπειτα πρόσθετες μέλι ἀπαφρισμένον¹¹ τὸ ἀρκοῦν· βράσον μετ' αὐτῶν ἕως σχῆ μάλιτος πάχος καὶ ἄρας αὐτὸ ἀπὸ τοῦ πυρὸς θὲς ἐν ὄλμῳ μαρμάρῳ¹² καὶ μάλαξον ἐκεῖσε μετὰ τοῦ¹³ σάχαρος καὶ τὰ εἶδη κεκομμένα καὶ σεσησμένα καὶ ὅταν καλὰ μαλαχθῶσιν φύλαττε ἐν ἀγγεῖῳ· ἡ δόσις ἐξάγια γ' πρῶι καὶ ἐσπέρα¹⁴.

12. ¹ ἀδημονοῦντας B ² ρν' ἐξάγια B ³ σανδάλου ἐρυθροῦ *omittit* B ⁴ καρδάμωμον B
⁵ γαλαγκᾶν B ⁶ μοσχοκάρυον *scripsi*: μοσχοκάρυον A ⁷ βασιλικοῦ *scripsi*: βασιλικοῦ A βασιλικὸν B
⁸ ἐξάγιον τὸ ἥμισυ B ⁹ τοῦ *omittit* B ¹⁰ ἐπὶ μαλθακοῦ πυρὸς *scripsi*: ἐπὶ μαλθακῷ πυρὶ A μετὰ
μαλθακοῦ πυρὸς B ¹¹ μέλι τὸ ἀρκοῦν ἀπαφρισμένον B ¹² μαρμαρίνῳ B ¹³ *omittit* B ¹⁴ καὶ τὰ
εἶδη... ἐξάγια γ' *omittit* B

Amplior quam
in Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.134

13. Διάρροδος πρὸς θερμότητα στομάχου, ἥπατος, σπληνός, πνεύμονος καὶ ὅλου τοῦ σώματος, πρὸς πόνον σπλάγχνων καὶ πρὸς πᾶσαν κάκωσιν ὅλου¹ τοῦ σώματος τὴν ἐκ θερμότητος ἐρχομένην· σανδάλων λευκὰς καὶ ἐρυθρὰς ἀνὰ ἐξάγια β' καὶ ἥμισυ, τραγακάνθην, κομίδιν, σπόδιον ἀνὰ ἐξάγια β'², ἄσαρον, μαστίχην, στάχους, καρδαμώμου³, κρόκου⁴, ἀγάλογον, καρεόφυλλον⁵, σούκ μοσχάτον⁶, ἄνισον⁷ μάραθρον⁸, κιννάμωμον⁹, χυλὸν γλυκυρίζης¹⁰, ῥέον Ἰνδικόν, σπέρμα βασιλικοῦ, ὀξυάκανθον, τρώξιμον ἀνδράχνης, σπέρμα πέπωνος, ἀγγουρίου¹¹, κολοκύνθης κεκαθαρμένα¹² ἀνὰ ἐξάγιον α', μαργαρίτην, ὀστοῦν καρδίας ἐλάφου ἀνὰ ἐξάγιον ἥμισυ, σάχαρ, ἴνεβέτ¹³, ῥόδα ἀνὰ γογγύλιδα α' καὶ ἡμίσειαν, καμφορὰν¹⁴, στίμμα ταρίου¹⁵ ἐνὸς μόσχου κοκκία δ', ζουλάπιν¹⁶ τῶν ῥόδων τὸ ἄρκοῦν.

14. Δι' ἀνθῶν ποιεῖ θλιβομένοις¹, νενεκρωμένοις, καρδιακοῦς² χαροποιεῖ³ μεγάλως καὶ δυναμοῖ⁴ τοὺς ἀπὸ μακρᾶς νόσου ἐξασθενοῦντας, στόμαχον δὲ μεγάλως διορθεῖ⁵. δίδεται⁶ δὲ πρῶι καὶ μεσημβρίας (fol. 463^v) πυρέττουσι⁷ μετὰ ὕδατος κρύου⁸, ἀπυρέτοις⁹ δὲ¹⁰ μετ' οἴνου ἴσον καρύου Ποντικοῦ· ἄνθη δένδρολιβάνου γογγύλιδος α', ῥόδα βιόλας, γλυκυρίζης¹¹ ἀνὰ¹² ἐξάγια στ', καρεόφυλλον¹³, στάχος κάρυον μυριστικόν, γαλαγγάν¹⁴, κιννάμωμον, ζιγγίβερ¹⁵, ζουδάρας, ξυλαλόην, καρδαμώμου, ἀνίσου¹⁶, ἀνίθου σπέρμα ἀνὰ ἐξάγια δ', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν¹⁷, μέλιτος Ἀττικοῦ λίτρας β' καὶ ἡμίσειαν.

13. ¹ ὅλην B ² ἀνὰ β' ἐξάγια B ³ καρδάμωμον A ⁴ κρόκον A ⁵ κορόμφιλον A
⁶ μοσχοκάρυον B ⁷ ἀνίσου A ⁸ μάραθρου A ⁹ κινναμώμου A ¹⁰ γλυκορίζης A ¹¹
ἀγγουρίου *scripsi*: ἀγγορίου A, ἀγκουρίου B ¹² κεκαυμένα B ¹³ νερέτ B
¹⁴ καμφορὰν *scripsi*: κάμφορα A καφορὰν B ¹⁵ στίμα ταρίου A ¹⁶ ζουλάπιν *scripsi*: ζολάβιν
A ζουλάβιν B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.91 (ἀντίδοτος ἡ διὰ ῥόδων)

14. ¹ θλιβομένης A ² καρδιακοῖς B ³ ποιεῖ χαροποιούς B ⁴ δυναμοῖ B ⁵ διορθεῖ A
⁶ δίδωσι B ⁷ πυρέττουσι *scripsi*: πυρεττόντον A πυρέττοντος B ⁸ μετὰ ὕδατος κρίου πυρέττοντος B
⁹ ἀπυρέτους B ¹⁰ δὲ *omittit* B ¹¹ γλυκορίζην A ¹² ἀνὰ *omittit* B
¹³ κορόμφιλον A ¹⁴ γαλαγκᾶν B ¹⁵ ζιγγίβερ *omittit* A ¹⁶ καρδάμωμον, ἄνισον B ¹⁷ μέλιτος τὸ
ἄρκοῦν *omittit* A

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.445

15. Διὰ σατυρίου¹, ἐξαιρέτως ποιεῖ πρὸς ἀδυναμίαν νεφρῶν καὶ κύστεως καὶ πρὸς τοὺς μὴ² δυναμένους οὐρεῖν· ἀφροδίσια³ δὲ θαυμαστῶς κινεῖ καὶ τὰ ἀπὸ τινος⁴ ἀφορμῆς πεπαυμένα ἄνευ ἐνεργείας⁵ ἐπανάγει φανερώς. Λαβὼν ὄρχεις⁶ σατυρίου χλωρούς, δαύκους ἡμέρους, δαύκους ἀγρίους, κάρυον Ἰνδικόν, πιστάκια στροβίλων κεκαθαρισμένα ἀνὰ ιβ' ἐξάγια, ζιγγίβερ⁷, καρεόφυλλον⁸, ἄνιθον⁹, σπέρμα ἱεροῦ¹⁰ ἀνὰ ἐξάγια ε'¹¹, κιννάμωμον¹², ἱερὰ¹³ Ἰνδικῆς, βολβοῦ¹⁴ σπέρματος ἀνὰ ἐξάγια β' καὶ ἡμισυ, μόσχου κοκκία ζ', μέλιτος¹⁵ Ἀττικοῦ λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν. Σύνθεσον οὕτως τὰς ρίζας¹⁶ τοῦ σατυρίου καὶ τῶν δαψίων καὶ τῶν ἀγριοδαύκων· κόψον ἀκριβῶς τὸ καθὲν κατὰ μόνας θέτων¹⁷ ὁμοίως τὸ καθὲν κατὰ μόνας καὶ ἀναδεύων¹⁸ μετὰ κοχλιαρίου ὅπως καλῶς ἐνωθῶσιν καὶ βράσον ὀλίγον ἐπὶ μαλθακοῦ πυρὸς καὶ πάλιν πρόσθες τὰ πιστάκια καὶ τὰ στρόβιλα¹⁹ κεκομμένα²⁰ ἀναδεύων καὶ αὐτὰ²¹ ἕως λάβουσί²² τινα παχύτητα· ἔπειτα ἄρας ἀπὸ τοῦ πυρὸς, πρόσθες καὶ τὰ ῥηθέντα εἶδη κεκομμένα καὶ σεσησμένα, εἰς δὲ τὸ τέλος πρόσθες καὶ²³ μόσχον μετὰ ὀλίγου ῥοδοστάγματος· ἡ δόσις κοχλιάριον (fol. 464^r) ἐν²⁴ μετ' οἴνου²⁵ γλυκέως.

15. ¹ ιασατουρίου B ² μι A ³ ἀφροδήσια A ⁴ ἀπότινος B ⁵ ἀργίας A ⁶ ὄρχων A
⁷ ἀνὰ ἐξάγια ιβ' ζζ' A ⁸ καρεόφυλλον *scripsi*: κορόμφυλον A, καρεόφυλον B ⁹ ἄνισον A
¹⁰ ἱεροῦ B ¹¹ ἀνὰ ἐξάγια ε' *omittit* B ¹² κινναμώμου A ¹³ ἱερὰ A ¹⁴ βολβίου A
¹⁵ μέλιτι A ¹⁶ τὴν ρίζαν B ¹⁷ θέτων A, τιθεῖς B ¹⁸ κόψας ἀκριβῶς τὸ καθ' ἐν κατὰ μόνας τιθεῖς
ὁμοίως τὸ τιθὲν κατὰ μόνας καὶ δεύων B ¹⁹ στρόβιλα *scripsi*: στροβίλα A στροβίλας B ²⁰ κεκομμένας B ²¹
αὐτοὺς B ²² λάβουσι B ²³ τὸν A ²⁴ κοχλιάριον α' B ²⁵ μετὰ οἴνου B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.64

16. Διὰ πενιδίων¹, πρὸς πᾶσαν αἰτίαν στήθους, πρὸς βήχα ἀπὸ ψυχρότητος, πρὸς φωνῆς ἀποκοπήν, πρὸς φθισικούς, ἐμπτυϊκοὺς² πρῶι καὶ ἐσπέρας διδόμενον μετὰ πτισάνης³ θερμῆς⁴, πενίδια ἐξάγια ιστ', στροβίλια⁵ κεκαθαρισμένα, ἀμύγδαλα κεκαθαρισμένα, σπέρμα ἀνδράχνης, σπέρμα κοδίων λευκῶν ἀνὰ ἐξάγια γ' καὶ ἥμισυ, κιννάμωμον, καρεόφυλλον ζ' καὶ ἥμισυ⁶, ζιγγίβερ⁷, χυλὸν γλυκυρίζης⁸, τραγακάνθην, κομμίδιν, ἄμυλον, σπέρμα ἀγγουρίου⁹, πέπωνος, κολοκύνθης, κίθρας¹⁰ κεκαθαρμένα¹¹ ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ ἥμισυ, καμφοράν κοκκία¹² η', γλυκυρίζην¹³ ἐξάγιον α', ζουλάπιον τῶν βιόλων λίτραν α', ἢ σάχαρ ἡρότουλ† α'.

17. Διὰ λιβάνου, δάκρυα θαυμαστῶς¹ ἀναστέλλει, πόνον ἡμικράνου καὶ ἰλέου² ὑγιαίνει διδόμενον μετὰ λευκοῦ οἴνου βεβρασμένου³ ἐν αὐτῷ λιβάνου, σάλβιας, κυνάγχην δὲ μετὰ πτισάνης⁴ διδόμενον χρηστῶς⁵ ὑγιαίνει· ὁμοίως δὲ καὶ κατάρρουν· καστόριον⁶, ὄπιον, ὑοσκύαμον ἀνὰ ἐξάγια γ', κασσίας ἐξάγια β' καὶ ἥμισυ, φύλλα κρόκου, λίβανον ἄρρεν⁷ ἀνὰ ἐξάγιον β'⁸, ῥέον Ποντικόν, ἄμωμον ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ ἥμισυ, σμύρνης ἐξάγιον⁹ α' καὶ ἥμισυ, στάχυος πύρεθρον, παιονίαν, στύρακος, πεπέρεως ἀνὰ ἐξάγιον α', εὐφόρβιον, πεπέρεως λευκοῦ ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ ἥμισυ, μέλιτος Ἀττικοῦ λίτραν α'.

16. ¹ ἕτερον διὰ πενιδίων B ² ἐμπτυϊκοὺς B ³ ἐσπέρας A ⁴ πτισάνης *scripsi*: πτυσάνης A πτυσσάνης B ⁵ θερμῆς *omittit* B ⁶ στροβίλας B ⁷ ζ' καὶ ἥμισυ *omittit* B ⁸ ζιγγίβερ *omittit* A ⁹ γλυκυρίζης A ¹⁰ ἀγγουρίου *scripsi*: ἀγγορίου A ἀγκουρίου B ¹¹ κίθρας *scripsi*: κίθθας A κύθθας B ¹² κεκαθαρισμένας B ¹³ κόκκους B ¹⁴ γλυκυρίζην *scripsi*: γλυκορίζαν A γλυκυρίζαν B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.95

17. ¹ θαυμαστῶς *omittit* B ² καὶ τὸ ἰλεο B ³ βεβρασμένου *scripsi*: βρασμένου A, βεβρασμένον B ⁴ πτισάνης *scripsi*: πτυσάνης A πτυσσάνης B ⁵ χρηστῶς *omittit* B ⁶ καὶ καστόριον B ⁷ ἄρρενον B ⁸ ἀνὰ β' ἐξάγιον B ⁹ ἐξάγιον *omittit* B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.90

18. Διὰ ἱκηθῆρες†, πρὸς πᾶσαν αἰτίαν πνεύμονος καὶ στήθους¹ ἐκ θερμῆς δυσκρασίας μάλιστα καὶ φθισικοῖς², ἱσμεαραγμικοῖς†³, πλευριτικοῖς καὶ πρὸς πᾶν βῆχος θερμὸν καὶ ξηρόν, πρὸς τραχύτητα γλώττης καὶ γαργαεῶνος· λαμβάνων δὲ αὐτὸ ὁ νοσῶν τοσοῦτον αὐτὸ ὑπουρ(fol. 464^v)γῆσει παρὰ τῆς γλώττης ἐν τῷ στόματι ὥστε τὸ τηκόμενον ἅπαν καταπινέτω, ἕως τελείας ἱἐξηγμάσεως† αὐτοῦ· τραγακάνθην λευκὴν γογγύλιδος β', κομίδιον ἀραβικὸν γογγύλιδα α' καὶ ἐξάγια β', ἄμυλο γογγύλιδος ἡμίσειαν, γλυκυρίζην⁴ ἐξάγια γ', σπέρμα ἀγγουρίου καὶ πέπονος καὶ κολοκυνθίδος⁵ ἐξάγια β', παινίδιον γογγύλιδος γ', καμφορά ἐξάγιον α', ζουλάπιον [τζουλλέπιν] λίτρας β'.⁶

19. Διὰ κόστου, πρὸς σπληνικούς, ὕδρωπικούς¹, μᾶλλον λευκοφλεγμάτων² καὶ ὑπὸ ἱσαρκίτας³†, αἵτινες⁴ γίνονται ἄνευ πυρέτου· δίδονται⁵ δὲ μετὰ ἀποζέματος καππάρεως ρίζης καὶ ἡμιονίτιδος⁶ βοτάνης, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς κωλικούς⁷, νεφρητικούς, στομαχικούς, τοὺς πάσχοντας ἀπὸ ψυχρότητος. Λαβὼν· ἄσαρ⁸, ἄνισον, σπέρμα σελίνου⁹ ἀνὰ ἐξάγιον β' καὶ ἡμισυ, σχοινάνθης, σμύρνης, πεπέρεως μέλανος ἀνὰ ἐξάγια β' καὶ ἡμισυ, κρόκον, ῥέον, ἀριστολοχίαν ὁλόκληρον ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ ἡμισυ, κόστου ἐξάγιον α' καὶ ἡμισυ, κινναμώμου¹⁰, ξυλοκασίας ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ ἡμισυ μέλιτος Ἀττικοῦ λίτραν α'.

18. ¹ στήθους *scripsi*: στίθους A ² φθισικοῖς *scripsi*: φθισικοῖς A ³ An σπαραγμικοῖς seu μαραντικοῖς, cf. 22.3? ⁴ γλυκυρίζην *scripsi*: Γλυκορίζην A ⁵ κολοκυνθίδος *scripsi*: κολοκινθίδος A

⁶ διὰ κηθῆρες... ζουλάπιον τζουλλέπιν λίτρας β', *omittit* B

Fontem non inveni

19. ¹ ὕδρωπικούς B ² ὑπὸ φλέγμοις B ³ ὑπὸ σαρκίτων B ⁴ ἄτινα B
⁵ εὔρεσιν δὲ B ⁶ ἡμιονίτιδος *scripsi*: μιονίτιδος AB ⁷ κωλικούς *scripsi*: κολικούς A
⁸ κολλικούς B ⁸ ἄσαροῦν A ⁹ σελίνου *scripsi*: σελήνου AB ¹⁰ κινάμωμον B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 5.45

20. Διὰ ἱρεως, πρὸς δυσπνοϊκούς, ἀρτηριακούς, βηχικούς· ἀποκεκομμένην φωνὴν ἐπανάγει ἀπὸ ψυχρότητος· ὁμοίως βοηθεῖ ὑδρωπικοῖς¹, κωλικοῖς², τοῖς ἀπὸ ψυχρότητος· ἱρεως γογγύλιδος α', φλισκούνιον³, ὑσσώπου, γλυκυρίζης ἀνὰ ἐξάγια στ', †κιθῆρεν†, ἀμύγδαλα, στροβίλα κεκαθαρισμένα, κιννάμωμον, ζιγγίβερ, πεπέραως ἀνὰ ἐξάγια γ' καὶ ἥμισυ, στύρακος ἐρυθροῦ, μέλιτος Ἀττικοῦ λίτραν α'· ἡ δόσις μετὰ οἶνου θερμοῦ.

21. Διὰ κωδειῶν¹, πρὸς πᾶσαν διάλυσιν κοιλίας δυσεντερικοῖς², λειεντερικοῖς³, διαρροίας μετὰ ὕδατος ὀμβρίου⁴ (fol. 465^r) βεβρασμένου⁵ ἐν αὐτῷ σπόδιον⁶ καὶ ἤλεκτρον πεφρυγμένον, ἢ μετὰ ῥοδοστάγματος. Λαβὼν· κεφαλὰς κωδειῶν μήτε πάνυ χλωράς, μήτε⁷ ἐξ ὅλου ξηρὰς ιγ', ῥόδα ἐξάγια β' καὶ ἥμισυ, κρόκον ἀκακίας, γλυκυρίζην⁸ ἀνὰ ἐξάγιον α', βόλου ἡμισείας γογγύλιδος⁹, κινναμώμου, συμφύτου, ὑποκυστίδος, βαλαυστίου ἀνὰ ἐξάγιον α', μυρτιδάνου γογγύλιδος α', κοράλλου λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ, ῥοῦ, δρακόντιον αἶμα, ἄνθη ἀλθαίας¹⁰ ἀνὰ ἐξάγια β', σπέρμα ἀνδράχνης ἀνὰ¹¹ ἥμισυ ἐξάγιον· βρέξον τὰς κωδεῖας ἐν ὕδατι ὀμβρίου ἀρκετοῦ ἡμέρας β', τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ βράσον αὐτὰς ἕως τρίτου καὶ συρώσας ῥίψον τὰς κωδεῖας¹² καὶ πρόσθεες ἐν τῷ ὕδατι μέλιτος Ἀττικοῦ λίτρας β' καὶ πάλιν βράσον ἕως συστάσεως καὶ ἄρας ἀπὸ τοῦ πυρὸς πρόσθεες τὸν κονιορτὸν τῶν λεχθέντων εἰδῶν ὡς δεῖ.

20. ¹ ὑδροπικοῖς B ² κωλικοῖς *scripsi*: κολικοῖς A κολλικοῖς B ³ φλισκούνιον *scripsi*: φλισκούνην A, φλυσκούνη B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.388

21. ¹ κωδίων A, κωδίων B ² λυεντερικοῖς, δυσεντερικοῖς B, δυσεντερικοῖς, λυεντερικοῖς A ³ λειεντερικοῖς *scripsi*: λιντερικοῖς A, λυεντερικοῖς B ⁴ ὀμβρίμου B ⁵ βρασμένου A ⁶ σπόδιον B ⁷ μήτε A ⁸ γλυκυρίζην *scripsi*: γλυκορίζης A, γλυκυρίζαν B ⁹ γογγύλιδος ἥμισυ B ¹⁰ ἀλθέας A ¹¹ *omittit* A ¹² ἐν ὕδατι ὀμβρίου ἀρκετοῦ... ῥίψον τὰς κωδεῖας *omittit* B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.104

22. Ἐλγίμα¹ πρὸς ἐπάνοδον ὑγρότητος πρὸς φθισικούς, ἐμπυϊκούς, πλευριτικούς², περιπνευμονικούς, μαραντικούς³ καὶ τοὺς ἐκ νόσου ἀπονενεκρωμένους μεγάλως βοηθεῖ, λέγεται δὲ παρὰ λατίνων ρεσταυράτζιο οὐμιδάτης⁴. Λαβών· γλυκυρίζην⁵, ρόδα, σάχαρ⁶ ἀνὰ γογγύλιδας β´⁷ καὶ ἐξάγια β´, κίθρα, κομίδιον ἀνὰ ἐξάγια ε´⁸, σάνδαλον λευκὸν καὶ ἐρυθρὸν⁹ ἀνὰ ἐξάγια γ´, πεπέρεως λευκοῦ ἐξάγια η´¹⁰, χυλὸν γλυκυρίζης, ἀμύλου, σπέρμα ἀνδράχνης, σπέρμα θρίδακος¹¹, σπέρμα τρωξίμου ἀνὰ ἐξάγια β´, σπόδιον, καρεόφυλλον¹² ἀνὰ ἐξάγια ζ´, κινναμώμου ἐξάγια δ´, ζιγγιβέρεως¹³, στύρακος, καλαμίτου¹⁴ ἀνὰ ἐξάγιον α´, κρόκον ἐξάγιον ἥμισυ (fol. 465^v) πενίδιον¹⁵ γογγύλιδος α´, σπέρμα πέπονος, ἀγγουρίου¹⁶, κολοκύνθης¹⁷ ἀνὰ ἐξάγια β´ καὶ ἥμισυ, σπέρμα κυδωνίου ἐξάγιον α´ καὶ ἥμισυ¹⁸, στροβύλια κεκαθαρισμένα, ὀξυάκανθα, μυξάρια¹⁹, σπέρμα μαλάχης, βιόλας²⁰ ἀνὰ ἐξάγια δ´, κάμφορα²² ταρίου ἐνὸς στίμμα²³, ῥέον Ἰνδικὸν ἐξάγια β´, ζουλάβιον λίτρας στ´.

22. ¹ ἔλγίμα B ² πλευρητικῶν A ³ σμαραγμικοῖς A ⁴ λέγεται... οὐμιδάτης *omittit* B ⁵ γλυκυρίζην *scripsi*: γλυκόςριζαν A γλυκυρίζης B ⁶ ῥοδοσάχαρ B ⁷ ἀνὰ β´ γογγύλιδος B ⁸ ἀνὰ ἐξάγια ζ´ B ⁹ σάνδαλας λευκάς καὶ ἐρυθράς A ¹⁰ παπαρίναν λευκὴν ἐξάγια η´ A ¹¹ σπέρμα μαρουλλίου A ¹² καρεόφυλλον *scripsi*: κορόμφιλον A καρυόφυλον B ¹³ ἀνὰ ἐξάγια δ´ B ¹⁴ καλαμίνθης B ¹⁵ παινίδιον A ¹⁶ ἀγκουρίου B ¹⁷ κολοκύνθης A ¹⁸ ἀνὰ ἐξάγιον α´ καὶ ἥμισυ B ¹⁹ πυξάρια B ²⁰ διόλας B ²¹ κάφοραν B ²² στίμμα *scripsi*: τίμα A, στύμμα B

23. Εἴλιγμα¹ πλήρες² ἀρχοντικὸν³ πρὸς θλιβομένους, μελαγχολικοὺς καὶ πρὸς μεγάλην ἀδυναμίαν στομάχου⁴ καὶ πρὸς συγκοπτομένους, μνήμην διορθοῖ, νοῦν ὀξύνει⁵, ἐπιληπτικοῖς, σεληνιαζομένοις καὶ πρὸς πᾶσαν ἀδυναμίαν ἐγκεφάλου βοηθεῖ⁶. ὁμοίως καὶ καρδιακοῖς. Λαβὼν· κιννάμωμον⁷, καρεόφυλλον, ἀγάλοχον, γαλαγγάν, στάχυν, μοσχοκάρυον ζ' καὶ ἥμισυ, σπόδιον, σχοινάνθην, κύπεριν Αἰγυπτιακὴν, ρόδα, βιόλας ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ γ'⁸, φύλλον γλυκυρίζης, στύρακος, μαστίχης⁹, σπέρμα μαστίχης¹⁰, σπέρμα βασιλικοῦ, καρδαμώμου, μακροπεπέρεως¹¹, μυρτιδάνου, φλοιὸν κίτρου¹² ἀνὰ ἐξάγια β' καὶ ἡχαροῦββ¹³ β', ἡπέχεμ¹⁴ λευκὸν καὶ ἐρυθρόν¹⁴, κοράλλιν ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ ἡχαροῦββ¹³ α', μόσχου¹⁵ κοκκία η', καμφοράν¹⁶ κοκκία ε', ζουλάβιον λίτρην α' καὶ ἡμίσειαν¹⁷.

24. Διὰ μαργάρου, ποιεῖ πρὸς πᾶσαν ἀδυναμίαν καὶ ὀλιγοθυμίαν καρδίας καὶ στομάχου καὶ πρὸς πᾶσαν αἰτίαν τῶν ζωτικῶν μελῶν· μᾶλλον ἀσθματικοῖς, βηχικοῖς, φθισικοῖς καὶ τοὺς ἐκ μακρᾶς νόσου κεκρατημένους¹ καὶ ἀδυναμοῦντας², ἐπανάγει καὶ δυναμοῖ³. Λαβὼν⁴· κιννάμωμον⁵, καρεόφυλλον⁶, στάχυος, γαλαγγάν, γλυκυρίζην⁷, ξυλαλόην, τροχίσκοι διὰ ρόδων, τροχίσκοι διὰ ἴων ἀνὰ ἐξάγιον α', κάρυον μυριστικόν, μάκερ, ζουδάρας, ῥέου βαρβάρου⁸, στύρακος καλαμίτου ἀνὰ ἐξάγια β', μαργαρίτας ἀτρυπήτους καὶ τετρυπημένους⁹, ζιγγίβερ¹⁰, ὅστουν καρδίας ἐλάφου, (fol. 466^r) ὅστουν ἐλέφαντος, ἡβλακτεβισάντζιε¹¹ ἀνὰ ἐξάγιον α', μόσχον ἥμισυ ἐξάγιον, ἄμβαρ ἐξάγιον α', καρδαμώμου, λυβιστικοῦ, σπέρμα βασιλικοῦ ἀνὰ ἐξάγιον α' καὶ ἥμισυ, καμφοράν¹¹ κοκκία στ', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

23. ¹ ἔλιγμα B ² πλήρες *scripsi*: πλήρης A ³ πλήρης ἀρχοντικὸν *omittit* B ⁴ στόμαχον A ⁵ ὀξυνεῖ B
⁶ διορθοῖ B ⁷ κινναμώμου A ⁸ καὶ γ' *omittit* B ⁹ μαστίχην A
¹⁰ σπέρμα μαστίχης *omittit* A ¹¹ μακροπιπερεως B ¹² φλόστρα κίτρου A
¹³ χαρροῦβ A ¹⁴ πέχεμ λευκὸν καὶ ἐρυθρόν *omittit* B ¹⁵ μόσχον B ¹⁶ καφοράν B
¹⁷ ἐξάγιον α' καὶ ἥμισυ B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.147

24. ¹ κεκρατημένοις B ² ἀδυνατοῦσι B ³ ἐπανάγει δύναμιν B ⁴ Λαβὼν
omittit A ⁵ κινναμώμου A ⁶ καρεόφυλλον *scripsi*: κορόμφιλον A καρυόφυλλον B
⁷ γλυκυρίζην *scripsi*: γλυκορίζην A γλυκυρίζαν B ⁸ ῥέον βάρβαρον B ⁹ μαργαρίτας
... τρυπημένους *scripsi*: μαργαρίτας ἀντρυπήτους καὶ τρυπημένους A μαργαρίτας ἀτρυπητάς
καὶ τετρυπημένους B ¹⁰ ζηνζιφέρεος A ¹¹ καμφοράν *scripsi*: κάφορα A καφοράν B

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.36

25. Δι' ἄμπαρος¹, ποιεῖ πρὸς πᾶσαν ἀδυναμίαν καὶ ψύξιν σώματος καὶ ἀναζωπυρεῖ τὸ ἔμφυτον θερμὸν καὶ τοὺς ὑπὸ ψυχροῦ χυμοῦ ἐνοχλουμένους τὰ ἄρθρα καὶ πάντα τὰ μέλη μεγάλως ὠφελεῖ, στόμαχον ἀνορεκτοῦντα καὶ ἀδύνατον ἄκρως ἐπανορθοῖ² καὶ ἰσχυροποιεῖ τὴν καρδίαν καὶ ὅλον τὸ σῶμα· δίδεται δὲ πρῶτὶ καὶ ἐσπέρας³ ἴσον καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος μετὰ λευκοῦ καὶ καθαροῦ οἴνου· ἄμπαρ⁴, ἀγάλογον ἀνὰ β' ταρίων στίμμα⁵, μόσχον, ταρίου ἐνὸς στίμμα⁶, καρεόφυλλον⁷, καρυόμοσχον⁸, μάκερ, γαλαγγὰν ἀνὰ ἐξάγιον α', κιννάμωμον τῶν δύο στιμμάτων⁹, ζουλάπιν τῶν ῥόδων τὸ ἀρκοῦν.

26. Σύνθεσις †μαρμορίνη†¹, ποιεῖ ὄρεξιν στομάχων καὶ τούτους ἐπανορθοῖ ἀπὸ ψύξεως κακωθέντας. Λαβών· ζιγγίβερι ἐξάγια β', κιννάμωμον ἐξάγια β'², καρεόφυλλον³ ἐξάγια β'⁴, ὁμοίως γαλαγγὰν ἐξάγιον α', κάχρυνον⁵ ἥμισυ ἐξάγιον⁶, φύλλον⁷ ἥμισυ ἐξάγιον σάχαρ ρότολ<ον>⁸ ἔν⁹.

25. ¹ Δι' ἄμπαρ A ² ὠφελεῖ B ³ πρῶτὶ... ἐσπέρα A: πρὸς ἐσπέραν B ⁴ ἄμπαρ A
⁵ στίμμα *scripsi*: στίμα A στύμμα B ⁶ στύμμα B ⁷ καρεόφυλλον *scripsi*: κορόμφιλον A
καρυόφυλλον B ⁸ καρσιδόμοσχον A ⁹ κιννάμωμον τῶν β' στίμα A

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.135

26. ¹ Σύνθεσις μαρμορίνη *omittit* B ² ἐξάγια β' *omittit* B ³ καρεόφυλλον *scripsi*:
κορόμφιλον A καρεόφυλλον B ⁴ ἐξάγια β' *omittit* B ⁵ κάγχροισιν A ⁶ ἐξάγιον τὸ ἥμισυ B
⁷ φύλλου B ⁸ *addidi* ⁹ ρούτλ α' B

Fontem non inveni

Antidotarium Callisti

Cod. = ÖNB, *codex Vindobonensis Palatinus Med. gr.* 18, 14os α., fols 54^r-93^r

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

(fol. 54^r) Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ περὶ τῶν ἀντιδότων

1. Ἀντίδοτος ἢ θεοδώρητος¹. Αὕτη ὠφελεῖ πρὸς πᾶσαν κεφαλαλγίαν καὶ πάθος τοῦ θώρακος, καὶ πρὸς ἥπατικούς, καὶ σπληνικούς, καὶ πρὸς μακρονοσοῦντας, καὶ μελαγχολικούς, καὶ ὑδρωπικούς, καὶ περιπνευμονικούς, καὶ νεφρικούς, καὶ ποδαλγοῦντας· σκευάζεται δὲ οὕτως· ἐπιθύμου οὐγγίας γ', ναρδοστάχυος, καρνοφύλλου, σχίνου ἄνθους, ῥέου Ποντικοῦ, ἀγαρικοῦ, βαλσάμου, μυροβαλάνου, ἀνὰ οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, ἀλόης οὐγγίαν ἡμίσειαν, κρόκου, κασσίας ἀνὰ οὐγγίας β' καὶ ἡμίσειαν, μαίου² οὐγγίαν α', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἢ δόσις, κοχλιάριον α'· ποιεῖ γαστέρα.

2. Ἀντίδοτος ἢ παῦλα¹. αὕτη ὠφελεῖ πρὸς βῆχας, καὶ φωνῶν ἀποκοπὰς, πρὸς δύσπνοιαν καὶ ὀρθόπνοιαν, πρὸς ἀναφορικούς, δυσεντερικούς καὶ στομαχικούς, πρὸς κωλικούς καὶ στροφικούς, καὶ περιπνευμονικούς, καὶ κοιλιακούς· σκευάζεται δὲ οὕτως· ὠκίμου² ἥτοι βασιλικοῦ, ἀμώμου, φύλλων Ἰνδικοῦ, ἀνὰ κόκκους γ', σχίνου ἄνθους, χυλοῦ³ ὑποκυστίδος, κασσίας, ῥόδων ξηρῶν ἀνὰ οὐγγίαν ἡμίσειαν, πυρέθρου, λιβάνου, ἀνὰ οὐγγίαν α', κρόκου, ἐφολβίου, μαράθρου, (fol. 54^v) ῥοῦ Συριακοῦ, ἀνήθου σπέρματος, ἀσάρου, καρδάμου ἀνὰ οὐγγίαν ἡμίσειαν, κινναμώμου, πετροσελίνου, δαύκου, βδελλίου, θείου ἀπύρου, ὑοσκιάμου σπέρματος, πηγάνου ἀνὰ οὐγγίας β', μήκωνος οὐγγίας η', ναρδοστάχυος, ἴρεως, ὀπίου, πεπέρεως ἀνὰ οὐγγίας ἡμισυ, βαλσάμου οὐγγίας β', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἢ δόσις αὕτη, νόστος εἷς νῆστις⁴.

1. ¹ *In marg.* ἢ θεοδώρητος ² *Cod.* μέου

Cf. Aelius Promotus, *Dynameron*, 44.3

2. ¹ *In marg.* ἢ παῦλα ² *Cod.* ὀκίμου ³ *Cod.* χυλοῦ, χυλοῦ *post correct.* ⁴ *In marg.* σημειῶσαι ὅτι νόστος ἐστὶ πιάσμα δακτύλων γ'

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.217

3. Αντίδοτος ἢ ἡλιόαια¹. αὕτη ὠφελεῖ πρὸς σκοτωματικούς καὶ ἄλλα πάθη τοῦ σώματος· σκευάζεται οὕτως· κινναμώμου, ἀνήσου, πεπέρεως, ζιγγιβέρεως, γλυκυρίζης ἀνὰ οὐγγίας β', ὀπίου οὐγγίας β', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἄρκοῦν· ἢ δόσις αὕτη καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος.

4. Αντίδοτος ἢ πανάκεια¹. αὕτη ὠφελεῖ τοὺς κατὰ περίοδον ὀχλουμένους μετὰ ῥίγους, καὶ πρὸς βῆχα χρόνιον, καὶ φθοϊκούς, καὶ δυσεντερικούς, καὶ πρὸς σπασμὸν καὶ ῥήγματα, καὶ χρονίας ἐμπνευματώσεις, πρὸς σπλῆνα, καὶ ὕδρωπα, καὶ πρὸς νεφρητικούς ὥστε καὶ λίθους θρύπτειν· ἢ δὲ σκευασία αὐτῆς ἔστιν αὕτη· πεπέρεως οὐγγίας ν', ὑοσκυάμου οὐγγίας ιβ', καρδαμώμου οὐγγίας ιβ', ζιγγιβέρεως, ὀπίου ἀνὰ οὐγγίας ιβ', ἀριστολοχίας μακρᾶς οὐγγίας γ', μανδραγόρου, ἐφολβίου φλοιοῦ, θεῖου ἀπύρου, κόστου² (fol. 55^r) ἀνὰ οὐγγίας γ', λιβάνου, στύρακος πρώτου, κασσίας ἀνὰ οὐγγίας ιβ', κρόκου οὐγγίας ι', φύλλου, καρυοφύλλου ἀνὰ οὐγγίας δ', σελίνου σπέρματος, καστορίου οὐγγίας ια', μέλιτος ἀπηφρισμένου, τὸ ἄρκοῦν· ἢ δόσις καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος.

3. ¹ *In marg.* ἢ ἡλιόαια

Fontem non inveni

4. ¹ *In marg.* ἢ πανάκεια ² *Cod.* κόστου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.137

5. Αντίδοτος, ἡ φιλόξενος¹. αὕτη ὠφελεῖ πρὸς πᾶσαν νόσον, κατάρρους καὶ περιπνευμονικούς, δυσπνοϊκούς, καὶ πλευριτικούς, καρδιακούς καὶ εἰς πάντα τὰ πάθη τοῦ θώρακος². σκευάζεται δὲ οὕτως· γεντιανῆς, ἀριστολογίας μακρᾶς, ἀριστολογίας στρογγύλης, δάφνης κόκκων, πρασίου, σμύρνης ἀνὰ οὐγγίαν α', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἄρκοῦν.

6. Αντίδοτος ἡ ἱερὰ πικρά¹. ἀλόης οὐγγίας ρ', ξυλοβαλσάμου οὐγγίας στ', ναρδοστάχυος οὐγγίας ε', κινναμώμου οὐγγίας στ'· ἡ δόσις κατὰ δύναμιν.

7. Αντίδοτος ἡ ζωαρχία¹, ἣν ἔλαβον ἀπὸ πόλεως Ἀλεξανδρείας, ὠφελοῦσα πρὸς ψυχὸς καθημερινόν, καὶ δυσεντερικούς, δυσπνοϊκούς καὶ σπληνικούς, τεχνάζων αὐτοῖς τὴν θεραπείαν οὕτως· σμύρνης, λιβάνου, ὑοσκυάμου ἀνὰ οὐγγίας γ', ἀριστολογίας μακρᾶς οὐγγίαν α', πεπέρεως λευκοῦ νόστου β', ὀπίου στάγιον α', ἐφολβίου νόστου ἥμισυ, κρόκον ὁμοίως, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἡ δόσις πρὸς ῥιγικούς στάγιον α' μετὰ ὕδατος, τοὺς δὲ δυσεντερικούς μετὰ οἶνου ἐξάγια β'.

8. (fol. 55^v) Αντίδοτος καθαρτικὴ δι' ἐμέτου¹. σκαμωνίας οὐγγίαν α', ἀνήσου, σπέρματος πετροσελίνου, μαστίχης ἀνὰ οὐγγίαν α'· ἡ δόσις μετὰ μέλιτος.

5. ¹ *In marg.* ἡ φιλόξενος ² *In marg.* καίεις πάντατα δι'ιτίρια

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.235

6. ¹ *In marg.* ἡ ἱερὰ πικρά

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 23.10 (Γαληνοῦ)

7. ¹ *In marg.* ἡ ζωαρχία

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.237

8. ¹ *In marg.* καθαρτικὴ

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.320

9. Αντίδοτος ἢ Φίλωνος¹ ληφθεῖσα παρὰ Τίτου φιλοσόφου· σκευάζεται δὲ οὕτως· κινναμώμου οὐγγίας ε΄, σμύρνης οὐγγίας γ΄, καστορίου, δαύκου κρητικοῦ, καρδαμώμου ἀνὰ οὐγγίας γ΄, κρόκου, ναρδοστάχυος οὐγγίαν α΄, πεπέρεως λευκοῦ οὐγγίας ι΄, ὑοσκυάμου σπέρματος οὐγγίαν α΄, ἐφολβίου, οὐγγίαν α΄, πυρέθρου, κασσίας οὐγγίας β΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν· δίδεται δὲ ἡ ἀντίδοτος αὕτη πρὸς ἕκαστον πάθος τῶν στομαχικῶν, κυάμου τὸ μέγεθος μετὰ ὑποκυστίδος χυλοῦ τὸ ἥμισυ καὶ οἶνου κοτύλης μιᾶς. Πρὸς ὑδρωπικούς μετὰ χυλοῦ ὑποκυστίδος καὶ ὀξυκράτου, κοτύλας γ΄, τοῖς δὲ ναυτιῶσι καὶ καταδακνομένοις τὸν στόμαχον, καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος μετὰ ἀφεψημάτος ἀψινθίου καὶ θύμου ἢ γλήχωνος, κοτύλας γ΄, τοῖς δὲ δυσπνοϊκοῖς καὶ ὀρθοπνοϊκοῖς, μετὰ ὀξυκράτου καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος· τοῖς δὲ φθοϊκοῖς καὶ βήττουσι, μετὰ χυλοῦ πτισάνης καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος· τοῖς δὲ ξηρὸν βήττουσι, μετὰ μελικράτου· τοῖς δὲ ὑγρὸν βήττουσι, καταπότια διδόναι· τοῖς δὲ ἡπατικοῖς μετὰ ὀξυμέλιτος· (fol. 56^r) τοῖς δὲ σπληνικοῖς μετὰ δεσμοῦ ἐνὸς καπάρεως χλωρῆς μετὰ ὄξους βληθέντος κοτύλης μιᾶς, ὕδατος κοτύλας γ΄ ἔψαι καὶ εἰς τὸ ἀφέψημα κατὰ ἓν μίξας ἀμρότερα, δίδου καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος· τοῖς δὲ ἰκτερικοῖς, μετὰ ἀφεψημάτος καπάρεως [καππάρεως] φλοιοῦ· <τ>²οῖς δὲ πυρέττουσι μετὰ καπάρεως φλοιοῦ ἀφεψημάτος κοτύλας γ΄· τοῖς δὲ ἄνευ πυρετοῦ, μετὰ οἶνου ἢ μετὰ ὀξυμέλιτος.

10. Αντίδοτος ἢ δι' ὀρόβων¹ αὕτη συνεργεῖ πρὸς βῆχα καὶ συνάγχην· σκευάζεται δὲ οὕτως· τραγακάνθης, στύρακος, τερεβινθίνης, λιβάνου, γλυκυρίζης, ὑσσώπου, ἀνήσου, ἴρεως, ἀμυγδάλων πικρῶν, ὀρόβου, ζιγγιβέρεως, στροβιλίου, κρόκου, βώλου Ἀρμενίου, ἴσα πάντα, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

9. ¹ *In marg.* ἢ φίλωνος ² *addidi*

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.238

10. ¹ *In marg.* ἢ δι' ὀρόβων

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.232

11. Αντίδοτος ἡ διὰ πρασίου¹· ὑσσώπου νόστους δ', ἴρεως κυδωνίου, ἀνὰ νόστους β', γλυκυρίζης, σκίλλης, γλίχωνος, καλαμίνθης, ἐλελίσφακου, ἐλενίου, πρασίου, ἀνὰ νόστον α', ἰσχάδας ρν', τίλεως λίτραν α', στροβίλων λίτρας ιε', δαδίου λίτρας η', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἀρκοῦν.

12. Αντίδοτος ἡ ἐκλεκτή¹· κρίνων, πιστακίων², κουκουναρίων, κρόκου, τραγακάνθης, ἀνὰ νόστον α', μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

11. ¹ *In marg.* ἡ διὰ πρασίου

Cf. Alexander Trallianus, *Therapeutica*, t. 2, p. 175-176, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.88

12. ¹ *In marg.* ἡ ἐκλεκτή ² *Cod.* πυστακίων

Fontem non inveni

13. (fol. 56^v) Ἀντίδοτος ἡ Αἰγυπτία¹· αὕτη δίδεται ἐπὶ ἐνιαυτῷ ποδαγρικοῖς· ἰᾶται πόνους χειρῶν, καὶ ἄρθρων, καὶ κεφαλῆς, καὶ στομάχου, καὶ ὀφθαλμῶν, καὶ ἥπατος, καὶ σπληνός, καὶ νεφρῶν, προσέτι καὶ δυσουρίαν, καὶ τύλους τοὺς ἐν τοῖς ἄρθροις, ἢ ἄλλῳ μέρει τοῦ σώματος ἐμπαγέντας λύει· σκευάζεται δὲ οὕτως· ῥέου Ποντικοῦ οὐγγίας β', μαίου², σελίνου μακεδονικοῦ, ἀνὰ οὐγγίας δ', ὑπερικοῦ οὐγγίας ε', ἀγαρικοῦ οὐγγίας ε', φοῦ οὐγγίας γ', γεντιανῆς οὐγγίας στ', ἀριστολοχίας οὐγγίας ζ', κενταυρίου οὐγγίας η', χαμαίδρυος οὐγγίας δ'· ἡ δόσις κόκκους β' γυναιξὶ δὲ κόκκους α'· αὕτη δὲ ἡ ἀντίδοτος ὑποτεταγμένη ἐστὶ κατὰ μῆνα·

Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ δὸς ἡμέραν μίαν παρὰ μίαν

Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ δὸς ἡμέρας δύο παρὰ μίαν

Μηνὶ Νοεμβρίῳ ὁμοίως

Μηνὶ Δεκεμβρίῳ δὸς ἡμέρας δ' παρὰ μίαν

Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἡμέραν μίαν παρὰ μίαν

Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ὁμοίως

Μηνὶ Μαρτίῳ ὁμοίως

Μηνὶ Ἀπριλίῳ ὁμοίως

Μηνὶ Μαΐῳ δὸς ἡμέρας γ' παρὰ μίαν

Μηνὶ Ἰουνίῳ δὸς ἡμέρας β'

Μηνὶ Ἰουλίῳ ὁμοίως

Μηνὶ Ἀγούστῳ ἡμέρας μίαν παρὰ μίαν

Χρὴ δὲ ἀπέχεσθαι βοείων κρεῶν, χοιρείων, λαγωῶν, γογγυλίων, κράμβης, σινήπεως, ὠμῶν λαχάνων παντοίων οἶον μαϊούλων, ἰντύβων καὶ τῶν ὁμοίων (fol. 57^r) ὑδρογάρου, εὐπετῶς λούεσθαι τοὺς πόδας θερμῷ ὕδατι, ἀλείφεσθαι δὲ κρινέλαιον καὶ γαλακτοτροφεῖν εὐτάκτως κατὰ μικρόν.

13. ¹ *In marg.* ἡ αἰγυπτία ² *Cod.* μέου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.225

14. Αντίδοτος ἡ διὰ καλαμίνθης¹· αὕτη ὠφελεῖ εἰς ἔμμηνα γυναικῶν καὶ συνήθη αὐτῶν· πάνυ γὰρ εἰς ταῦτα ὠφελεῖ αὐτάς, σκευάζεται δὲ οὕτως· ἐλελίσφακου, ναρδοστάχου ἀνὰ οὐγγίας ἥμισυ, καλαμίνθης, πετροσελίνου, γλήχωνος ἀνὰ οὐγγίας β' σπέρματος σελίνου οὐγγίας δ', θύμου κορύμβου, ἀνὰ οὐγγίαν α', πεπέρεως ὅμοιον, λιβυστικοῦ οὐγγίας στ', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

15. Αντίδοτος ἡ πικρὰ στομαχικὴ¹ τῆς μικρᾶς ἀλόης ἥπατικῆς· ἀσάρου, ναρδοστάχου ἀνὰ οὐγγίαν α', ξυλοβαλσάμου, μαστίχης, κινναμώμου καὶ κασσίας οὐγγίας ἡμισείας, κρόκου οὐγγίαν α'.

16. Αντίδοτος ἡ ισόχρυσος· αὕτη βοηθεῖ αἱμορροοῦσι, σκευάζεται δέ· ναρδοστάχου, σμύρνης, χυλοῦ μανδραγόρου, δαύκου ἀνὰ οὐγγίαν ἡμίσειαν, κώστου, στάγια δ' καὶ ἥμισυ, πεπέρεως λευκοῦ, χαλβάνης στάγια δ' καὶ ἥμισυ, κινναμώμου οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, καστορίου οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

14. ¹ *In marg.* ἡ διὰ καλαμίνθης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.234

15. ¹ *In marg.* ἡ μικρὰ στομαχικὴ πικρὰ

Alexander Trallianus, *Therapeutica*, t. 2, p. 279, Metrodora, *De mulierum morbis*, 112

16. ¹ *In marg.* ἡ ισόχρυσος

Cf. Galenus, *De compositione medicamentorum*, t. 12 p. 785

17. Ἀντίδοτος ἢ ἐλπὶς¹. τινὲς δὲ ὀνομάζουσιν αὐτὴν ἀντίδοτον διὰ σκίλλης· σκευάζεται δὲ οὕτως· σκίλλης φύλλα, στάγια ιστ', σκαμωνίας², ἐλλεβόρου³ μέλανος φύλλα, ὑπερικοῦ, στυχάδος ἀνὰ στάγια ιστ', (fol. 57^v) κολοκυνθίδος στάγια κ' ἐπιθύμου, στάγια η', πολυποδίου ξηροῦ, στάγια ιδ', βδελλίου, στάγια ι', χαμαίδρυος, σμύρνης, ἀνὰ στάγια κ', καρποβαλσάμου⁴ στάγια ι', ὀποπάνακος, καστορίου, πετροσελίνου, ἀνὰ στάγια δ', μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

18. Ἀντίδοτος ἐτέρα ὁμοία ταύτῃ¹ ζωμοῦ ρόδου, λίτραι α', οὐγγίαι δ' καὶ ἡμίσειαι, σκαμωνίας² οὐγγίαι α' καὶ ἡμίσειαι, ἀγαρικοῦ οὐγγίαι α' καὶ ἡμίσειαι, μέλιτος λίτραι ιβ'.

19. Ἀντίδοτος ἢ περιβόητος¹. ἄνθους σπέρματος, σπέρματος μαράθρου, σπέρματος σελίνου, σπέρματος πηγάνου, ἡδύοσμου φύλλα ψυκτά, καλαμίνθης φύλλα ψυκτά, κόμην ὑσώπου ἀνὰ οὐγγίαι α', †ζαδόαρ†, ὑγροζιγγίβερ, πεπέρεως κοινοῦ, πεπέρεως μακροῦ, πεπέρεως λευκοῦ, κινναμώμου, ξυλαλόης, κάρυα μυριστικά ἀνὰ στάγια β'. ταῦτα τρίψας καὶ σείσας ἔνωσον μετὰ μέλιτος ἀπηφρισμένου καὶ ἀπόθου εἰς ἀγγεῖον ὑέλινον· ἢ δὲ δόσις στάγια γ', αὕτη καθαίρει ἀνωδύνως.

17. ¹ *In marg.* ἢ ἐλπὶς

² *Cod.* σκαμωνίας

³ *Cod.* ἐλλεβόρου

⁴ *Cod.* καρπουβαλσάμου

Fontem non inveni

18. ¹ *In marg.* ὁμοία ταύτῃ ² *Cod.* σκαμωνίας

Fontem non inveni

19. ¹ *In marg.* ἢ περιβόητος ἀνωδύνως καθαίρουσα

Fontem non inveni

20. Ἀντίδοτος ἦν καλοῦσί τινες θαυμαστήν¹· φακῆς πεφρυγμένης, γλίχωνος, ὑσσώπου κρητικοῦ, πεπέρεως ἀνὰ οὐγγίας δ´· ἀναλάμβανε μέλιτι ἀπηφρισμένῳ καὶ δίδου κοχλιάρια β´ ἢ γ´.

21. Ἀντίδοτος ἢ πανάρετος¹ ποιοῦσα πρὸς βηχικούς, κοιλιακούς, δυσεντερικούς καὶ στροφουμένους· ἄβροτόνου, ὀριγάνου, (fol. 58^r) καστορίου, ὑσσώπου, πεπέρεως λευκοῦ, σμύρνης στρογγύλης, ὀπίου, κενταυρίου, σκίλλης ὀπτῆς, κρόκου, κώστου, στύρακος, καλαμίνθης φύλλων καὶ ναρδοστάχυος ἀνὰ οὐγγίας δ´, κασσίας οὐγγίας στ´, ἀμμωνιακοῦ, θυμιάματος, ζιγγιβέρεως, ἀκόρου καὶ χαλβάνης ἀνὰ οὐγγίας γ´, ἐλλεβόρου² μέλανος οὐγγίας β´, μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἄρκοῦν· ἡ δὲ δόσις, ἐπὶ μὲν ἀνδρῶν νόστον ἓνα γυναιξὶ δὲ οὐγγίαν α´.

22. Ἀντίδοτος ἢ ἐρμοδάκτυλος¹ ποιοῦσα πρὸς ποδαλγικούς, χειραλγικούς καὶ ἄρθριτικούς καὶ εἰς πᾶν τραῦμα καὶ πᾶσαν ὑγρασίαν· σκευάζεται δὲ οὕτως· ἐρμοδακτύλου οὐγγίαν α´, κυμίνου Αἰθιοπικοῦ οὐγγίας β´, κολοκυνθίδος τετριμμένης στάγια κ´, ἐπιθύμου οὐγγίας η´, πολυποδίου, νόστου τὸ ια´, χαμαίδρυος, ἀλόης, πρασίου, κασσίας, ἀνὰ νόστου τὸ ὄγδοον, καρποβαλσάμου, βδελλίου οὐγγίας ι´, σμύρναν οὐγγίας η´ σκίλλης ὀπτῆς, σκαμωνίας², ἐλλεβόρου³ μέλανος, ὑπερικοῦ, στυχάδος ἀνὰ στάγια ι´ στ´, κινναμώμου, ὀποπάνακος, καστορίου, πετροσελίνου, κρόκου ἀνὰ νόστου τὸ τέταρτον, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

20. ¹ *In marg.* ἡ θαυμαστή

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.243

21. ¹ *In marg.* ἡ πανάρετος *Cod.* ἐλλεβόρου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.244

22. ¹ *In marg.* ἡ ἐρμοδάκτυλος ² *Cod.* σκαμωνίας ³ *Cod.* ἐλλεβόρου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.457

23. Αντίδοτος ἡ ἱερὰ Ἰούστου¹ ποιοῦσα πρὸς κεφαλαλγίαν, σκευάζεται δὲ οὕτως· πρασίῳ, ἀριστολογίας στρογγύλης ἀνὰ οὐγγίας β' (fol. 58^v), στάχους, χαμαίδρυος, ἐλλεβόρου² μέλανος, σκαμωνίας³, ἀγαρικοῦ, πεπέρεως μέλανος, σκίλλης ὀπτῆς ἀνὰ οὐγγίας δ'⁴, κολοκυνθίδος ἥτοι ἐντεριώνης⁵, ἐφολβίου, ἀλόης, κρόκου, γεντιανῆς, πετροσελίνου, ἀμμωνιακοῦ, σαγαπηνοῦ ἀνὰ οὐγγίας η', ὀποπάνακος, πολυποδίου, ναρδοστάχους, σχίνου ἄνθους, γλίχωνος ἀνὰ οὐγγίας δ', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἀρκοῦν.

24. Αντίδοτος ἡ ἱερὰ Ἀρχιγένους¹ ὠφελοῦσα πρὸς κεφαλαλγικούς καὶ ἐπιληπτικούς, σκευάζεται δὲ οὕτως· χαμαίδρυος, ἀγαρικοῦ, πρασίῳ ἀνὰ οὐγγίας ι', κολοκυνθίδος οὐγγίας κ', στυχάδος ὀποπάνακος, σαγαπηνοῦ ἀνὰ οὐγγίας κ', πετροσελίνου μακεδονικοῦ, φύλλων ἀριστολογίας οὐγγίας β', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἀρκοῦν.

25. Αντίδοτος ἡ ἱερὰ Λογαδίου¹ ὠφελοῦσα πρὸς ἀλγήματα κεφαλῆς, πρὸς ὀφθαλμιῶντας καὶ ὅσα τοιαῦτα· σκευάζεται δὲ οὕτως· ἐντεριώνης οὐγγίας κ', σκίλλης ὀπτῆς, ἀγαρικοῦ, ἀμμωνιακοῦ, σκαμωνίας, ἐλλεβόρου² μέλανος, ὑπερικοῦ· ἐπιθύμου ἀνὰ οὐγγίας ι' πολυποδίου, χαμαίδρυος, βδελλίου, ἀλόης, πρασίῳ, κασσίας, πεπέρεως μακροῦ ἀνὰ οὐγγίας η', πεπέρεως λευκοῦ, (fol. 59^r) πεπέρεως μέλανος κοινοῦ, κινναμώμου κρόκου, ὀποπάνακος, σαγαπηνοῦ, καστορίου, πετροσελίνου, ἀριστολογίας, σμύρνης τρωγλίτιδος ἀνὰ οὐγγίας δ', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἀρκοῦν.

23. ¹ *In marg.* ἡ ἱερὰ ἰούστου ² *Cod.* ἐλλεβόρου ³ *Cod* σκαμωνίας ⁴ *In marg.* ἀνὰ οὐγγίας δ' ⁵ *Cod.* ἐντεριώνης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 23.6

24. ¹ *In marg.* ἡ ἱερὰ ἀρχιγένους

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 23.18

25. ¹ *In marg.* ἡ ἱερὰ λογαδίου ² *Cod.* ἐλλεβόρου

Paulus, *Epitomae*, 7.8.2, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 23.15

26. Αντίδοτος ἡ Ζηνοφίλου¹ διδομένη πρὸς νεφρικοὺς, λιθιῶντας, στραγγουρικοὺς, δυσουριῶντας· σκευάζεται δὲ οὕτως· κασσίας, φύλλου, ναρδοστάχυος, ἀσάρου, δικτάμου, δαφνίδων, ὠκίμου, στροβίλου ἀνὰ οὐγγίαν α΄, βετονίκης, κυπέρου, πετροσελίνου, κόστου², τριβόλου καὶ ἄγνου ἀνὰ οὐγγίας β΄, σαξιφράγου³ οὐγγίας δ΄, σπέρματος σελίνου οὐγγίας β΄ καὶ ἡμίσειαν, ζιγγιβέρεος οὐγγίαν ἡμίσειαν, μέλιτος ἀπηφρισμένου λίτρας β΄· ἡ δόσις ἐν λουτρῷ κυάμου τὸ μέγεθος μετὰ κονδίτου προσφερομένη.

27. Αντίδοτος ἡπατική ἡ λεγομένη ἀθανασία¹ ποιῶσα πρὸς νεφρητικοὺς καὶ ἰκτερικοὺς δοκιμότατα· σκευάζεται δὲ οὕτως· κινναμώμου, νάρδου, κασσίας, σμύρνης, σχοίνου ἄνθους ἀνὰ οὐγγίαν α΄, μέλιτος Ἀττικοῦ τὸ ἄρκοῦν· ἡ δόσις κυάμου ἐλληνικοῦ τὸ μέγεθος· τοῖς δὲ πυρέττουσι μετὰ ὕδρομέλιτος.

28. Αντίδοτος ἡπατική ἡ καλουμένη φλεβότομος¹· ἥτις καὶ πρὸς φθοϊκοὺς καὶ πυρέσσοντας καὶ πλευριτικοὺς ἐνεργεῖ (fol. 59^v) σεσέλως, πετροσελίνου, πεπέρεως ἀνὰ οὐγγίας ἡμισυ, ἀσάρου, ἀλόης ἡπατικής, εὐπατορίου ρίζης οὐγγίας γ΄, κασσίας οὐγγίαν α΄, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν· ἡ δόσις κυάμου Αἰγυπτίου τὸ μέγεθος μετὰ οἴνου αὐστηροῦ παλαιοῦ τοῖς δὲ πυρέττουσι, μετὰ ὕδατος θερμοῦ.

26. ¹ *In marg. et in textu* ἡ ζηνοφύλλου ² *Cod.* κόστου ³ σαξιφράγου *scripsi*: σαριφάγου *cod.*

Oribasius, *Synopsis*, 3.197, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.247

27. ¹ *In marg.* ἡ ἀθανασία

Galenus, *De compositione medicamentorum*, t. 13, p. 203, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.255

28. ¹ *In marg.* ἡπατική ἡ φλεβότομος

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.248

29. <Α>¹ντίδοτος πρὸς τὰς μεγάλας φλεγμονὰς καὶ ἐμφράξεις τοῦ ἥπατος²· πεπέρεως οὐγγίαν α΄, ναρδοστάχους, εὐπατορίου ἀνὰ οὐγγίας γ΄, τίλεως, μαστίχης, ἀμμωνιακοῦ κόστου³, ἀσάρου ἀνὰ οὐγγίας στ΄, μέλιτος λίτραν α΄· ἡ δόσις κοχλιάριον α΄ μετὰ κονδίτου.

30. Ἀντίδοτος ἡ Ἀριστοτέλους¹ ἐνεργοῦσα πρὸς παντοίας φλεγμονὰς τὰς ἐντὸς καὶ ἐμπνευματώσεις καὶ ἀνορεξίας καὶ πρὸς πυρέσσοντας καὶ κοιλιακοὺς καὶ βήσσοντας· ἅμεως οὐγγίας β΄, μαστίχης, σπέρματος μαράθρου, ἀλόης, ζιγγιβέρεως, μηλοκυδωνίων, ἀμυγδάλων πικρῶν ἀνὰ οὐγγίας γ΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν· ἡ δόσις κυάμου τὸ μέγεθος.

31. ¹Ἀντίδοτος ἡ εὐχάριστος·² αὕτη ἐνεργεῖ πρὸς πᾶσαν σύνθεσιν στομάχου καὶ πρὸς τοὺς μηδέποτε τὴν τροφήν πέττοντας, παραχρῆμα δὲ ἀπόνους ποιεῖ τοὺς δυσορεκτοῦντας καὶ ἀνορεκτοῦντας τὸν στόμαχον καὶ πλευρῶν ὀδύνας παύει καὶ βῆχας καὶ δυσπνοίας καὶ ὀρθοπνοίας (fol. 60^r) σπληνικούς, ἥπατικούς, νεφρητικούς, ὑστερικούς, τριταίους καὶ τεταρταίους· ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς ὑπάρχει αὕτη· κινναμώμου, στάχους ἀνὰ στάγια γ΄, καρυοφύλλου, κρόκου, σμύρνης, στύρακος, ὀπίου, χαλβάνης, τερεβινθίνης, ὑοσκυάμου, μήκωνος, πυρέθρου, ζιγγιβέρεως, ἀνὰ στάγιον α΄, μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἀρκοῦν.

29. ¹ *addidi* ² *In marg.* ἥπατική ἐκφράττουσα ³ *Cod.* κόστου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.250

30. ¹ *In marg.* ἡ ἀριστοτέλους

Fontem non inveni

31. ¹ *In marg.* σημειώσαι ² *In marg.* ἡ εὐχάριστος

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.271

32. ¹Ἀντίδοτος ἢ ἀχάριστος² ἀρμόζουσα πρὸς στροφουμένους, κοιλιακοὺς, δυσεντερικοὺς, ὀφιοδήκτους καὶ πρὸς γυναικας ὑστερικῶς πνιγομένας καὶ βηχικάς³. σκευάζεται δὲ οὕτως· κρόκου, σμύρνης, χαλβάνης ἀνὰ στάγια β', κόστου⁴, στάχους, κινναμώμου, ἀσάρου, καστορίου, ὀπίου ἀνὰ στάγιον α' μέλιτος τὸ ἀρκοῦν ἢ δόσις καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος μεθ' ὕδατος θερμοῦ.

33. Ἀντίδοτος ἢ ισόθεος¹ ὠφελοῦσα πρὸς φθισικοὺς, περιπνευμονικοὺς, αἰμοπτοϊκοὺς, στομαχικοὺς, ἥπαतिकοὺς καὶ πρὸς ἀποστήματα ἔχοντας, νεφρι<τι>κοὺς, ισχιαδικούς, καὶ πρὸς πάντα τὰ ἐντὸς καὶ τὰ περιοδικὰ νοσήματα, καὶ πρὸς δυσεντερικοὺς καὶ ὑστερικοὺς πνιγμούς· σκευάζεται δὲ οὕτως· ναρδοστάχυος, κινναμώμου, βαλσάμου, κασσίας λευκῆς, χυλοῦ μανδραγόρας, καστορίου, ὀπίου (fol. 60^v) ἀνὰ στάγια β', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἀρκοῦν· ἢ δόσις μεθ' ὕδατος θερμοῦ στάγιον α'.

32. ¹ *In marg.* σημειῶσαι
⁴ *Cod.* κόστου

² *In marg.* ἢ ἀχάριστος ³ *Cod.* πνιγομένους καὶ βηχικοὺς

Fontem non inveni

33. ¹ *In marg.* ἢ ισόθεος

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.274, Cf. Aelius Promotus, *Dynameron*, 44.1

34. ¹Ἀντίδοτος ἡ ὑγεία·² αὕτη ἀρμόζει πρὸς πᾶσαν ἀρρωστίαν καὶ πρὸς τοὺς τὰ θανάσιμα φάρμακα λαμβάνοντας, πρὸς πλευριτικούς, σπληνικούς, περιπνευμονικούς, δυσπνοϊκούς, βηχικούς, δυσεντερικούς, ὀφθαλμιῶντας, συναγχικούς· αὕτη προπινομένη ἐν δυσὶν ἡμέραις ὑγιαίνει· εἰ δέ τις πίνει ἐξ αὐτῆς καθ' ἡμέραν φακῆς μέγεθος οὐδέποτε νοσήσει τὸν ἅπαντα τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον, οὐδὲ ἥξει αὐτῷ ποτὲ κακόν, ἀλλὰ καὶ ποδαλγούς ὠφελεῖ· ἅμα γὰρ τῷ πιεῖν αὐτὴν ἰδρῶσιν οἱ πόδες καὶ τὸ ῥεῦμα ἐκκρίνουσιν· ἔστι δὲ ἡ σύνθεσις αὐτῆς τοιαύτη· σπέρματος πηγάνου ἀγρίου, πρασίου, σκορόδου, χαμαιπίτυος, ὀποπάνακος, γεντιανῆς, στυχάδος, καρδαμώμου ἀνὰ στάγιον α', σμύρνης, κρόκου, κόστου³, πεπέρεως λευκοῦ, σχίνου ἄνθους, νάρδου Ἰνδικοῦ, καστορίου, ἐφολβίου, μανδραγόρας, ἀμμωνιακοῦ, ὀριγάνου, δαύκου, ῥόδου, καρποβαλσάμου, στύρακος ἀνὰ στάγια β', κινναμώμου, ὀπίου, ὑοσκυάμου σπέρματος ἀνὰ στάγια γ', λιβυστικοῦ, κασσίας, χαλβάνης, εὐπατορίου, σπέρματος μαράθρου, σπέρματος τριφύλλης, (fol. 61^r) τερεβινθίνης ἀνὰ στάγια δ', μέλιτος Ἀττικοῦ ἀπηφρισμένου τὸ ἀρκοῦν· τὰ ξηρὰ λειότριβε καὶ ἀναλάμβανε ταῦτα καὶ ἀναμίγνυε· ἡ δόσις αὐτῆς στάγιον ἥμισυ.

34. ¹*In marg.* σημειῶσαι ²*In marg.* ἡ ὑγεία

Cod. κόστου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.241

35. ¹ Ἀντίδοτος ἢ σώτειρα², ἔχω δὲ καὶ ἄλλως πως αὐτὴν ὀνομάσαι ληξοπύρετον, θεόπεμπτον, θεόσδοτον, ὑγείαν, πανάρετον, πάγχρηστον· πάντα γοῦν ταῦτα κέκληται, πλὴν ἐγὼ ταύτην σώτειραν κέκληκα· αὕτη ἐστὶ λυσίπονος ἐπὶ πολλὰ πάθη δι' ὑδρομέλιτος διδομένη· κεφαλαγίας παύει σκοτωματικούς, περιπνευμονικούς, φρενητικούς καὶ μαινομένους ἰᾶται, ὕπνον ἐμποιεῖ, ὠφελεῖ ὀφθαλμιῶντας καὶ πρὸς ῥευματιζόμενα πάθη διαχριομένη, πρὸς δυσπνοϊκούς, βηχικούς καὶ πλευριτικούς καὶ τῶν ἐμφράξεων πᾶσαν κακίαν ἀπελαύνει· ἀρμόζει δὲ καὶ αἰμοπτοϊκοῖς δίδοσθαι μετὰ ὀξυμέλιτος ἢ χυλοῦ ἀρνογλώσσου, ἢ πολυγόνου καὶ ἐπὶ στομάχων ἀνορεξίας καὶ λυγμούς καὶ πρὸς τοὺς ἐμοῦντας τὴν τροφήν καὶ εἰς ἐμπνευματώσεις καὶ ὀρθοπνοΐας πρὸς ἥπατικούς, σπληνικούς, ἰκτερικούς, μελαγχολικούς, πρὸς νεφρητικούς καὶ τρόμους καὶ σπασμούς καὶ ὑστέρας· ὠφελεῖ δὲ καὶ εἰς τὰς ἐκ τῶν τοκετῶν (fol. 61^v) ὀδύνας καὶ ἀρθριτικούς, ἰσχιαδικούς· ἔστι δὲ καὶ ληξοπύρετος μεθ' ὕδατος πινομένη· ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς ἔστι τοιαύτη· σμύρνης οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, ναρδοστάχυος, κρόκου, σχίνου ἄνθους, σπέρμα ζήνωνος ἀνὰ οὐγγίας γ', οἰνάνθης, κασσίας ἀνὰ οὐγγίας δ', πετροσελίνου, πεπέρεως μακροῦ, κυμίνου ἀνὰ οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, καρπησίας στάγια γ', ὀπίου, κόστου², στύρακος ἀνὰ οὐγγίαν α', μέλιτος τὸ ἀρκοῦν· τοῦ στύρακος τὸ ἥμισυ λύε μέλιτι, τὸ δὲ ὅπιον καὶ τὸ μέλι καὶ τὴν σμύρναν πρόβρεχε σὺν γλυκεῖ³ οἴνῳ κρητικῷ καὶ τὸν κρόκον λύε καὶ ἐπίβαλλε τὰ ξηρία καὶ χρῶ, ἢ δόσις νόστος εἷς.

36. Ἀντίδοτος ἡ δι' ἀνακαρδίων¹ σκευαζομένη διὰ ναρδοστάχυος· σκευάζεται δὲ οὕτως· ἐπιθύμου, ἀνακαρδίων ἀνὰ οὐγγίαν α', κρόκου, ναρδοστάχυος, φύλλου, μαίου², μυροβαλάνου, ζιγγιβέρεος, σχίνου ἄνθους, καρυοφύλλου, ὀπίου, ῥέου ἀνὰ οὐγγίας γ', ἀλόης ἥπατικῆς, ὀποβαλσάμου ἀνὰ οὐγγίας δ', μέλιτος λίτρας θ', ὄξους λίτρας θ'.

35. ¹ *In marg.* σημειῶσαι ² *In marg.* ἢ σώτειρα ² *Cod.* κόστου ³ *Cod.* γλυκεῖω

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.277

36. ¹ *In marg.* ἡ δι' ἀνακαρδίων ² *Cod.* μέου

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.435

37. Ἀντίδοτος ἢ Ἀδριάνειος¹ αὕτη συνεργεῖ πρὸς [πρὸς] ἥπατικούς μετὰ οἰνομέλιτος διδομένη, πρὸς θηριοδήκτους καὶ ὀπισθοτονικούς, πλευριτικούς, πυρέσσοντας καὶ κοιλιακούς· καὶ πρὸς γυναικεῖα πάθη μετὰ ὕδατος· ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς ἔστι τοιαύτη· (fol. 62^r) σπέρματος πηγάνου, ναρδοστάχους, καστορίου, σελίνου σπέρματος, ρόδου ξηροῦ, πυρέθρου, ὀποβαλσάμου, σμύρνης, κόστου², ῥέου Ποντικοῦ, κασσίας, δαύκου, σαγαπηνοῦ, ζιγγιβέρεως, ἀνὰ στάγιον α΄, πετροσελίνου, ἐφολβίου, ὑοσκυάμου ἀνὰ στάγια γ΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν· ἡ δόσις κυάμου ἐλληνικοῦ τὸ μέγεθος.

38. Ἀντίδοτος ἢ φιλάνθρωπος¹· ἐνεργοῦσα πρὸς δυσπνοϊκούς, δυσεντερικούς, δυσουριῶντας, λιθιῶντας καὶ ἰσχιαδικούς, κατεψυγμένους, ἀρθρητικούς, ποδαλγικούς καὶ νεφρητικούς· ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς ἔστι τοιαύτη· σελίνου σπέρματος, πετροσελίνου, ἀσάρου, πεπέρεως, σχίνου ἄνθους, ἀμώμου, κασσίας, στάχους, φύλλου ζιγγιβέρεως, ὀπίου, καστορίου, στύρακος ἀνὰ στάγια γ΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν· ἡ δόσις στάγιον α΄.

39. Ἀντίδοτος ἢ πολυαίτιος¹ ἐνεργοῦσα πρὸς στομαχικούς, πυρέσσοντας, πρὸς τριταίους καὶ ἀμφημερινούς· σκευάζεται δὲ οὕτως· σεσέλεως, λιβυστικοῦ, πεπέρεως, τὸ γθ, πετροσελίνου, καλαμίνθης, γλίχωνος ἀνὰ οὐγγίαν α΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν· ἡ δόσις ἀσθενοῦσιν στάγιον α΄.

37. ¹ *In marg. et in textu* ἢ ἀνδριάνειος ² *Cod.* κόστου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.5

38. ¹ *In marg.* ἢ φιλάνθρωπος

Fontem non inveni

39. ¹ *In marg.* ἢ πολυαίτιος

Fontem non inveni

40. Αντίδοτος ἡ καλουμένη μυστήριον¹ ἐνεργοῦσα πρὸς πλευριτικούς· αὕτη ἐν μιᾷ δόσει τὴν ἐπαγγελίαν ποιεῖ, ἔστι δὲ καὶ ἀνώδυνος, ἐνεργεῖ δὲ καὶ πρὸς ῥιγικούς (fol. 62^v) καὶ στομαχικούς καὶ ἥπατικούς· ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς τοιαύτη· στύρακος καλαμίτου, καστορίου, πεπέρεως, κρόκου ἀνὰ οὐγγίαν α', ὑοσκυάμου στάγια γ' ὕδατι θερμῷ ἀνάπλαττε καὶ ποίει τροχίσκους ὥσει μέγεθος λεπτοκαρύου καὶ δίδου ἓνα μετὰ οἴνου εὐκράτου.

41. Αντίδοτος τοῦ Ἑσδρα¹ πρὸς κεφαλαλοῦντας, νεφρητικούς, δυσπνοϊκούς, ὀρθοπνοϊκούς, ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς τοιαύτη· ὑποκυστίδος, πετροσελίνου ἀνὰ οὐγγίας β', πυρέθρου, κινναμώμου ἀνὰ οὐγγίας γ', ἀρτεμισίας, τραγακάνθης, λιβάνου, ἡδυόσμου ἀνὰ οὐγγίας δ', σμύρνης οὐγγίας η', μέλιτος ἀπηφρισμένου τὸ ἀρκοῦν· ἡ δόσις κεράτια ιβ' μετὰ οἴνου.

42. Αντίδοτος ἡ ζωπύριος¹ ἐνεργοῦσα πρὸς ἐπιληπτικούς, τρομικούς, ἀσθματικούς, ἥπατικούς, περιπνευμονικούς καὶ ὑστερικούς, ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς ἔστι τοιαύτη· κόστου², πεπέρεως ἀνὰ οὐγγίας β', νάρδου Συριακοῦ, σμύρνης, κρόκου, κασσίας, σχίνου ἄνθους, μανδραγόρας, ἀριστολοχίας, κινναμώμου, λιβάνου, ῥόδου ξηροῦ, πολίου, καστορίου ἀνὰ στάγιον α', σκορόδου, νή<σ>σου³ ἄρρενος αἵματος ξηροῦ ἀνὰ οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν· ἡ δόσις ἐξάγιον α' μετὰ οἰνομέλιτος, τοῖς δὲ πυρέσσουσι, μετὰ εὐκρατομέλιτος, (fol. 63^r) ἔστω δὲ ἡ ἀντίδοτος αὕτη ἐν βυκίῳ ὑελίνῳ.

40. ¹ *In marg.* τὸ μυστήριον

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.284

41. ¹ *In marg.* ἡ τοῦ Ἑσδρα

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.139

42. ¹ *In marg.* ἡ ζωπύριος ² *Cod.* κόστου ³ *addidi*

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.285

43. Αντίδοτος ἡ μοῦσα¹ ἐνεργοῦσα πρὸς ἥπατικούς, ὕδρωπικούς, νεφρητικούς, δυσουριῶντας, ἰσχιαδικούς, ῥιγικούς καὶ τεταρταίους καὶ ἀρμοπονιῶντας, ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς τοιαύτη· λιβάνου ἀρσενικῆς, γεντιανῆς, ἀριστολοχίας στρογγύλης, ἐφολβίου ἀνὰ οὐγγίαν α΄, κρόκου, ὑοσκυάμου ἀνὰ οὐγγίας β΄, πεπέρεως κόκκους ρ΄· ταῦτα τρίψας καὶ σείσας ὁμοῦ τὸ ὅπιον λύε μετὰ μέλιτος, ἡ δόσις στάγιον α΄· τοῖς δὲ πυρέσσουσι δίδου μετὰ εὐκρατομέλιτος.

44. Αντίδοτος ἡ Περσική¹ ὠφελοῦσα πρὸς πᾶσαν ἀρρωστίαν καὶ εἰς πόνον κεφαλῆς, ἰκτερικούς καὶ τὸ σῶμα μυρμηκιῶντας καὶ εἰς ῥίγη καὶ πυρετοὺς καὶ πρὸς τοὺς τὴν τροφήν ἐμοῦντας, ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς ἔστι τοιαύτη· κρόκου οὐγγίαν α΄, κόστου², ἀριστολοχίας ῥίζης, μανδραγόρας τὸν φλοιόν, ἐφολβίου ἀνὰ στάγια γ΄, πεπέρεως λευκοῦ, καρδάμου, ὑοσκυάμου, σμύρνης ἀνὰ στάγια ζ΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν· ἡ δόσις καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος μετὰ εὐκράτου, ἥτοι κοκκία ιη΄.

45. Αντίδοτος ἡ διὰ μόσχου¹ ἐκφρακτική, ἔστι δὲ ἀρμοδία ἥπατι καὶ στομάχῳ, παροξύνει δὲ καὶ πρὸς τροφάς· ἡ δὲ σύνθεσις αὐτῆς τοιαύτη· σαμψύχου οὐγγίαν α΄, ἀλόης ἀληθινῆς, θύμου κορύμβου, ἀσάρου, ναρδοστάχυος, κασσίας, (fol. 63^v) καρνοφύλλου, πεπέρεως ἀνὰ οὐγγίαν α΄, σχίνου ἄνθους οὐγγίας ἥμισυ, ξυλοβαλσάμου οὐγγίας β΄, λιβυστικοῦ σπέρματος οὐγγίας δ΄, γλίχωνος, σπέρματος σελίνου, δαύκου κρητικοῦ ἀνὰ οὐγγίας ἥμισυ, μόσχου στάγιον α΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

43. ¹ *In marg.* ἡ μοῦσα

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.286

44. ¹ *In marg.* ἡ Περσική ² *Cod.* κόστου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.287

45. ¹ *In marg.* ἡ διὰ μόσχου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.220

46. Ἀντίδοτος τοῦ συγκέλου ἢ βασιλική,¹ ἰωμένη κεφαλαλγίαν, ἀμβλυωπίαν, ἐποχὴν γαστρός, χυμούς λεπτύνουσα, στομαχικούς, ἀρθρητικούς, ἰκτερικούς καὶ ποδαλγικούς, καὶ πᾶσαν νόσον Θεοῦ χάριτι ὑγιεῖς ποιοῦσα τοὺς λαμβάνοντας αὐτήν, διδομένη ἀπαρατηρήτως ἐν παντὶ καιρῷ πρὸ βρώσεως καὶ μετὰ βρῶσιν· μὴ παρατηρουμένη εἴτε ψύξιν εἴτε καῦμα σκευάζεται δὲ οὕτως· πεπέρεως κοινοῦ, πεπέρεως λευκοῦ, κάγχρυος ἀνὰ οὐγγίαν α΄, πολυποδίου, ζιγγιβέρεως, κινναμώμου, ξυλοκινναμώμου, καρύου ἀρωματικοῦ ἀνὰ οὐγγίας β΄, καρυοφύλλου, ἀλυπίας ἀνὰ οὐγγίαν α΄ καὶ ἡμίσειαν, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

47 Ἀντίδοτος ἢ ἱερὰ Γαληνοῦ¹ ἥς ἢ σκευασία αὕτη· ἀμμωνιακοῦ, ἐπιθύμου, πολυποδίου, βδελλίου, ἀλόης, χαμαίδρυος, πρασίου, κασσίας ἀνὰ οὐγγίαν α΄ καὶ ἡμίσειαν, σκίλλης ὀπτῆς, ἐλλεβόρου² μέλανος, στιχάδος ἀγαρικοῦ, ὑπερικοῦ, κρόκου ἀνὰ στάγια β΄, κολοκυνθίδος στάγια γ΄ καὶ ἥμισυ, σμύρνης στάγια γ΄, πεπέρεως κοινοῦ, πεπέρεως λευκοῦ, πεπέρεως μακροῦ, (fol. 64^r) σαγαπηνοῦ, ἀριστολογίας μακρᾶς, κινναμώμου, ὀποπάνακος, καστορίου, πετροσελίνου σπέρματος καὶ ζιγγιβέρεως ἀνὰ στάγια δ΄, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

48. Ἀντίδοτος ἢ εὐπνοία¹ ναρδοστάχους· καρυοφύλλου· πεπέρεως λευκοῦ· μαστίχης· στύρακος ἀνὰ οὐγγίαν α΄· σμύρνης· κόστου²· πυρέθρου· τερεβινθίνης· καὶ δακρυδίου, ἀνὰ οὐγγίας β΄· μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

46. ¹ *In marg.* τοῦ συγκέλου ἢ καὶ βασιλική

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.288

47. ¹ *In marg.* ἢ ἱερὰ Γαληνοῦ ² *Cod.* ἐλλεβόρου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 23.13

48. ¹ *In marg.* ἢ εὐπνοία ² *Cod.* κόστου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.341

49. Αντίδοτος ἡ μικρὰ Αἰγυπτία¹· σαξιφράγου²· κινναμώμου, ἀνὰ οὐγγίας β´· μαΐου³, οὐγγίας γ´· ἔρμοδακτύλου, οὐγγίας γ´· πετροσελίνου σπέρματος· κορο<νο>⁴ποδίου· πολυποδίου, ἀνὰ οὐγγίας δ´· γεντιανῆς· ῥέου· κενταυρίου· χαμαιδρύου, ἀνὰ οὐγγίας στ´· ἀριστολοχίας στρογγύλης, οὐγγίας ζ´· μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

50. Αντίδοτος ἡ Μιθριδάτου· γῆς Σαμίας, στάγιον α´· κρόκου· ἀσάρου· ἀνήσου· καρποβαλσάμου· βαλαυστίων· ἴρεως Ἰλλυρικῆς· ἀκόρου· κωνείου· καστορίου· κόμεως λευκῆς· ἐλελίσφακου· σπέρματος λογχίτιδος· συμφύτου ῥίζης· καρποῦ τριφύλλου· χυλοῦ ὑποκυστίδος· εὐπατορίου· φοῦ καὶ κοτυληδόνης¹, ἀνὰ στάγια β´· ἀρκευθίδων· κονύζης² λεπτοφύλλου· καλάμου ἀρωματικοῦ· λιβάνου σπέρματος καὶ πετροσελίνου γόνυ³, ἀνὰ στάγια γ´· κασσίας· γεντιανῆς· χυλοῦ γλυκυρίζης· δαύκου κρητικοῦ· ῥίζης δρακοντίας· ὀρυγγίου· κενταυρίου· καρδαμώμου· (fol. 64^v) κυφαίου, λιβανωτοῦ· ὀποπάνακος· ὀποβαλσάμου· ὀρμίνου γόνυ· ὀρόβου λευκοῦ· πεπέρεως λευκοῦ· πεπέρεως μακροῦ· σαγαπηνοῦ· στυχάδος· στροβίλων πεφρυγμένων· σχίνου ἄνθους· σταφίδων κρητικῶν ἐκγιγαρισμένων, ἥτοι τὰς σάρκας τούτων· σεσέλεως· σταφυλίνου σπέρματος· ψυλλίου· χαμαιδρύου· σκορόδων· τευκρίου· ὑοσκυάμου καὶ βαλσάμου, ἀνὰ στάγια δ´· κασσίας Συριακῆς· πολίου χυλοῦ· ἐλενίου· σικύου σπέρματος· τερεβινθίνης· χολῆς ταυρείας· χολῆς ἀρκείας· χαμαιπίτυος· σταφίδων ἀγρίων καὶ στύρακος, ἀνὰ στάγια ε´, ἀμώμου, ἀγαρικοῦ, βδελλίου, κυπέρου· κεδρίδων· χαλβάνης· μαράθρου σπέρματος· λιβάνου· μυσίου αἵματος· νάρδου Συριακοῦ· ῥίζης Ποντικῆς, πελεκινῆς, πενταφύλλου, πεύκης, ὅπου καὶ σησάμου πεφρυγμένου, ἀνὰ στάγια στ´, σμύρνης, ζιγγιβέρεως, κινναμώμου καὶ κόστου⁴, ἀνὰ στάγια ζ´, σπέρματος γογγύλης, σπέρματος θλάσπεως, σπέρματος κνίδης, μαλαβάθρου, νάρδου Κελτικῆς καὶ ρόδων ἀνὰ στάγια η´, ἀβροτόνου καὶ ὅπου μήκωνος ἀνὰ στάγια θ´, πολυγόνου φύλλων στάγια θ´, ἀριστολοχίας καὶ κορύμβου σπέρματος ἀνὰ στάγια κ´, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

49.¹ *In marg.* ἡ μικρὰ αἰγυπτία
⁴ *addidi*

² σαξιφράγου *scripsi*: σαρξιφράγου AB

³ *Cod.* μέου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.227

50.¹ *Cod.* κοτυλιδόνης ² *Cod.* κομύζης ³ *Cod.* γόνατος ⁴ *Cod.* κώστου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.405

Ἑτέρα Σκευασία Τροχίσκων Διαφόρων

51. (fol. 65^r) Τροχίσκος διὰ φυσαλλίδων¹· σικίου ἡμέρου σπέρματος οὐγγίας δ', ὑοσκυάμου, κονίου γόνυ, μαράθρου σπέρματος, ἀνὰ οὐγγίας β', ὀπίου, στροβίλων πεφρυγμένων καὶ ἀμυγδάλων πικρῶν, ἀνὰ οὐγγίας γ', κρόκου οὐγγίαν α', φυσαλλίδων ρ', εἰκόσιν δὲ αὗται κερασίοις, οἶνου τὸ ἄρκοῦν.

52. <T>¹ροχίσκος σπληνικοῦ μεγίστου· πεπέρεως λευκοῦ, νάρδου Συριακοῦ, ἀμμωνιακοῦ θυμιάματος, ἀνὰ οὐγγίας β', ἐρείκης² καρποῦ οὐγγίας β' καὶ ἡμίσειαν.

53. Τροχίσκος ὁ διὰ κοραλίων¹· κοραλίου πεφρυγμένου, λιβάνου, ἀκακίας, βαλαυστίων, ἀνὰ οὐγγίας δ', ὡοῦ τὸ λευκόν, κοραλίου λίθου, ἀνὰ οὐγγίαν α', κόμεως, ἀναγαλλίδος βοτάνης, ῥέου βαρβαρικοῦ, ναρδοστάχυος, σμύρνης τρωγλίτιδος, ἀριστολοχίας καὶ παιονίας ἀνὰ οὐγγίας β', καρυοφύλλου οὐγγίας ε', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

54. Σκευασία κοκκίων Γαληνοῦ· κολοκυνθίδος, ἀλόης, ἀγαρικοῦ ἐπιθύμου ἀνὰ οὐγγίας ἥμισυ.

51. ¹ *In marg.* ὁ διὰ φυσαλλίδων

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.22

52. ¹ *addidi* *Cod.* ἐρίκης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.30

53. ¹ *In marg.* ὁ διὰ κοραλίων

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.24

54. *Fontem non inveni*

55. Σκευασία κονδίτου νεφριτικοῦ¹ ἐνεργοῦσα πρὸς στραγγουρίαν καὶ λιθιῶντας καὶ στομαχικοὺς καὶ ὀρθοτομικοὺς· ἔστι δὲ αὕτη· πεπέρεως κοινῷ, πεπέρεως λευκοῦ, κόστου, στύρακος, σπέρματος μαράθρου, καλαμίνθης ὀρεινῆς, ἀνήσου, σελίνου σπέρματος, ἀνήθου σπέρματος, κυπέρου, ναρδοστάχους, ῥάσδου, βετονίκης, ἐρισίμου σπέρματος, σαξιφράγου², φύλλου Ἰνδικοῦ, (fol. 65^v) στάχους, ῥέου Ποντικοῦ, λινοσπέρμου, ἀσάρου, πηγάνου, ἐρίου σπέρματος, σικίου σπέρματος ἀνὰ οὐγγίαν α', πετροσελίνου μακεδονικοῦ οὐγγίας γ', μέλιτος ξέστας ἕξ καὶ οἶνου παλαιοῦ στάγια λε'.

56. Ἐτέρα σκευασία κονδίτου¹ εἰς νεφριτικοὺς πάνυ ἀναγκαία μὴ συγχωροῦσα, μήτε λίθους γενέσθαι, μήτε πονεῖν· πεπέρεως, καρπησίας, ζιγκιβέρεως², μέσου, ἀσάρου, κασσίας, σίνωνος, πετροσελίνου, βετονίκης, ἀκόρου καὶ δαύκου ἀνὰ οὐγγίαν α', σαξιφράγου³, ναρδοστάχους, ἀνὰ οὐγγίας δ', μέλιτος ξέστην α', οἶνου ξέστας δ'· ταῦτα πάντα μίξας ἔμβαλε εἰς ἴγδην καὶ τρίψας βάλε τὸ μέλι καὶ ὕστερον τὸν οἶνον· ἐν καιρῷ δὲ τῆς χρήσεως δίδου θερμὸν ἐν οἶνῳ αὐθις παλαιῷ, καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος ὥσει κέρασμα ἐν πρωὶ καθαροῦ ὄντος τοῦ ἀέρος ἅπαξ δηλονότι, ἢ δις τῆς ἐβδομάδος.

57. Ἐτέρα σκευασία τροχίσκου ἥπατικῆ¹· ἀνήσου, σελίνου σπέρματος, ἀσάρου, ἀμυγδάλων πικρῶν, ἀψινθίου ἀνὰ οὐγγίας δ', τρίψας μίξον μετὰ ὕδατος καὶ δίδου σταθμόν, νόστον ἕνα.

55. ¹ *In marg.* κονδίτου ² σαξιφράγου *scripsi*: σαρξιφάγου *cod.*

Fontem non inveni

56. ¹ *In marg.* ἑτέρα κονδίτου ² *Cod.* ζιγκιβέρεως ³ σαξιφράγου *scripsi*: σαρξιφάγου *cod.*

Fontem non inveni

57. ¹ *In marg.* ἑτέρα σκευασία τροχίσκου

Fontem non inveni

58. Ἄλλη σκευασία τροχίσκου δόκιμος¹· ὑοσκυάμου, σπέρματος μαράθρου, ὀπίου ἀνὰ οὐγγίαν α', ἄμεως οὐγγίας γ'· τρίψας, ποίει τροχίσκους (fol. 66^r) καὶ δίδου μετὰ εὐκράτου, νόστον ἕνα.

59. Σκευασία τροχίσκου¹ ἐνεργοῦσα εἰς πυρέττοντας καὶ εἰς ὕπνον καὶ κοιλιακοὺς· κινναμώμου, σελίνου σπέρματος, ἀνήσου, ὑοσκυάμου σπέρματος, σμύρνης, ὀπίου κρητικοῦ, κρόκου ἀληθινοῦ, μαράθρου σπέρματος, ἄμεως, μέλι· ταῦτα πάντα τρίψας καὶ σείσας, βάλε χλιαρὸν θερμὸν εἰς τὴν ζύμωσιν καὶ ποιήσον τροχίσκους καὶ δίδου καθ' ἡμέραν ἕνα.

60. Σκευασία οἴνου καθαρτικοῦ τῆς χολῆς· κασσίας, δακρυδίου ἀνὰ οὐγγίαν α', οἴνου ξέστια ε'· ταῦτα τρίψας ἔμβαλε εἰς ὀθόνην καὶ ἀκριβῶς περισφιζον ἀποκρεμάσας εἰς τὸν ἥλιον ἡμέρας πέντε, ἐκ τούτου δίδου πρὸ τροφῆς κέρασμα ἐν σὺν ὕδατι θερμῷ καὶ θαυμάσεις.

61. Σκευασία τροχίσκου ἢ λεγομένη τοῦ Νικηφόρου¹ διδομένη εἰς κοιλιακοὺς· κρόκου, ὀπίου, ὀμφακίου, κόστου, ἰχθυοκόλλης ἀνὰ οὐγγίας β', λεπίδος σιδήρου, λεπίδος χαλκοῦ, ἀσβέστου, στυπτηρίας, χάρτου κεκαυμένου ἀνὰ οὐγγίας ζ', σανδαράχης οὐγγίας θ'· ταῦτα τρίψας καὶ σείσας ἀνάπлатτε οἶνῳ μύρτου καὶ ποίει τροχίσκους.

58. ¹ *In marg.* ἄλλη δόκιμος

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.142

59. ¹ *In marg.* ἑτέρα

Fontem non inveni

60. ¹ *In marg.* ἄλλη δι' οἴνου

Aëtius, Iatricorum liber iii, 58 (compositio Theonis)

61. ¹ *In marg.* ἑτέρα τοῦ Νικηφόρου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.29

62. Σκευασία στομαχική, ἢ καλουμένη ἀψινθάτου¹· ἀλόης ἡπατικῆς γραμμάρια ἥτοι κοκκία ι´, ἀψινθίου Ποντίου οὐγγίας β´, κόστου, στάχους οὐγγίας στ´, (fol. 66^v) μέλιτος ξέστιον α´, οἶνου παλαιοῦ ξέστια ε´, ναρδοστάχυος, φύλλων μαστίχης ἀνὰ οὐγγίας β´, κόστου κοκκίων α´.

63. Σκευασία τοῦ ὀξυμέλιτος¹· κρόκου, ἀνήσου, μαράθρου ἀνὰ οὐγγίαν α´, σελίνου καὶ πράσου κεφαλὰς ἀνὰ οὐγγίας γ´, μέλιτος καὶ ὄξους ἀνὰ λίτρας γ´, ἀσάρου.

62. ¹ *In marg.* ἀψινθάτου

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.403

63. ¹ *In marg. et in textu* ἢ ὀξομέλιτος

Fontem non inveni

64. Σκευασία τοῦ καθαρτικοῦ ὀξύμέλιτος¹ καθαίρουσα καλῶς τὸ κρανίον, ὠφελεῖ δὲ καὶ εἰς πᾶν πάθος ἀνθρώπου, συνεργεῖ τὲ εἰς ὀδόντας, εἰς ὀξυδορκίαν, εἰς θώρακα, εἰς ἥπαρ· τέμνει τε τοὺς χυμοὺς τῆς ἄνω κοιλίας καὶ δύναμιν παρέχει τῇ κάτω κοιλίᾳ καὶ εὐλута ποιεῖ τὰ πάθη, βοηθεῖ δὲ ὠταλγικοῖς, ἐπιληπτικοῖς, νεφρητικοῖς, στομαχικοῖς, ὀρθοπνοϊκοῖς, περιπνευμονικοῖς καὶ εὐτονεῖν ποιεῖ τον ἄνθρωπον πρὸς ὠμότητα, ὀνίνησι δὲ καὶ ἐλεφαντιῶντας, ὑδρωπικοὺς καὶ λεπρούς καὶ κόπτει τὸν χυμὸν καὶ τὸ φλέγμα καὶ τὰς ἐμπνευματώσεις· δίδου δὲ ἡμικύαθον² καὶ πiónτας κέλευε περιπατεῖν· ὡσαύτως δίδεται πρὸς βηχικοὺς καὶ τρέμοντας, πρὸς δήξεις κοιλίας καὶ πρὸς ναυτιῶντας, βοηθεῖ δὲ καὶ τῷ ὑπὸ τοῦ οὔρου τραχήλῳ τῆς κύστεως ὡς ἐπὶ τῶν λιθιόντων καὶ δυσουριώντων, πρὸς κοιλιακοὺς καὶ φθοϊκοὺς καὶ ἀνορεκτοῦντας, (fol. 67^v) πρὸς μελαγχολικοὺς καὶ σκοτωματικοὺς καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ παντοῖα νοσήματα, ὅσοι δὲ ἀσθενέστεροι ὦσι καὶ ὀδυνῶνται πίνειν χρᾶσθωσαν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐδέσμασιν ὡς ἂν τέρπονται λαμβάνειν ὀρνιθίους καὶ χοιρεῖους πόδας καὶ ὀξογαρίζειν³ ἢ ἐπιρροφεῖν μύστρον ἓν, ἥτοι στάγια γ'· συντίθεται δὲ οὕτως· ὄξους δριμέου ἀδόλου ξέστια ιε', πετροσελίνου μακεδονικοῦ, πυρέθρου, ὑσσώπου, ἡδυόσμου, γλίχωνος, καρδάμου, σελίνου ἀπαλοῦ δεσμόν, ἀσάρου, ναρδοστάχυος, ἀμώμου, σκολοπενδρίου, θύμου κορύμβου, μανδραγόρας φύλλων ἀνὰ οὐγγίαν α', σκίλλης ὀπτῆς νόστους β', δαύκου κρητικοῦ καὶ ἄμεως ἀνὰ οὐγγίας ἥμισυ, ἀνίσου, μαράθρου σπέρματος, ἀγαρικοῦ, ἐπιθύμου ἀνὰ οὐγγίας β', λιβυστικοῦ, πολυποδίου, θρύμβου ἀνὰ οὐγγίας γ', ὀριγάνου οὐγγίας δ', μέλιτος πρώτου ξέστια δ', ἐψημάτος ξέστια β'· τὴν δὲ σκίλλαν, τὸ ἡδυόσμον, τὸ πήγανον, τὸ σέλινον καὶ τὸ σκολοπένδριον βαλὼν εἰς ὄξος ξέστια ιβ' ἀπόβρεξον ἐπὶ ἡμέρας ζ' καὶ οὕτως ἔψαι ἕως οὗ ἀναλωθῇ εἰς ξέστια θ', ἔπειτα διυλίσας ἔμβαλε τὰ ξηρία καὶ ἀπόβρεξον ἄλλας ἐπτὰ ἡμέρας καὶ πάλιν ἔψησον ἕως οὗ γένηται ξέστια στ', εἴτα δι' ὀθόνης πυκνῆς καὶ στερεᾶς διυλίσας ἀσφαλῶς ἐπίβαλε τὸ μέλι (fol. 67^v) πάλιν ἔψαι ἕως ἔλθῃ εἰς ξέστια γ' καὶ τὸ λοιπὸν ἀπόθου ἐν ἀγγεῖῳ πεπισσωμένῳ καλῶς καὶ χρῶ ὡς προεῖρηται τοῖς γεγραμμένοις πάθεσι.

64. ¹ *In marg.* ἄλλη καθαρτική

² *Cod.* ἡμικυάνθιον

³ ὀξογαργαρίζειν

65. Σκευασία σάπωνος ἀναξηραντική¹. ρόδων, κόστου, ἴρεως, παιονίας, τερεβινθίνης φύλλων ἀνὰ οὐγγίαν α΄, ἀλόης, σάπωνος Γαλλικοῦ² ἀνὰ οὐγγίας β΄, σαμψύχου οὐγγίας γ΄.

66. Σκευασία εἰς ἀποφλεγματισμὸν κεφαλῆς καθαίρουσα πᾶσαν ἀμβλυωπίαν¹. ὀριγάνου, ὑσσώπου, ἀγριοσταφίδος ἀνὰ οὐγγίαν α΄, ὕδατος ξέστια γ΄, τὸ ἐν μέρος ἵνα ἀναλωθῇ καὶ τὰ δύο μέρη ἵνα ἀπομείνωσι· κίνει δὲ ταῦτην ἐψῶν μετὰ ξύλου δαδίνου².

67. Σκευασία ὀξυμέλιτος¹ ἢ καλουμένη Ἰουλιάνειος² καθαρτικὴ παντοίων χυμῶν· στάχος, γλίχωνος ἀνὰ οὐγγίαν α΄, ἐπιθύμου οὐγγίας β΄, κνίκου σπέρματος οὐγγίας ἡμισείας, μαράθρου σπέρματος οὐγγίαν α΄ καὶ ἡμίσειαν, πολυποδίου στάγια δ΄, ἀγαρικοῦ οὐγγίαν α΄ καὶ ἡμίσειαν, δακρύδιν, φύλλων στάχους ἀνὰ οὐγγίας γ΄, σπέρματος σελίνου στάγια δ΄, μέλιτος ὄξους καὶ ὕδατος τὸ ἄρκοῦν.

68. Σκευασία τοῦ ὑγροῦ Διοσπολίτου¹. πεπέρεως οὐγγίας β΄, κυμίνου, ζιγγιβέρεος ἀνὰ λίτρας β΄, πηγάνου λίτραν α΄, νίτρου οὐγγίας στ΄, μέλιτος λίτρας μ΄, ὄξους λίτρας η΄.

65. ¹ *In marg.* ἄλλη *Cod.* Γαλλικοῦ

Fontem non inveni

66. ¹ *In marg.* ἐτέρα ² *Cod.* δαρδάνου, *emendavi secuta Myrepsus*

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 4.10

67. ¹ *Cod.* ὀξομέλιτος ² *In marg.* ἄλλη ὀξομέλιτος ἢ καλουμένη Ἰουλιάνειος

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 37.2

68. ¹ *In marg.* ἐτέρα τοῦ ὑγροῦ διοσπολίτου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.319

69. Σκευασία τοῦ ξηροῦ Διοσπολίτου¹· πεπέρεως, κυμίνου, ζιγγιβέρεως ἀνὰ λίτραν α΄, πηγάνου ὁμοίως, νίτρου οὐγγίας ἡμισείας, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

70. (fol. 68^r) Σκευασία ἢ διὰ καλαμίνθης¹· πεπέρεως οὐγγίας στ΄, καλαμίνθης, γλίχωνος, πετροσελίνου, σεσέλεως, θύμου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, σελίνου γόνυ, λιβυστικοῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

71. Σκευασία διὰ τριῶν πεπέρεων¹· πεπέρεως κοινοῦ, πεπέρεως λευκοῦ, πεπέρεως μακροῦ, σπέρματος σελίνου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, ζιγγιβέρεως, ἀνήσου, ἀνὰ οὐγγίας στ΄, θύμου οὐγγίας γ΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

72. Σκευασία τοῦ κοινοῦ Διοσπολίτου¹· κυμίνου οὐγγίας β΄ βρέξας μετὰ ὄξους ἡμέρας γ΄ καὶ πάλιν ψύξας, εἴθ’ οὕτως κόψας καὶ σείσας πεπέρεως οὐγγίας β΄, κινναμώμου ὁμοίως, στάχους, ζιγγιβέρεως, ἀνὰ οὐγγίας στ΄, φύλλων πηγάνου οὐγγίας ἡμισείας, νίτρου οὐγγίαν α΄· τὰ ἀμφοτέρωτα μέλιτι μίξας, χρῶ ἑσπέρας καὶ πρωί.

69.¹ *In marg.* τοῦ ξηροῦ

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.319

70.¹ *In marg.* ἄλλη ἢ διὰ καλαμίνθης

Galenus, *De sanitate*, 6.282, Paulus, *Epitomae*, 7.11.33, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.103 (*amplior quam Pauli et Callisti compositionem*)

71.¹ *In marg.* ἑτέρα ἢ διὰ γ΄ πεπέρεων

Oribasius, *Synopsis*, 3.194, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.114

72.¹ *In marg.* τοῦ κοινοῦ διοσπολίτου

Oribasius, *ad Eunapium*, 4.140, Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.99

73. Σκευασία ἢ διὰ κυδωνίων¹· κυδωνίων λίτρας στ', μέλιτος λίτρας ιβ', [κυδωνίων λίτρας στ'], καρυοφύλλων, μαστίχης, ἀνὰ οὐγγίαν α', πεπέρεως οὐγγίας δ', ζιγγιβέρεως φύλλων, ναρδοστάχυος ἀνὰ οὐγγίας ἡμισυ· ταῦτα σείσας, τρίψας καὶ μίξας μέλιτι· ἔψαι πάνυ ἱκανὴν ὥραν.

74. Σκευασία ὑδροσάτου ἐκ ξηρῶν ρόδων¹· ξηρῶν ρόδων οὐγγίαν α', μέλιτος ξέστιον α', οἶνου καλοῦ ξέστια ε', σκευάσας ἔασον ἐν σκεύει κεῖσθαι ἡμέρας μ'· ἔστι γὰρ διὰ πείρας θαυμαστόν.

75. Σκευασία κοκκίων πέντε εἰδῶν καθαρτική¹· ἀγαρικοῦ, ἐπιθύμου, ἀλόης, ἀνὰ οὐγγίας β', δακρύδιν, οὐγγίας δ', ἐντεριώνην², οὐγγίαν α', μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

76. (fol. 68^v) Ἐτέρα σκευασία κοκκίων εὐστομάχων δι' ἀψινθίου¹· ἀψινθίου, ἀλόης, μαστίχης ἴσα κόψας καὶ ποιήσας κοκκία μετὰ χυλοῦ πράσου, δίδου νόστου τὸ ἡμισυ.

73. ¹ *In marg.* ἢ κυδωνίων

Fontem non inveni

74. ¹ *In marg.* ἑτέρα διὰ ρόδων

Fontem non inveni

75. ¹ *In marg.* ἄλλη ἢ διὰ πέντε εἰδῶν ² *Cod.* ἐντερύονιν

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 28.17

76. ¹ *In marg.* κοκκία τὰ δι' ἀψινθίου

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 32.29

77. Ἐτέρα σκευασία κοκκίων ἐμετικῶν¹· κόκκων σινήπεως, νίτρου, συκέας ἀγρίας φύλλων ἴσα πάντα συγκόψας ποιήσον κοκκία ἢ δόσις ἔστω νόστος εἶς.

78. Ἐτέρα σκευασία κοκκίων στομαχικῶν, ἥπατικῶν καὶ σπληνικῶν¹· ἀγριοσταφίδος, ἀψινθίου, μαστίχης, κυμίνου βεβρεγμένου εἰς ὄξος, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, κολοκύνθης ξηρᾶς οὐγγίας ἥμισυ, ἐντεριώνης² οὐγγίας β΄.

79. Ἐτέρα σκευασία κοκκίων κοινῶν¹· ἐπιθύμου οὐγγίαν α΄, ἀλόης οὐγγίας β΄, κρόκου, μαστίχης, κινναμώμου, στάχους, ἀσάρου, ἐφολβίου, ἀγαρικοῦ, ἐντεριώνης², καστορίου, ξυλοβαλσάμου καὶ ξυλοκασίας, ἀνὰ στάγιον α΄, χυλοῦ ἀψινθίου τὸ ἀρκοῦν.

80. Ἐτέρα σκευασία κοκκίων¹· ἀλόης καθαρᾶς στάγια β΄, μαστίχης στάγιον α΄ ταῦτα τρίψας καὶ σείσας ζύμωσον μετὰ χυλοῦ ἀψινθίου.

81. Σκευασία συγκόμματος ἥπατικοῦ¹· στάχους οὐγγίας γ΄, ἡδύσαρον² οὐγγίας στ΄, ξυλοκασίας, οὐγγίας στ΄, ῥέου βαρβαρικοῦ, κόστου, πελεκίνου, κασσίας, κινναμώμου, ναρδοστάχυος, ἀνὰ οὐγγίας στ΄, σχίνου ἄνθους, οὐγγίας δ΄,

77.¹ *In marg.* κοκκία ἐμετικά

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 32.82

78.¹ *In marg.* κοκκία στομαχικά ² *Cod.* ἐντερυνόνης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 32.31 et 94

79.¹ *In marg.* κοκκία κοινά ² *Cod.* ἐντερυνόνης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 32.84

80.¹ *In marg.* ἄλλα

Fontem non inveni

81.¹ *In marg.* ἥπατική ² *Cod.* ἰδίσαρον

Fontem non inveni

82. Σκευασία ὄξους σκιλλητικοῦ¹· σκίλλης κεκαθαρισμένης (fol. 69^r) καὶ διαλυθείσης, λίτρας ε΄, ὄξους ξέστια μη΄ ἡλίαζε ταῦτα τοῖς ὑπὸ κυνακαύμασιν, ἡμέρας μη΄ καὶ χρῶ.

83. Ἐτέρα σκευασία ὄξους σκιλλητικοῦ¹· λάβε σκίλλης νόστον α΄, πεπέραως οὐγγίαν α΄, δαύκου σπέρματος Κρητικοῦ στάγια β΄, μαράθρου σπέρματος στάγια ε΄, σελίνου σπέρματος στάγια β΄, πετροσελίνου σπέρματος στάγια δ΄, κυμίνου στάγια δ΄, σιλφίου ρίζης, ζιγγιβέρεως, ἀνὰ στάγια β΄, πυρέθρου στάγια ε΄, Κελτικοῦ στάγια α΄, ἀμώμου, καρδαμώμου, ἀνὰ στάγια β΄, στάχους, ἀσάρου ἀνὰ στάγια δ΄, ῥέου Ποντικοῦ, γλίχωνος ἀνὰ στάγια β΄, ἡδυόσμου χλωροῦ, σελινοφύλλου, πηγάνου φύλλων χλωρῶν, ἀνὰ δραγμὴν α΄, ὄξους λευκοῦ καὶ λίαν δριμέος ὥσει [ἡ] μίνας γ΄ καὶ ἡμίσειαν.

Λαβὼν οὖν τὴν σκίλλαν εἰς τὸ ὄξος βαλὼν μετὰ τοῦ σελίνου, καὶ τοῦ ἡδυόσμου, καὶ τοῦ πηγάνου ἐν ἡλίῳ τίθει ἡμέρας ιε΄· μετὰ δὲ ταῦτα ἔκβαλε ταῦτα τοῦ ὄξους καὶ διυλίσας τὰ λοιπὰ τρίψον ἐπιμελῶς καὶ σείσας κατάθες ἐν αὐτῷ καὶ πάλιν ἔασον ἵσας ἡμέρας ἐν ἡλίῳ καὶ μετὰ τοῦτο χρῶ βάπτων ἢ ἄλλως ὥς βούλει προσεψήματι χρώμενος.

84. Τροχίσκος τοῦ Φιλίππου¹· βαλαυστίων στάγιον α΄, χυλοῦ ὑποκυστίδος, ὀπίου, λιβάνου, σμύρνης κροκομάγματος, κηκίδος², λυκίου, (fol. 69^v) ἀλόης ῥέου Ποντικοῦ, μυρσίνης κόκκων, ῥοιῶν φλοιῶν, ἀνὰ στάγιον α΄, ἀκακίας στάγια ε΄· τρίψας καλῶς καὶ σείσας ἀναλάμβανε μετὰ ῥοδομέλιτος.

82. ¹ *In marg.* ὄξος σκιλλητικόν

Oribasius, *Eclogae*, 58.8, *Cf.* Paulus, *Epitomae*, 7.11.10

83. ¹ *In marg.* ἑτέρα

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 37.14

84. ¹ *In marg.* τροχίσκος τοῦ Φιλίππου ² *Cod.* κικύδιον

Galenus, *De compositione medicamentorum*, t. 13, p. 304, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.14

85. Τροχίσκος ὁ διὰ ρόδων¹· βαλαυστίων, λιβάνου, ἀνὰ οὐγγίας α' καὶ ἡμίσειας, γῆς Σαμίας, λυκίου, κρόκου, ρόδων ξηρῶν, ροῦ Συριακοῦ, ἄρτου ξηροῦ, συμφύτου κεκαυμένου, ἀκάνθης Αἰγυπτίας ἀνὰ οὐγγίαν α', γῆς ἀστέρος Λημνίας² σφραγίδος ἀνὰ οὐγγίας β', ὀπίου, κόμεως, ἀνὰ οὐγγίας στ'· τρίψας καλῶς καὶ σείσας ἀναλάμβανε μετὰ χυλοῦ ἄρνογλώσσου, ἢ δόσις στάγιον α'.

86. Σκευασία τοῦ διὰ καρύων τοῦ συνθέτου¹· καρύων χλωρῶν τοῦ χυλοῦ ἥγουν τοῦ λέπους νόστον α', μέλιτος ἀπηφρισμένου λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, στυπτηρίας², σμύρνης ἀληθινῆς, ἀνὰ στάγια α' καὶ ἥμισυ, κρόκον στάγιον α'.

87. Σκευασία τοῦ Νέρωνος¹· κρόκου στάγια ε', στυπτηρίας² οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, σμύρνης οὐγγίαν α', ὀμφακίου οὐγγίας β', μέλιτος λίτρας ιστ', οἶνου μῆννας ε', εἰσὶ δὲ ἀγγεῖα μῆνες οὕτω λεγόμενα ἐπιχωρίως.

88. Σκευασία τοῦ ροδομέλιτος τοῦ καθαρτικοῦ¹· ρόδων χυλοῦ λίτρας β', σκαμωνίας οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, ἀγαρικοῦ οὐγγίαν α', μέλιτος λίτρας ε', ἐπιθύμου, ναρδοστάχυος, ἀνὰ οὐγγίαν α'.

89. Σκευασία τοῦ διὰ μελικράτου¹· μέλιτος λίτρας λ', κωδιῶν καὶ ὕδατος, λίτρας ξ'.

85. ¹ *In marg.* τροχίσκος ὁ διὰ ρόδων ² *Cod.* λιμνίας

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.15

86. ¹ *In marg.* διὰ καρύων ² *Cod.* στυπτηρίας

Cf. Paulus, *Epitomae*, 7.14.6

87. ¹ *In marg.* τοῦ νέρωνος ² *Cod.* στυπτηρίας

Fontem non inveni

88. ¹ *In marg.* ροδομέλιτος καθαρτικοῦ

Paulus, *Epitomae*, 7.5.4, *Cf.* Aëtius, *Iatricorum liber iii*, 75 et alios (*Alexandrum Trall.*, *Metrodorum*, etc.)

89. ¹ *In marg.* μελικράτου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*. 1.330

90. Σκευασία τοῦ ὑδροσάτου¹· ρόδων λίτρας ιδ´, ὕδατος λίτρας ριζ´, μέλιτος λίτρας ρη´, ρόδων ἀφεψημάτος λίτρας ρμδ´.

91. (fol. 70^r) Σκευασία¹ τοῦ κυφέου² τοῦ διὰ κίτρου³· φοινίκων, στροβίλων, κασσίας, ἀνὰ οὐγγίας δ´, σταφίδων νόστον α´, ναρδοστάχυος οὐγγίαν α´, Κελτικῆς, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίας β´, λαδάνου οὐγγίας β´ καὶ ἡμίσειαν· βράθυος, σχίνου ἄνθους, καρδαμώμου, μελιλώτων, ρόδων, στύρακος, ἐλενίου, κρόκου, βρύου, κυπέρου, ἀνὰ οὐγγίας γ´ καὶ ἡμίσειαν, βδελλίου οὐγγίαν α´, †ἀντιφύλλου†, στάχυος, ἀνὰ οὐγγίας ε´, ἀρκευθίδων οὐγγίας η´, κυπαρίσου σπέρματος οὐγγίας β´, ἀμμωνιακοῦ, ἀσφοδέλου, ἀρκευθίδων μικρῶν, ἀσπαλάθην, ἀνὰ οὐγγίας γ´ καὶ ἡμίσειαν.

92. Σκευασία τοῦ πικροῦ τροχίσκου¹· σελίνου σπέρματος, ἀσάρου, ἀμύγδαλα πικρά, ἀψινθίου, ἀνίσου, ἀνὰ λίτραν α´, μέλι καὶ ὕδωρ.

93. Τὸ λινοσπέρμου¹ σκευάζεται οὕτως· λινοσπέρμου νόστους β´, ὑσσώπου οὐγγίαν α´, κρόκου στάγια β´, τραγακάνθην οὐγγίας β´.

90.¹ *In marg.* ὑδροσάτον

Paulus, *Epitomae*, 7.15.3

91.¹ *In marg.* ἡ τοῦ διὰ κίτρου ² *Cod.* κυφαίου ³ *an leg.* κη´ εἰδῶν

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.239

92.¹ *In marg.* ἡ πικροῦ τροχίσκου

Paulus, *Epitomae*, 7.12.14

93.¹ *In marg.* ἡ διὰ λινοσπέρμου

Fontem non inveni

94. Ὁ διὰ κοραλίου τροχίσκος¹ σκευάζεται οὕτως· ὑοσκυάμου, λιβάνου, ἀνὰ οὐγγίαν α', γῆς Σαμίας, κοραλίου, μίλτου, Λημνίου², Σινωπίτιδος, ὀπίου, ἀνὰ οὐγγίας γ' καὶ ἡμίσειαν, καταστατοῦ, βαλαυστίων, ἀνὰ στάγια β', τρίψας καλῶς ἀναλάμβανε καὶ ποίει τροχίσκους.

95. Σκευασία τοῦ κατωτερικοῦ τροχίσκου¹· χυλοῦ ὑποκυστίδος οὐγγίας β', ὀπίου, σανδαράχης, ἀρσενίκης, λεπίδος χαλκῆς, τιτάνου, στυπτηρίας, λυκίου, ὀμφακίου², μίσυος, ῥοῦ (fol. 70^v) ῥόδων ψυκτῶν, κρόκου, ἀνὰ οὐγγίας β', χάρτου κεκαυμένου οὐγγίας δ'.

96. Σκευασία τροχίσκου τοῦ λεγομένου παγχρήστου¹· ὑοσκυάμου στάγια β', κρόκου, καστορίου, ἀνήσου, μανδραγόρου ρίζης, μήκωνος σπέρματος, ἀνὰ στάγια γ', χυλοῦ γλυκυρίζης, ὀπίου, ἀνὰ οὐγγίας δ', στύρακος καλαμίτου στάγια στ', μέλι καὶ ὕδωρ.

97. Σκευασία τοῦ μεγάλου ἀποζέματος¹· ὑσσώπου, ἐπιθύμου, λιβυστικοῦ, ἀνὰ οὐγγίαν α', θύμου οὐγγίαν α', ξανθοκάρυα ξ', καρύων μυριστικῶν στάγια β', ἐλλεβόρου οὐγγίας γ', ἄμεως οὐγγίας β', ἀσάρου οὐγγίας β', Κελτικοῦ οὐγγίας β', καλάμου ἀρωματικοῦ στάγια δ', παιονίας στάγια β', καστορίου οὐγγίας β', ἐντεριώνης² οὐγγίας β', ἀγαρικοῦ οὐγγίας β', δακρύδιν οὐγγίας γ', μαράθρου οὐγγίας β', ὑπερικοῦ οὐγγίας β', πολυποδίου, χαμαιδρύου, πολίου κενταυρίου, γλίχωνος, ἐρπύλου, ἀλυπίας, καλαμίνθης, ὀριγάνου, πεπλίου³, ἀνὰ οὐγγίας β' τὰ πάντα.

94. ¹ *In marg.* ὁ διὰ κοραλίου ² *Cod.* λημνίου

Paulus, *Epitomae*, 7.12.7 Oribasius, *Eclogae*, 30.2

95. ¹ *In marg.* Τροχίσκος κατωτερικὸς ² ὀμφακίου *scripsi*: σαφακίου *cod.*

Aelius Promotus, *Dynameron*, 127.2

96. ¹ *In marg.* τροχίσκου τοῦ παγχρήστου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.10 (*amplior*)

97. ¹ *In marg.* τοῦ μεγάλου ἀποζέματος ² *Cod.* ἐντερυόνης ³ *Cod.* ποπλίου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.342 (*amplior*)

98. Τροχίσκος ὁ ἀμαζών¹ πρὸς τοὺς ἐμοῦντας τὴν τροφὴν ὠφέλιμος· σελίνου σπέρματος, ἀνήσου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, κινναμώμου οὐγγίας δ΄, σμύρνης, πεπέρεως κοινοῦ, ὀπίου, καστορίου, κρόκου, κόστου, ἀνὰ στάγια β΄, ἀψινθίου² στάγια γ΄, ζιγγιβέρως οὐγγίαν α΄, ὕδατος τὸ ἀρκοῦν.

99. Σκευασία βοηθήματος¹ κύστεως ἐλκουμένης· σικύου σπέρματος, στροβίλων, θασιῶν πικρῶν, (fol. 71^r) φοινίκων, κρόκου, σμύρνης, ὑοσκυάμου σπέρματος, κνίδης σπέρματος, μαλάχης ἀγρίας σπέρματος, κασσίας, ναρδοστάχυος, κινναμώμου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, καρῶν Ποντικῶν νόστον α΄, ἀμύλου νόστον α΄, τραγακάνθην στάγια γ΄, μέλιτος τὸ ἀρκοῦν.

100. Σκευασία μέλιτος καθαρτικοῦ¹· ὕσσωπου, θύμου, ἐπιθύμου, ἀγαρικοῦ, πολυπόδιν, ὀριγάνου, γλίχωνος, κυμίνου, ἀνήσου, σελίνου ῥίζης, ἀνὰ δεματίων μικρῶν· βραχείτωσαν ἐν ὄξει νυχθήμερον, εἴτα ἐψήσας καλῶς ῥίψον τὰς βοτάνας, εἴθ’ οὕτως διυλίσας τὸ ὄξος, εἴτα ἐψήσας ἕως μέλιτος πάχος ἔκχεον ἐν τῷ ἰγδίῳ καὶ ἔμβalon ἐν αὐτῷ σκαμωνίας οὐγγίας β΄ καὶ ἡμίσειαν καὶ ἐλάσας αὐτὰ τὴν τελείαν οὐσίαν πρὸς μικρὸν κατὰγγιζε· ἡ δόσις δὲ πρὸς μελαγχολικὰ σώματα στάγια β΄.

98. ¹ *In marg.* ὁ ἀμαζών ² *Cod.* ἀψίνθης

Paulus, *Epitomae*, 7.12.13, Alexander Trallianus, *Therapeutica*, t 2, p. 307–307, Metrodora, *De mulierum morbis*, 125, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.43

99. ¹ *In marg.* βοήθημα κύστεως ἐλκουμένης

Cf. Aëtius, *Iatricorum liber xi*, 29.120–197

100. ¹ *In marg.* μέλιτος καθαρτικοῦ

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 37.3

101. Σκευασία τοῦ πολυετοῦς τοῦ μεγάλου¹· ῥέου, κρόκου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, σμύρνης, θρύμβου, ἀνὰ οὐγγίας β΄, ἴρεως οὐγγίαν α΄, θύμου, ἀνήσου, ὑοσκύμου σπέρματος, πυρέθρου, λιβυστικοῦ, ὑσσώπου, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, πεπέρεως κοινοῦ οὐγγίας δ΄, γλίχωνος, πετροσελίνου, σεσέλεως Μασσαλιωτικοῦ, καλαμίνθης, ἀνὰ οὐγγίας στ΄, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

102. Σκευασία φλεγμαγωγῶν κοκκίων¹· ἐπιθύμου, (fol. 71^v) ἀγαρικοῦ, ἐντεριώνης², ἀλόης, ἐφολβίου, ἀνὰ στάγια γ΄, δακρύδιν στάγια δ΄.

103. Σκευασία ἡ¹ διὰ βακάνου²· κόστου, βακάνου φύλλων, πεπέρεως λευκοῦ, στάχους, κινναμώμου, καρυοφύλλων, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

104. Ἑτέρα σκευασία ὄξους σκυλλητικοῦ¹· σκίλλην λευκὴν καθαρισθεῖσαν ἐμβαλὼν ἐν ἀγγεῖῳ καὶ ὄξος ξέστιον α΄ ἔψαι ἕως μελίτῳ δοῦς συστάσεως, εἶτα ἐπίβαλε ζιγγιβέρεως, πεπέρεως λευκοῦ, στάχους, ἀνὰ οὐγγίας β΄.

101. ¹ *In marg.* τὸ πολυετές τὸ μέγα

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.325

102. ¹ *In marg.* ἑτέρα σκευασία ² *Cod.* ἐντερυόνης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 32.79

103. ¹ *Cod.* τὸ ² *In marg.* ἑτέρα

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.343

104. ¹ *In marg.* ἑτέρα ὄξους σκυλλητικοῦ

Paulus, *Epitomae*, 7.11.10, Oribasius, *Eclogae*, 58.8

105. Σκευασία ἡ διὰ τραγημάτων¹· σικίου σπέρματος, μύρτου, ἀμύλου, φοινίκων, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, σταφίδων λευκῶν, στροβίλων προσφάτων, σελίνου σπέρματος, ζιγγιβέρεως, ἀνὰ οὐγγίας β΄, μήκωνος σπέρματος, κρόκου, ἀνὰ στάγιον α΄.

106. Σκευασία τροχίσκου τοῦ λεγομένου ἀνικήτου¹· χαλκοῦ κεκαυμένου λίτραν α΄ καὶ ἡμίσειαν, λεπίδος χαλκοῦ, ἀγριοσταφίδος, πυρέθρου, κνίδης σπέρματος, κάγχρυος, κόπρου περιστερῶν, ἀριστολοχίας, ἀριστολοχίας στρογγύλης, κυμίνου, εὐζώμου σπέρματος, ἀνὰ οὐγγίας στ΄, ἄλατος Καππαδοκικοῦ στάγιον α΄.

107. Σκευασία τὸ πολυετές τοῦ οἰκονόμου¹· κυμίνου Αἰθιοπικοῦ, σαμψύχου, θύμου, λιβυστικοῦ, πηγάνου σπέρματος, πεπéρεως κοινοῦ, σχίνου ἄνθους, ξυλοβαλσάμου. (fol. 72^r) κινναμώμου, κυμίνου, ἐπιθύμου, λινοσπέρματος, ζιγγιβέρεως, ὠκίμου, ἀκόρου, κασσίας, καρυοφύλλων, στάχους, ἀνήσου, ἀνὰ στάγια γ΄, μέλιτος τὸ ἄρκοῦν.

108. Σκευασία τοῦ διὰ μελικράτου¹· κωδίων κεφαλαὶ ρ΄. ὕδατος λίτρας λ΄, μέλιτος λίτρας ιε΄, γλυκυρίζης λίτραν α΄, μέλιτος λίτρας ε΄, ὕδατος λίτρας θ΄.

105. ¹ *In marg.* διὰ τραγημάτων

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.345

106. ¹ *In marg.* ἡ ἀνίκητος

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 41.13

107. ¹ *In marg.* τὸ πολυετές

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.347

108. ¹ *In marg.* ἡ μελικράτου

Paulus, *Epitomae*, 7.11.17 (*amplior*)

109. Σκευασία ὄξυμέλιτος τοῦ μεγάλου, τὸ καλούμενον Ἰουλιάνειον¹· μέλιτος πρώτου ξέστια ε΄, ὄξους ξέστια ιε΄, ἐψημάτος καλοῦ ξέστια γ΄, σκίλλης οὐγγίας β΄, χαμαιδρύου, κενταυρίου, πρασίου, καλαμίνθης, γλίχωνος, ὀριγάνου, θρύμβου, ἀνήθου, πολυποδίου, σκολοπενδρίου, ἐλελιφάσκου, ἐλενίου, καρδάμου, πηγάνου, ἡδυόσμου, μαράθρου ρίζης, σελίνου ρίζης, ἀκτῶν ἀκραιμόνων, βάτου ἀκραιμόνων, ἱρεως ρίζης, βρυωνίας² ρίζης, γλυκυρίζης ρίζης, δαδίου, ἐλλεβόρου λευκοῦ, ἐλλεβόρου μέλανος, ἀκόρου τῆς νήσου, ὑπερικοῦ, ἀλυπίας, χαμαιδάφνης φύλλων, ἀσάρου, μανδραγόρου ρίζης, φλοιοῦ χαμαιλέοντος, στοιχάδος, φλοιοῦ καππάρεως, ἀνὰ λίτρας στ΄· ταῦτας τὰς βοτάνας ἀποβρέξας ἐν ὄξει ἐπὶ ἡμέρας ἐπτὰ, εἴτα ἔψαι ἕως οὗ λείψει τὸ τρίτον, εἴτα διυλίσας αὐτὸ, ἐπίβαλε τὸ μέλι κάλλιστον καὶ ἔψημα, εἴτα λειώσας τὰ παρόντα ῥηθήσεσθαι μέλοντα (fol. 72^v) σπέρματα: ὑσσώπου, ἐπιθύμου, βράθυος, θύμου, ἄμεως, ἀνήσου, δαύκου, μαράθρου σπέρματος, ἀμώμου, σελίνου σπέρματος, πετροσελίνου σπέρματος, λιβυστικοῦ, κρόκου, κυμίνου, σαμψύχου, σιδίου, ἀνὰ λίτρας δ΄, καὶ πάλιν ἔασον τὰ σπέρματα ταῦτα βρέχεσθαι ἄλλας ἡμέρας ἐπτὰ καὶ πάλιν ἔψαι ἕως λείψει τὸ τρίτον, εἴτα πάλιν σακελίσας τὸ ὄξύμελι ἀπὸ τῶν σπερμάτων βάλε εἰς αὐτὸ τὰ ἀρωματικά λεῖα σφόδρα ἅτινά εἰσι ταῦτα· κασσίας, καλάμου ἀρωματικοῦ, ξυλοβαλσάμου, σχίνου ἄνθους, ναρδοστάχους, καρυοφύλλου, κόστου, πυρέθρου, ζιγγιβέρεως, πεπέρεως, φύλλου, ῥέου, ἀνὰ λίτρας στ΄, καὶ πάλιν ἔψαι ἕως μελιτώδους συστάσεως, εἴτα ψυχράνας ἐπίβαλε τὰ ῥυπτικά καὶ καθαρτικά· ἀγαρικοῦ, σιλφίου, ἀνὰ οὐγγίας β΄, κρόκου, κνιδίου, τιθυμάλου, ἀνὰ οὐγγίας δ΄, σκαμωνίας, λίτρας γ΄ καὶ ἡμίσειαν, εἴτα ἀπόθου ἐν ὑελίνῳ ἀγγεῖῳ· ἐπὶ δὲ τῆς χρείας ὀφείλει χλιαίνειν αὐτὸ καὶ διδόναι πρῶτὴ οὐγγίας β΄ καὶ προστάσσειν τὸν ἄνθρωπον νηστεύειν ἕως ἀποκαθάρσεως.

110. Σκευασία ἡδυχρόου¹ μάγματος²· ἀσπαλάθρου ρίζης φλοιοῦ, καλάμου ἀρωματικοῦ, κόστου, ἀσάρου, ξυλοβαλσάμου, φοῦ, μαστίχης, σχίνου ἄνθους κινναμώμου, (fol. 73^r) ἀμώμου, κασσίας, ῥέου, νάρδου, φύλλου Ἰνδικοῦ, σμύρνης, κρόκου, οἶνου καλοῦ καὶ τροχίσκου ὀποβαλσάμου³.

109. ¹ *In marg.* ὄξυμέλιτος τοῦ μεγάλου τοῦ ἰουλιανείου

² *Cod.* βρυαινίας

Cf. Alexander Trallianus, *Therapeutica*, t. 2, p. 521–527

110. ¹ *Cod.* ἡ διχρόου

² *In marg.* ἡ διχρόου

³ *Cod.* ἀπὸ βαλσάμου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 20.8

111. Σκευασία τοῦ πικροῦ ὄξυμέλιτος¹· ἀλόης οὐγγίας β', φύλλων οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, κόστου, κασσίας, ἀμώμου ὁμοίως, ἴρεως ὁμοίως, μαράθρου ρίζης φλοιοῦ λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, μαστίχης, νάρδου Κελτικῆς, ζιγγιβέρεως, ἀνὰ οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, πεπéρεως, μαίου², ἀνὰ οὐγγίας β', ὄξους, μέλιτος, ἀνὰ λίτρας ζ'.

112. Σκευασία τοῦ κυδωνάτου χυλοῦ τοῦ συνθέτου¹· πεπéρεως, στάχους, ζιγγιβέρεως, καρυοφύλλων, ἀνὰ οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, πετροσελίνου γόνυ οὐγγίας β', μέλιτος λίτρας κζ', κυδώνια μ', οἶνου μέτρα β', σκευάζεται δὲ οὕτως· βάλε τὸν οἶνον καὶ τὸ μέλι ὁμοῦ καὶ ὅταν βράσωσι σφοδρῶς ἀπάφρισον αὐτὰ καὶ κόψον τὰ κυδώνια φελία φελία καὶ βάλε εἰς αὐτὸ καὶ πάλιν ἅς βράσωσι καλῶς, εἴτα ἔπαρον ἀπὸ τοῦ πυρὸς καὶ βάλε τὰ ξηρία ἥτοι τὰ σπέρματα καὶ τῇ ἐξῆς τάραξον αὐτὸ καλῶς καὶ ἀπόθου ἐν ὑελίνῳ ἀγγεῖῳ καὶ χρῶ.

113. Σκευασία¹ ἢ διὰ μórων² χυλοῦ μórων² ἁώρων λίτρας ιστ', κρόκου στάγια δ', στυπτηρίας σχιστῆς, σμύρνης ὁμοίως, κικίδων ἁώρων στάγια η', μέλιτος λίτρας ιστ'· βάλε οὖν τὸ μέλι καὶ ἀπαφρίσας βάλε τὸν χυλὸν τῶν μórων² καὶ βράσας ὀλίγον ἐπίβαλε τὰ ξηρία τετριμμένα.

114. Σκευασία ὀμφακομέλιτος¹· σταφυλῆς ἁώρου (fol. 73^v) χυλοῦ λίτρας ιη', μέλιτος λίτρας στ', ἐλελίσφακου λίτραν α'· ἐψήσας τὸ ὀμφακὸν καὶ ἀπαφρίσας εἴτα ἐμβαλὼν τὸ μέλι καὶ τὸ ἐλελίσφακον καὶ αὐθις καλῶς ἐψήσας ἀπόθου ἐν ὑελίνῳ ἀγγεῖῳ καὶ χρῶ.

111. ¹ *In marg.* πικροῦ ὄξυμέλιτος ² *Cod.* μέου

Cf. Aëtius, Iatricorum liber iii, 80, cf. Nicolaus Myrepsus, Appendix 2, 29

112. ¹ *In marg.* χυλοῦ κυδωνίου τοῦ συνθέτου

Nicolaus Myrepsus, Dynameron, 1.329

113. ¹ *In marg.* διὰ μórων ² *Cod.* μórων

Alexander Trallianus, Therapeutica, t. 2, p. 129,

114. ¹ *In marg.* ὀμφακομέλιτος

Aëtius, Iatricorum liber v, 138, Nicolaus Myrepsus, 37.88

115. Σκευασία τοῦ ὀξοσάγγαρ¹· βάλε εἰς ἄγγος ὄξος παλαιὸν λευκόν, ρίζας σελίνου, μαράθρου καὶ ἀνήσου καὶ ἀπόβρεξον αὐτὰ νυχθήμερον· τῇ δὲ ἐξῆς βάλε ὕδωρ ἰσόποσον τοῦ ὄξους καὶ ἃς βράση σφοδρῶς καὶ τὰς μὲν βοτάνας ρίψον, εἰς δὲ τὸν ζωμὸν βάλε σάγγαρ καὶ ἃς βράση ἱκανῶς, καὶ ἀπαφρίσας ἀπόθες.

116. Σκευασία τοῦ πολυεψήτου ὕδρο<ρο>σάτου¹· ἔμβαλε ρόδα εἰς ὕδωρ καὶ βράσον ἡμέραν μίαν, εἴτα ἔκβαλον αὐτὰ καὶ βάλε ἕτερα καὶ πάλιν ἔψαι καὶ οὕτως ποίει ἄχρι παρέλθωσι ἡμέραι τέσσαρες· μετὰ δὲ ταῦτα ἰσόσταθμον τῷ ὕδατι ἔμβαλε σάγγαρ καὶ ποίει ζουλάπιον, τοῦτο οὖν ἴστησι τὴν δίψαν, ὑπάγει γαστέρα, καὶ κενοῖ τὸν μελαγχολικὸν χυμὸν.

117. Σκευασία¹ τοῦ ἀπλοῦ ὕδρο<ρο>σάτου²· ρόδων λίτρας ε', ἐψημάτος λίτρας ι', βράσον ἅπαξ καὶ ἐν τῷ ἐψημάτι ἔμβαλε σάγγαρ ἰσόσταθμον καὶ ποίει ζουλάπιν ἀπλοῦν· τοῦτο παύει δίψαν, ἐπέχει γαστέρα καὶ καταπραΰνει τὴν ποιότητα τῆς χολῆς.

115. ¹ *In marg.* διάρριζον (*leg.* διὰ ριζῶν) ὀξοσάγγαρ

Fontem non inveni

116. ¹ *In marg.* τὸ πολυέψητον ὕδροσάτον ² *addidi secuta Myrepsus*

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.1

117. ¹ *In marg.* τὸ ἀπλοῦν ὕδροσάτον ² *addidi secuta Myrepsus*

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.2

118. (fol. 74^r) Σκευασία τοῦ λεγομένου νουνούφερ¹. ποιήσον πρῶτον νουνούφερ ἀπόσταγμα ὥσπερ καὶ τὸ ῥοδόσταγμα, ἔπειτα ἔμβαλε τῷ σταθμῷ τοῦ ζωμοῦ σάγχαρ τὸ ἥμισυ· σκευάζεται οὖν καὶ αὐτὸ κατὰ τὸ ζουλάπιν· ὠφελεῖ τοίνυν τοὺς κεκρατημένους συνεχεῖ πυρετῷ καὶ διακαεῖ ὡσαύτως καὶ τριταίῳ, νήστεις πίνοντας· ὠφελεῖ δὲ καὶ παῖδας καὶ μεσήλικας πινόμενον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους· ὁ δὲ ζωμὸς τοῦ νουνούφερ μινύμενος μετὰ ῥοδίνου ἐλαίου καὶ οἴνου βραχέος χωρὶς σάγχαρ ὠφελεῖ εἰς τὴν κεφαλαλγίαν καὶ εἰς τὰ σπλάχνα κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν· τούτου δὲ τοῦ νουνούφερ τὰ κίτρινα φύλλα ἐνώσας μετὰ σησαμελαίου καὶ ἐψήσας εἰς τὸν ἥλιον, ὠφελεῖ εἰς τὴν κεφαλαλγίαν καὶ εἰς τὸν συγχρισμὸν ὅταν τις πυρέττη καὶ εἰς τὴν ἀγρυπνίαν ἐν καλοκαιρίῳ.

119. Σκευασία¹ τοῦ μελισσοβοτάνου². τοῦτο σκευάζεται ὡς τὸ ῥοδόσταγμα καὶ τῷ σταθμῷ τοῦ ζωμοῦ ἐμβάλλεται σάγχαρ διπλάσιον καὶ γίνεται ζουλάπιν καὶ ὅταν γένηται τὸ ὅλον λίτρας κ' ἔμβαλε χρυσοῦ καθαροῦ στάγιον α', μαργαριτάρια ἀτρύπητα στάγιον α' καὶ τρυπητὰ ὁμοίως· ὠφελεῖ οὖν ἐν τε χειμῶνι, ἐν θέρει καὶ φθινοπώρῳ, εἰς τὸν μελαγχολικὸν χυμὸν, καὶ εἰς τὴν δειλίαν καὶ εἰς τὸ ὑποχονδριακὸν (fol. 74^v) καὶ φουσσωδὲς πάθος καὶ εἰς τὸ φέρειν τῇ ψυχῇ χαράν.

120. Σκευασία ὀξοσάγχαρ ἀπλοῦν¹. βάλε ὄξος δριμύ λίτραν α', ῥοδόσταγμα λίτρας β', σάγχαρ λίτρας στ' καὶ σκεύασον ζουλάπιν· τοῦτο ὠφελεῖ εἰς χολὴν νέου ἀνθρώπου καὶ εἰς τὸν φλεγματικὸν χυμὸν, πλὴν ἐν καλοκαιρίῳ.

118. ¹ *In marg.* τὸ νουνούφερ, Myrepsus: νενούφαρι –νενουφάρου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.3

119. ¹ *In marg.* σημειῶσαι ² *In marg.* τὸ μελισσοβότ(α)ν(ον)

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.4

120. ¹ *In marg.* ὀξοσάγχαρ ἀπλοῦν

Fontem non inveni

121. Ἐτέρου¹ σκευασία· μελάνθιν σπέρματος, ἀνήσου καὶ σελίνου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄· βράσον αὐτὰ μετὰ ὕδατος γλυκέος λίτρας ι΄ καὶ ὅταν κατασταθῶσι λίτραι ε΄, σακκέλισον καὶ βάλε ὄξος δριμὺ λίτραν α΄, καὶ σάχαρ λίτρας η΄ καὶ ποιήσον ζουλάπιν· ὠφελεῖ εἰς τοὺς χυμούς, καὶ ὅταν σκοτίζεται τις ἐν τῷ χειμῶνι.

122. Σκευασία τοῦ συνθέτου ροδοσάχαρ¹· ζωμοῦ μηλοκυδωνίων λίτραν α΄, ὄξους λίτραν α΄, σάγαρ λίτρας β΄· βάλε ὁμοῦ καὶ ἄς βράσωσιν ἕως ἂν ἔλθωσιν εἰς σύστασιν μέλιτος, εἴτα βάλε ζιγγίβερ, σχίνου ἄνθους, ἀνὰ στάγια β΄, τὸ τοιοῦτον ῥώννυσι τὸν στόμαχον, ἐπεγείρει τὴν ὄρεξιν, ἐκφράττει τὸ ἥπαρ, ὠφελεῖ τοὺς ἀνορεκτοῦντας, καὶ τοὺς ἔχοντας ἀμφομερινὸν πυρετὸν καὶ ὑγρότητα στομάχου.

123. Σκευασία τοῦ ἀπλοῦ ροδοσάχαρ¹· ῥόδων φύλλα ἀληθινὰ λίτραν α΄, σάγαρ λίτρας ε΄, καὶ λαβὼ<ν>² ἀναζύμωσον αὐτά· ὠφελεῖ δὲ τοὺς χολωδεστέραν ἔχοντας καὶ θερμότεραν τὴν γαστέρα, καὶ τοὺς ἀνακομιζομένους (fol. 75^r) ἀπὸ συνεχῶν καὶ διακαῶν πυρετῶν.

124. Σκευασία τοῦ ἰοζουλαπίου¹· ἱὼν φύλλα καθαρισμένα οὐγγίας γ΄ καὶ ἄς βράσωσι καὶ μείνωσι· τῇ δὲ ἐπαύριον σακκέλισον αὐτὰ καὶ βάλε σάγαρ λίτρας ε΄ καὶ ποιήσον ζουλάπιν· ὠφελεῖ εἰς τὸν ἀκριβῆ τριταῖον καὶ εἰς τὸν βῆχα τὸν πλευρίτην καὶ εἰς τὴν λοιμικὴν νόσον, προτρέπει τε τὴν γαστέρα καὶ παύει τὴν δίψαν καὶ καταπραΰνει τὴν τῆς χολῆς ὁρμήν.

121. ¹ *In marg.* ἕτερον

Fontem non inveni

122. ¹ *In marg.* ροδοσάχαρ σύνθετον

Fontem non inveni

123. ¹ *In marg.* ροδοσάχαρ ἀπλοῦν

² *addidi*

Fontem non inveni

124. ¹ *In marg.* ἢ δι' ἰοζουλάπου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.5

125. Σκευασία τοῦ μηλοζουλαπίου¹· λαβὼν μήλα γλυκέα μετὰ ζωμοῦ καθάρισον καὶ ἀποπιέσας αὐτὰ στάθμισον ἀπὸ τοῦ ζωμοῦ αὐτῶν σακκελίσας λίτρας δ΄· εἰς γοῦν τὸν τοιοῦτον χυλὸν βάλε σάγχαρ λίτραν α΄ καὶ τότε ἔψησον ποιήσας ζουλάπιν· τοῦτο δίψαν ἴστησι, ἔμετον παύει, λειποθυμίαν, ὠφελεῖ δὲ καὶ εἰς τὸν συνεχῇ πυρετόν, πλὴν ὁ χρώμενος μὴ οὕτως²· ἔχει γὰρ ρίγος μὴ δὲ ξανθοχολικὸς τῇ κράσει ὑπάρχων.

126. Σκευασία ἐτέρου μηλοζουλαπίου¹· μήλα γλυκόξυνα κοπανίσας βάλε τὸν ζωμὸν εἰς χύτραν ἢ τζυκάλιν γανωτὸν καὶ βράζε ἕως οὔ αἱ πέντε λίτραι τυχὸν γένωνται μία καὶ ἀναλαβὼν τὸν χυλὸν μίξον καὶ σάγχαρ ἰσόσταθμον τοῦ χυλοῦ καὶ ποιήσον ζουλάπιν· τοῦτο δίψαν παύει καὶ ὠφελεῖ εἰς τοὺς διακαεῖς πυρετοὺς καὶ εἰς τὴν λειποθυμίαν (fol. 75^v) καὶ εἰς ἔμετον, καταπαύει δὲ καὶ τὴν τῆς χολῆς ποιότητα.

127. Σκευασία τοῦ διὰ μήλων συνθέτου¹· καθάρισας τὰ μήλα, κοπάνισον τὰς σάρκας καὶ ἔκβαλε ζωμὸν ἐξ αὐτῶν λίτρας ι΄ καὶ βάλε σάγχαρ λίτρας θ΄, ῥοδοστάγματος λίτρας β΄, μέλιτος λευκοῦ λίτραν α΄ καὶ ἔψαι ὥσπερ τὸ κυδωνάτον, εἶτα ἔμβαλε κρόκου στάγιον α΄, κάγχρυος στάγιον α΄, κινναμώμου ἀληθινοῦ στάγια β΄, σανδάλου λευκοῦ στάγια β΄, καρυοφύλλων στάγιον α΄, μόσχου κοκκία στ΄· τὸ τοιοῦτον ὠφελεῖ εἰς στομαχικὸν ἄνθρωπον καὶ ἀνορεκτοῦντα καὶ πυρέσσοντα καὶ εἰς ἐμοῦντας καὶ εἰς μελαγχολικὸν χυμὸν καὶ φλεγματικόν.

125. ¹ *In marg.* τοῦ μηλοζουλαπίου

² *Cod.* ἦττον

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.6

126. ¹ *In marg.* ἐτέρα

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.9

127. ¹ *In marg.* ἡ διὰ μήλων σύνθετος

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 27.30

128. Σκευασία ροῖδοζουλαπίου¹. λάβε ροιᾶς γλυκείας ζωμόν καὶ ὀξύνων ὁμοίως ἐκπιέσας ὁμοίως ἰδία καὶ ἰδία καὶ σταθμίσας ἴσα τὸ καθέν, ἔψησον ἕως οὗ τοῦ ζωμοῦ τὸ πέμπτον καινοτομηθῇ καὶ κατασταθῶσι τυχὸν αἱ πέντε λίτραι, μία· εἴτα βάλε σάγχαρ ἰσόσταθμον καὶ ποιήσον ζουλάπιν· τοῦτο πινόμενον χωρὶς ὕδατος ὠφελεῖ εἰς τοὺς πυρέσσοντας, δίψαν παύει, γαστέρα ὑπάγει, ἔμετον ἴστησιν εἴπερ ἀπὸ χολῆς ταῦτα συμβαίνουσιν.

129. Σκευασία κυδωνίων ζουλαπίου¹. λαβὼν κυδώνια καὶ καθάρισας τὰς ἐντεριώνας² μόνον καὶ ρίψας τὰς σάρ<κας>³ κεκαθαρισμένας ἐχούσας τὸ ἐκτὸς (fol. 76^r) δέρμα τὸ πράσινον ἔψησον μετὰ ῥοδοστάγματος λίτρας β', ὄξους λίτρας β', ὕδατος λίτρας β' καὶ ἔκβαλε ἀπὸ τοῦ ζωμοῦ καὶ κοπάνισον καὶ βάλε σάγχαρ λίτρας ε', μέλιτος λίτραν α', κρόκου στάγιον α' καὶ ἔψησον, καὶ ὅτε ἐψηθῇ βάλε καρυοφύλλου στάγιον α', κινναμώμου στάγιον α', σεύτλου λευκοῦ στάγια β', σποδίου στάγια β', ἐξακάνθης στάγια ε', ὑγρᾶς ξυλαλόης στάγιον α'. ταῦτα κοπάνισον καὶ ἄρτυσον· τοῦτο ὀνίνησι τοὺς ξανθοχολικοὺς καὶ τοὺς στόμαχον θερμὸν ἔχοντας.

130. Ἐτέρα σκευασία κυδωνίων¹. καθάρισας ταῦτα καὶ τὰ ἔσω καὶ ἔξω λίτρας στ', ἔκζεσον μετὰ οἴνου λίτρας ε' καὶ ἐψήσας ἔκβαλε τοῦ ζωμοῦ καὶ κοπάνισον καὶ βάλε σκώληκος² λίτρας β', καὶ ἐψηθήτω πρῶτον, καὶ ἐξαφρισάτω ἕως οὗ κατασταθῶσι λίτραι β'. βάλε δὲ καὶ κρόκου στάγιον α' κοπανισμένου καὶ ἐψηθήτω καλῶς, καὶ ἔκτοτε βάλε κινναμώμου, καρυοφύλλου ἀρωματικοῦ, μαστίχης, ἀνὰ στάγια β', ὑγρᾶς ξυλαλόης στάγιον α'. τοῦτο ὠφελεῖ εἰς ψυχρὸν σῶμα καὶ στόμαχον.

128. ¹ *In marg.* ροῖδοζουλάπι

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.8

129. ¹ *In marg.* κυδωνίων ζουλάπιν

² *Cod.* ἐντερυνάνας

³ *addidi*

Fontem non inveni

130. ¹ *In marg.* ἑτέρα

² *Cod.* σκωληκίζοντος

Fontem non inveni

131. <Σ>¹κευασία μηλοζουλαπίου· λαβὼν μήλα γλυκέα εὐώδη κοπάνισον καὶ ἀποπιάσας λάβε ἀπὸ τοῦ ζωμοῦ αὐτῶν λίτρας β΄, καὶ βάλε ῥοδοστάγματος λίτρας β΄, καὶ ὕδατος αἰθερίου, ἥτοι δροσίαν τῆς νυκτός λίτραν α΄, καὶ σάγχαρ λίτρας στ΄, καὶ ποιήσον ζουλάπιν· τὸ τοιοῦτον ὠφελεῖ εἰς γυναῖκας ὅτε κύουσι καὶ λειποθυμοῦσιν.

132. (fol. 76^v) Σκευασία τοῦ διὰ κυδωνίου ὀξοσάγχαρ· λαβὼν κυδώνια καὶ καθάρισας κοπάνισον αὐτὰ καὶ ἀποπιάσας ἔκβαλε ζωμὸν λίτραν α΄, καὶ βαλὼν ῥοδοστάγματος οὐγγίας στ΄, ὄξους οὐγγίας γ΄, σάγχαρ λίτραν α΄ καὶ ἡμίσειαν, ἔνωσον καὶ ἔψησον καθὼς τὸ κυδωνάτον· ὠφελεῖ δὲ τοῦτο εἰς τὴν ὀρεξιν, καὶ εἰς τὴν κεφαλαλγίαν, καὶ εἰς τὸν σκοτισμόν.

133. Σκευασία τοῦ ὀξυφοινίκου¹· λαβὼν ὀξυφοινίκων λίτραν α΄ καὶ ζωμοῦ μήλων λίτραν α΄, ἀπόβρεξον καὶ σακκέλισον καὶ βάλε ῥοϊδίων ὀξύνων χυλὸν οὐγγίας στ΄, ῥοδοστάγματος λίτραν α΄· τῶν ῥοϊδίων ὀξύνων ὁ χυλὸς μετὰ πάντων χυλῶν ἵνα σταθμίσωσι λίτρας δ΄ καὶ βάλε σάγχαρ λίτρας δ΄ καὶ ποιήσον ζουλάπιν· ὀνίνησι δὲ τὸ τοιοῦτον τοὺς ἔχοντας καρδιακὸν καύσωνα, πλὴν δίδου αὐτὸ νῆστιν ὄντα.

134. Σκευασία τοῦ κυδωνοζουλαπίου¹· λαβὼν κυδώνια καθάρισον τὸ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς καὶ τὰς σάρκας κοπάνισον καὶ ἀπὸ τοῦ ζωμοῦ στάθμισον λίτρας δ΄ καὶ βάλε ῥοδόσταγμα λίτρας β΄, σάγχαρ λίτρας η΄ καὶ ἔψησον ὡς τὸ κυδωνάτον· ὠφελεῖ δὲ εἰς τὴν ἀνορεξίαν, πλὴν ἐσθιέτω νῆστις.

131. ¹ *addidi*

Fontem non inveni

132. ¹ *In marg.* ὀξοσάγχαρ διὰ κυδ(ω)ν(ίου)

Fontem non inveni

133. ¹ *In marg.* ὀξυφοινίκου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.11

134. ¹ *In marg.* κυδωνοζουλαπίου

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 19.12

135. Σκευασία τοῦ ἀνύδρου ὑδροσάτου· καθάρισον ῥόδα ἀληθινὰ καὶ λάβε μόνα τὰ φύλλα καὶ κοπάνισον ἐν ἰγδίῳ καὶ ἀνάλαβε (fol. 77^r) τὸν ζωμὸν σταθμίσας λίτρας δ' καὶ βάλε σάγχαρ λίτρας δ' καὶ ἔψησον· τοῦτο τὴν κοιλίαν ἴστησι.

135. ¹ *In marg.* ὑδροσάτον ἄνυδρον

Fontem non inveni

136. Ἐμπλαστρος ἢ ἀνηθίνη¹ μαλάσσουσα καὶ ἀποκρούουσα· σκευάζεται οὕτως· κηροῦ ἄσπρου τράκτου λίτρας ι', στέατος χοιρείου καὶ βοείου ἀνὰ λίτρας η', ἐλαίου ἀνηθίνου καὶ χαμαιμηλίνου τὸ ἄρκοῦν.

137. Ἐμπλαστρος ἢ ἄγχουσα¹ ἥτις οὕλωσιν ποιεῖ καὶ εἰς τὰ πυρίκαυστα ὠφέλιμος· κηροῦ λίτρας ξ', ἀγχούσης βοτάνης λίτραν α', ῥοδίνου ἐλαίου τὸ ἄρκοῦν.

138. Ἐμπλαστρος¹ ἢ <ἐπ>α<ι>νετή², συνεργοῦσα ὠφέλειαν πρὸς φλεγμονήν· ἥτις μαλάσσει καὶ ἀποκρούει, σύγκειται δὲ οὕτως· κηροῦ τρακτοῦ λίτρας νε', τῆς διὰ χυλοῦ λίτρας ζ', λεκύθους ὠν ζ', ἐλαίου χαμαιμηλίνου καὶ ῥοδελαίου τὸ ἄρκοῦν, οἶνου τὸ ἄρκοῦν.

139. Ἐμπλαστρος ἢ Μνασαίου¹· κηροῦ λίτρας ν', λιθάργυρον λίτρας ν', ἀξουγγίου ταυρείου λίτρας ν', ἐλαίου λίτρας ν'.

136. ¹ *In marg.* ἢ ἀνηθίνη

Cf. Oribasius, *Eclogae*, 45.19

137. ¹ *In marg.* ἢ ἄγχουσα

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.133

138 ¹ *In marg.* ἢ ἀνετή ² *emendavi, cod.* ἀνετή

Fontem non inveni

139. ¹ *In marg. et in textu* τὸ μνάσαιον, *emendavi secuta Myrepsum*

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.125

140. Ἐμπλαστρος ἡ πεντάθεος¹· κηροῦ λίτρας κ', στέατος βοείου ὁμοίως, τιτάνου ζώσης, πίσσης ξηρᾶς ἴσα· τήξας τὰ τηκτά, ἐπίπασον τὴν τίτανον καὶ ποιεῖ τροχόν, ἀνάλυε δὲ βαλὼν τοῦ τροχοῦ λίτραν α', ἐλαίου λίτρας κ', κολοφωνίας² λίτρας κ'.

141. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ βουτύρου¹ ὠφέλιμος πρὸς δυσπνοϊκοὺς, ὀρθοπνοϊκοὺς καὶ ἀσθματικούς· κηροῦ τρακτοῦ λευκοῦ λίτρας ε', βουτύρου οὐγγίας στ', (fol. 78^r) τερεβινθίνης λίτραν α'.

142. Ἐμπλαστρος ἡ ὀξηρά¹, ἥτις μαλάσσει πρὸς τοὺς θλασματικούς καὶ ἄρθρων πόρους· πίσσης λίτρας ε', κηροῦ ὁμοίως, ὀποπάνακος λίτρας ζ', ἰξοῦ δρυϊνοῦ λίτρας β', ἀμμωνιακοῦ λίτραν α', ὄξους καὶ ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν.

143. Ἐμπλαστρος¹ ἡ διὰ ψιμυθίου² ἀνακαθαρτικὴ καὶ οὐλωτικὴ δόκιμος· κηροῦ λευκοῦ λίτρας ιε', ψιμυθίου³ λίτρας λ', λιθαργύρου λίτρας ε', στέατος χοιρείου λίτρας ιε', ἐλαίου ῥοδίνου λίτρας μ'· λῦσαι τὸν κηρὸν καὶ τὸ ἀξούγγιν καὶ ἄς ψυχρανθῇ ὀλίγον· εἶτα βάλε τὸν λιθάργυρον καὶ τὸ ψιμύθιον⁴ καὶ κίνει αὐτὴν ἕως οὔ ψυχθῇ καλὰ.

140. ¹ *In marg. et in textu* ἡ πεντάθετος ² *Cod.* καλοφονίας

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.175

141. ¹ *In marg.* ἡ διὰ βουτύρου

Fontem non inveni

142. ¹ *In marg.* ἡ ὀξυρά

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.145

143. ¹ *In marg.* ἡ διὰ ψιμίνθης ² *Cod.* ψιμίνθης ³ *Cod.* ψιμίνθην ⁴ *Cod.* ψιμίνθην

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.23

144. Ἐμπλαστρος τὸ μυρσινάτον ἀναπληροῦσα πληγὰς καὶ ἀπουλοῦσα· κηροῦ λίτρας ιε´, λιθαργύρου λίτρας ε´, συρικοῦ λίτρας κ´, μυρσινελαίου καὶ ῥοδελαίου τὸ ἄρκοῦν.

145. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ μέλιτος¹ ἥτις μαλάσσει, σύρει καὶ καθαίρει τὸ ἔλκος· λιθαργύρου οὐγγίας μ´, ἄξουγγίου χοιρείου οὐγγίας κ´, ἐλαίου παλαιοῦ οὐγγίας μ´, κολοφωνίας² οὐγγίας μ´, τερεβινθίνης οὐγγίας ια´.

146. Ἐμπλαστρος ἡ πηγανερὰ¹ πόρους ἄρθρων μαλάσσουσα θερμαίνει γὰρ καὶ λύει νεῦρα· κηροῦ λίτρας ε´, κολοφωνίας² λίτρας γ´, ἀμμωνιακοῦ λίτραν α´ καὶ ἡμίσειαν, στέατος χοιρείου λίτραν α´, θείου ἀπύρου λίτραν α´ καὶ ἡμίσειαν, βουτύρου οὐγγίας ιβ´, πηγάνου φύλλα λίτραν α´, στέατος ταυρείου λίτρας γ´, ἀφονίτρου λίτραν α´ καὶ ἡμίσειαν, ἐλαίου παλαιοῦ τὸ ἄρκοῦν.

147. (fol. 78^v) Ἐμπλαστρος τὸ Μαρκιάτον¹ ἐπὶ τῆς τῶν νεύρων κρατήσεως χαλαστικόν· λιγέας δάκρυον λίτρας δ´ καὶ ἡμίσειαν, ὑσσώπου ὑγροῦ λίτρας γ´, μαστίχης λίτρας γ´, κηροῦ τρακτοῦ² λίτρας ι´, νάρδου λίτρας ζ´, γλευκίνου ἐλαίου λίτρας η´, ὀμφακίνου ἐλαίου λίτρας θ´, μυελοῦ ἐλάφου λίτρας θ´, βαλσάμου ἐλαίου λίτρας β´, τερεβινθίνης λίτρας β´.

144. ¹ *In marg.* τὸ μυρσινάτον

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.41

145. ¹ *In marg.* ἡ διὰ μέλιτος ² *Cod.* καλοφωνίας

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.109

146. ¹ *In marg.* ἡ πηγανερὰ ² *Cod.* καλοφωνίας

Fontem non inveni

147. ¹ *In marg.* τὸ μαρκίτον ² *Cod.* τράκτου

Cf. Alexander Trallianus, *Therapeutica*, t. 2, p. 304–305, Paulus, *Epitomae*, 7.20.32, Aëtius, *Iatricorum liber xii*, 59

148. Ἐμπλαστρος τὸ νευροχλαστικόν¹. σμύρνης, βδελλίου, χαλβάνης, ἀμμωνιακοῦ, ἀλόης, ὀποπάνακος, μαστίχης, βουτύρου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, κυπρίνου ἐλαίου, ἀσφάλτου, ἀνὰ λίτραν α΄, ἐφολβίου, τερεβινθίνης, κηροῦ, ἀνὰ οὐγγίας η΄, ῥητίνης, κολοφωνίας², ἐλαίου κοινοῦ, ἀνὰ λίτρας γ΄, στέατος χοιρείου λίτρας ε΄, στέατος ἀρκείου λίτρας γ΄, μυελοῦ ἐλάφου οὐγγίαν α΄, δαδελαιίου οὐγγίας β΄, νάφθης οὐγγίας η΄, δαφνελαίου οὐγγίας β΄, κυπεύρου οὐγγίαν α΄, βαλσαμελαίου οὐγγίαν α΄.

149. Ἐμπλαστρος ἡ ἰσόθεος¹ ὠφέλιμος πρὸς στόμαχον καὶ ἥπαρ ὥστε ἐν τρισὶν ὥραις ἀνώδυνον γενέσθαι τὸν κάμνοντα καὶ μὴ ἀλγεῖν, σύγκειται δὲ οὕτως· κηροῦ οὐγγίας στ΄, ἀμμωνιακοῦ οὐγγίας ζ΄, τερεβινθίνης οὐγγίαν α΄, σμύρνης οὐγγίας β΄, ὀποπάνακος γομφίτου ἀνὰ οὐγγίας β΄, ἀλόης οὐγγίας γ΄, χαλβάνης, κολοφωνίας², ἀνὰ οὐγγίαν α΄, δάφνης κοκκία οὐγγίας β΄, ῥητίνης οὐγγίας γ΄· τὴν δὲ μυρσίνην ἐν οἴνῳ λείωσον καὶ τοῖς τηκτοῖς ἐπίπασον τὰ ξηρία.

150. (fol. 79^r) Ἐμπλαστρος ἡ διὰ σάνδυκος¹, οὐλωτική σαρκῶν οὔσα καὶ ἀναπληρωτική· συρικοῦ οὐγγίας γ΄, λιθαργύρου οὐγγίαν α΄ καὶ ἡμίσειαν, κηροῦ οὐγγίας στ΄, ἐλαίου ῥοδίνου τὸ ἀρκοῦν.

151. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ στρύχνου¹, χυμοὺς κινοῦσα καὶ πρὸς τὰ μέγιστα πάθη ὠφελοῦσα· κηροῦ λίτρας γ΄, ῥητίνης λίτραν α΄, ψιμυθίου² λίτρας β΄, ῥοδίνου ἐλαίου λίτρας στ΄, ὡοῦ τὸ λευκόν, †χιλοπόδιον† τὸ ἀρκοῦν, στρύχνου χυλοῦ οὐγγίας γ΄.

148. ¹ *In marg.* νευροχλαστικὸν ² *Cod.* καλοφωνίας

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 3.79

149. ¹ *In marg.* ἡ ἰσόθεος ² *Cod.* καλοφωνίας

Cf. Metrodora, *De mulierum morbis*, 115

150. ¹ *In marg.* ἡ διὰ σάντυγος σάνδυκος *scripsi*: σάντυγος *cod.*

Fontem non inveni

151. ¹ *In marg.* ἡ διὰ στρύχνου ² *Cod.* ψιμίνθη

Fontem non inveni

152. Ἐμπλαστρος τὸ διὰ δαφνῶν¹ τὸ μικρόν, συνεργοῦσα πρὸς στομαχικούς· κηροῦ λίτραν α΄, ῥητίνης λίτραν α΄, πίσσης, νίτρου, δαφνίδων, ἀμμωνιακοῦ, στέατος ταυρείου, ἀνὰ λίτραν α΄, κυμίνου, ἐφολβίου, πυρέθρου, ἀνὰ οὐγγίας γ΄.

153. Ἐμπλαστρος ἢ διὰ δαφνῶν¹ τὸ μέγα, ἢ στομαχική· κηροῦ, ῥητίνης, κολοφωνίας², πίσσης, νίτρου, δαφνίδων, νάπυος, κάγχρυος, πυρέθρου, γαλαγγᾶ, ἐφολβίου, ἀμμωνιακοῦ, σαμψύχου, καρδαμώμου, ἴρεως, στέατος χοιρείου, στέατος ταυρείου, ἀνὰ οὐγγίας δ΄, νάρδου καὶ κυπρίνου ἐλαίου τὸ ἄρκοῦν.

154. Ἐμπλαστρος ἢ διὰ μελιλώτων¹ πρὸς στομαχικούς· κηροῦ λίτρας η΄, ἴρεως, κυπείρου, βδελλίου, σμύρνης, κρόκου, καρδαμώμου, κυφαίου Κελτικοῦ, μελιλώτων², ἀμμωνιακοῦ, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, νάρδου λίτραν α΄, κυπρίνου ἐλαίου οὐγγίας β΄, οἶνου τὸ ἄρκοῦν.

155. Ἐμπλαστρος ἢ δι’ οἰνάνθης· οἰνάνθης βοτάνης, (fol. 79^v) ἀκακίας, ρόδων ψυκτῶν, κρόκου, φοινίκων, κικίδων ἁώρων, ῥοῦ Συριακοῦ, λιβάνου, ἀλόης, χυλοῦ ἀψινθίου², βαλαυστίων, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, κηροῦ λίτρας β΄, σχίνου ἔλαιον, μήλινον ἔλαιον καὶ οἶνον τὸ ἄρκοῦν.

152. ¹ *In marg.* ἢ διὰ δαφνῶν ἢ μικρὰ

Paulus, *Epitomae*, 7.18.16 (τὸ διὰ δαφνίδων)

153. ¹ *In marg.* ἢ διὰ δαφνῶν ἢ μεγάλη ² *Cod.* καλοφωνίας

Fontem non inveni

154. ¹ *In marg. et in textu* μελιλότων ² *Cod.* μελιλότων

Paulus, *Epitomae*, 7.18.3

155. ¹ *Cod.* ἀψίνθης

Archigenes, *Fragmenta*, p. 19, ll. 12–17 (τοῦ δι’ οἰνάνθης σκευασία)

156. Ἐμπλαστρος τὸ πολυάρχιον¹ στομαχική· ἀμώμου φύλλων ἀνὰ οὐγγίας β', ξυλοβαλσάμου, μαστίχης, κρόκου, ἀμμωνιακοῦ, στύρακος, ἀλόης, λιβάνου, κυπείρου, ῥόδων ξηρῶν, ἐλενίου, χυλοῦ ἀψινθίου, Κελτικοῦ, πεπέρεως, βδελλίου, σχινάνθης, μελιλότων², καρδαμώμου, κασσίας, σμύρνης τρωγλίτιδος, στέατος χηνείου, κυφαίου, βαλσάμου, κινναμώμου, ἱρεως, ἀνὰ οὐγγίαν α', τερεβινθίνης, κηροῦ ξανθοῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ', στάχυος οὐγγίας δ', νάρδου καὶ οἶνου τὸ ἀρκοῦν.

157. Ἐμπλαστρος τὸ κοπτὸν¹ πρὸς στομαχικούς· μαστίχης, στύρακος, ἀνὰ λίτραν α', λαδάνου, ἀμμωνιακοῦ, προπόλεως, ἀνὰ οὐγγίαν α', τερεβινθίνης οὐγγίας γ', νάρδου ἐλαίου, βαλσάμου ἐλαίου, ἀνὰ οὐγγίας β' καὶ ἡμίσειας, λιβάνου, χαλβάνης, ἀνὰ οὐγγίας στ' καὶ οἶνου τὸ ἀρκοῦν.

158. Ἐμπλαστρος ἡ κιτρίνη¹ πρὸς σπληνικούς· μαλάσσει γὰρ τὰ σκληραίνοντα· κολοφωνίας² λίτρας γ', κηροῦ ξανθοῦ λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, ἀρσενίκης οὐγγίας ε', στύρακος, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας ε', κυπρίνου ἐλαίου, ὄξους τὸ ἀρκοῦν.

159. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ στύρακος¹· κρόκου, στύρακος, (fol. 80^r) ἀνὰ οὐγγίας γ', ἀλόης οὐγγίαν α', σμύρνης οὐγγίας στ', κηροῦ λίτρας δ', μαστίχης ὁμοίως, λιβάνου, ἀψινθίου², βαλσάμου, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, τερεβινθίνης οὐγγίας ε', νάρδου οὐγγίας β', οἶνου τὸ ἀρκοῦν.

156. ¹ *In marg.* ἡ πολυάρχιον ² *Cod.* μελιλότων

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*. 11.3

157. ¹ *In marg.* τὸ κοπτὸν

Fontem non inveni

158. ¹ *In marg.* ἡ κιτρίνη ² *Cod.* καλοφωνίας

Hippiatrica, *Hippiatrica Cantabrigiensia*, 65.8

159. ¹ *In marg.* ἡ διὰ στύρακος ² *Cod.* ἀψίνθης

Metrodora, *De mulierum morbis*, 99

160. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ κυμίνου¹· κυμίνου οὐγγίαν α', ἄρτου ξηροῦ οὐγγίας γ', σμύρνης, ἀκακίας, στυπτηρίας σχιστῆς, λιβάνου, ἀνὰ στάγια β', τερεβινθίνης, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας β', κηροῦ οὐγγίας δ'· ταῦτα λειώσας καὶ ἀναλύσας ποιήσον ἔμπλαστρον καὶ χρῶ.

161. Ἐμπλαστρος ἡ ὑγεία¹ ἐπὶ φθοϊκῶν καὶ βηχικῶν καὶ συναγχικῶν· κηροῦ λίτραν α', πηγάνου οὐγγίαν α', νάρδου οὐγγίας ἥμισυ, κολοφωνίας² οὐγγίας β', πίσσης στάγια γ', μαστίχης οὐγγίαν α', πυρέθρου οὐγγίαν α', βουτύρου τὸ ἄρκοῦν.

162. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ σπερμάτων¹· κηροῦ λίτρας κ', νίτρου οὐγγίας γ', κυπείρου οὐγγίαν α', βράθυος, σαμψύχου, μελιλώτων, ἀνὰ οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, καρδαμώμου, κασσίας, δαύκου κρητικοῦ ρίζης, ἀνὰ οὐγγίας ιστ', μέλιτος λίτρας ε', τερεβινθίνης οὐγγίας κ', ἀμμωνιακοῦ, στέατος ταυρείου ὁμοίως, ἀνήσου σπέρματος οὐγγίας ι', τήλεως ὁμοίως, ἴρεως, πετροσελίνου σπέρματος, ἀνὰ οὐγγίας γ', ὀποάνακος οὐγγίας η', σελίνου σπέρματος, λινοσπέρματος, δαφνίδων, ζιγγιβέρεως, Κελτικοῦ, κρόκου, λιβάνου, ἀνὰ στάγια δ', στύρακος οὐγγίαν α', οἴνου εὐώδους τὸ ἄρκοῦν.

160.¹ *In marg.* ἡ διὰ κυμίνου

Fontem non inveni

161.¹ *In marg.* ἡ ὑγεία ² *Cod.* καλοφονίας

Fontem non inveni

162.¹ *In marg.* διὰ σπερμάτων

Paulus, *Epitomae*, 7.18.17

163. (fol. 80^v) Ἐμπλαστρος εἰς τὸ ἄραι χοιράδας¹· λιθαργύρου² οὐγγίας ιβ', ἀριστολογίας ὁμοίως, προπόλεως οὐγγίας η', ἄλατος κοινοῦ ὁμοίως, ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν· εἰ δὲ θέλεις καὶ συντομώτερον ἐκριζῶσαι αὐτάς σύμμειξον περιστερᾶς κόπρον καὶ νίτρον καὶ οὕτως χρῶ.

164. Τὸ ὠοσούσινον¹ τοιοῦτον ἐστίν· βούτυρον, λεκύθους ὠῶν, κρινέλαιον καὶ ἄλας.

165. Ἐμπλαστρος ἐτέρα πρὸς χοιράδας¹· βούτυρον, ὑελίον Σαμαρειτικόν, πέπερι, κίσσηριν² ὀπτόν, στέαρ αἴγειον καὶ ταύρειον, ἀφόνιτρον, κηρίον, ἀσβέστιν νεογενὲς ἴσα πάντα, ὄξος τὸ ἀρκοῦν.

163.¹ *In marg.* ἡ χοιραδική ² *Cod.* λιθαργύρου

Fontem non inveni

164.¹ *In marg. et in textu* τὸ ὠοσούσουνον

Fontem non inveni

165.¹ *In marg.* ἐτέρα χοιραδική ² *Cod.* κισσύριν

Fontem non inveni

166. Ἐμπλαστρος ἡ λεγομένη θεία¹. αὕτη ὡς οὐκ ἄλλη ἔμπλαστρος ὠφελεῖ πρὸς πᾶν τραῦμα καὶ πρὸς νευροτρώτους καὶ πρὸς ῥήγμα ὀφθαλμῶν ἔξωθεν ἐπιτιθεμένη καὶ πρὸς ἰοβόλων θηρίων πληγὰς καὶ δήγματα· ἐκβάλλει γὰρ τὸν ἰὸν ἔξω ὥστε εὐρίσκεσθαι τοῦτον κεκολλημένον ἐν τῇ ἐμπλάστρῳ· ὠφελεῖ δὲ καὶ πρὸς νομᾶς συρίγγων καὶ τὰ κακοήθη ἔλκη ἀνακαθαίρει καὶ πρὸς τε ὀζαίνας τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς μετὰ ὄξους ἐπιτιθεμένη· πρὸς τε προσκρούσματα καὶ χοιράδας καὶ σκληρίας ἀποστημάτων θαυμαστῶς ἢ σκορπίζουσα ἢ ῥηγνύουσα, σκόλοπας τε καὶ βέλη ἐπιτιθεμένη ἀνάγει ἐκβάλλουσα· ἡ δὲ (fol. 81^v) σύνθεσις αὐτῆς ἔχει σταθμοὺς φ' ἰστ' ἔστι δὲ αὕτη κηροῦ κοκκία πδ', λιθαργύρου ὁμοίως πδ', ἰοῦ μ', ἐλαίου ξδ', στέατος μόσχου μη', ὄξους κδ', χαμαιλέοντος μέλανος ρίζης κδ', χυλοῦ σεραπιάδος τῆς τριόρχεως² ἰστ', τερεβινθίνης ἰστ', ἀριστολογίας κ', προπόλεως ὁμοίως, χαλβάνης ὁμοίως, χυλοῦ καλάμων καρδιῶν ιβ'. βάλε οὖν τὸ ἔλαιον καὶ τὸ στέαρ καὶ τὸ λιθάργυρον καὶ ἔψησον, εἴτα ἐπίβαλε τὸν κηρὸν τὴν ρυτίνην καὶ τὴν χαλβάνην, εἴτα τὴν πρόπολιν μετὰ τοῦ κηροῦ προτζακισθέντα, εἴτα ἐξελὼν ἀπὸ τοῦ πυρὸς ἐπίτασσε τὴν ἀριστολογίαν, τὸ κικίδιον καὶ τὸν χαμαιλέοντα τοῦ δὲ ἰοῦ τὸν χυλὸν λύε μετὰ ὄξους καὶ τότε λεάνας τὰ ἐψηθέντα ὁμοῦ μάλασσε ἀκριβῶς εἴσω εἰς τὸ τρουλὶν ἢ εἰς ἄλλο ἀγγεῖον ἔνθα ποιεῖς τὴν ἔμπλαστρον καὶ χρῶ ὡς θαυμαστὴν καὶ ὠφέλιμον καὶ παντοίων πληγῶν θεραπευτικὴν.

167. Ἐμπλαστρος ἡ λεγομένη θωρακική¹. κηροῦ οὐγγίαν α', νάρδου οὐγγίας στ', τερεβινθίνης ὁμοίως, στακτῆς λευκῆς οὐγγίας γ'. ταῦτα τήκονται, τὰ δὲ λοιπὰ σμύρνης οὐγγίαν α', βδελλίου, ἀδάρκης, μαστίχης, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας δ'. τὰ τοιαῦτα λύε πρότερον ἐν τρουλίῳ εἴτα μάλαξον μετὰ τοῦ κηροῦ.

166. ¹ *In marg.* ἡ θεία ² *Cod.* τριόρχιδος

Fontem non inveni

167. ¹ *In marg.* ἡ θωρακική

Fontem non inveni

168. (fol. 81^v) Ἐμπλαστρος ἰσχυαδική¹ καὶ νεφρητική· ὀποπάνακος, χαλβάνης, κάγχρυος, ἀλθαίας, τερεβινθίνης, βδελλίου, μυελοῦ ἐλάφου, πεπέρεως, πυρέθρου, κασσίας, ἐφολβίου, χυλοῦ θαψίας, νάρδου, ὑσσώπου ὑγροῦ, δαφνίδων, ζιγγίβερ, ῥητίνης, θείου ἀπύρου, νίτρου, ἀγριοσταφίδος, καρδάμου, πίσσης, στυπτηρίας ὑγρᾶς, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, στέατος ταυρείου, ἱρινοελαίου, κυπρινοελαίου, δαφνελαίου, ἐλαίου παλαιοῦ, χαλκοῦ κεκαυμένου, στύρακος καστορίου, ἀνὰ οὐγγίας β΄· τὴν στυπτηρίαν μετὰ ὄξους ἐνώσας χρῶ ἀδάρκης οὐγγίαν α΄, ἀμμωνιακοῦ, κηροῦ, ἀνὰ οὐγγίαν α΄.

169. Ἐμπλαστρος ἡ Βαρβάρα¹ διαφοροῦσα ἄρθρων πόρους· κολοφωνίας² λίτρας γ΄, σιδίων, κικίδιν, ἀριστολοχίας, στυπτηρίας, νίτρου, ἴρεως, χαλκίτεως, χαλκοῦ κεκαυμένου, καλαμίνθης, λεπίδος χαλκοῦ, σμύρνης τρωγλίτιδος, ἀνὰ οὐγγίας στ΄, ἀλόης, καδμείας ἀνὰ οὐγγίας ε΄, ἀμμωνιακοῦ οὐγγίας θ΄, χαλβάνης οὐγγίας β΄, πίσσης ξηρᾶς λίτραν α΄, ἀσφάλτου λίτρας β΄, ἰοῦ ξυστοῦ οὐγγίας η΄, λιθαργύρου οὐγγίας η΄, λιβάνου οὐγγίας γ΄, χαλκάνθης οὐγγίας γ΄ καὶ ἡμίσειαν, μίσυος οὐγγίας γ΄, κηροῦ ξανθοῦ λίτρας στ΄, ψιμυθίου³ οὐγγίας γ΄ καὶ ἡμίσειαν.

170. Ἐμπλαστρος ἡ χρυσεῖ¹ πρὸς στομαχικούς· σάμψυχον, ἴρεως Ἰλλυρικῆς, σαγαπηνοῦ, ξηρία τοῦ νάρδου, ξηρία τῆς οἰνάνθης βοτάνης, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, γομφίτου, †μάσνακος†, (fol. 82^r) ἀνὰ οὐγγίας β΄, Κελτικῆς οὐγγίαν α΄, βδελλίου οὐγγίαν α΄ καὶ ἡμίσειαν, νάρδου τὸ ἀρκοῦν, ἀμμωνιακοῦ οὐγγίας γ΄, μαστίχης οὐγγίας β΄, στύρακος βασιλικοῦ οὐγγίας β΄, προπόλεως οὐγγίας γ΄, ὀποῦ Κυρηναϊκοῦ, χαλβάνης, οὐγγίαν α΄.

168. ¹ *In marg. et in textu* ἰσχυαστική: *scripsi* ἰσχυαδική

Cf. Oribasius, *Synopsis*, 3.91 – 3.92 (Τὸ μετασυγκριτικόν)

169. ¹ *In marg.* ἡ Βαρβάρα

² *Cod.* καλοφωνίας

³ *Cod.* ψιμίνθιν

Cf. Aëtius, *Iatricorum liber* xv, 14.299–307, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.35

170. ¹ *In marg.* ἡ χρυσεῖ

Fontem non inveni

171. Ἐμπλαστρος ἡ δι' ἰτέων κολλητική¹. κηροῦ λίτρας δ', ἐλλεβόρου, σιδίων, ἀνὰ λίτραν α', καλακάνθης, ἀσφάλτου, ἀνὰ λίτρας δ', ὄξους τὸ ἀρκοῦν, πίσσης λίτρας β', μίσυος, χαλκίτεως, ἰοῦ ξυστοῦ, ψιμυθίου², στυπτηρίας στρογγύλης, στυπτηρίας σχιστῆς, μελαντηρίας, ῥητίνης, ἀνὰ λίτρας δ', φύλλων ἰτέας λίτρας δ', χαλκάνθης λίτρας β', ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν.

172. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ κυπρινελαίου¹. συκῆς², κιτροφύλλων, καρδάμου, ἀσπαλάθρου, σαμψύχου, καλάμου ἀρωματικοῦ, ἀνὰ οὐγγίαν α', κυπρίνου ἐλαίου καὶ οἶνου τὸ ἀρκοῦν.

173. Ἐμπλαστρος ἡ ἀποστολική¹. λιθαργύρου, ἐλαίου, ἰοῦ ξυστοῦ, λιβάνου, βδελλίου, σμύρνης, κολοφωνίας², ὀποπάνακος, ἀριστολογίας, ῥητίνης, μαστίχης, κηροῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ', οἶνου τὸ ἀρκοῦν.

174. Ἐμπλαστρος ἰσχιαδική¹. κινναμώμου, στάχου ῥίζαν μίαν, κυμίνου, πλατυκυμίνου, σελίνου σπέρματος, δαφνοκόκκων, νάρδου, γομφίτου, λαδάνου, κολοκυνθίδος, πίσσης ξηρᾶς, ἀνὰ οὐγγίαν α', καρυοφύλλων κοκκία γ', καρπίου κλάδους γ', ὑέλιον τριδάκτυλον² ἀπὸ σφέλτου· ταῦτα κοπανίσας καὶ κοσκινίσας ἔνωσον μετὰ χολῆς ταυρείας οὐγγίαν α' καὶ ἔμβαλε εἰς τρουλίον καὶ τηνικαῦτα ποιήσον ἔμπλαστρον καὶ θές εἰς τὸ ἰσχίον.

171. ¹ *In marg.* ἡ δι' ἰτέων ² *Cod.* ψιμίνθιν

Paulus, *Epitomai*, 7.17.43

172. ¹ *In marg.* ἡ διὰ κυπρινελαίου ² *Cod.* σίκης

Fontem non inveni

173. ¹ *In marg.* ἡ ἀποστολική ² *Cod.* καλοφωνίας

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.1 (*amplior*)

174. ¹ *In marg. et in textu* ἡ ἰσχιαστική: ἰσχιαδική *scripsi* ² *Cod.* τριδακτυλέον

Fontem non inveni

175. (fol. 82^v) Ἐμπλαστρος τῆς ἀγίας Ζηναΐδος¹· ἔστι δὲ οὐλωτική καὶ συρτική· ῥυτίνην, πρόπολιν καὶ ἄγιον ἔλαιον τῆς ἀγίας Ζηναΐδος²· ἀναλύσας ἀμφοτέρω καὶ χύσας ἐν μαρμάρῳ ποιήσον ῥιγλία χρῶ.

176. Ἐμπλαστρος ἡ Αἰγυπτία διδομένη πρὸς παντοῖα συρίγγια καὶ κολπώματα καὶ πρὸς ἔλκη κακοήθη¹· κηροῦ, πίσσης, ἀσφάλτου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, ῥητίνης οὐγγίας γ΄, λιβάνου οὐγγίας δ΄, ὀποπάνακος οὐγγίας στ΄, ἐλαίου καὶ ὄξους τὸ ἀρκοῦν, λιθαργύρου λίτρας β΄, ἀμμωνιακοῦ λίτραν α΄ καὶ ἡμίσειαν, τερεβινθίνης οὐγγίας η΄, ἀριστολοχίας, λέπιδος χαλκοῦ, ἀνὰ οὐγγίας β΄, σμύρνης οὐγγίας στ΄, λέπιδος στομώματος οὐγγίας β΄· ταῦτα ἐνώσας καὶ ἐψήσας ποίει ἔμπλαστρον.

177. Ξηρίον σαρκωτικόν¹ λιβάνου, καδμείας, ἀμύλου, λιθαργύρου, πομφόλυγος, χαλκάνης² ἀνὰ οὐγγίαν α΄, λειώσας κατάπασον.

178. Μάλαγμα πρὸς ὄνυχας ψωριῶντας ὥστε ἄνευ πόνου ἐκπίπτει αὐτούς¹· ἀμμωνιακοῦ λίτρας β΄, θείου² ἀπύρου οὐγγίαν α΄· κανθαρίδας λειώσας ἔνωσον ἅμα καὶ χρῶ.

175. ¹ *In marg.* ἡ ζηνναΐδος ² *Cod.* ζηνναΐδος

Fontem non inveni

176. ¹ *In marg.* ἡ αἰγυπτία

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.31

177. ¹ *In marg.* ² *Cod.* ἀλιχάνης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 36.99

178. ¹ *In marg.* ὄνυχικόν ² *Cod.* θύου

Cf. Paulus, *Epitomae*, 3.81.8.9–11

179. Εἰς λεύκωμα ὀφθαλμοῦ¹ χρήσιμον· βαλὼν καφουράν τετριμμένην καὶ ὄνυχα κεκαυμένην ὄνου καὶ γυναικεῖον γάλα ἔχουσιν τὸ ὑπομάζιον βρέφος αὐτῆς ἄρρεν· ταῦτα τρίψας καὶ ἐνώσας ποίει κολλούρια καὶ χρῶ ἢ καὶ τὸν ὄνυχα μόνον μετὰ τοῦ γυναικείου γάλακτος ἢ αἵματος ἀνθρωπείου στάξον ἐν τῷ ὀφθαλμῷ.

180. (fol. 83^v) Ἑμπλαστρος ἢ διόδοτος¹ πάνυ θαυμαστή, κακοήθη καὶ δυσαπούλωτα ἔλκη θεραπεύουσα· κηροῦ λίτραν ἡμίσειαν, σεμιδάλεως, κολοφωνίας², πίσσης ξηρᾶς, ἀνὰ λίτραν α', στυπτηρίας οὐγγίας γ', ὅξους τὸ ἀρκοῦν εἰς τὴν ζύμωσιν.

181. Σκευασία τοῦ λεγομένου ξανθοῦ ἀλείμματος¹· κηροῦ ξανθοῦ οὐγγίαν α', ῥητίνης στροβιλίνης οὐγγίας γ', τερεβινθίνης οὐγγίαν α', θεραπειδίου οὐγγίας β', χαλβάνης στάγια β', στέατος χηνείου καὶ ὀρνιθείου καὶ τραγείου, ἀνὰ οὐγγίαν α', μαστίχης στάγια δ', λιβάνου ὁμοίως, σμύρνης ὡσαύτως, ζυγοδακρύου στάγιον α', ζάμβακος καὶ ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν· τὰ ἀξούγγια², τὸ σμυρνολίβανον, τὸ μαστίχιν καὶ τὸ ἔλαιον ἀνάλυε πρῶτον καὶ μετὰ ταῦτα μετάβαλε εἰς ἕτερον ἄγγειον εἴθ' οὕτως τὴν τερεβινθίνην καὶ μετὰ τοῦτο τὴν χαλβάνην, εἴτα τὴν ῥητίνην καὶ τὸ θεραπίδιον καὶ μετὰ τοῦτο τὸ ζυγοδάκρυον καὶ τότε σακκέλιζε καὶ τὸ ὑγρὸν λάμβανε καὶ τὸν τρυγίαν ῥίπτε.

179. ¹ *In marg.* ὀφθαλμικόν

Fontem non inveni

180. ¹ *In marg.* ἢ διόδοτος ² *Cod.* καλοφωνίας

Fontem non inveni

181. ¹ *In marg.* ἄλειμμα τὸ ξανθὸν ² ἀξούγγιν *pro* ὀξούγγιον *cf. axungia Latina.*

Fontem non inveni

182. Ἐμπλαστρος τὸ ξανθόν¹· ἐλαίου παλαιοῦ λίτραν α΄ καὶ ἡμίσειαν, κηροῦ λίτραν α΄, ῥητίνης φρυκτῆς ὁμοίως, λιθαργύρου λίτρας δ΄, χαλκίτεως ὀπτῆς οὐγγίας ε΄, χαλκίτεως ὠμῆς οὐγγίαν α΄ καὶ ἡμίσειαν, ὄξους τὸ ἄρκοῦν.

183. Ἐμπλαστρος ἡ δι' ὀποπάνακος ἐν μετώποις ἐνεργοῦσα· ἔστι γὰρ σπουδαία πρὸς κεφαλαλγίαν παύουσα τὴν ὀδύνην¹· κηροῦ οὐγγίας γ΄, ὀποπάνακος, σμύρνης, χαλβάνης, ἴρεως, (fol. 83^v) ἀριστολογίας, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, ἐλαίου ὠμοῦ τὸ ἄρκοῦν.

184. Ἀλειμμα τὸ διὰ πρασίνης¹· κηροῦ τρακτοῦ λίτρας γ΄, λιβάνου οὐγγίας γ΄, κολοφωνίας, σμύρνης, ἀριστολογίας, ἀνὰ οὐγγίας β΄, μαστίχης, λιθαργύρου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, ἱαρίου λίτραν α΄ καὶ ἡμίσειαν, στέατος καὶ ὄξους τὸ ἄρκοῦν, ἰοῦ ξυστοῦ λίτραν α΄ καὶ ἡμίσειαν· τοῦτο ὠφέλιμον εἰς τὰς ὑπερσαρκώσεις.

185. Ἐμπλαστρος ἡ οὐσία μέλαινα¹ μαλακτικὴ καὶ διαφορητικὴ πρὸς σπληνικούς· λιθαργύρου οὐγγίας γ΄, ψιμυθίου² οὐγγίας β΄, ἰοῦ ξυστοῦ, λεπίδος χαλκοῦ, λιβάνου, ἀνὰ οὐγγίας β΄, ἀσφάλτου οὐγγίας η΄, κηροῦ λίτρας γ΄, μυροβαλάνου, ὁμοίως ῥητίνης, λίτραν α΄, στύρακος οὐγγίαν α΄, χαλβάνης, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ λίτραν α΄, τερεβινθίνης οὐγγίας στ΄, ἐλαίου καὶ ὄξους τὸ ἄρκοῦν.

182. ¹ *In marg.* τὸ ξανθόν

Cf. Galenus, *De compositione medicamentorum II*, t. 13, p. 736.3–737.15

183. ¹ *In marg.* ὁ δι' ὀποπάνακος

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.166

184. ¹ *In marg.* τὸ διὰ πρασίνης εἰς τὰ ὑπερσαρκώματα

Fontem non inveni

185. ¹ *In marg.* ἡ μέλαινα οὐσία πρὸς σπληνικούς ² *Cod.* ψιμίνθιν

Aëtius, *Iatricorum liber xv*, 46,21–38

186. Σκευασία τοῦ κυπρίνου ἐλαίου πρὸς σπληνικούς¹. ἴρεως ρίζαν, σαμψύχου φύλλα, ράσδου ρίζαν· ταῦτα κόψας πρῶτον ἀπόβρεχε ἐν οἴνῳ καὶ πάλιν ἔψαι αὐτὰ ἐπ' ἀνθράκων μετὰ τοῦ αὐτοῦ οἴνου μαλθακῶς ὥσει ὥρας ἕξ· τὸ δὲ μέτρον τοῦ οἴνου ξέστιον α', ὅμως πρὸς τὰς βοτάνας αὔξησον καὶ τὸν οἶνον καὶ μετὰ τὸ ἐψηθῆναι τὰς βοτάνας ἐκβαλε τὰς ρίζας καὶ εἰς τὸ ἀφέψημα τοῦ οἴνου ἔμβαλε κυπρέας φύλλα καὶ ἄνθη καὶ πάλιν ἔψαι ἐπιβαλὼν συν αὐτοῖς καὶ ἔλαιον κοινόν· καὶ σφόδρα (fol. 84^r) ἐψόμενα εἰς ὥραν μίαν καὶ ἡμίσειαν ἕως οὔ ἄρξωνται μελανὰ γίνεσθαι τὰ φύλλα εἴτα καταθεῖς τὴν χύτραν ἀπὸ τοῦ πυρός, ἔασον ψυχρανθῆναι καὶ πιάσας μετὰ κοχλιαρίου τὸ ἄνωθεν ἐπιπολάζον ἔλαιον κατάθου ἐν ὑελίνῳ ἀγγεῖῳ καὶ χρῶ ἔνθα βούλει.

187. Ἐμπλαστρος ἡ εὐώδης¹. στύρακος, †όμασου†, ἀνὰ λίτρας ε', κυδώνια καθαρὰ λίτραν α', κρόκον οὐγγίας ιε', ψιχίων ὁμοίως, κυφαίου λίτρας ε', οἰνάνθης ὑγρᾶς λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, καρδαμώμου, ἀψινθίου², μαστίχης, ἀνὰ οὐγγίας ιε', ἀμμωνιακοῦ, καρυοφύλλων, ἀνὰ οὐγγίας ι', προπόλεως λίτρας ι', ναρδοστάχυος λίτρας δ', μέλιτος λίτρας β', κηροῦ λίτρας θ', κολοφωνίας³ λίτρας ι', γλευκίνου ἐλαίου λίτρας ε', ναρδελαίου ὁμοίως, βαλσαμελαίου λίτρας στ'.

188. Ἐμπλαστρος τὸ λάϊον¹. λαδάνου, λιβάνου, ἀμμωνιακοῦ, βδελλίου, μαστίχης, καρδαμώμου, ἀνὰ λίτραν α', βράθυος, σχοινάνθης, ἀνὰ οὐγγίας στ', κασσίας, ἴρεως, ἀνὰ οὐγγίας η', καρυοφύλλων λίτρας γ', οἰνάνθης, Κελτικοῦ, βαλαυστίων, προπόλεως, βαλσαμελαίου, ἀνὰ λίτραν α', ἀμώμου οὐγγίας στ', θυμιάματος κρινάτου λίτραν α', σμύρνης, ἀλόης, ρητίνης, κηροῦ, ἀνὰ λίτραν α', ζυγέας, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίας στ', μόσχου οὐγγίαν α', νάρδου οὐγγίας στ', σχινίνου ἐλαίου οὐγγίας δ'.

186. ¹ *In marg.* ἐλαίου κυπρίνου

Fontem non inveni

187. ¹ *In marg.* ἡ εὐώδης

² *Cod.* ἀψίνθης

³ *Cod.* καλοφωνίας

Fontem non inveni

188. ¹ *In marg.* τὸ λάϊνον

Fontem non inveni

189. Ἐμπλαστρος ὑσσώπου ὑγρᾶς¹· κολοφωνίας² λίτραν α΄, κηροῦ λίτρας β΄, ῥητίνης λίτρας γ΄, ἐλαίου λίτρας στ΄, (fol. 84^v) στέατος ταυρείου λίτραν α΄, ἐρίων οἰσυπηρῶν³ οὐγγίας β΄, μαστίχης λίτραν α΄, τίλεως οὐγγίας β΄, ἀλθαίας ῥίζης οὐγγίας β΄, στέατος προβείου οὐγγίας η΄, στέατος αἰγείου λίτραν α΄, σαμψύχου λίτρας β΄, μελιλώτων οὐγγίας γ΄, ὑσσώπου λίτρας β΄, κρόκου οὐγγίας β΄, οἶνου καὶ ἐλαίου τὸ ἄρκοῦν.

190. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ βοτανῶν¹· ἀειζώου λίτραν α΄, στρύφνου οὐγγίας στ΄, συμφύτου, ἀλθαίας, ὑοσκυάμου, λαπάθου, τριφύλλου, σιδηρίτιδος τῆς λεγομένης περδικίας ἀνὰ οὐγγίας στ΄.

191. Ἐμπλαστρος διὰ φοινίκων πατητῶν¹ οὐγγίας γ΄, οἰνάνθης βοτανικῆς οὐγγίας στ΄, κηροῦ λίτρας β΄, λιβάνου ἄρρενος οὐγγίαν α΄, ἀκακίας οὐγγίαν α΄, νάρδου τὸ ἄρκοῦν.

189.¹ *In marg.* ὑσσώπου ὑγρᾶς ² *Cod.* καλοφωνίας ³ οἰσυπηρῶν *scripsi secuta Myrepsum:*
ὑσσωπικῶν *cod.*

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.75

190.¹ *In marg.* ἡ διὰ βοτανῶν

Fontem non inveni

191.¹ *In marg.* ἡ διὰ φοινίκων

Aëtius, *Iatricorum liber ix*, 11.28–37, Alexander Trallianus, *Therapeutica*, t. 2, p. 269, Metrodora, *De mulierum morbis*, 100

192. Ἐμπλαστρος ἰσχυαδική¹· χαλβάνης, ὀποπάνακος, καγχρύου, βδελλίου, ἀλθαίας, τερεβινθίνης, πεπέρεως, πυρέθρου, ἱρίνου ἐλαίου, κυπρινελαίου, κασσίας, ἐφολβίου, θαψίας, ὑσσώπου ὕγρου, ἀδάρκης, στύρακος, δαφνίδων, ζιγγίβερ, ῥητίνης, θείου ἀπύρου, νίτρου, ἀγριοσταφίδος, καρδαμώμου, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, στέατος ταυρείου, μυελοῦ ἐλάφου, τρυγίας κεκαυμένης, ἀνὰ οὐγγίας β΄, νάρδου ἐλαίου οὐγγίας στ΄, ἐλαίου δαφνίνου, ἐλαίου παλαιοῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, καστορίου στάγια γ΄.

193. Ἐμπλαστρος ἡ Γαλβιανή¹· κρόκου οὐγγίας β΄ καὶ ἡμίσειαν, ἐλαίου παλαιοῦ λίτραν α΄, ἀμμωνιακοῦ οὐγγίας γ΄, ἀειζώου οὐγγίας β΄ (fol. 85^v) λιβάνου οὐγγίας γ΄, σμύρνης οὐγγίας β΄, ἀλόης, κασσίας ὁμοίως, ἰοῦ ξυστοῦ, σιδίων, κικίδων, γεντιανῆς, κωδίων, καρπίου, στυπτηρίας, σχιστῆς, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίαν α΄ καὶ ἡμίσειαν, χαλκοῦ κεκαυμένου οὐγγίας β΄, μίσυος οὐγγίαν α΄, πλοίου ξύσματα, χαλβάνης, ἀνὰ οὐγγίας β΄, ἀριστολοχίας μακρᾶς, ἴρεως, χαμαιμήλου, λεπίδος χαλκοῦ, ἀνὰ οὐγγίας β΄, χαλκίτεως οὐγγίαν α΄, ἄλατος κοινοῦ οὐγγίαν α΄, ἄλατος Καππαδοκικοῦ, δρακοντίας, ἀνὰ στάγια γ΄, προπόλεως οὐγγίας β΄, κολοφωνίας² οὐγγίας δ΄, βδελλίου, ὀποπάνακος, χαλκάνθης, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, κηροῦ λίτρας γ΄, ὄξους τὸ ἀρκοῦν.

194. Ἐμπλαστρος ἡ διαφορητική¹· κηροῦ, νίτρου, ῥητίνης, καλοφωνίας¹, ἀνὰ λίτρας δ΄, τερεβινθίνης, ὕδατος θαλασσίου, ἀνὰ λίτρας β΄, ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν

192. ¹ *In marg. et in textu* ἡ ἰσχυαστική

Fontem non inveni

193. ¹ *In marg.* ἡ γαλβιανή, καλβιανή *in Myrepsum* ² *Cod.* καλοφωνίας

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.29 (Ἐμπλαστρος καλβιανή, *amplior*)

194. ¹ *In marg.* ἡ διαφορητική ² *Cod.* καλοφωνίας

Fontem non inveni

195. Ἐμπλαστρος ἡ μαστιχηρά¹ τὴν σάρκα τρέφουσα καὶ ἐπουλοῦσα· κηροῦ λίτρας β', κολοφωνίας² λίτρας δ', μαστίχης, χαλβάνης, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίας η', ἀμμωνιακοῦ, πίσσης, ἀνὰ οὐγγίας γ', ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν.

196. Ἐμπλαστρος ἡ Ἰσις· τερεβινθίνης, ἰοῦ ξυστοῦ, ἀριστολογίας, λιβάνου, ἀμμωνιακοῦ, χαλκοῦ κεκαυμένου, δρακοντίου, κηροῦ, ἀνὰ λίτρας δ', στυπτηρίας, λεπίδος χαλκοῦ, ἄλατος ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ', σμύρνης, χαλβάνης, ἀλόης, ὀποπάνακος, ἀνὰ οὐγγίας στ', κολοφωνίας¹ λίτραν α', ἐλαίου καὶ ὄξους τὸ ἀρκοῦν.

197. <Ἡ ῥοδίνη>¹ Τίλεως, λινοσπέρματος, ἀνὰ λίτρας β', ἀλθαίας (fol. 85^v) ῥίζης χυλοῦ, λιθαργύρου, ἀνὰ λίτρας ιβ', ἐλαίου ἁώρου λίτρας ιε'.

198. Ἐμπλαστρος ἡ δι' ἁλῶν¹ μαλάσσουσα καὶ ἀποκρούουσα· λιθαργύρου λίτρας ιε', ψιμυθίου² λίτρας στ', ἐλαίου λίτρας ι', ὕδατος θαλασσίου λίτρας β', ἄλατος κοινοῦ οὐγγίας ε'· τὸ οὖν λιθάργυρον καὶ τὸ ἔλαιον ἔψαι σφοδρῶς εἴτα ἐπίβαλε τὸ ψιμυθίου.

199. Ἐμπλαστρος ἡ Διονυσία¹· κηροῦ, τερεβινθίνης, ἀφονίτρου, μίσυος, ἀνὰ λίτραν α', κολοφωνίας² λίτρας στ', ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν· αὕτη τρέφει καὶ οὐλοῖ.

195. ¹ *In marg.* ἡ μαστιχηρά ² *Cod.* καλοφωνίας

Aëtius, Iatricorum liber xv, 15.396–399

196. ¹ *Cod.* καλοφωνίας

Nicolaus Myrepsus, Dynameron, 10.55

197. ¹ *In marg.* ἡ ῥοδίνη *addidi in textu*

Fontem non inveni

198. ¹ *In marg.* ἡ δι' ἁλῶν ² *Cod.* ψιμίνθιν

Cf. Paulus, Epitomae, 7.17.73

199. ¹ *In marg.* ἡ Διονυσία ² *Cod.* καλοφωνίας

Aëtius, Iatricorum liber xv, 15.297–308 (ἡ Διονυσιάς, amplior)

200. Ἐμπλαστρος τὸ ψιττάκιον ὠφελοῦσα πρὸς τὰ πυρίκαυστα¹ καὶ φλεγμαίνοντα· κηροῦ λίτρας ιβ', κολοφωνίας², στέατος χοιρείου, ὑοσκυάμου χυλοῦ, ἀνὰ λίτρας β', πίσσης λίτραν α', ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν· ταῦτα δὲ λύε ἀμρότερα καὶ ὅταν ἐψηθῶσιν ἐπίβαλε τὸν χυλὸν τοῦ ὑοσκυάμου.

201. Ἐμπλαστρος ἡ δυσώδης¹· ῥητίνης λίτραν α', κηροῦ, κυπρίνου ἐλαίου, ἀνὰ οὐγγίας στ', πηγάνου χλωροῦ, θείου ἀπύρου, ὀποπάνακος, σαγαπηνοῦ, χαλβάνης, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίας δ'.

202. Ἐμπλαστρος ἡ χλωρά¹· ἰοῦ ξυστοῦ στάγια η', χαλβάνης οὐγγίαν α', μάννης οὐγγίας β', στέατος μόσχου στάγια ιστ', ἀποχύματος στάγια δ', ὄξους τὸ ἀρκοῦν· τὸν μέντοι ἰὸν λύε μετὰ ὄξους τὰ δὲ λοιπὰ προλάμβανε.

203. Ἐμπλαστρος ἡ γλυκεῖα¹· λιθαργύρου οὐγγίας στ', (fol. 86^f) ἐλαίου ξέστιον α', χαλκίτεως ὀπτῆς στάγια ιβ', χαλκίτεως ὠμῆς στάγια η', γλυκυρίζης στάγιον α', κηροῦ στάγια κδ'· ὅξει λύε τὴν γλυκυρίζαν καὶ τὴν χαλκίτιν ἐπὶ τοῦ ἀγγείου οὔ μέλλεις ποιεῖν τὴν ἔμπλαστρον τὸ δὲ λιθάργυρον ἔψαι σὺν τῷ ἐλαίῳ, ἕως ἀμόλυντον γένηται εἴτα ἐπίβαλε ἐπὶ τὴν θυεῖαν καὶ ἀναλάμβανε καὶ χρῶ.

200. ¹ *In marg.* τὸ ψιττάκι(ον) πρὸς τὰ πυρίκαυστα ² *Cod.* καλοφωνίας

Paulus, *Epitomae*, 7.17.24

201. ¹ *In marg.* ἡ δυσώδης

Aelius Promotus, *Dynameron*, 33.7.2

202. ¹ *In marg.* ἡ χλωρά

Galenus, *De compositione medicamentorum*, t. 12, p. 843.8

203. ¹ *In marg.* ἡ γλυκεῖα

Fontem non inveni

204. Ἐμπλαστρος ἡ μέλαινα¹· κολοφωνίας² στάγια η', νάπυος στάγια δ', ἰοῦ ξυστοῦ στάγια στ', στρουθίου οὐγγίαν α', ἐλαίου λίτραν α', μολυβδίνης³ στάγια η', ἀλὸς κοινοῦ οὐγγίαν α', ἀριστολογίας οὐγγίας δ'.

205. Ἐμπλαστρος ἡ ἀνίκητος¹· κηροῦ, κολοφωνίας², ἀνὰ λίτρας στ', ἰοῦ ξυστοῦ λίτρας ε', ἀνικήτου τροχίσκου λίτρας η', ἐλαίου ῥοδίνου καὶ ὄξους τὸ ἀρκοῦν.

206. Ἐμπλαστρος ἡ δι' ἀλθαίας¹· κολοφωνίας² λίτραν α', κηροῦ καθαροῦ λίτρας β', ἐλαίου οὐγγίαν α', χυλοῦ ἀλθαίας οὐγγίας β', κόκκους Ἀττικοὺς οὐγγίας β'.

207. Ἐμπλαστρος τὸ βρόμιον¹· κηροῦ λίτρας λ', ῥητίνης λίτρας μ', χαλβάνης λίτρας ε', ἐλαίου παλαιοῦ λίτρας κ', ἀνήθων κορυφὰς λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, ἀμμωνιακοῦ λίτρας ε', χαμαιμήλων κορυφὰς λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, ἀλθαίας ρίζης λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, κολοφωνίας² λίτρας λ', μελιλώτων λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, τίλεως λίτρας β', λινοσπέρματος λίτρας β' καὶ ἡμίσειαν, οἶνου εὐώδους τὸ ἀρκοῦν.

204. ¹ *In marg.* ἡ μέλαινα ² *Cod.* καλοφωνίαν ³ *Cod.* μολιβδίνης

Cf. Paulus, *Epitomae*, 7.17.58 (ἡ λέαινα, *amplior*)

205. ¹ *In marg.* ἡ ἀνίκητος ² *Cod.* καλοφωνίας

Fontem non inveni

206. ¹ *In marg. et in textu* ἡ δι' ἀλθέας ² *Cod.* καλοφωνίας

Cf. Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.121

207. ¹ *In marg.* τὸ βρόμιον ² *Cod.* καλοφωνίας

Paulus, *Epitomae*, 7.19.4, Aëtius, *Iatricorum liber xv*, 31

208. Ἐμπλαστρος ἢ χεῖρ¹· κολοφωνίας² λίτρας π', ῥητίνης λίτρας μ', βουτύρου λίτρας β', τερεβινθίνης λίτρας ι', (fol. 86^v) κηροῦ λίτρας ξ', στέατος χοιρείου λίτρας μ'.

209. Ἐμπλαστρος ἢ μέθη¹· λιθαργύρου, ἐλαίου κικίνου, ἀνὰ λίτρας ικ', στέατος ταυρείου, τερεβινθίνης, ἀνὰ λίτρας η', κηροῦ λίτρας λ', ἰοῦ λίτρας β', λιβάνου λίτρας η', χαλβάνης λίτρας ε', ὀποπάνακος λίτρας στ', πίσσης λίτρας μ', ῥοδίνου ἐλαίου ὁμοίως, οἶνω ἀναλάμβανε τὸν λιθάργυρον λειῶν αὐτὸν καὶ τὸ κίκινον βάλε εἰς ἀγγεῖον χαλκοῦν ἢ πήλινον καὶ ὅταν ἀναβράση βάλε τὸ στέαρ καὶ κίνει πυκνά· εἴτα μετ' ὀλίγον βάλε πίσσαν κηρὸν ῥυτίνην καὶ ἔψησον· εἴτα βάλε ὀποπάνακα καὶ χαλβάνην τὴν δὲ πίσσαν τὴν ὑγρὰν εἰς ἕτερον ἀγγεῖον ἔψησον καὶ ἐπίβαλε ἐν τῷ προειρημένῳ φαρμάκῳ καὶ πάλιν θές ἐπὶ πυρὸς ἔψαι καὶ ψυχράνας καὶ ξηράνας καὶ εἰς οἶνον μαλάξας τρεῖς ἡμέρας χρῶ.

210. Ἐμπλαστρος ἢ παμπαθής¹· λίθου Σκυθικοῦ στάγια ιη', λίθου Περσικοῦ, λίθου πυρίτου, λίθου αἱματίτου, ἀνὰ οὐγγίαν α', λίθου Φρυγίου στάγια ιστ', κιννάβαρ πλυτὸν οὐγγίας β', χαλκίτου κεκαυμένου στάγια ιη', λέπιδος χαλκοῦ, ἰοῦ ξυστοῦ, ἀνὰ οὐγγίαν α', λιθαργύρου οὐγγίας ε', λιβάνου στάγια ιστ', ἀμμωνιακοῦ οὐγγίαν α', ἀλόης οὐγγίας β' καὶ ἡμίσειαν, δικτάμου οὐγγίας γ', ἀριστολοχίας οὐγγίας β', χαμελαίας οὐγγίας β', βετονίκης οὐγγίαν α', ἀλόης ἄνθους λίτρας β', ἐλαίου παλαιοῦ λίτραν α', (fol. 87^v) κηροῦ πυροῦ λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, προπόλεως λίτραν α', χαλβάνης οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, στέατος στρουθίου λίτρας β', κολοφωνίας² καδμείας ἀνὰ λίτραν α', ὄξους τὸ ἀρκοῦν.

208. ¹ *In marg.* ἢ χεῖρ ² *Cod.* καλοφωνίας

Aëtius, *Iatricorum liber xv*, 30

209. ¹ *In marg.* ἢ μέθη

Aëtius, *Iatricorum liber xv*, 15.42–51

210. ¹ *In marg.* ἢ παμπαθής ² *Cod.* καλοφωνίας

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.70

211. Ἐμπλαστρος ἢ ἐλεφαντίνη¹· βδελλίου στάγια κ', μανδραγόρου ρίζης φλοιοῦ οὐγγίας η', ἀμμωνιακοῦ οὐγγίας στ', ῥητίνης ὑγρᾶς οὐγγίας ι', πανακίου² ρίζης οὐγγίας η', δορυκνίου, ὀποπάνακος, κηροῦ, ἀνὰ λίτρας η', τερεβινθίνης λίτραν α', κολοφωνίας³ λίτραν α', χυλοῦ καλαμίνθης οὐγγίας κ', ἐλέφαντος ῥινίσματος οὐγγίας στ'.

212. Ἀλοιφή τοῦ ὀρχηστοῦ¹· ἀλθαίας, λινοσπέρματος, τίλεως, πηγάνου, κυμίνου, ἀνὰ λίτρας β'· ταῦτα βρέξας ὕδατι ἐπὶ ἡμέρας τρεῖς ἔψησον ὥς παχύτατον γενέσθαι τὸν χυλόν, καὶ σακκελίσας βάλε τοῦ χυλοῦ λίτρας δ' ἐλαίου παλαιοῦ, λίτρας β' μυελῶν διαφόρων, ὀποβαλσάμου, στέατος χηνείου, νάρδου, μύρου, κηροῦ, κολοφωνίας², ῥητίνης, ἀνὰ λίτρας β', ἐφολβίου, ὀποπάνακος, τερεβινθίνης, ἀνὰ λίτραν α', καστορίου οὐγγίας στ', βαλσαμελαίου τὸ ἄρκοῦν.

213. Ἄλειμμα τὸ ξανθόν¹· κηροῦ πυροῦ καθαροῦ λίτρας δ', λιβάνου, μαστίχης, ἀνὰ οὐγγίας στ', ῥητίνης λίτρας δ', χαλβάνης, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίας στ', στέατος ὀρνίθου, στέατος χηνείου καὶ χοιρείου, ἀνὰ λίτρας β', μυελοῦ ἐλάφου οὐγγίας γ'.

214. Θυμίαμα τὸ κρινάτον¹· κρίνων λίτρας β', στύρακος λίτρας β' καὶ ἡμίσειαν, (fol. 87^v) φύλλων Ἰνδικῶν λίτραν α', καρυοφύλλων, μαστίχης, ὀνύχων κεκαυμένων, ἀνὰ οὐγγίας γ', ναρδοστάχου, κόστου, ἀνὰ οὐγγίας δ', ἀμώμου, βαλσάμου, μέλιτος, ἀνὰ οὐγγίας στ'.

211. ¹ *In marg.* ἢ ἐλεφαντίνη ² πανακίου *in textu*, κνίου *in margine* ³ *Cod.* καλοφωνίας

Aëtius, Iatricorum liber xv, 15.174–205,

212. ¹ *In marg.* ἢ τοῦ ὀρχηστοῦ ² *Cod.* καλοφωνίας

Aëtius, Iatricorum liber xii, 60

213. ¹ *In marg.* ἕτερον

Fontem non inveni

214. ¹ *In marg.* τὸ κρινάτον

Paulus, Epitomae, 7.22.3

215. Τὸ μάλαγμα τοῦ γλευκίνου¹· ἱρίνου ἐλαίου, κυπρίνου, δαφνίνου, βδελλίου, στέατος μοσχείου, ἀμμωνιακοῦ θυμιάματος, ἴρεως, ὀποπάνακος, χαλβάνης, κεγχρίου, στύρακος, λιβάνου, πεπέρεως, ἀνὰ οὐγγίας β΄, κηροῦ λίτρας β΄, τερεβινθίνης, γλευκίνου ἐλαίου, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, οἶνου τὸ ἀρκοῦν.

216. Ἐμπλαστρος ἢ Δημοκράτους¹· κηροῦ, ῥητίνης, κολοφωνίας², ἀνὰ λίτραν α΄, στυπτηρίας σχιστῆς, ἀρσενίκης, τιτάνου, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, ἐλαίου καὶ ὄξους βραχέος· τὰ τηκτὰ τῆκε· ἐγὼ δὲ ἀντὶ τῆς τιτάνου, στυπτηρίαν σχιστὴν ἔβαλον.

217. Ἐτέρα τοῦ αὐτοῦ¹· ἀλὸς λειοτάτου, ψιμυθίου², ἀνὰ λίτραν α΄, χαλβάνης, προπόλεως, ἀριστολογίας, ἀνὰ οὐγγίας β΄, ἐλαίου παλαιοῦ λίτρας β΄.

218. ¹Ἐμπλαστρος ἢ κολοφωνία²· κηροῦ, ῥητίνης, κολοφωνίας³, ἀνὰ λίτρας δ΄, μαστίχης, στέατος χοιρείου, ἀνὰ λίτραν α΄, τερεβινθίνης οὐγγίας στ΄.

215. ¹ *In marg.* ἢ γλευκίνου

Cf. Paulus, *Epitomae*, 3.68.2.3

216. ¹ *In marg.* ἢ δημοκράτους ² *Cod.* καλοφωνίας

Aëtius, *Iatricorum liber xv*, 15.693–704

217. ¹ *In marg.* ἑτέρα ² *Cod.* ψιμίνθιν

Aëtius, *Iatricorum liber xv*, 15.683–692

218. ¹ *In marg.* ἢ καλοφωνία ² *Cod.* καλοφωνία ³ *Cod.* καλοφωνίας

Fontem non inveni

219. Ἐμπλαστρος τοῦ Νέρωνος¹ μαλακτικὴ οὖσα· <ἐ>λαίου² παλαιοῦ λίτρας β΄, λιθαργύρου ὁμοίως, κηροῦ λίτραν α΄, ῥητίνης ὁμοίως, ἀμμωνιακοῦ, ψιμυθίου³, ἀνὰ οὐγγίας η΄, χαλβάνης, μάννης, λιβάνου [λιβάνου], σμύρνης, ἀνὰ οὐγγίας β΄· ἔψαι τὸ ἔλαιον μετὰ τοῦ λιθαργύρου ἕως οὔ (fol. 88^r) φέρη χροιάν καλὴν καὶ σύστασιν σύμμετρον εἶθ’ οὕτως ἐπίβαλε τὰ ξηρία.

220. Ἐμπλαστρος ἢ ἰσχιαδική¹· κηροῦ οὐγγίας στ΄, τερεβινθίνης, στέατος χοιρείου, μυελοῦ ἐλάφου, πεπέρεως, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, θείου ἀπύρου, μαίου², καρδαμώμου, κυπείρου, ἐλαίου κυπρίνου, ξυλοβαλσάμου, ἀριστολογίας, φοῦ, προπόλεως, ῥητίνης, μάννης, κολοφωνίας³, μέλιτος, νίτρου ἐρυθροῦ, τιτάνου, πίσσης, δαφνίδων, κόστου, πυρέθρου, πηγάνου, χαμαιλέοντος, νάπυος, ἴρεως, πλατυκυμίνου, χαμαιπίτυος, σταφίδος ἀγρίας, βουτύρου, ἀνὰ στάγια β΄, ὄξους τὸ ἄρκοῦν.

221. Τὸ μάλαγμα τοῦ λευκίνου μαλάσσει σφοδρῶς¹· βδελλίου, στέατος μόσχου, ἀμμωνιακοῦ, ἀνὰ οὐγγίας β΄, χαλκάνθης, κάγχρυος, ἴρεως, ὀποπάνακος, λιβάνου, στύρακος, ἀνὰ οὐγγίαν α΄, πεπέρεως οὐγγίας β΄, κηροῦ, τερεβινθίνης, ἀνὰ οὐγγίας στ΄, ἐλαίου τὸ ἄρκοῦν· τὰ τηκτὰ τῆκε τὰ ξηρὰ τρίψας ἐπίβαλλε.

222. Τὸ ἐπίμικτον σκευάζεται οὕτως¹· διὰ χυλοῦ, διὰ ψιμυθίου², διὰ πρασίνης, μυρσινάτον, μαστιχηράν, ἄγχουσιν, τὸ φονέως, ἀνὰ οὐγγίας γ΄, ῥοδελαίου τὸ ἄρκοῦν.

219. ¹ *In marg.* ἢ τοῦ Νέρωνος ² *addidi.* ³ *Cod.* ψιμίνθης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 10.144

220. ¹ *In marg. et in textu* ἢ ἰσχιαστικὴ *scripsi* ἰσχιαδική ² *Cod.* μέου ³ *Cod.* καλοφωνίας

Fontem non inveni

221. ¹ *In marg.* μάλαγμα τοῦ λευκίνου

Oribasius, *Eclogae*, 94.1

222. ¹ *In marg.* τὸ ἐπίμικτον ² *Cod.* ψιμίνθης

Fontem non inveni

223. Ἐμπλαστρος μέλαινα ἢ παναληθής¹, ἣν τινὲς ὀνομάζουσι καὶ παναλοιφήν· ἐλαίου γλυκέος, μανδραγόρου χυλόν, στυπτηρίας² σχιστῆς, χαλκάνθης, χαλκίτεως, κρόκου, ἀνὰ στάγια γ´, (fol. 88^v) ἀσφάλτου, κηροῦ, πίσσης ξηρᾶς, ῥητίνης, ἀνὰ λίτραν α´, λιθαργύρου, ψιμυθίου³, ἰοῦ, ἀμμωνιακοῦ, λιβάνου, σμύρνης, ἀλόης, ἀνὰ οὐγγίαν α´, ὀπίου στάγια δ´ καὶ ἥμισυ, ὄξους τὸ ἄρκοῦν.

224. Ἐμπλαστρος τοῦ Ἀρχιγένους¹· κηροῦ λίτρας β´, ῥητίνης, πίσσης, ἵρεως, ἀνὰ οὐγγίας στ´, ἀσφάλτου λίτραν α´ καὶ ἥμισειαν, σμύρνης ἀληθοῦς, λυκίου, ἀνὰ οὐγγίας γ´, λίθου Ἀσίου οὐγγίας δ´, στύρακος, κενταυρίου, χαλκίτεως, χαλβάνης, ἀνὰ οὐγγίας γ´, μίσυος, ἀμμωνιακοῦ, ἄλατος, γῆς Κιμωλίας², γῆς ἀμπελικίδος, στυπτηρίας ὑγρᾶς, χαλκάνθης, ἀνὰ οὐγγίας δ´, σικύου ῥίζης οὐγγίαν α´ καὶ ἥμισειαν, γαλλικοῦ οὐγγίας στ´, ἄλατος Καππαδοκικοῦ³ οὐγγίας β´ καὶ ἥμισειαν, ἐλαίου καὶ ὄξους τὸ ἄρκοῦν.

225. Ἐμπλαστρος ὁ στρατιώτης¹· λιβάνου, ἀμμωνιακοῦ, λεπίδος χαλκοῦ, χαλβάνης, τερεβινθίνης, χαλκίτεως, ἀνὰ οὐγγίαν α´, κηροῦ οὐγγίας στ´, ἐλαίου παλαιοῦ τὸ ἄρκοῦν.

223. ¹ *In marg.* ἢ μέλαινα ἢ παναλήθης ² *Cod.* στυπτηρίας ³ *Cod.* ψιμίνθης

Aëtius, Iatricorum liber xv, 15.48–81 (amplior)

224. ¹ *In marg.* ἀρχιγένους ² *Cod.* κιμωλίας ³ *Cod.* καπαδοκικοῦ

Aëtius, Iatricorum liber viii, 63.57–69

225. ¹ *In marg.* ὁ στρατιώτης

Fontem non inveni

226. Ἐμπλαστρος ἡ διὰ σαμψύχου¹ κηροῦ λίτραν α΄, τερεβινθίνης, μάννης, ἀνὰ στάγιον α΄, ῥητίνης, σαμψύχου, τίλεως, ἀνὰ στάγιον α΄, δαφνίδων στάγιον α΄, ναρδίνου τὸ ἄρκοῦν.

227. Ἐμπλαστρος τὸ μαῦρον τοῦ βασιλέως¹ κηροῦ, πίσσης, ἀνὰ λίτραν α΄, κολοφωνίας², ῥητίνης, λιβάνου, μαστίχης, ἀνὰ οὐγγίας στ΄, ἀμμωνιακοῦ, τερεβινθίνης ὁμοίως, ἱαρίου λίτραν α΄, στυπτηρίας, ψιμυθίου³, χαλκοῦ κεκαυμένου, ὁ(fol. 89^r) ποπάνακος, ἀνὰ οὐγγίας δ΄, ἀσφάλτου λίτρας β΄, ἔλαιον τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ λίτραν α΄.

226.¹ *In marg.* διὰ σαμψύχου

Paulus, *Epitomae*, 7.18.19

227.¹ *In marg.* τὸ μαῦρον τοῦ βασιλέως

² *Cod.* καλοφονίας

³ *Cod.* ψιμίνθιν

Fontem non inveni

228. Τὸ χαμαιμήλινον ἔλαιον καὶ τὸ ρόδιον καὶ τὸ πηγάνινον καὶ τὸ ἀνήθινον καὶ τὸ κρίνινον ἔψονται ἐν ἡλίῳ ἐπὶ ἡμέρας μ' ἐπὶ μῆνα Ἰούλιον· καὶ τοῦ μὲν χαμαιμήλου βάλε τὰς κεφαλὰς καὶ μόνον, τῶν δὲ ρόδων, τὰ ἀληθινὰ τούτων φύλλα, τῶν δὲ κρίνων, τὰ ἄσπρα τῶν φύλλων τῶν δὲ ἀνήθων, τοὺς καλαθίσκους τῶν σπερμάτων ἤτοι τὰς κορυφὰς τῶν σπερμάτων, τοῦ δὲ πηγάνου, τὰ φύλλα, τὸ δὲ μέτρωμα ἀμφοτέρων πάντων τρία μέρη τὸ ἔλαιον καὶ ἓν μέρος τῶν εἰδῶν. Τὸ γοῦν χαμαιμήλινον ἔλαιον γίνεται οὕτως¹· λαβὼν τὸ ἄνθος τῶν χαμαιμήλων πλὴν τὰ ὄριμα οὐγγίας β' ἐπίβαλε ἐλαίου Ἰταλικοῦ ξέστιον α' ἐν ὑελίνῳ σκεύει καὶ ἡλίαζε ἐπὶ ἡμέρας μ'· τοῦτο χλιαρᾶς ἐστὶ δυνάμεως.

229. Τὸ ροδέλαιον οὕτως¹· ρόδων κοκκίνων ἀσήμεων ἐξωνυχισθέντων καὶ διεψημένων ἐπὶ νυχθημέρῳ οὐγγίας γ', ἐλαίου ὀμφακίνου Ἰταλικοῦ ξέστιον α'· τὰ ρόδα βάλε ἐν βυκίῳ ἐπιχέων τὸ ἔλαιον καὶ σφίγγας τὸ στόμα τούτου ἡλίαζε ἐπὶ ἡμέρας ὁμοίως μ' καὶ τοῦτο χλιαρᾶς ἐστὶ δυνάμεως.

230. (fol. 89^v) Τὸ ἀνηθέλαιον οὕτως¹· λαβὼν τοὺς τοῦ ἀνήθου καλαθίσκους ὡς προείπομεν τὰς κορυφὰς ὠρίμους οὐγγίαν α' καὶ βαλὼν ταύτας ἐν ὑελίνῳ σκεύει καὶ ἐπάνω τούτων βαλὼν ἐλαίου γλυκέος Ἰταλικοῦ ξέστιον α', ἡλίαζε ἐπὶ ἡμέρας μ'· τοῦτο θερμοῦ ἐστὶ δυνάμεως.

228. ¹ *In marg.* χαμαιμήλινον

Aëtius, *Iatricorum liber i*, 114, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.14

229. ¹ *In marg.* τὸ ροδέλαιον

Aëtius, *Iatricorum liber i*, 113, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.13

230. ¹ *In marg.* τὸ ἀνηθέλαιον

Aëtius, *Iatricorum liber i*, 115, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.15

231. Τὸ κρινέλαιον οὕτως¹· κρίνων εὐθαλῶν τῶν πετάλων μόνον ἐξωνυχισθέντων κατὰ τῶν κάτω μερῶν ἤτοι τοὺς φλοιούς, οὕγγιας β', ἐλαίου ὡσαύτως γλυκέος Ἰταλικοῦ ξέστιον α'· τὰ κρίνα ἐκ τρίτου ἐπίβαλλε· τοῦτο ἡλίαζε ἐπὶ ἡμέρας ιγ' εἴτα ῥίψον τὰ κρίνα καὶ πάλιν ἐπίβαλλε κρίνα ὡς τὸ πρότερον ἐκ τρίτου· τοῦτο χλιαρᾶς ἐστι δυνάμεως.

232. Τὸ σύκινον¹ ἔλαιον οὕτως· καγχρύου, πυρέθρου, ἐφολβίου, καστορίου, ἀγαρικοῦ, ἐντεριώνης, ἀνὰ οὕγγιας γ', ἀγριοσικίου² λίτρας β', νίτρου οὕγγιας γ', Τιβεριάδος βοτάνης, κενταυρίου, ἐρπύλου, σεσέλεως, καλαμίνθης, ἀνὰ οὕγγιας γ', τίλεως λίτραν α', δενδρολιβάνου οὕγγιας γ', πόλεως οὕγγιας ε', σαμψύχου οὕγγιας γ', δάδων λιπαρῶν οὕγγιας δ', ἀριστολοχίας, μελιλώτων, σκολοπενδρίου ὁμοίως, ἀλθαίας οὕγγιας γ', στύρακος οὕγγιας β', ἐλενίου, ὑσσώπου, ἴρεως, γλίχωνος, ὀριγάνου, κυπείρου, δαφνοφύλλων ὁμοίως, ἐλαίου τὸ ἀρκοῦν.

233. Τὸ ἀνεμώνινον¹ ἔλαιον οὕτως²· ἀνεμώνης³ (fol. 90^r) τοῦ ἄνθους ἤτοι τῶν πετάλων μόνον οὕγγιας β', ἐλαίου γλυκέος Ἰταλικοῦ ξέστιον α'· σκευάσας ὡς προλέλεκται, χρῶ· τοῦτο θερμαίνει καὶ διαφορεῖ οἰδήματα μινγνύμενον μετὰ στέατος χοιρείου.

231. ¹ *In marg.* τὸ κρινέλαιον

Aëtius, Iatricorum liber i, 116, Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.16

232. ¹ *In marg. et in textu* σίκινον ² *Cod.* ἀγριοσικίου

Aëtius, Iatricorum liber i, 124 (Σικυώνιον), Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.44–45 (ἐλαίου σικίου, ἐλαίου Σικυωνίου)

233. ¹ *In marg.* τὸ ἀνεμώνινον ² *In marg.* σημειῶσαι ³ *Cod.* ἀνεμόνης

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.40

234. Ἴων¹ τῶν πορφυρῶν ἢ κορακίζόντων ἥτοι μαυροαληθινὰ τὰ ἄνθη ἐξωνυχισθέντα οὐγγίας γ' ὁμοίως καὶ τῶν χροῖζόντων τὰ κοκκινίζοντα οὐγγίας γ' ἐνώσας ἔμβαλλε ἐν ἀγγεῖῳ ἐλαίου Ἰταλικοῦ ξέστιον β'· τοῦτο ψυκτικὴν ἔχει δύναμιν καὶ στυπτικὴν καὶ εὐώδη.

235. Τὸ λευκοφύλλινον ἔλαιον οὕτως¹· λαβὼν τὰ ρόδα ἐκ τοῦ καρποῦ τοῦ βάτου ᾧ καὶ λευκόφυλλα καλοῦσιν, οὐγγίας γ', ἐλαίου ὁμφακίνου Ἰταλικοῦ ξέστιον α' ἀποτίθει ἐν ἀγγεῖῳ ἐναλλάξ ὡς ἐπὶ τοῦ κρινελαίου εἴρηται καὶ μετρίως ἡλίαζε· τοῦτο ὡς τὸ ρόδιον ἔχε· στύφει γὰρ καὶ ψύχει ἐπὶ πλέον τοῦ ροδίνου, ἀλειφόμενον δὲ καὶ κρανίον ἰᾶται ὑπὸ θερμότητος ὀδυνώμενον .

236. Τὸ μυρσινέλαιον οὕτως¹· λαβὼν ἀπαλὰ φύλλα μυρσίνης μελαίνης κόπτε καὶ ἐπίβαλε οὐγγίαν α', ἐλαίου ὁμφακίνου Ἰταλικοῦ ξέστιον α' καὶ ἡλίαζε· τοῦτο στύφει καὶ τοὺς ἐν κεφαλῇ ἰχθῶρας παύει καὶ πιτυριάσεις, ἔστι δὲ καὶ τριχῶν φυλακτικόν, καὶ ἀκαίρους δὲ ἰδρῶτας ἐπαλειφόμενον παύει.

234. ¹ *In marg.* τὸ ἰέλαιον

Aëtius, *Iatricorum liber i*, 119 (ιάτον), Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.19

235. ¹ *In marg.* τὸ λευκοφύλλινον

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.41

236. ¹ *In marg.* τὸ μυρσινέλαιον

Aëtius, *Iatricorum liber i*, 121 (Μυρσινάτον), Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.21

237. <T>ὀ¹ μήλινον² ἔλαιον οὕτως· λαβὼν μήλων (fol. 90^v) ὠρίμων κεκαθαρμένων τῆς ἐντεριώνης³ οὐγγίας στ', ἐλαίου ὀμφακίνου Ἰταλικοῦ ξέστιον α'. τὰ μῆλα εἰς λεπτὰ κατακόψας ἐπίβαλε τῷ ἐλαίῳ καὶ ἡλίαζε ἡμέρας μ'. τοῦτο στύφει καὶ τὰς τοῦ στομάχου καὶ ἥπατος ἀσθενείας ἀνακτᾶται σὺν οἴνῳ διαβρεχόμενον καὶ γαστέρα δὲ ῥευματιζομένων θερμὸν ἀλειφόμενον παύει πίνεται δὲ καὶ ὥς βοήθημα.

238. Τὸ κιτρέλαιον σκευάζεται οὕτως¹. φύλλα κίτρων ἀπαλά οὐγγίας γ', δενδρολιβάνου οὐγγίας δ', δαφνοφύλλων οὐγγίας γ', ἐλενίου οὐγγίας ἥμισυ, ἀσπαλάθρου οὐγγίας στ', ἀριστολοχίας μακρᾶς οὐγγίας δ', ἴρεως οὐγγίας γ', κυπείρου, ἐλελίσφακου ἀνὰ οὐγγίας γ', ἄγνου σπέρματος οὐγγίας δ', πηγάνου οὐγγίας β', κυπαρίσσου ὁμοίως, ἐλαίου βενεφράνου² λίτρας δ'. ταῦτα προαποβρέξας εἰς οἶνον συνέψαι τῷ ἐλαίῳ ἐπὶ ὥρας ἕξ καὶ σακκελίσας ῥίπτε τὰς βοτάνας τῷ δὲ ἐλαίῳ ἔμβαλε ταῦτα ξυλοβαλσάμου, ξυλοκασσίας, ἀνὰ οὐγγίας δ', σαμψύχου, κυμίνου Αἰθιοπικοῦ, ἀνὰ οὐγγίας γ', ὀποάνακος οὐγγίας β', σμύρνης, στύρακος, μαστίχης, ἀνὰ οὐγγίας γ', κυπείρου ἄνθους οὐγγίας στ', ἰοῦ ξυστοῦ οὐγγίαν α'.

237. ¹ *addidi* ² *In marg.* τὸ μήλινον ἔλαιον ³ *Cod.* ἐντερυόνης

Aëtius, *Iatricorum liber i*, 112 (Μήλινον), Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.12

238. ¹ *In marg.* τὸ κιτρέλαιον ² *Cod.* βενεφάκου

Aëtius, *Iatricorum liber i*, 129(?), Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 16.43

239. Σκευασία ἐλαίου βενεφράνου^{1, 2}, ἥτοι ἐλαίου ξανθοῦ χρυσίζοντος λίτρας ξ', οἶνου Φαλεριανοῦ ἥτοι γλυκέος ξέστια θ'· γλεύκους ἥγουν γλυκέος εὐώδους λίτρας με', ἐλενίου ἥτοι ράσδου λίτρας β' καὶ ἡμίσειαν (fol. 91^r) <...>³ οὐγγίας ζ' καὶ ἡμίσειαν, σπάθης μυρεψικῆς λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, ἀσπαλάθρου ὁμοίως, ἡδυσάρου οὐγγίας θ', ξυλοβαλσάμου ὁμοίως, ἀριστολοχίας οὐγγίας ζ' καὶ ἡμίσειαν, μυρσίνης φύλλων, δενδρολιβάνου φύλλων, ἀνὰ οὐγγίας γ', δάφνης φύλλων λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, βδελλίου, ἴρεως, ἀνὰ οὐγγίας θ', στύρακος, ξυλοκασσίας, λαδάνου, ἀνὰ οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, σχίνου ἄνθους οὐγγίας η', κρόκου οὐγγίας στ', καρποβαλσάμου οὐγγίας θ', λιβάνου λίτραν α' καὶ ἡμίσειαν, κροκομάγατος οὐγγίας θ', ὀποπάνακος, καρδαμώμου, ἀνὰ οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, καλάμου ἀρωματικοῦ οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, ἀσάρου οὐγγίας θ', ἀμώμου οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, κόστου οὐγγίας στ', νάρδου Κελτικῆς οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, σαμψύχου οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, μελιλώτων, μαράθρου, ἀνὰ οὐγγίας δ' καὶ ἡμίσειαν, τίλεως οὐγγίαν α'.

240. Σκευασία τοῦ ὀμφακίνου ἐλαίου¹. τοῦτο ἔστιν ἀπὸ ἐλαίων ἀώρων πρασίνων ἥτοι ὀμφάκων ὅπερ τῇ μὲν συστάσει ἔστι λεπτόν, τῇ δὲ γεύσει ἡρέμα ὑπόστυφον καὶ πικρίζον· τοῦτο στύφει καὶ ψύχει μετρίως, τὸ δὲ γλυκὺ ἔλαιον ἐκ μελανθείσης ἐλαίας καὶ ὠρίμου γίνεται τῇ μὲν συστάσει λιπαρόν, τῇ δὲ ὀσφρήσει εὐωδίαν τινὰ ὑπεμφαῖνον, τῇ δὲ γεύσει γλυκαίνει καὶ προσηγνές ἔστι καὶ γλυκάζον· τοῦτο μέσον κατὰ θερμάσιαν, τὸ δὲ χυδαῖον ὃ καὶ λυχνιαῖον καλοῦμεν, γίνεται ἐξ ἐλαίων (fol. 91^v) ῥυσωθεισῶν ἥτοι παλαιῶν καὶ ἀποτεθεισῶν χρόνον πλείονα, εἴθ' οὕτως ἀποτριβεισῶν καὶ ποιησάντων τοῦτο τὸ ἔλαιον, ὃ καὶ †χνίνον† πολλοὶ ἐκάλεσαν· ἔστι δὲ τῇ μὲν συστάσει παχύ, τῇ δὲ ὀσφρήσει δυσῶδες, γευομένων δὲ δῆξιν τινὰ δριμεῖαν ὑπεμφαίνει ἐκ σήψεως· τοῦτο θερμαίνει μετρίως ὑπεμφαῖνον² δριμύτητα χρηστέον δὲ ἐκάστῳ κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν πρὸς τὰ δεόμενα πάθη καὶ τὴν ἀρμοδίαν τῶν ἐλαίων κατασκευήν.

239.¹ *In marg.* βενεφάκου

² *Cod.* βενεφάκου

³ *lacuna*

Fontem non inveni

240.¹ *In marg.* τὸ ὀμφάκινον

² *Cod.* ὑπεμφραῖνον

Fontem non inveni

241. Σκευασία γλευκίνου ἐλαίου¹· <ἐλαίου> βενεφράνου² παλαιοῦ, ἥτοι πρασίνου καθαροῦ λίτρας λ', οἶνου παλαιοῦ εὐώδους ξέστιον α', γλεύκους ἀμώμου ξέστια ιε', ἀσπαλάθων³ οὐγγίας στ', ὕδροσάτον⁴ οὐγγίας γ', ἀρτεμισίας, κοκκιπέρου, σμύρνης ἀληθινῆς, πεπέρεως κοινοῦ, σφάγνου, ἀνὰ οὐγγίας γ', ξυλοβαλσάμου οὐγγίας γ' καὶ ἡμίσειαν, ἀριστολοχίας οὐγγίας β' καὶ ἡμίσειαν, μυρσίνης φύλλων χλωρῶν οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, βδελλίου οὐγγίας γ', λιβάνου καθαροῦ οὐγγίας στ', στύρακος καθαροῦ, κασσίας, λαδάνου, ἀνὰ οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, κρόκου οὐγγίας β' καὶ ἡμίσειαν, καρποβαλσάμου οὐγγίας γ', λιβάνου ἄρρενος, κροκομάγματος, ἀνὰ οὐγγίας στ', ὀποπάνακος οὐγγίαν α', καρδαμώμου οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, καλάμου ἀρωματικοῦ οὐγγίας στ', ἀσάρου, κασσίας μελαίνης, ἀνὰ οὐγγίας γ', ἀμώμου οὐγγίαν α' καὶ ἡμίσειαν, τίλεως οὐγγίας γ', (fol. 92^r) μαράθρου οὐγγίαν α', βαλσάμου οὐγγίας στ', κασάμου ἥτοι ἡνιτζίου σπέρματος οὐγγίαν α', ἐλενίου λίτραν α', σπαθοφοινίκων οὐγγίας στ'· σκευάζεται δὲ οὕτως· συνθλάσας τὰ χλωρὰ ἐν ἰγδίῳ βάλε ἔλαιον καὶ γλεῦκος τοῦ σταθμοῦ τοῦ ἐλαίου τὸ ἥμισυ καὶ ἕα βραχῆναι ἡμέρας πέντε καὶ οὕτως ἔσσαι μέχρις ἐκκαύσεως τοῦ γλεύκους καὶ σακκελίσας ῥίπτε τὰς βοτάνας καὶ πληρώσας τὴν ἐμβολὴν ἔμβαλε πάλιν τὸ ἔλαιον <καὶ>⁶ τοῦ γλεύκους τοῦ ἐναπομείναντος καὶ τὰ λοιπὰ ξηρία τῆς κασσίας κεκομμένα καὶ κεκοσκινισμένα εἰς κόσκινον χονδρόν⁷, καὶ ἐνώσας ἄφες αὐτὰ βραχῆναι ἐφ' ἡμέρας ε' καὶ ἐψήσας πάλιν μέχρις ἐκκαύσεως τοῦ γλεύκους καὶ σακκελίσας ἄφες ἡμέρας ἕξ· εἴθ' οὕτως κινήσας ἅπαν τὸ ἔλαιον βάλε ἐν ἀγγεῖῳ ὑελίνῳ.

241. ¹ *In marg.* τὸ γλεύκινον

² *Cod.* βενεφάτου

³ *Cod.* ἀσπαλάθρων

⁴ *Ante correctionem cod.* ἡδρόσαρον

⁵ ἡνιτζίου *scripsi secuta Myrepsus*: ἡνιτζίου *cod.*

⁶ *addidi*

⁷ χονδρόν *scripsi secuta Myrepsus*: χονερόν *cod.*

242. Ξηρίον αἰμοστατικόν¹· λιβάνου, ἀλόης, στυπτηρίας, σαρκοκόλλης, κομίδιν, σμύρνης ἀληθοῦς, σκαμονίας, σκωρέαν μολίβδου, λιθαργύρου, ψιμυθίου², ἀκακίας, σκωρέας σιδήρου, τροχίσκου κατωτερικοῦ, Λημνίας σφραγίδος, κοραλίου, γῆς ἀστέρος, γῆς Σαμίας, Ἀρμενίου βώλου, ἄλκυονίου κεκαυμένου, κυκλαμίνου κεκαυμένου λαχᾶν, λίθου αἱματίτου, ἀμμωνιακοῦ, θεραπίδιον, κικίδι, ῥόδων Αἰγυπτίων, (fol. 92^v) ῥοῦ Συριακοῦ, σιδίων, ἀμύλου, χαλκάνθης, καδμείας, χυλοῦ ὑποκυστίδος, μίσυος, ἱαρίου, ῥητίνης, κολοφωνίας³, ἀνὰ οὐγγίαν α´· ταῦτα κοπέντα καλῶς κοσκίνησον καὶ χρῶ εἰς αἱμορραγίαν.

243. Περὶ ἀνθρωποδήκτων καὶ κυνοδήκτων¹· κόπρον λευκὴν κυνὸς καύσας ὥστε γενέσθαι ἄνθρακα καὶ λεάνας μετὰ ἐλαίου ὥστε γενέσθαι κηρωτῆς πάχος, χρῶ μέχρι τελείας οὐλώσεως.

244. ἄλλο¹· Ἄνηθον καύσας καὶ σὺν ἐλαίῳ λεάνας πλήρωσον τὸ τραῦμα· εἰς δὲ ἀνθρώπινον δῆγμα κυμίνου, ἄλευρον, ὀξυκράτῳ καὶ ῥοδελαίῳ μίξας κατάπλασσε καὶ ὑπάλλαττε συχνῶς πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι.

242. ¹ *In marg.* ξηρίον αἰμοστατικόν

² *Cod.* ψιμίνθης

³ *Cod.* καλοφωνίας

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.321

243. ¹ *In marg.* ἐπίθεμα

Fontem non inveni

244. ¹ *In marg.* ἄλλο

Fontem non inveni

245. Σκευασία φουκαδίων¹. λάβε σίτου μερίδα μίαν καὶ κριθῆς μερίδας τρεῖς καὶ βρέξον αὐτὰ ἔστ' ἂν φουσκώσωσιν καλά· εἴτα βάλε εἰς ἀγγεῖον καὶ τίθει ἔστ' ἂν φυτρώσωσιν καλῶς· εἴτα ξηράνας αὐτὰ ἐν σκιᾷ ἄλεσον· εἴτα λάβε ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀλεύρου ὀλίγον καὶ κατάκλυσον μεθ' ὕδατος καχλάζοντος καὶ ἔασον ἵνα ψυχρανθῇ· εἴτα βάλε αὐτὸ εἰς ἀγγεῖον μέγα καὶ κίνησον καλῶς μετὰ τῆς χειρός σου ἔστ' ἂν ἀφρίσῃ εἴτα σακκέλῃσον αὐτὸ καλῶς καὶ βάλε κιννάμωμον, στάχος, καρυόφυλλον, μαστίχην, καλῶς τετριμμένα καὶ γέμισον τὰ φωκάδια καὶ (fol. 93^r) ἄφες αὐτὰ εἰς τόπον θερμὸν ὅπως ἀναβῶσι καὶ ὅτε νοήσεις ὅτι ἀνέβησαν ποίει αὐτὰ ψυχρὰ καὶ χρῶ.

245.¹ *In marg.* φουκάδι *hapax*

Fontem non inveni

1. Γαλαγγά:

Σε πολλές συνταγές συναντούμε εξωτικά συστατικά, όπως ενδεικτικά το μυροβάλανο, το σάνδαλο, το άμπαρ, η ζάχαρη, φίλτρα βασισμένα στη ζάχαρη και τη γαλαγγά. Αυτά είναι συστατικά που λείπουν από αρχαία και πρώιμα βυζαντινά ιατρικά έργα και αποτέλεσμα της σταδιακής διάδοσης της αραβικής φαρμακολογικής επιστήμης στο Βυζάντιο από τον 11^ο και 12^ο αιώνα και εξής μέσω μεταφράσεων σε λατινικά, ελληνικά και εβραϊκά⁸⁶.

2. Δεδοκίμασται γάρ και ἀληθής ἐστί:

Σημαντικό σε μία συνταγή δεν είναι μόνο τα συστατικά που την αποτελούν και η σωστή τους δοσολογία, αλλά και το τελικό ζητούμενο, η αποδεδειγμένη αποτελεσματικότητά της.

3. Χρῶ ἀπυρέτοις μετ' οἴνου, πυρέττουσι δὲ μεθ' ὕδατος:

Είναι ενδιαφέρον πως υπάρχει πρόβλεψη για διαφορετικό αφέψημα αλκοολούχο και μη ανάλογα με το αν ο ασθενής είναι ή δεν είναι απύρετος. Έτσι αν ο ασθενής δεν έχει πυρετό συνίσταται να πιεί το αντίδοτο με κρασί, ενώ με νερό αν έχει πυρετό.

4. Κυάμου τὸ μέγεθος: Κυάμος είναι το κουκί⁸⁷ και στις συνταγές μας δεν αναφέρεται ως συστατικό αλλά ως μονάδα μέτρησης του αντιδότου (*κυάμου τὸ μέγεθος, ἢ δόσις κυάμου τὸ μέγεθος*), ίσο δηλαδή με ένα κουκί.5. Κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον:

Η εναλλακτική γραφή *τῇ ἀλέξανδρον* που συναντάται στο *Med. gr.* 20 δεν φαίνεται σωστή. Ο αναφερόμενος πρέπει να είναι ο Αλέξανδρος Τράλλεων

⁸⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εισαγωγή ανατολίτικων υλικών σε αντιδοτάρια βλ. : Innovation in Byzantine Medicine σελ.171.

⁸⁷ LSJ s.v. *κύαμος*.

6. Όξοσάγχαρ: Το οξοσάγχαρ είναι το ανάλογο ισοδύναμο του αφεψήματος οξύμελι. Γενικά όπου υπάρχει ανάγκη η ζάχαρη μπορεί να αντικαταστήσει το μέλι ή και το αντίστροφο.
7. Ἡ διὰ κιτρίου πρὸς στομάχων πόνων: Στον Μυρεψό η αντίστοιχη συνταγή αναφέρεται ως καθαρτική (*Καθαρτικόν, τὸ διὰ κιτρίου εὐστόμαχον*) αλλά η παρούσα συλλογή δεν φαίνεται να κάνει κάποια τέτοια διάκριση.
8. Καὶ βαλὼν ἐν ἀγγείῳ ὅταν ἡ χρεία δίδου:
Σε συνταγές που υπάρχει μέλι ή ζάχαρη σε αρκετή ποσότητα φαίνεται πως το αντίδοτο μπορεί να διατηρηθεί σε αγγείο, να φυλαχθεί και να χορηγηθεί όποτε χρειαστεί. Φαίνεται πως η ιδιότητα του μελιού και της ζάχαρης ως συντηρητικών χρησιμοποιούνταν και στη φαρμακολογία.
9. κεββέβεν: Ίσως πρόκειται για ένα είδος πιπεριού, το κουμπέπε (*Piper cubeba*) στα Αραβικά *kabāba*. Πρόκειται για τον καρπό ενός φυτού που καλλιεργείται κυρίως σε περιοχές της τροπικής νοτιοανατολικής Ασίας. Κάτι πιθανό αν αναλογιστούμε την πληθώρα ανατολίτικων συστατικών που συναντούμε στις συνταγές.
10. Εἴλιγμα πρὸς ἐπάνοδον ὑγρότητος: Στον Μυρεψό απαντά ως άλειμμα ή έλιγμα. Αυτό το βοήθημα στα λατινικά αναφέρεται ως *restauratio humidatis*. Άλλη μία ένδειξη για την λατινική προέλευση των συνταγών.
11. Ταρίον ή Τάριον: Πρόκειται είτε για νομισματική μονάδα για την Κάτω Ιταλία και Σικελία είτε για μέτρο βάρους. Πιο πιθανό στις συνταγές αντιδότων να είναι μέτρο βάρους.

12. Τζουλλέπιν: Πιθανόν εναλλακτική γραφή ή προφορά του *ζουλαπίου*.
13. Μυξάριον ή Πυξάριον:. Στους κώδικες *Med. gr. 20* και *Med. gr. 30* συναντάται και με τις δύο εναλλακτικές γραφές.
14. Εΐλιγμα: Εναλλακτική γραφή για το *έλιγμα*.
15. Στύμμα: Εναλλακτική γραφή για το στίμμα και προέρχεται από το ρήμα στύφω.
16. Δίδοται δὲ πρῶι καὶ ἐσπέρα: Παρατηρείται διαφορά δοσολογίας μεταξύ των δύο χειρογράφων, στο *Med. gr. 20* «δίδοται δὲ πρῶι καὶ ἐσπέρα» είναι διπλάσια από το *Med. gr. 30* «*πρὸς ἐσπέραν*», ίσως να φανερώνει διαφορετική πρακτική.
17. Ῥότολ: Ίσως πρόκειται για εξελληνισμένη μορφή της λέξης *rotula*, αε που σημαίνει τροχίσκος. Αυτή ίσως είναι ακόμη μια ένδειξη λατινικού υπόβαθρου.
18. Καλλίστου:
Η λέξη αυτή είτε θα μπορούσε να αναφέρεται στον συγγραφέα, συμπληρωτή του αντιδοταρίου είτε στο κατεξοχήν χαρακτηριστικό του, το καλύτερο αντιδοτάριο, η καλύτερη σύνθεση σκευασιών που μπορεί να έγκειται στην αποτελεσματικότητά τους, στις δοσολογίες ή στα συστατικά τους. Αν υποθέσουμε πως πρόκειται για πρόσωπο που είναι και το πιο πιθανό θα πρέπει να αναφέρουμε πως παρουσιάζεται μια και μοναδική φορά ως ερυθρογραφημένη επικεφαλίδα στην αρχή της συλλογής και πουθενά αλλού.
19. ἦτοι βασιλικοῦ: Ο γραφέας σε διάφορα σημεία του κειμένου σπεύδει κάποιες φορές να εξηγήσει ένα συστατικό άγνωστο στους περισσότερους, και κάποιες άλλες ακόμη και μια λέξη που κατά την γνώμη του θα προκαλούσε προβλήματα κατανόησης.

20. Σημείωσαι ὅτι νόστος ἐστὶ πιάσμα δακτύλων γ΄: Ο γραφέας διευκρινίζει με μία σημείωση στο πλάι του κειμένου την εξήγηση της δοσολογίας νόστος η οποία χρησιμοποιείται κατά κόρον στις επόμενες συνταγές. Φαίνεται πως ο γραφέας με αυτές τις επεξηγηματικές σημειώσεις θέλει να κάνει κατανοητό το έργο του σε όποιον το διαβάζει και όχι να το έχει μόνο για ιδία χρήση. Αν ίσχυε το τελευταίο οι σημειώσεις δεν θα είχαν λόγο ύπαρξης.
21. Ἀντίδοτος ἢ ἱερά ἰούστων: *Ἀντίδοτοι ἱεραὶ* στον Μυρεψό αναφέρονται ως *ἱεραὶ σκευασίαι* και πρόκειται κυρίως για συνταγές που απευθύνονται σε μελαγχολικούς, επιληπτικούς, χολερικούς, σκοτουμένους και ληθαργικούς.
22. Ἀντίδοτος ἢ ἱερὰ Λογαδίου: Αξιοσημείωτο σε αυτή τη συνταγή είναι πως είναι σχεδόν απόλυτα όμοια με την αντίστοιχη *Ἱερὰ Λογαδίου* (πρόκειται για κύριο όνομα, για κάποιον ιατρικό συγγραφέα) από τον Παῦλο τον Αιγινίτη ακόμη και στις δοσολογίες που ορίζονται. Συγκριτικά με την συνταγή που απαντάται στον Μυρεψό υπάρχουν περισσότερες διαφορές.
23. Ἀντίδοτος ἥπατική ἢ λεγομένη ἀθανασία: Η παρούσα συνταγή είναι πιο κοντά σε εκείνη του Γαληνού (*De compositione medicamentorum* t13.203.14) από ότι ο Μυρεψός στη συνταγή του οποίου προστίθενται άλλα συστατικά που δεν υπάρχουν στις δύο προηγούμενες.

Κάλλιστος: Ἀντίδοτος ἥπατική ἢ λεγομένη ἀθανασία¹ ποιοῦσα πρὸς νεφρητικούς καὶ ἰκτερικούς δοκιμότατα· σκευάζεται δὲ οὕτως· κινναμώμου, νάρδου, κασσίας, σμύρνης, σχοίνου ἄνθους ἅνα οὐγγίαν α΄, μέλιτος Ἀττικοῦ τὸ ἄρκουν· ἡ δόσις κυάμου ἑλληνικοῦ τὸ μέγεθος· τοῖς δὲ πυρέττουσι μετὰ ὕδρομέλιτος

Galenus, *De compositione medicamentorum*, t. 13: Ἡπατική ἀθανασία καλουμένη. ποιεῖ καὶ πρὸς νεφριτικούς καὶ ἰκτερικούς, κινεῖ δὲ ἰδρῶτα πολύν. Κρόκου β΄. κινναμώμου α΄. νάρδου β΄. κασσίας, σμύρνης, σχοίνου ἅνα α΄. μέλιτι Ἀττικῷ ἀναλάμβανε. ἡ δόσις κυάμου Ἑλληνικοῦ τὸ μέγεθος, πυρέσσουσι μεθ' ὕδρομέλιτος

Nicolaus Myrepsus, *Dynameron*, 1.255: Ἡπατική ἄλλη, ἀθανασία καλουμένη, ποιεῖ νεφριτικοῖς, ἰκτερικοῖς κινεῖ δὲ καὶ ἰδρῶτας, ἔχει Κιννάμωμον· ναρδοστάχυος· ζιντζίβερι· σχοίνου ἄνθος, ἅνα δράμ. α΄· ἀναλάμβανε μέλιτος Ἀττικοῦ ἢ σάχαρ τὸ ἄρκουν· ἡ δόσις

ἐξ αὐτοῦ τοῖς χρήζουσιν, ὅσον κυάμου Ἑλληνικοῦ τὸ μέγεθος· πυρέσσουσι, μετὰ μελικράτου· ἀπυρέτοις δέ, μετ' οἴνου

24. Ἐχω δὲ καὶ ἄλλως πὼς αὐτὴν ὀνομάσαι: Προστίθεται μια νέα ονομασία στο αντίδοτο κατά τον ίδιο πιο ταιριαστή.

25. Ἀντίδοτος ἢ μικρὰ Αἰγυπτία: Τα υλικά που χρησιμοποιούνται σε αυτή τη συνταγή είναι ένα προς ένα ίδια με εκείνα του Μυρεψού (1.227) παρά το γεγονός πως παραλείπεται το εισαγωγικό τμήμα.

26. Διὰ πείρας θαυμαστόν:

Η χρήση της εμπειρίας ως μέσο για τον έλεγχο της ικανότητας και της αποτελεσματικότητας της εκάστοτε φαρμακευτικής συνταγής μας οδηγεί να υποθέσουμε πως ο δημιουργός του αντιδοταρίου είναι ένας εν ενεργεία φαρμακολόγος. Πέρα λοιπόν από τις σημειώσεις που κρατούσε κατά πάσα πιθανότητα για να βοηθήσει και άλλους ενδιαφερόμενους που θα διάβαζαν το έργο του φαίνεται να διακρίνει αποτελεσματικές συνταγές μέσα από την εμπειρία του⁸⁸.

27. Σκευασία τοῦ κυδωνάτου χιλοῦ τοῦ συνθέτου: Οι μεγάλες δοσολογίες που παρατηρούνται και κατά συνέπεια οι μεγάλες ποσότητες αντιδότου που παράγονται τόσο σε αυτή τη συνταγή (*μέλιτος λίτρας κζ΄, κυδώνια μ΄*) όσο και σε άλλες (συνταγές 143, 144, 145, 166, 207, 208, 209) υποβάλλουν την υποψία πως το παρόν *Δυναμερό* ήταν σε χρήση επαγγελματία ιατρού ή φαρμακοποιού κάποιου μεγάλου ξενώνα όπου οι ανάγκες ήταν αυξημένες.

28. Ὡφελει εἰς τοὺς χυμοὺς, καὶ ὅταν σκοτίζεται τις ἐν τῷ χειμῶνι:

Αναφορά στην θεωρία του Ιπποκράτη σχετικά με τους τέσσερις χυμούς η οποία επηρέασε ιδιαίτερα τους Βυζαντινούς. Οι τέσσερις λοιπόν χυμοί, το αίμα, το φλέγμα, η μέλαινα και η κίτρινη χολή υπάρχουν μέσα στο ανθρώπινο σώμα

⁸⁸ Η κλινική εμπειρία χρησιμοποιείται για τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας των προηγούμενων φαρμάκων, καθώς και για την τροποποίηση παλαιότερων συνταγών ή την εισαγωγή νέων φαρμάκων τόσο από τον Αλέξανδρο Τράλλεων όσο και από τον Ιωάννη τον Ακτουάριο ο οποίος στο έργο του *Ιατρική Επιτομή* αναφέρει πως η πείρα είναι το κύριο εργαλείο στο οποίο επαφίεται κατά τη διαδικασία της συλλογής των φαρμακολογικών πηγών του. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με την σημασία της εμπειρίας στην καταγραφή των αντιδότων βλ. : *Innovation in Byzantine Medicine* p.149-150.

και μεταβάλλονται ποσοτικά ανάλογα με τις εποχές. Για να υπάρξει υγεία και οι τέσσερις χυμοί θα πρέπει να βρίσκονται σε ίσες ποσότητες αλλιώς υπάρχει δυσκρασία και ασθένεια⁸⁹.

29. Κηροῦ:

Απαραίτητο συστατικό των εμπλάστρων έτσι ώστε να επιτευχθεί η κατάλληλη σύσταση, να καλύπτει το δέρμα και να παραμένει στο σημείο μέχρι να χρειαστεί να αφαιρεθεί είναι το κερί.

30. Τὸ ὠσοῦσινον: Η ονομασία αυτή του αντιδότη προέρχεται κατά πάσα πιθανότητα από συνδυασμό των συστατικών του, τα αυγά και το κρινέλαιο. Η λέξη σούσινο αναφέρεται στο κρίνο (*κρίνον, οὗ τὸ ἄνθος στεφανωματικόν ἐστι, καλού- μενον ὑπ' ἐνίων λείριον, ἀφ' οὗ καὶ τὸ χρίσμα κατασκευάζεται, τινες λείρινον, οἱ δὲ σούσινον καλοῦσι*) κατά τον Διοσκουρίδη⁹⁰ αλλά και στο κρινέλαιο⁹¹. Στην προκειμένη περίπτωση πιο ταιριαστή ερμηνεία θεωρείται το κρινέλαιο μιας και ζητείται ως συστατικό με αυτή την ονομασία στη συνταγή.

31. Ἅγιον ἔλαιον τῆς ἀγίας Ζηναΐδος:

Προφανώς πρόκειται για λάδι από το καντήλι της αγίας. Στην περίπτωση αυτή η ρυτίνη και η πρόπολη, συστατικά με φαρμακευτικές ιδιότητες συνδυάζονται με λάδι από το καντήλι της αγίας Ζηναΐδας, που σχετιζόταν με την ιατρική αφού την ασκούσε αφιλοκεδώς. Με αυτόν τον τρόπο οι δράσεις των συστατικών ενισχύονται από το λάδι με τις θεραπευτικές ιδιότητες⁹².

32. Ἐγὼ δὲ ἀντὶ τῆς τιτάνου στυπτηρίαν σχιστὴν ἔβαλον:

Πολλές φορές ένα συστατικό υπήρχε περίπτωση να μην είναι διαθέσιμο και ο εκάστοτε φαρμακολόγος έπρεπε να βρει ένα ανάλογο ισοδύναμο ώστε να παρασκευάσει τη συνταγή. Έτσι λοιπόν και στη συγκεκριμένη σύνθεση ο φαρμακολόγος με βοτανολογικές πιθανότατα γνώσεις αντικαθιστά ένα φυτό ελλείψει κάποιου άλλου χωρίς να μεταβάλλεται ούτε η σύσταση του εμπλάστρου ούτε η τελική του δράση. Αυτή λοιπόν η δυνατότητα για

⁸⁹ Βλέπε: V. Nutton, *Ancient Medicine*, London, Routledge, 2012, p. 72-86.

⁹⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.102.1.1-6.

⁹¹ LSJ s.v. *σούσινος*.

⁹² Αναλυτικότερα για ιατροσόφια όπου οι θαυματουργικές θεραπείες συνδυάζονται με την χριστιανική πίστη βλ.: Πέτρος Μπουράς-Βαλλιανάτος., «Η ιατρική Τέχνη στο Βυζάντιο», *Νεύσις* 24, (2016) σελ. 215.

εναλλακτικές λύσεις παρείχε την απαραίτητη ευελιξία για την τροποποίηση κάποιων συστατικών μέσα στις συνταγές. Τί μπορεί ωστόσο να υπήρχε πίσω από αυτή τη δυνατότητα είναι ένα άλλο ζήτημα και αφήνει χώρο για διάφορες ερμηνείες.

Αρχικά η βιοποικιλότητα κάποια περίοδο μπορεί να επηρεάστηκε εξαιτίας ισχυρών και μακροχρόνιων κλιματικών συνθηκών και ορισμένα είδη είτε να έφτασαν στην εξαφάνιση, είτε να εξαφανίστηκαν εντελώς. Έτσι, έπρεπε να αναζητηθούν και να χρησιμοποιηθούν άλλα που λειτουργούσαν με ισοδύναμο τρόπο. Επιπλέον, οι διακυμάνσεις του ανθρώπινου πληθυσμού ίσως να αποτέλεσαν και αυτές με την σειρά τους απειλή για την ποικιλότητα⁹³. Τέλος σημαντικό στοιχείο για την αλλαγή κάποιου συστατικού μπορεί να ήταν και η κρίση του εκάστοτε φαρμακολόγου αναφορικά με το ποιο συστατικό λειτουργεί καλύτερα και επιφέρει εξίσου καλό αποτέλεσμα.

Αυτή η δυνατότητα αντικατάστασης μπορεί να παραλληλιστεί στην πιο ανεπτυγμένη της φυσικά μορφή με τους καταλόγους που είναι γνωστοί στην ιστορία της ιατρικής ως *De succedaneis* ή ως κατάλογοι *Quid pro quo* και ερμηνεύονται παραδοσιακά ως μέσα αντιστάθμισης προσωρινής ή μη διαθεσιμότητας ενός βοτανικού είδους.

Αξίζει ακόμη να αναφερθεί πως η συγκεκριμένη συνταγή είναι πολύ κοντά στην αντίστοιχη του Αέτιου. Η αλλαγή του συστατικού που μας παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα επιλογής του ίδιου του φαρμακοποιού (στυπτηρία σχιστή) επιλέγεται και από τον Αέτιο. Τέλος η ίδια συνταγή στον Μυρεψό περιέχει διαφορετικά συστατικά και αναφέρεται ως αντιφάρμακο (*Ἀντίδοτος, ἢ Δημοκράτους, ἀντιφάρμακον*).

33. Ἐτέρα τοῦ αὐτοῦ: Αυτή η συνταγή είναι απολύτως ίδια με την αντίστοιχη του Αέτιου (15.683t) ακόμη και στις δοσολογίες που απαιτούνται. Η μόνη διαφορά είναι πως στη συνταγή του Καλλίστου δεν υπάρχει η εισαγωγή, οι ασθένειες δηλαδή που αντιμετωπίζει και παραδίδονται μόνο τα συστατικά και οι δοσολογίες, κάτι που μπορεί να σημαίνει πως προοριζόταν για χρήση από επαγγελματίες που γνώριζαν τη συμπτωματολογία που αντιμετωπίζει.

34. Σκυθικοῦ: Χρησιμοποιείται ως όνομα για κάποιον πολύτιμο λίθο⁹⁴.

⁹³ Αναλυτικότερα για περισσότερα στοιχεία σχετικά με το φυσικό περιβάλλον, την χλωρίδα στο Βυζάντιο και πως η τελευταία επηρεάστηκε από εξωγενείς παράγοντες βλ. Botany σελ. 322-324.

⁹⁴ LSJ s.v. *Σκυθικός*.

35. Ἐλαιον τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ: και σε αυτή τη συνταγή παρατηρείται η σύνδεση φαρμακολογίας και θρησκείας, και σε αυτό το σημείο ζητείται λάδι από το καντήλι του αγίου Αιμιλιανού που κατά πάσα πιθανότητα θα είχε θαυματουργικές ιδιότητες.
36. Ἐλαίων: Στις παρασκευές των ελαίων υπάρχουν κάποια έλαια βάσεις, όπως το ροδέλαιο, το λάδι από χαμομήλι και άνηθο που έχουν ίδια διαδικασία σύνθεσης. Συλλέγονται λοιπόν τα φρέσκα πέταλα ή οι σπόροι κάθε φορά του αντίστοιχου φυτού και προστίθεται λάδι. Τέλος το μείγμα αυτό αφήνεται στον ήλιο να ωριμάσει για ένα χρονικό διάστημα και είναι έτοιμο προς χρήση είτε μόνο του είτε ως συστατικό σε σύνθετες συνταγές όπου ζητείται απλώς με την ονομασία του χωρίς να αναλύεται κάθε φορά ο τρόπος παρασκευής του.

ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΣΤΑΤΙΚΩΝ

Η ταυτοποίηση των συστατικών των δύο *Δυναμερών* της παρούσης εκδόσεως βασίστηκε στις δημοσιεύσεις του Μ.-Α. Μαρσέλου που παραθέτουμε στην Βιβλιογραφία. Οι αναφορές στα *Δυναμερά* γίνονται με βάση την παρούσα έκδοση παραπομπές στην οποία γίνονται στην τρίτη στήλη με ενδείξεις Μ.00 για τις 26 συνταγές του Ψευδο-Μυρεψού και Κ.00 για τις 245 του Καλλίστου.

Πίνακας 1. Τα φυτικά φάρμακα των <i>Δυναμερών</i> Μ και Κ.		
Αρχαίο όνομα (Σύγχρονο όνομα)	Επιστημονικό όνομα	Αναφορές
<i>Άβρότονον τὸ</i> (λεβιθόχορτο)	<i>Artemisia abrotonum</i>	Κ.21 Κ.50
<i>Άγνος ὁ</i> (λυγαριά)	<i>Agnus castus</i>	Κ.26 Κ.238
<i>Άγχουσα ἡ</i> (βαφόριζα)	<i>Anchusa tinctoria</i>	Κ.137 Κ.222
<i>Άκακία ἡ</i> (αραβική ακακία, από την οποία βγαίνει το αραβικό κόμμι)	<i>Acacia arabica</i>	Μ.2, Μ.21 Κ.53, Κ.83, Κ.155, Κ.160, Κ.191, Κ.242
<i>Άκαλήφη ἡ</i> (τσουκνίδα) βλ. και <i>Κνίδη</i>	<i>Urtica dioica</i>	Κ.50, Κ.99, Κ. 106
<i>Άκανθα ἡ</i> <i>Αἰγυπτία</i> (αιγυπτιακή ακακία)	<i>Acacia vera</i>	Κ. 85
<i>Άκτὴ ἡ</i> (κουφοξυλιά)	<i>Sambucus nigra</i>	Κ.109
<i>Άμάρακος ὁ,</i> <i>Σάμψυχο</i> (μαντζουράνα)	<i>Origanum majorana</i>	Κ.45, Κ.65, Κ.107, Κ.109, Κ.153, Κ.162, Κ.172, Κ.186, Κ.189, Κ.226, Κ.232, Κ.238, Κ.239

Αμυγδάλη ή (αμύγδαλο) βλ. και Αμύγδαλον και Αμύγδαλον πικρόν και Κάρυον Θάσιον		K.10, K.30, K.51, K.57, K.92, K.99,
Άμωμον τὸ (άμωμο)	<i>Amomum subulatum</i>	M.1, M.2, M.17 K.38, K.50, K.64, K.83, K.109, K.110, K.111, K.156, K.188, K. 214, K.239, K.241,
Άναγαλλίς ή (αναγαλλίς)	<i>Anagallis arvensis</i>	K.53
Άνδράχνη ή (αντράκλα)	<i>Portulaca oleracea</i>	M.13, M.16, M.21, M.22
Άνεμώνη ή (ανεμόνα)	<i>Anemone coronaria</i>	K.233
Άνηθον τὸ και Άνησσον τὸ (άνηθος)	<i>Anethum graveolens</i>	M.1, M4 K.2, K.55, K.109, K.207, K.228, K.230,
Άνισον τὸ κοινόν	<i>Pimpinella anisum</i>	M.1, M.3, M.4, M.5, M.8, M.10, M.11, M.13, M.14, M.19 K.64, K.92
Άνθεμον τὸ βλ. χαμαίμηλον (χαμομήλι)	<i>Matricaria chamomilla</i>	K.136, K.138, K.193, K.207, K.228
Άριστολοχία ή (αμπελοκλάδι)	<i>Aristolochia rotunda</i>	M.1, M.11, M.19 K.4, K.5, K.7, K.13, K.23, K.24, K.25, K.42, K.43, K.44, K.47, K.49, K.50, K.53, K.106, K.163, K.166, K.169, K.173, K.176, K.183, K.184, K.193, K.196, K.204, K.210, K.217, K.220, K.232, K.238, K.239, K.241
Άρκευθίς ή (ο καρπός του άρκευθου ή κέθρου)	<i>Juniperus phoenicea</i>	K.50, K.91

Άρτεμισία ή (αψιθιά) βλ. και Άψίνθιον	<i>Artemisia absinthium</i>	K.9, K.41,K.57,K.62, K.76, K.79, K.80, K.92, K.98, K.155, K.156, K.159, K.187, K.241
Άσπάλαθος ό ή άσπάλαθρος (ασπαλαθιά)	<i>Genista acanthoclada</i>	K.91, K.110, K.172, K.238, K.239, K.241
Άσταφίς ή άγρία (ψειροβότανο) και Σταφίς ή άγρία και άγριοσταφίς	<i>Delphinium staphis agria</i>	K.50, K.66, K.78, K.106, K.168, K.192, K.220
Άσφόδελος ό (σπερδόκλι)	<i>Asphodelus ramosus</i>	K.91
Άψίνθιον τò (αψιθιά) βλ. και Άρτεμισία ή	<i>Artemisia absinthium</i>	K.9, K.57, K.62, K.76, K.78, K.79, K.80, K.92, K.98, K.155, K.156, K.159
Βάλανος ή Αίγυπτία (μυρεψική βάλανος)	<i>Moringa peregrina</i>	K.1, K.36, K.185

Βάτος ό και ή (βάτο, βατσινιά)	<i>Rubus fruticosus</i>	K.109, K.235
Βολβίον τò (βολβός)	<i>Muscari comosum</i>	M.15
Βρύον τò θαλάσσιον (θαλάσσιο μαρούλι)	<i>Ulva lactuca</i>	K.91
Βρυωνία ή (αβρωνιά)	<i>Tamus communis</i>	K.109
Βυρσοδεψικός ρόυς ό και Βυρσοδεψική ρόυς ή (χρυσόξυλο)	<i>Rhus coriaria</i>	M.21, K.2, K.85, K.95, K.155, K.242
Γλήχων ό (άγρια μέντα, φλησκούνι)	<i>Mentha pulegium</i>	M.8, M.9, M.20, K.9, K.14,
Γλυκύρριζα ή (γλυκόριζα)	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	M.4, M.13, M.14, M.16, M.18, M.20, M.21, M.22, M.23, M.24, K.3, K.10, K.11, K.50, K.96, K.108, K.109, K.203
Γλυκυσίδη ή (πηγουνιά, παιωνία)	<i>Paeonia officinalis</i>	M.1, M.17, K.53, K.65, K.97
Γογγυλίσ ή (γογγύλι)	<i>Brassica rapa</i>	M.4, M.13, M.14, M.18, M.20, M.21, M.22, K.13, K.50
Δαῦκος ό (άγριο καρότο)	<i>Athamanta cretensis</i>	M.1, M.5, M.15, K.2, K.9, K.16, K.34, K.37, K.45, K.50, K.56, K.64, K.83, K.109, K.162
Δαῦκος Αἰθιοπικὸς (αιθιοπικό σέσελι)	<i>Bupleurum fruticosum</i>	M.1, M.5, M.8, K.28, K.39, K.50, K.70, K.101, K.232
Δάφνη ή (δάφνη)	<i>Laurus nobilis</i>	K.26, K.148, K.152, K.153, K.162, K.168, K.192, K.215, K.220, K.226, K.232, K.238
Δαφνίς ή (ο καρπός της δάφνης, κοκκόδαφνα) βλ. Δάφνη		M.1, K.174

Δίκταμνον τὸ (δίκταμο)	<i>Origanum dictamnus</i>	K.26, K.210
Δρακόντιον τὸ (φιδόχορτο)	<i>Dracunculus vulgaris</i>	M.2, M.21, K.50, K.193, K.196
Ἑλαία ἡ (ελιά, το δέντρο, ο καρπός και το λάδι του)	<i>Olea europaea</i>	K.139, K.140, K.142, K.145, K.146, K.147, K.148, K.166, K.168, K.171, K.176, K.182, K.183, K.185, K.189, K.193, K.195, K.196, K.197, K.198, K.199, K.200, K.203, K.204, K.206, K.207, K.210, K.212, K.216, K.217, K.221, K.223, K.224, K.225, K.228, K.229, K.230, K.231, K.232, K.240
Ἑλελίσφακον τὸ και Ἑλελίσφακος ὁ (φασκόμηλο)	<i>Salvia officinalis</i>	M.11, M.14, K.50, K.109, K.114, K.238
Ἑλλέβορος ὁ λευκός (στερόγιαννι)	<i>Veratrum album</i>	K.97, K.109, K.171
Ἑλλέβορος ὁ μέλας (σκάρφη)	<i>Helleborus orientalis</i>	K.17, K.21, K.22, K.23, K.25, K.47, K.109
Ἑλυμος ὁ (κεχρί) και Κέγχρος ὁ (βλ. λέξη)	<i>Panicum miliaceum</i>	K.215
Ἐπίθυμον τὸ (νεραϊδόνημα)	<i>Cuscuta epithymum</i>	K.1, K.17, K.22, K.25, K.36, K.47, K.54, K.64, K.67, K.75, K.79, K.88, K.97, K.100, K.102, K.107, K.109
Ἐπίπετρον τὸ (αμάραντο, ἡ αείζωο)	<i>Sedum acre</i>	K.190, K.193
Ἐρίκη, Ἐρείκη ἡ (ρείκι)	<i>Erica arborea</i>	K.52

Έρινεός ό, ή σικούου σπέρματος (ο καρπός της άγριας συκιάς, ορνιός,)	<i>Ficus carica</i>	K.50, K.51, K.55, K.99, K105
Έρπυλλος ό (είδος θυμαριού)	<i>Thymus serpyllus</i>	K.97, K.232
Εϋζωμον τò (ρόκα)	<i>Eruca sativa</i>	K.106
Έχέτρωσις ή βλ. <i>Βρυωνία</i>		K.109
Ήδύοσμον τò (δυόσμος) βλ. και <i>Μίνθη</i> ή	<i>Mentha viridis</i>	M.19, K.41, K.64, K.83
Θαψία ή (χρυσόξυλο)	<i>Thapsia garganica</i>	K.168, K.192
Θλάσπις ή (θλάσπι)	<i>Capsella bursa pastoris</i>	K.50
Θρίδαξ ή (μαρούλι)	<i>Lactuca sativa</i>	M.22
Θρόον τò (βούρλο) βλ. και <i>Σχοϊνος</i>	<i>Juncus acutus</i>	K.27, K.156, K188
Θύμον τò (θυμάρι)	<i>Thymus capitatus</i>	M.1, M.8, M.9, M.14, K.45, K.64, K.70, K.71, K.97, K.100, K.101, K.107, K.109
Ίρις ή (ίριδα)	<i>Iris germanica</i>	M.6, M.9, M.20, K.2, K.10, K.11, K.50, K.65, K.101, K.111, K.153, K.154, K.156, K.162, K.169, K.170, K.183, K.186, K.188, K.193, K.215, K.220, K.221, K.224, K.232, K.238, K.239
Ίσχας ή (ξερό σύκο)	<i>Ficus spp.</i>	K.11
Ίτέα ή (ιτιά)	<i>Salix alba</i>	K.171

Καλαμίνθη ή (καλαμίθρα)	<i>Calamintha nepeta</i>	K.8, K.11, K.14, K.19, K.21, K.39, K.55, K.70, K.96, K.97, K.101, K.109, K.169, K.211, K.232
Κάλαμος ό (καλάμι)	<i>Arundo donax</i>	M.1, K.50, K.97, K.109, K.110, K.166, K.172, K.239, K.241
Κάππαρις ή (κάππαρη)	<i>Capparis spinosa</i>	M.19, K.9, K.109
Κάρδαμον τó (κάρδαμο)	<i>Lepidium sativum</i>	K.2, K.44, K.64, K.109, K.168, K.172
Καρδάμωμον τó (καρδάμωμο)	<i>Elettaria cardamomum</i>	M.1, M.3, M.6, M.12, M.13, M.14, M.23, M.24, K.4, K.9, K.34, K.50, K.83, K.91, K.153, K. 154, K.156, K.162, K.187, K.188, K.192, K.220, K.239, K.241
Κάρνον Θάσιον τó (αμύγδαλο) βλ. και Αμυγδάλη ή, Αμύγδαλον τó		K.99
Κασία ή και Κασσία ή (αιγυπτιακή σέννα)	<i>Senna acutifolia</i>	M.17, K.1, K.2, K.4, K.9, K.15, K.21, K.22, K.25, K.26, K.27, K.28, K.33, K.34, K.35, K.37, K.38, K.42, K.45, K.50, K.56, K.60, K.81, K.91, K.99, K.107, K.109, K.110, K.111, K.156, K.162, K.168, K.188, K.192, K.193, K.238, K.239, K.241

Κάχρυ τὸ (κρητική λεκακία)	<i>Cachrys libanotis</i>	M.26
Κάχυς ἡ (καβουρδισμένο κριθάρι)	<i>Hordeum spp.</i>	K.192, K.232
Κέγχρος ὁ (κεχρί) και Ἑλυμος ὁ (βλ. λέξη)	<i>Panicum miliaceum</i>	K.215
Κεντάβριον τὸ (ερυθραία)	<i>Centaurium minoris</i>	K.13, K.21, K.49, K.50, K.97, K.109, K.224, K.232
Κέστρον τὸ (βεττονίκη)	<i>Sideritis syriaca</i>	K.26, K.55, K.56, K.210
Κιννάμωμον τὸ (κανέλλα)	<i>Cinnamomum verum</i>	M.3, M.6, M.8, M.10, M.11, M.13, M.14, M.15, M.16, M.19, M.21, M.22, M.23, M.24, M.25, M.26, K.2, K.3, K.6, K.9, K.15, K.16, K.19, K.22, K.25, K.27, K.31, K.32, K.33, K.34, K.41, K.42, K.46, K.47, K.49, K.50, K.59, K.72, K.79, K.81, K.98, K.99, K.103, K.107, K.110, K.127, K.129, K.130, K.156, K.174, K.210, K.245
Κίστος ὁ και Κισθὸς ὁ (λαδανία)	<i>Cistus villosus</i>	K.91, K.157, K.174, K.188, K.239, K.241
Κνήκος ὁ και Κνίκος ὁ (ζαφαρόνα)	<i>Carthamus tinctorius</i>	K.67

Κνίδιος κόκκος ό και Φοινικικός κόκκος ό βλ. Κνέωρον		K.109
Κνίδη ή (τσουκνίδα)	<i>Urtica dioica</i>	K.50, K.99, K.106
Κολοκύνθη ή και Κολοκύντη ή (κοκκινοκολοκυ θιά)	<i>Curcubit a maxima</i>	M.13, M.16, M.18, M.22, K.17, K.22, K.23, K.24, K.47, K.54, K.78, K.174
Κόνυζα ή (ψυλλίστρα)	<i>Inula graveole ns</i>	K.50
Κοτυληδών ή (χελωνοβότανο)	<i>Cotyledo n tuberosa</i>	K.50
Κράμβη ή (λάχανο)	<i>Brassica oleracea</i>	K.13
Κρανία ή (κρανιά)	<i>Cornus mascula</i>	K.12
Κριθή ή (κριθάρι) και ως Κάχυς ή (βλ. λέξη)	<i>Hordeum distichum</i>	K.245

Κρόκος ό (ζαφορά)	<i>Crocus sativus</i>	M.2, M.13, M.17, M.19, M.21, M.22, K.1, K.2, K.4, K.7, K.9, K.10, K.12, K.15, K.21, K.22, K.23, K.25, K.31, K.32, K.34, K.35, K.36, K.40, K.42, K.43, K.44, K.47, K.50, K.51, K.59, K.61, K.63, K.79, K.85, K.86, K.87, K.91, K.93, K.95, K.96, K.98, K.99, K.101, K.105, K.109, K.110, K.113, K.127, K.129, K.130, K.154, K.155, K.156, K.159, K.162, K.187, K.193, K.223, K.239, K.241
Κύαμος ό (κουκκιά)	<i>Vicia faba</i>	M.9, K.26, K.27, K.30, K.37
Κυκλάμινος ή και Κυκλάμινον τò (κυκλάμινο)	<i>Cyclame n graecum</i>	K.242
Κύμινον τò (κύμινο)	<i>Cuminum cuminum</i>	M.6, M.22, K.35, K.68, K.69, K.72, K.78, K.83, K.100, K.106, K.109, K.152, K.160, K.174, K.212, K.238, K.244
Κυπάρισσος ό (κυπαρίσσι)	<i>Cypressus sempervirens</i>	K.91, K.238
Κύπειρος ό (κύπερη)	<i>Cyperus rotundus</i>	M.1, M.5, M.6, M.23, K.26, K.50, K.55, K.91, K.148, K.154, K.156, K.162, K.220, K.232, K.238
Κύτινος ό βλ. Ροιὰ		K.84, K.128
Λάπαθον τò (λάπαθο)	<i>Rumex patientia</i>	K.190
Λάχανον τò (κάθε εδώδιμο χορταρικό, ήμερο ή άγριο)		K.13

Λίριον τὸ και Λείριον τὸ (κρίνος)	<i>Lilium candidum</i>	K.13, K.188, K.214, K.228, K.231, K.235
Λίβανος ὁ (λίβανος) και Λιβανωτὸς ὁ (λιβάνι) βλ. και Μάννα	Το δέντρο <i>Boswellia sacra</i> και η ρητίνη του <i>Gummi olibanum</i> (λιβάνι ή λιβανωτός)	M.1, M.2, M.17, K.2, K.4, K.7, K.10, K.41, K.42, K.43, K.50, K.53, K.84, K.85, K.94, K.155, K.156, K.159, K.162, K.169, K.173, K.176, K.177, K.181, K.184, K.185, K.188, K.191, K.193, K.196, K.209, K.213, K.215, K.219, K.221, K.223, K.225, K.227, K.239, K.241, K.242
Λίνον τὸ (λινάρι)	<i>Linum usitatissi mum</i>	M.4, K.55, K.93, K.107, K.162, K.197, K.207, K.212
Μακροπέπερι	<i>Piper longum</i>	M.1, M.3, M.5, M.23, K.19, K.25, K.35
Μαλάχη ή (μολόχα)	<i>Malva silvestris</i>	M.2, M.22, K.99
Μανδραγόρας ὁ (μανδραγόρας)	<i>Mandragora officinarum</i>	M.1, K.4, K.16, K.33, K.34, K.42, K.44, K.64, K.96, K.109, K.211, K.223
Μάννα ή (σκόνη λιβανιού) βλ. και Λιβανωτὸς		K.50, K.202, K.219, K.220, K.226
Μάραθον τὸ (μάραθο)	<i>Foenicul um vulgare</i>	M.13, K.19, K.30, K.34, K.50, K.51, K.55, K.58, K.59, K.63, K.64, K.83, K.97, K.109, K.111, K.115, K.239, K.241
Μελάνθιον τὸ (μαυροκούκκι)	<i>Nigella sativa</i>	K.121
Μελίλωτος ὁ (άγριο τριφύλλι)	<i>Melilotus officinali s</i>	K.91, K.154, K.156, K.162, K.189, K.207, K.232, K.239
Μήκων ή (παπαρούνα του οπίου, αφιόνι)	<i>Papaver somnifer um</i>	K.2, K.31, K.50, K.96, K.105

Μηκώνιον τὸ (όπιο)	Ο οπός του φυτού <i>Papaver somniferum</i>	M.1, M.17, K.35, K.43
Μόρον τὸ (μούρο, ο καρπός της Συκαμίνου, βλ. λέξη)		K.113
Μυρσίνη ἢ (μυρτιά)	<i>Myrtus communis</i>	K.84, K.144, K.149, K.222, K.236, K.239, K.241
Μυρτίδανον τὸ (απροσδιόριστο)	Ίσως ο καρπός του περσικού πιπεριού <i>Piper cubeba</i>	M.21, M.23, K.11
Μύρτος ἢ βλ. Μυρσίνη ἢ		K.61, K.105
Νάπυ τὸ (σινάπι)	<i>Sinapis alba</i>	K.153, K.204, K.220
Νάρδος ἢ (βαλεριάνα)	<i>Valeriana dioscoridis</i>	M.1, K.3, K.27, K.34, K.42, K.50, K.52, K.110, K.111, K.147, K.153, K.154, K.156, K.157, K.159, K.161, K.167, K.168, K.170, K.174, K.188, K.191, K.192, K.212, K.239
Οἰάνθη ἢ (άνθος άγριας αμπέλου)	<i>Vitis vinifera sylvestris</i>	K.35, K.155, K.170, K.187, K.188, K.191
Όμφαξ ἢ (ο άωρος καρπός της αμπέλου, η αγουρίδα)	<i>Vitis vinifera</i>	K.61, K.87, K.95, K.114, K.147, K.229, K.235, K.237, K.240
Όρίγανον τὸ και Όρίγανος ό (ρίγανη)	<i>Origanum heracleoticum</i>	K.21, K.34, K.64, K.66, K.97, K.100, K.109, K.232
Όροβος ό (ρόβι)	<i>Vicia ervilia</i>	M.9, K.10, K.50

Πάνακες τὸ (λιγυστικό, ἢ λιβυστικό)	<i>Levisticum officinale</i>	M.14, K.34, K.39, K.45, K.64, K.70, K.97, K.101, K.107, K.109, K.211
Πελεκῖνος ὁ (πικροκούκκι)	<i>Securiger a coronilla</i>	K.50, K.81
Πεντάφυλλον (δεν γίνεται διάκριση στις συνταγές ανάμεσα σε λευκό ἢ μέλαν)	<i>Potentilla argentea ἢ Potentilla reptans</i>	M.2, K.50
Πέπερι τὸ (μαύρο πιπέρι)	<i>Piper nigrum</i>	M.3, M.5, M.6, M.8, M.9, M.10, M.19, K.19, K.20, K.23, K.25, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.45, K.46, K.47, K.55, K.56, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.83, K.98, K.101, K.107, K.109, K.111, K.112, K.156, K.168, K.192, K.215, K.220, K.221, K.241
Πεπόνι (Σίκνος ὁ πέπων)	<i>Cucumis melo</i>	M.13, M.16, M.18, M.22,
Πέπλιον τὸ (χαμογαλατσιδά κι)	<i>Euphorbi a peplus</i>	K.97
Πήγανον τὸ (απήγανος)	<i>Ruta graveole ns</i>	M.1, M.2, M.6, K.2, K.19, K.34, K.37, K.55, K.64, K.68, K.69, K.72, K.83, K.107, K.109, K.146, K.161, K.201, K.212, K.220, K.228, K.238
Πόλιον τὸ (ἀγριος αμάραντος)	<i>Teucrium polium</i>	K.11
Πολυπόδιον τὸ (πολυπόδι)	<i>Polypodi um vulgare</i>	M.17, K.22, K.23, K.25, K.46, K.47, K.49, K.64, K.67, K.97, K.100, K.109
Πράσον τὸ (πράσο)	<i>Allium porrum</i>	K.5, K.11, K.22, K.23, K.24, K.25, K.34, K.47, K.109, K.184

Πτισάνη ή (αφέψημα ξεφλουδισμένης κριθής, κριθαρόζουμο)	<i>Hordeum distichum</i>	M.16, M.17, K.9
Πύξος ή, ως ό πύξινος ἄτρακτος, για καυτηριασμούς (πυξάρι)	<i>Buxus sempervi rens</i>	M.22
Ρόδον τὸ (τριανταφυλλιά και τριαντάφυλλο)	<i>Rosa gallica</i>	M.1, M.12, M.13, M.14, M.21, M.22, M.23, M.25, K.2, K.18, K.34, K.37, K.42, K.50, K.65, K.74, K.85, K.88, K.90, K.91, K.95, K.116, K.117, K.123, K.135, K.155, K.156, K.228, K.229, K.235, K.242
Ροιὰ ή και Ρόα ή (ροδιά) και Σίδη ή (βλ. λέξη)	<i>Punica granatum</i>	K.84, K.128, K.133
Ροῦς βυρσοδεψική ή (βλ. Βυρσοδεψικός ροῦς ό)		M.21, K.2, K.85, K. 95, K.155, K.242
Σαγάπηνον (σαγαπηνό)	Κομμεορητίνη του φντού <i>Ferula persica</i>	K.23, K.24, K.37, K.47, K.50, K.170, K.201
Σέλινον τὸ (σέλινο)	<i>Apium graveole ns</i>	M.1, M.5, M.8, M.19, K.4, K.13, K.14, K.19, K.26, K.37, K.38, K.45, K.55, K.57, K.59, K.63, K.67, K.70, K.71, K.83, K.92, K.98, K.100, K.105, K.109, K.115, K.121, K.162, K.174
Σεραπιάς (λογίτις)	<i>Serapias lingua</i>	K.166
Σέσελι τὸ (τόρδυλο)	<i>Tordyliu m officinale</i>	M.1, M.5, K.8, K.28, K.39, K.50, K.70, K.101, K.232
Σήσαμον τὸ (σουσάμι)	<i>Sesamum orientale</i>	K.50
Σίδη ή (ροδιά, αλλά και ρόδι)	<i>Punica granatum</i>	K.109, K.169, K.171, K.193, K.242
Σίκκος ό ἄγριος (πικραγγουριά) και Έλατήριον (βλ. λέξη)	<i>Ecballiu m elaterium</i>	K.232,
Σίλφιον τὸ (λιβυκό σίλφιο)	<i>Silphium spp.</i>	K.83, K.109

Σῖτος ὁ (σιτάρι)	<i>Cibum frumentu m</i>	K.245
Σκαμμωνία ἡ (μαμουτιά)	<i>Convulvulus scammonia</i>	K.8, K.17, K.18, K.22, K.23, K.25, K.88, K.100, K.109, K.242
Σκίλλα ἡ (σκιλλοκρεμμύδ α)	<i>Scilla maritima</i>	K.11, K.17, K.21, K.22, K.23, K.25, K.47, K.64, K.82, K.83, K.104, K.109
Σκολοπένδριον τὸ (σκορπίδι)	<i>Scolopendrium officinale</i>	K.64, K.109, K.232
Σκόροδον τὸ (σκόρδο)	<i>Allium sativum</i>	K.34, K.42, K.50
Σμύρνα ἡ (σμύρνα)	Κομμεορρητίνη από τον ξύλωδη θάμνο <i>Balsamodendron myrrha</i>	M.17, M.19, K.5, K.7, K.9, K.16, K.17, K.21, K.22, K.25, K.27, K.31, K.32, K.34, K.35, K.37, K.41, K.42, K.44, K.47, K.48, K.50, K.53, K.59, K.84, K.86, K.87, K.98, K.99, K.101, K.110, K.113, K.148, K.149, K.154, K.156, K.159, K.160, K.167, K.169, K.173, K.176, K.181 K.183, K.184, K.188, K.193, K.196, K.219, K.223, K.224, K.238, K.241, K.242
Σταφῖς ἡ (ο καρπός της αμπέλου, σταφίδα)	<i>Vitis vinifera</i>	K.50, K.91, K.105, K.220
Σταφῖς ἡ ἀγρία (ψειροβότανο) και Ἀσταφῖς ἡ (βλ. λέξη)	<i>Delphini um staphisag ria</i>	K.50, K.66, K.78, K.106, K.168, K.192, K.220

Σταφυλῖνος ό (άγριο καρότο)	<i>Daucus guttatus</i>	K.50
Στρουθίον τō (σαπουνόχορτο)	<i>Saponari a officinali s</i>	K.204, K.210
Στρώχνος ό (μαυρόχορτο)	<i>Solanum nigrum</i>	K.151
Στύραξ ό (αγριοκυδωνιά)	<i>Styrax officinali s</i>	M.1, M.17, M.20, M.22, M.23, M.24, K.4, K.10, K.21, K.31, K.34, K.35, K.38, K.40, K.48, K.50, K.55, K.91, K.96, K.156, K.157, K.158, K.159, K.162, K.168, K.170, K.185, K.187, K.192, K.214, K.215, K.221, K.224, K.232, K.238, K.239, K.241
Συκῆ ή (συκιά)	<i>Ficus carica</i>	K.172
Σχῖνος ή (μαστιχόδεντρο)	<i>Pistacia lentiscus</i>	K.1, K.2, K.23, K.34, K.35, K.36, K.38, K.42, K.45, K.50, K.81, K.91, K.107, K.109, K.110, K.122, K.155, K.239
Σχοῖνος ό (βούρλο)	<i>Juncus acutus</i>	M.19, M.23, K.27, K.188

Τέρμινθος ή και Τερέβινθος ή (τσικουδιά)	<i>Pistacia terebinth us</i>	K.10, K.31, K.34, K.48, K.50, K.65, K.91, K.141, K.145, K.147, K.148, K.149, K.154, K.156, K.157, K.159, K.160, K.162, K.166, K.167, K.168, K.170, K.176, K.181, K.183, K.185, K.188, K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.199, K.201, K.208, K.209, K.211, K.212, K.213, K.215, K.218, K.220, K.221, K.225, K.226, K.227
Τεϋτλον τὸ (παντζάρι) και Σεϋτλον τὸ	<i>Beta vulgaris</i>	K.129
Τῆλιν ή (μοσχουσίταρο) και Αἰγόκερας τὸ (βλ. λέξη)	<i>Trigonella foenum- graecum</i>	K.162
Τιθύμαλλος ὁ (γαλατσίδα)	<i>Euphorbi a characias</i>	K.109
Τράγιον τὸ (ματζουράνα)	<i>Origanu m marum</i>	K.181
Τρίβολος ὁ [παραθαλάσσιος] (τριβόλι)	<i>Echinoph ora spinosa</i>	K.26,
Τρίφυλλον τὸ (βρωμόχορτο)	<i>Psoralea bituminos a</i>	K.50, K.190
Ύοσκύαμος ὁ (δυσκύαμος)	<i>Hyoscya mus albus</i>	M.1, M.2, M.17, K.2, K.4, K.7, K.9, K.31, K.34, K.37, K.40, K.43, K.44, K.50, K.51, K.58, K.59, K.94, K.96, K.99, K.101, K.190, K.200
Υπερικὸν τὸ (βαλσαμόχορτο)	<i>Hypericu m perforatu m</i>	K.13, K.17, K.22, K.25, K.47, K.97, K.109
Ύποκιστις ή (επίφυτο του κίστου)	<i>Cytinus hypocisti s</i>	M.2, M.21, K.2, K.9, K.41, K.50, K.84, K.95, K.242, K.

Ὑσσωπος ὅ (ύσσωπος)	<i>Origanum smyrnaeu m ή syriacum</i>	M.5, M.8, M.20, K.10, K.11, K.19, K.20, K.21, K.64, K.66, K.93, K.97, K.100, K.101, K.109, K.147, K.168, K.189, K.192, K.232
Φακή ή (φακή)	<i>Lens culinaris</i>	K.20, K.34
Φοῖνιξ ὅ (χουρμαδιά)	<i>Phoenix dactylifera</i>	M.3, M.4, K.91, K.99, K.105, K.155, K.191
Χαλβάνη ή (ρητίνη του φυτού Συριακός νάρθηξ)	<i>Ferula galbanifl ua</i>	K.16, K.21, K.31, K.32, K.34, K.50, K.148, K.149, K.157, K.166, K.168, K.169, K.170, K.181, K.183, K.185, K.192, K.195, K.196, K.201, K.202, K.207, K.209, K.210, K.213, K.215, K.217, K.219, K.224, K.225
Χαμαιλέων ὅ (χαμολιός)	<i>Cardopatum corymbosum</i>	K.109, K.166, K.220
Ὠκμον τὸ (βασιλικός)	<i>Ocimum basilicum</i>	K.2, K.26, K.107

Πίνακας 2. Ζώα και ζωικά συστατικά των Δυναμερών Μ και Κ.	
Αρχαίο όνομα [Σύγχρονο όνομα] (Βιολογική ταξινόμηση)	Αναφορές
Αἴξ, ἡ [κατσίκια] (<i>Capra aegagrus hircus</i> , <i>Bovidae</i>) βλ. και «Ἐριφος, ὅ»	K.189
Βοῦς, ὁ [ταύρος, αγελάδα, μοσχάρι] (<i>Bos taurus</i> , <i>Bovidae</i>)	K.136, K.140
Ἐλαφος, ὁ, ἡ [κόκκινο ελάφι] (<i>Cervus elaphus</i> , <i>Cervidae</i>)	M.1, M.3, M.13, M.24, K.147, K.149, K.168, K.192, K.213, K.220
Κανθαρίς, ἡ [Ισπανική μύγα] (<i>Lytta vesicatoria</i> , <i>Meloidae</i>)	K.178
Κάστωρ, ὁ [κάστορας] (<i>Castor fiber</i> , <i>Castoridae</i>)	Καστόριον (το αποξηραμένο περιεχόμενο των δύο οσμηγόνων αδένων από το περίνεο των αρσενικών καστόρων): M.1, M.17, K.4, K.9, K.16, K.17, K.21, K.22, K.25, K.32, K.33, K.34, K.38, K.40, K.42, K.47, K.50, K.79, K.98, K.168, K.192, K.212, K.232

Κηκίς, ή [σφαιρική διόγκωση στον φλοιό της δρυός - <i>Quercus robur</i>, <i>Fagaceae</i>] Οφείλεται σε ερεθισμό που προκαλείται από το υμενόπτερο <i>Biorhiza pallida</i>, <i>Cynipidae</i>. Εντός αυτού του σφαιρικού μορφώματος επωάζονται και αναπτύσσονται οι προνύμφες του εντόμου	K.84
Κηρός, ό [κερί της μέλισσας] (<i>Apis melifera</i>, <i>Apidae</i>)	K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151, K.1552, K.153, K.154, K.155, K.156, K.158, K.159, K.160, K.161, K.162, K.165, K.166, K.167, K.168, K.169, K.171, K.173, K.176, K.180, K.181, K.182, K.183, K.184, K.185, K.187, K.188, K.189, K.191, K.193, K.194, K.195, K.196, K.199, K.200, K.201, K.203, K.205, K.206, K.207, K.208, K.209, K.210, K.211, K.212, K.213, K.215, K.216, K.219, K.220, K.221, K.223, K.224, K.225, K.226, K.227
Κοράλλι (<i>Coralium rubrum</i>)	M.1, M.3, M.21, M.23, K.53, K.94, K.242
Λαγός, ό [λαγός] (<i>Lepus europaeus</i>, <i>Leporidae</i>)	M.13
Λεπάς, ή [πεταλίδα] (<i>Patella vulgaris</i>, <i>Patellidae</i>)	M.2, K.86
Όνος, ό [γάιδαρος] (<i>Equus africanus asinus</i> <i>Equidae</i>)	K.179

Όρνις, ό και ή [κότα] <i>Gallus gallus domesticus</i> , <i>Phasianidae</i> Επίσης, κάθε πτηνό, άγριο ή ήμερο	K.64, K.181, K.213
Περιστερά, ή [περιστέρι] <i>(Columba livia</i> <i>domestica, Columbidae)</i>	K.106, K.163, K.
Πρόβατον, τó [πρόβατο] <i>(Ovis aries, Bovidae)</i>	K.189
Σκώληξ, ό (κόπρινος) [σκουλήκι της κοπριάς] (πιθανώς ο γαιοσκώληκας <i>Lumbricus terrestris</i> , <i>Lumbricidae</i> , αλλά δεν αποκλείεται να πρόκειται για προνύμφες εντόμων).	K.130
Ταύρος, ό [ταύρος] <i>(Bos taurus, Bovidae)</i>	K.50, K.139, K.146, K.152, K.153, K.162, K.168, K.174, K.189, K.192, K.209
Χήν, ό, ή [χήνα] <i>(Anser anser domesticus</i> , <i>Anatidae)</i>	K.156, K.181, K.212, K.213
Χοῖρος, ό [γουρουνόπουλο] <i>(Sus scrofa domesticus</i> , <i>Suidae)</i>	K.13, K.64, K.136, K.143, K.145, K.146, K.148, K.153, K.200, K.208, K.213, K.218, K.220, K.233

Πίνακας 3. Τα ανόργανα συστατικά των Δυναμερών Μ και Κ	
Αρχαίο όνομα [Σύγχρονο όνομα] Σύσταση και Χημεία	Αναφορές
Άλς, ό, και Άλας, τὸ [αλάτι] Το κοινό αλάτι από τις αλυκές, ή ως ορυκτό χλωριούχο νάτριο. NaCl Και ως Άλας Καππαδοκικό. Δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες για την ακριβή φύση αυτού του άλατος.	K.106, K.163, K.193, K.196, K.198, K.224
Άσφαλτος, ή, και Άσφαλτον τὸ [άσφαλτος] Σκουρόχρωμο και παχύρρευστο ορυκτό, αποτελούμενο από σύνθετους υδρογονάνθρακες, ασβέστιο, σίδηρο και θείο. Απαντά σε κοιτάσματα, που δημιουργούνται από την εν θερμώ συμπίεση εναποθέσεων παλαιών οργανικών υλικών.	K.146, K.169, K.171, K.176, K.185, K.221, K.224, K.227
Γῆ Σαμία, ή [πηλός Σάμου] Αργιλούχο σκουρόχρωμο χρώμα από την Σάμο (ένυδρο πυριτικό αργίλιο). Πρόκειται για καολινίτη, πλούσιο σε ασβεστούχο μοντμοριλλονίτη. $Al_2Si_2O_5(OH)_4$	K.50, K.85, K.94, K.242
Θεῖον, τὸ [θειάφι] Συνήθως ως ἄπυρον θεῖον, δηλαδή το φυσικό ορυκτό χωρίς περαιτέρω επεξεργασία.	M.1, K.2, K.4, K.146, K.168, K.178, K.192, K.201, K.220
Ίός, ό [γενικώς κάθε επιβλαβής ουσία] Η λέξη αφορά συνήθως στην επιφανειακή οξείδωση (σκουριά) διαφόρων μετάλλων, ιδίως χαλκού και σιδήρου.	K.166, K.169, K.171, K.173, K.184, K.185, K.193, K.196, K.202, K.204, K.205, K.209, K.223, K.238

<i>Κιννάβαρι, τὸ</i> [κιννάβαρι] Θειούχος υδράργυρος, ἢ κινναβαρίτης. Ορυκτό με έντονο ερυθρό χρώμα. HgS	K.210
<i>Κίσσηρις, ἡ</i> [ελαφρόπετρα] Πορώδες ηφαιστειακό πέτρωμα, πλούσιο σε ύαλο που περιέχει κυρίως διοξείδιο του πυριτίου. SiO₂	K.165
<i>Λιθάργυρος, ὁ</i> [οξείδιο του δισθενούς μολύβδου] Μετάλλευμα που προκύπτει ως παραπροϊόν κατά την απομόνωση του αργύρου από μολυβδαργυρούχα ορυκτά. PbO	K.143, K.144, K.145, K.150, K.163, K.166, K.169, K.173, K.176, K.177, K.182, K.184, K.185, K.197, K.198, K.203, K.209, K.210, K.219, K.223, K.242
<i>Λίθος, ο και η</i> Ως <i>Λίθος Σκυθικός</i> [μη προσδιορίσιμο ορυκτό] Ως <i>Λίθος Περσικός</i> [μη προσδιορίσιμο ορυκτό] Ως <i>Λίθος Πυρίτης</i> (Πιθανώς ο πυρίτης) <i>Λίθος Φρύγιος</i> [μη προσδιορίσιμο ορυκτό] <i>Λίθος Αἱματίτης</i> (Πιθανώς ο αιματίτης) <i>Λίθος Άσιος</i> [μη προσδιορίσιμο ορυκτό]	<i>Λίθος Σκυθικός</i> K.210 <i>Λίθος Περσικός</i> K.210 <i>Λίθος Πυρίτης</i> K.210 <i>Λίθος Φρύγιος</i> K.210 <i>Λίθος αιματίτης</i> K.210, K.242 K.224
<i>Μελαντηρία, ἡ</i> [καραμπογιά] Μαύρη βαφή δερμάτων, η οποία περιέχει ορυκτό <i>μελαντερίτη</i>, μία θεική ένωση του σιδήρου που προκύπτει από την οξείδωση θειούχων ορυκτών του σιδήρου, όπως ο σιδηροπυρίτης (FeS₂). FeSO₄•7 H₂O	K.171

<i>Μίλτος</i>, ή [ερυθρή ώχρα] Σιδηρούχος ώχρα με έντονο κόκκινο χρώμα, που αποτελείται από αιματίτη (άνυδρο οξείδιο σιδήρου) και αργιλοπυριτικά οξείδια. Fe_2O_3	K.94
<i>Μίσυ</i>, τὸ Μετάλλευμα πλούσιο σε χαλκό (βλ. λέξη).	K.95, K.169, K.171, K.193, K.199, K.224, K.242
<i>Μολυβδίνη</i> Πιθανώς ο θειούχος μόλυβδος (γαληνίτης). PbS Με το ίδιο όνομα αναφέρεται και το πολυετές ποώδες φυτό <i>Μολύβδαινα η ευρωπαϊκή</i>. <i>Plumbago europaea L.</i> (κοινώς λεπιδόχορτο).	K204
<i>Μόλυβδος</i>, ὁ και <i>Μόλιβδος</i>, ὁ [το μέταλλο μόλυβδος, μολύβι] Pb βλ. και <i>Λιθάργυρος</i>, <i>Μολύβδαινα</i>, και <i>Ψιμύθιον</i>	K.242
<i>Νίτρον</i>, τὸ Ορυκτό που περιέχει κυρίως ένυδρο ανθρακικό νάτριο ($\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10 \text{H}_2\text{O}$) και διττανθρακικό νάτριο (NaHCO_3), καθώς και διάφορα άλλα άλατα του νατρίου (χλωριούχα, θειικά και νιτρικά). Ὡς <i>Νίτρον έρυθρόν</i>, Δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες για την ακριβή φύση αυτής της ουσίας.	K.68, K.69, K.72, K.77, K.152, K.153, K.162, K.163, K.168, K.169, K.192, K.194, K.232 <i>Νίτρος έρυθρός</i> K.220

<i>Πίσσα, ή, και Πίττα, ή</i> [πίσσα, κατράμι] Παχύρρευστο υγρό, χρώματος σκούρου καφέ ή μαύρου, που περιέχει υδρογονάνθρακες, ρητινικά οξέα και ελεύθερο άνθρακα. Παράγεται κατά την καύση ξύλων (κυρίως από ρητινούχα κωνοφόρα δέντρα), γαιανθράκων ή τύρφης. Η καύση πρέπει να είναι ατελής, δηλαδή σε συνθήκες έλλειψης οξυγόνου. <i>Ως Πίσση ξηρά, ή</i>	K.142, K.152, K.153, K.161, K.168, K.171, K.176, K.195, K.200, K.209, K.220, K.224, K.227 <i>Πίσση ξηρά</i> K.140, K.169, K.174, K.180, K.223
<i>Σανδαράχη, ή</i> [κόκκινη σανδαράχη] Ορυκτό πλούσιο σε θειούχο αρσενικό, με κόκκινο χρώμα. AsS	K.61, K.95
<i>Σποδός, ή [Τέφρα]</i>	M.2, M.13, M.21, M.22, M.23, K.129
<i>Στυπτηρία, ή</i> [στύνη] Σύμπλοκο θειικό άλας καλίου και αργιλίου (αλουνίτης) που προσροφά και συγκρατεί νερό, δηλαδή διαθέτει στυπτικές ιδιότητες. $KAl_3(SO_4)_2(OH)_6$ <i>Ως Στυπτηρία Ύγρo</i> <i>Ως Στυπτηρία σχιστή, ή</i> [σχιζόμενη ή εύθρυπτη στυπτηρία] <i>Ως Στυπτηρία Στρογγύλη, ή</i>	K.61, K.86, K.87, K.95, K.169, K.180, K.196, K.227, K.242 <i>Στυπτηρία ύγρo</i> K.168, K.224 <i>Στυπτηρία σχιστή</i> K.113, K.160, K.171, K.193, K.216, K.223 <i>Στυπτηρία Στρογγύλη</i> K.171

Τίτανος, ή [ασβέστης] Οξείδιο του ασβεστίου. Λευκό εύθρυπτο υλικό, με έντονες	K.95, K.140, K.216, K.220
Υδατος Θαλασσίου, Θάλασσα, ή [θάλασσα] Θαλασσινό νερό για την παρασκευή σκευασμάτων που προορίζονται για τοπική χρήση.	K.194, K.198
Χαλκίτις, ή [χαλκοπυρίτης, χαλκόλιθος] Ορυκτό μέταλλευμα που περιέχει σύμπλοκες θειούχες ενώσεις χαλκού και σιδήρου. CuFeS₂ Χαλκίτου Κεκαυμένου	K.169, K.171, K.182, K.193, K.203, K.210, K.223, K.224, K.225 Χαλκίτου Κεκαυμένου K.210
Χαλκός, ό [το μέταλλο χαλκός] Cu Ως Χαλκανθός, [γαλαζόπετρα] Ένυδρος θειικός χαλκός. CuSO₄•5H₂O Ως Χαλκός κεκαυμένος, ό [καμένος χαλκός, χρησιμοποιούμενος ως σκόνη] Ως Χαλκοῦ λεπίς, ή [ρινίσματα χαλκού] Επίσης, Ως Ίός (χαλκοῦ), ό (βλ. λέξη). Ως Μίσυ, τὸ (βλ. λέξη).	K.106 Χάλκανθος K.169, K.171, K.193 Χαλκός κεκαυμένος K.168, K.169, K.193, K.196 Χαλκοῦ λεπίς K.61, K.95, K.106, K.169, K.176, K.185, K.193, K.196, K.210

<i>Ψιμύθιον, τὸ</i> [λευκή σκόνη ως καλλυντικό επίχρισμα προσώπου] Ορυκτό αποτελούμενο από ανθρακικό μόλυβδο (δηλαδή κερυσίτη) και υδροξείδιο του μολύβδου. $2\text{PbCO}_3 \cdot \text{Pb}(\text{OH})_2$	K.143, K.151, K.169, K.171, K.185, K.198, K.217, K.219, K.222, K.223, K.227, K.242
--	--

APPENDIX

Abrotonum Encyclopedia of Life

Άβρότονο (Artemisia Abrotonum L. Asteraceae)⁹⁵. Αψίνθιο (Artemisia) γένος που περιλαμβάνει γύρω στα 200 είδη, τα περισσότερα ποώδη πολυετή και ιθαγενή του βόρειου ημισφαιρίου με φαρμακευτική και άλλη χρήση. Στα εξωτικά είδη περιλαμβάνεται το αβρότονο (Abrotonum. Oldman, Southernwood)⁹⁶. Το φυτό αυτό ήταν γνωστό στην αρχαιότητα με τα ονόματα «Ἡράκλειον» και «γλυκύν ἄγκωνα». Ο καρπός του πινόμενος διευκόλυνε την

αναπνοή, τα σωματικά τραύματα, και τις δυσκολίες στην ούρηση, ενώ πινόμενος μαζί με κρασί θεωρούνταν αντίδοτο θανάσιμων φαρμάκων⁹⁷. Κατέχει σημαντική θέση στην ιστορία της ιατρικής σε Ασία και Ευρώπη. Στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή ιατρική, έχουν χρησιμοποιηθεί με επιτυχία κυρίως σε παθήσεις του ήπατος και των χοληφόρων οδών, σε παρασιτικές ασθένειες στα παιδιά και ως αντιπυρετικά φάρμακα. Στην επίσημη ευρωπαϊκή ιατρική, αυτό το φυτικό είδος συνιστάται από τη γαλλική φαρμακοποιία για χρήση στην ομοιοπαθητική. Οι τελευταίες μελέτες σχετικά με τη βιολογική δραστηριότητα των εκχυλισμάτων από τα υπέργεια μέρη του φυτού, τα φύλλα και το αιθέριο έλαιο έχουν δώσει ενδείξεις για άλλες πιθανές εφαρμογές που σχετίζονται με τις αντιβακτηριακές, αντιμυκητιασικές, αντιοξειδωτικές, αντικαρκινικές και αντιαλλεργικές τους ιδιότητες. Οι τελευταίες μελέτες έχουν επίσης επικεντρωθεί στην αποθηκευτική δράση του αιθέριου ελαίου αυτού του είδους και στη δυνατότητα χρήσης του για την πρόληψη ασθενειών στις οποίες τα έντομα είναι οι φορείς⁹⁸.

⁹⁵ <https://eol.org/pages/57429065>.

⁹⁶ Λεξικόν Φυτολογικόν s.v. *άβρότονον*.

⁹⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.24.1 και 3.24.2.3-5.

⁹⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8123286/>.

Αγάλοχον ή ξυλαλόη (Aquilaria malaccensis) της οικ. Thymelaeaceae⁹⁹. Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης πρόκειται για ένα ξύλο που προέρχεται από την Ινδία και την Αραβία. Έχει στίγματα, μυρίζει ωραία και έχει στυφή γεύση. Μασάται για να αντιμετωπίσει την κακοσμία, ενώ μπορεί να καεί στη θέση του λιβανιού¹⁰⁰. Το αφέψημα τέλος της ρίζας του βοηθά στομαχικά, ηπατικά και δυσεντερικά προβλήματα. Το αγάλοχον ακόμα αποκαλείται και αλόη¹⁰¹. Είναι αρκετά πιθανό να ταυτίζεται το αγάλοχο με την αλόη, καθώς η περιγραφή του Διοσκουρίδη έχει κοινά στοιχεία με το φυτό αυτό, ωστόσο δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν πρόκειται για την αλόη τη γνήσια (aloe vera) ή κάποιο άλλο είδος του γένους.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως «ύγρᾱς ξυλαλόης». Προφανώς πρόκειται για το υγρό, συνήθως νερό στο οποίο έχει βράσει είτε το ξύλο του αγάλοχου είτε η ρίζα του και στο οποίο έχουν μεταφερθεί όλες οι ωφέλιμες ιδιότητες.

Fomitopsis officinalis Encyclopedia of Life

Αγαρικό (Fomitopsis officinalis-Agaricon)¹⁰² της οικ. Fomitopsidaceae. Το αγαρικό είναι μύκητας, φαρμακευτικό μανιτάρι της τάξης Polyporales. Λόγω των πολύτιμων βιολογικών ιδιοτήτων του και της χρήσης του στην φαρμακευτική του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα το Fomitopsis officinalis συλλεγόταν μαζικά. Έχει αποδειχθεί ότι τόσο τα ακατέργαστα εκχυλίσματα όσο και οι ενώσεις που απομονώνονται από το F. officinalis έχουν ευρύ φάσμα θεραπευτικών επιδράσεων, συμπεριλαμβανομένων αντιφλεγμονωδών, κυτταροτοξικών και

⁹⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-235284>.

¹⁰⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.22.1.1.- 1.23.1.1.

¹⁰¹ Δημητράκος s.v. αλόη.

¹⁰² <https://eol.org/pages/191235>.

αντιμικροβιακών επιδράσεων¹⁰³. Ο Διοσκουρίδης ξεχωρίζει το αρσενικό, το οποίο έχει οριζόντιες ίνες από το θηλυκό αγαρικό του οποίου οι ίνες είναι κάθετες, δεν διαφέρουν ως προς τη γεύση και έχουν συτυπικές και θερμαντικές ιδιότητες¹⁰⁴. Σύμφωνα με διάφορες αναφορές υπάρχουν ενδείξεις για αντιβακτηριακή και αντιική δράση ευρέος φάσματος από το *F. officinalis*¹⁰⁵.

Cucumis
Medioplanepirus *sativus*

Αγγούρι (*Cucumis Sativus*) της οικ. *Cucurbitaceae*¹⁰⁶. Η αγγουριά ή αλλιώς πέπων ο ήμερος είναι ετήσιο κληματώδες έρπον φυτό που κατάγεται από την Ινδία¹⁰⁷. Το αγγούρι (*Cucumis sativus* L.) είναι μέλος της οικογένειας *Cucurbitaceae*. Είναι μια δημοφιλής καλλιέργεια λαχανικών που χρησιμοποιείται στην ινδική παραδοσιακή ιατρική από την αρχαιότητα. Έχει δυνητική αντιδιαβητική, λιπιδαιμομειωτική και αντιοξειδωτική

δράση. Ο φρέσκος χυμός του φρούτου χρησιμοποιείται για τη θρέψη του δέρματος. Δίνει καταπραϋντική δράση κατά των ερεθισμών του δέρματος και μειώνει το πρήξιμο. Το αγγούρι έχει επίσης τη δύναμη να χαλαρώνει και να ανακουφίζει τον πόνο του ηλιακού εγκαύματος¹⁰⁸.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται «σπέρματα αγγουρίου», οι σπόροι δηλαδή του φυτού.

¹⁰³ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32271491/>.

¹⁰⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.1.1.1-5 και 3.1.3.

¹⁰⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles>.

¹⁰⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list>.

¹⁰⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *πέπων* ο ήμερος.

¹⁰⁸ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23098877/>.

Vitex agnus-castus Worldplants

Άγνος ή Λυγαριά¹⁰⁹ (*Vitex agnus-castus* L.) της οικ. *Lamiaceae*¹¹⁰.

Ξεχώριζε στην αρχαιότητα για τις θερμαντικές και μαλακτικές του ιδιότητες. Ο καρπός του φυτού ως αφέψημα βοηθούσε σε σπληνικά προβλήματα, υδρωπικούς, τραύματα από θηρία και θεωρούνταν εμμηναγωγό¹¹¹. Τα είδη *Vitex* είναι γνωστό στη φαρμακολογία ότι έχουν φαρμακευτικές αξίες, όπως αντιφλεγμονώδεις,

αντιβακτηριακές, αντιμυκητιασικές, αντιμικροβιακές, αντιοξειδωτικές και αντικαρκινικές ιδιότητες. Μεταξύ των ειδών, το *Vitex agnus-castus* L. είναι το μόνο που έχει αναφερθεί ότι έχει υποβληθεί σε κλινικές δοκιμές, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με τη χρήση του γένους για τη θεραπεία της μασταλγίας, των προβλημάτων εμμηνορροϊκής αιμορραγίας, της αμηνόρροιας, της μηνορραγίας, της ωχρινικής ανεπάρκειας και του προεμμηνορροϊκού συνδρόμου¹¹².

¹⁰⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *Άγνος*.

¹¹⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-324626>.

¹¹¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.103.1.6-2.1 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν, μαλακτικὴν· ὁ δὲ καρπὸς αὐτῆς πινόμενος βοηθεῖ θηριοδῆκτοις, σπληνικοῖς, ὑδρωπικοῖς. κατασπᾶ δὲ καὶ γάλα, καὶ ἔμμηνα ἄγει».

¹¹² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9370779/>.

Ἀδάρκη: Γένος ανθοζώων που ζουν παρασιτικά πάνω στα βρύα και τα υδροχαρή φυτά των ελών. Οι αποικίες τους μοιάζουν σαν αφρός ή σαν ίχνη που έχουν απλωθεί πάνω στα φύλλα και τους βλαστούς των καλαμιών, γι' αυτό λέγονται και καλαμάχνη¹¹³. Είναι εξανθήσεις αλατιού στα βρύα των ελών¹¹⁴. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει πως αυτό το συστατικό συναντάται στην Γαλατία και βοηθά στις εκδορές του δέρματος των λεπρών, σε εξανθήματα, αλλά και στις ισχιαλγίες¹¹⁵.

Ἀείζωο: Πρόκειται για το φυτό αμάραντος ή σεμπρεβίβα¹¹⁶.

¹¹³ https://greek_greek.en-academic.com/203274/αδάρκης.

¹¹⁴ LSJ s.v. *ἀδάρκη*.

¹¹⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 5.119.1.1-9 «ὁ δὲ προσαγορευόμενος ἀδάρκης...ὠφελοῦν καὶ ἰσχιάδας».

¹¹⁶ Δημητράκος s.v. *ἀείζωον*.

Acacia Encyclopedia of Life

Acacia Mediantes

Άκακία (Acacia) της οικ. Fabaceae¹¹⁷

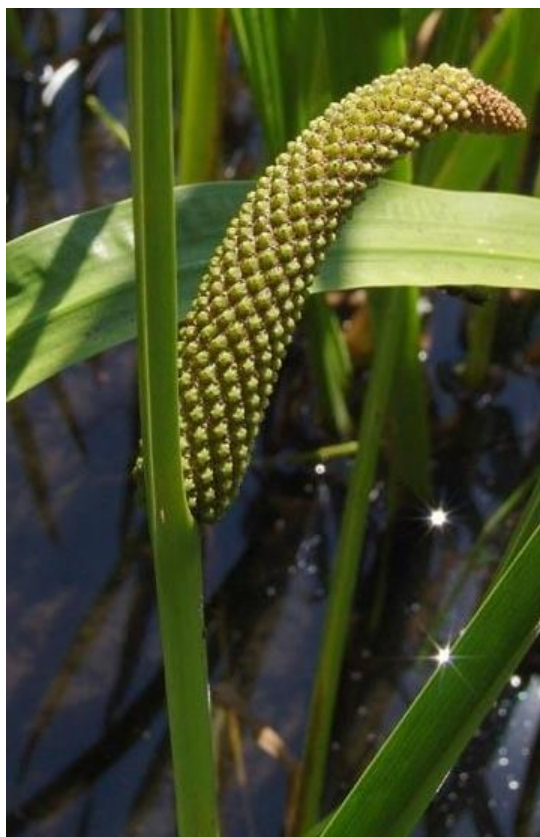
Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης είναι ένα φυτό που βρίσκεται στη Αίγυπτο και έχει λευκό καρπό. Έχει στυπτικές ιδιότητες, ενώ ο χυλός της αντιμετωπίζει οφθαλμικές και στομαχικές ασθένειες¹¹⁸. Χρησιμοποιείται ως διουρητικό, αντισπασμωδικό, αντιβηχικό και αναλγητικό. Στη λαϊκή ιατρική, κυρίως στις χώρες της νότιας Αμερικής το αφέψημα του φλοιού του φυτού χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση του τύφου, ενώ στο Νεπάλ το φυτικό εκχύλισμα λαμβάνεται κατά των περιφερειακών οιδημάτων.

Εφαρμόζεται εξωτερικά στο δέρμα υπο τη μορφή καταπλάσματος και αλοιφής κατά των έντονων πονοκεφάλων (τοπικά στο μέτωπο) και των πληγών¹¹⁹.

¹¹⁷ <https://eol.org/pages/76126>.

¹¹⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.101.1.1.

¹¹⁹ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>

Acorus calamus Worldplants

Άκορον (*Acorus calamus*) της οικ. *Acoraceae*¹²⁰. Είναι ποώδες πολυετές και υδροχαρές φυτό. Το είδος που βρίσκεται στην Ευρώπη και στην Ελλάδα είναι ο Άκορος ο Κάλαμος¹²¹. Περιγράφεται από τον Διοσκουρίδη, ενώ γίνεται μνεία για τις θερμαντικές ιδιότητες που έχει η ρίζα του φυτού της οποίας το απόξεμα είναι διουρητικό¹²². Είναι ένα γνωστό φυτό στην ινδική παραδοσιακή ιατρική εδώ και αιώνες. Είναι ένα ιδιαίτερα πολύτιμο βότανο, καθώς δρα ως αναζωογονητικό για τον εγκέφαλο και το νευρικό σύστημα. Τα ριζώματα του φυτού χρησιμοποιούνται ευρέως στη θεραπεία πολλών παθήσεων, όπως η επιληψία, οι ψυχικές παθήσεις, η χρόνια διάρροια, η δυσεντερία, ο πυρετός, οι όγκοι στην κοιλιά, τα προβλήματα των νεφρών και του ήπατος και οι ρευματισμοί¹²³. Πολλές αναφορές

έχουν επίσης εμφανιστεί σε κύρια επιστημονικά περιοδικά που επιβεβαιώνουν τις διατροφικές και φαρμακευτικές του ιδιότητες. Η βιοχημική ανάλυση του φυτού αποκάλυψε μεγάλο αριθμό δευτερογενών μεταβολιτών που μπορεί να ευθύνονται για τις πλούσιες φαρμακευτικές του ιδιότητες¹²⁴.

¹²⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-29123>.

¹²¹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ἄκορον*.

¹²² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.2.1.1.

¹²³ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24824923/>.

¹²⁴ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29389665/>.

Altheae Worldplants

Άλθαία (Althaea officinalis L.) της οικ. Malvaceae¹²⁵. Είναι γένος φυτών που περιλαμβάνει γύρω στα 30 είδη. Στην Ελλάδα απαντώνται α) η Άλθαία η ροδανθής που ταυτίζεται με την Δενδρομαλάχη του Γαληνού, β) η Άλθαία η ωχρά, γ) η Άλθαία η δασεία και δ) η Άλθαία η φαρμακευτική¹²⁶. Η ρίζα του φυτού έχει μαλακτικές, καταπραϋντικές, διουρητικές και επουλωτικές ιδιότητες και λαμβάνεται κυρίως για προβλήματα του πεπτικού συστήματος και φλεγμονές του στόματος¹²⁷. Το *Althaea officinalis* χρησιμοποιείται ακόμα για τη διαχείριση του βήχα και άλλων αναπνευστικών προβλημάτων. Αποτελέσματα μελετών επιβεβαίωσαν την αποτελεσματικότητα των εκχυλισμάτων *A. officinalis* από μόνα τους στη θεραπεία του ξηρού βήχα, ενώ ο συνδυασμός του *A. officinalis* με *Zataria multiflora*, *Zingiber officinalis* ή *Helix heder*a αύξησε την αποτελεσματικότητα του *A. officinalis* και βελτίωσε όλα τα είδη βήχα¹²⁸.

Αλικάκαβον ή Φυσαλλίς¹²⁹. Το αλικάκαβον ή στρύχνος ο υπνωτικός όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης είναι ένας θάμνος με πολλά και πυκνά κλαδιά. Τα φύλλα του μοιάζουν με εκείνα της μηλιάς. Ο ανθός του είναι μεγάλος και κόκκινος και τέλος ο φλοιός της ρίζας του είναι επίσης κόκκινος. Ο φλοιός της ρίζας του φυτού έχει υπνωτική δύναμη αν συνδυαστεί με κρασί ηπιότερη βέβαια από το γαλακτώδες υγρό της παπαρούνας¹³⁰.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως «φυσαλλίς».

¹²⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1678210426>.

¹²⁶ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *άλθαία*.

¹²⁷ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>

¹²⁸ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31770755/>.

¹²⁹ Δημητράκος s.v. *φυσαλλίς*.

¹³⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.72.1.1-4.72.2.2.

Αλκυόνειον: Σπογγοειδές ζωόφυτο χρήσιμο στην φαρμακοποιία. Πήρε το όνομά του από την φωλιά αλκυόνης¹³¹.

Συναντάται μία φορά σε αιμοστατική συνταγή ως άλκυονίου κεκαυμένου

Aloe Vera Mediplantepirus

Aloe Vera Mediplantepirus

Άλόη (Aloe vera) Της οικ. *Asphodelaceae*¹³².

Η αλόη είναι ένα φυτό που έχει φύλλα όμοια με εκείνα της σκυλλης, πλατιά και παχιά με αγκάθια στο πλάι του κάθε φύλλου. Έχει ιδιότητες στυπτικές, ξηραντικές και καθαρτικές¹³³. Η aloe vera χρησιμοποιείται παραδοσιακά για τη θεραπεία δερματικών τραυματισμών (εγκαύματα, κοψίματα, τσιμπήματα εντόμων και εκζέματα) και πεπτικών προβλημάτων, λόγω των αντιφλεγμονωδών, αντιμικροβιακών και επουλωτικών ιδιοτήτων της. Ειδικότερα, η έρευνα νέων φαρμακολογικών δεδομένων έδειξε ότι οι περισσότερες μελέτες αναφέρονται στην αντικαρκινική δράση, στην προστατευτική δράση για το δέρμα και το πεπτικό σύστημα και στις αντιμικροβιακές ιδιότητες του φυτού¹³⁴.

¹³¹ Δημητράκος s.v. *άλκυόνειον*.

¹³² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1678638422>.

¹³³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.22.1.1-3 και 3.22.3.5-6.

¹³⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7144722/>.

Globularia alypum Worldplants

Άλυπία (*Globularia alypum*) της οικ. Plantaginaceae¹³⁵. Πρόκειται για πόα με λεπτά φύλλα γνωστή στον Διοσκουρίδη με το όνομα άλυπον και θεωρούνταν πως ο καρπός του φυτού καθάριζε την μέλαινα χολή¹³⁶. Είναι γνωστή με τα ονόματα στουρέκι, τσουρέκι, τσουράκι, τσουκλάδι¹³⁷. Είδη από το γένος *Globularia* L. έχουν χρησιμοποιηθεί ως θεραπευτικά μέσα για διάφορες παθήσεις, με τη χρήση του *Globularia alypum* L. να αναφέρεται συχνότερα. Σύγχρονες μελέτες έχουν αξιολογήσει το αντιδιαβητικό, αντιοξειδωτικό, αντιφλεγμονώδες, αντιβακτηριακό και αντικαρκινικό δυναμικό του φυτού¹³⁸.

¹³⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-319827>.

¹³⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.178.1.1-6 «ἄλυπον· φρυγανώδης ἐστὶ πόα...καθαίρει δὲ τὸ σπέρμα μέλαιναν χολὴν κάτω λαμβανόμενον».

¹³⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. ἄλυπον.

¹³⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9146695/>.

Ammi visnaga agriamanitaria

Ammi visnaga Encyclopedia of Life

Άμμι (Ammi visnaga)
της οικ. Umbellifers¹³⁹. Είναι

γένος που περιλαμβάνει ετήσια φυτά. Δύο είδη που βρίσκονται στην Ελλάδα και την Ευρώπη είναι: α) το Άμμι το μείζον (A. majus) το ονομαζόμενο Ασπροκέφαλο και β) το Άμμι το γλυφίδιον (A. visnaga) το λεγόμενο αγριομάραθο¹⁴⁰. Οι σπόροι του συλλέγονται στα τέλη του καλοκαιριού πριν ωριμάσουν πλήρως. Περιέχουν ένα λιπαρό έλαιο που περιέχει την ουσία χελλίνη, η οποία δρα θετικά στη θεραπεία του άσθματος¹⁴¹. Σήμερα, χρησιμοποιείται στη σύγχρονη ιατρική για τη θεραπεία πολλών παθήσεων, όπως ο κολικός των νεφρών και η στεφανιαία ανεπάρκεια, και χρησιμοποιείται ως

αντιοξειδωτικό, αντιμυκητιασικό

και αντιβακτηριακό. Η περιεκτικότητά του σε γ-πυρόνη έχει ισχυρή επίδραση στη διευκόλυνση της διέλευσης των νεφρικών λίθων και στην ανακούφιση από τους νεφρικούς κολικούς, ενώ επιπλέον έχει χαλαρωτική επίδραση στους λείους μυς, συμπεριλαμβανομένου του μυός των στεφανιαίων αρτηριών¹⁴².

¹³⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1678271922>.

¹⁴⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *Άμμι*.

¹⁴¹ <https://www.agriamanitaria.gr/ammi-visnaga-άμμι-το-βιονάγιον-βότανα-και-θεραπε/>.

¹⁴² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7024292/>.

Άμμωνιακόν. Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης είναι ένα γαλακτώδες υγρό, που παράγεται αν χαραχθεί ο καρπός ή το φυτό¹⁴³ του Νάρθηκα που συναντάται στη Λιβυή και ο θάμνος μαζί με τη ρίζα ονομάζεται άγασυλλίς¹⁴⁴.

Άμπαρη. Είναι ένα άρωμα παραπλήσιο του μόσχου¹⁴⁵. Απαντά και ως άμπαρ από το αραβικό anbar¹⁴⁶. Η άμβρα ονομάζεται ακόμη και γκρι κεχριμπάρι, άμπερι και άμβαρο. Σχηματίζεται από μία έκκριση του χοληδόχου πόρου στα έντερα της φάλαινας φυσητήρα και μπορεί να βρεθεί να επιπλέει στη θάλασσα ή ξεβρασμένο στις ακτές. Εντοπίζεται μερικές φορές στην κοιλιά νεκρών φαλαινών φυσητήρων. Έχει εκτιμηθεί ιδιαίτερα από τους αρωματοποιούς ως σταθεροποιητικό που επιτρέπει στο άρωμα να διαρκεί πολύ περισσότερο αν και πλέον έχει αντικατασταθεί από συνθετικό αμβροξείδιο¹⁴⁷.

¹⁴³ Δημητράκος s.v. *άμμωνιακός*.

¹⁴⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.84.1.1.

¹⁴⁵ Δημητράκος s.v. *άμπαρη*.

¹⁴⁶ Κριαράς s.v. *άμπαρ*.

¹⁴⁷ <https://el.wikipedia.org/wiki/Άμβρα>.

Amygdalus communis Mediplantepirus.

Amygdalus communis Mediplantepirus.

Αμύγδαλο (Amygdalus communis) Της οικ.

Rosaceae¹⁴⁸. Η αμυγδαλιά είναι δέντρο με στενά οδοντωτά φύλλα, ρόδινα ή λευκά άνθη και ωοειδή πράσινο καρπό¹⁴⁹. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει τις ευεργετικές ιδιότητες της ρίζας,

του καρπού αλλά και του ελαίου του φυτού.

Η ρίζα του φυτού όπως και τα ίδια τα αμύγδαλα ψημένα και απλωμένα στο πρόσωπο το καθαρίζουν. Επιπλέον τα αμύγδαλα έχουν εμμηναγωγές ιδιότητες, ενώ αν αναμειχθούν με κρασί βοηθούν στην αντιμετώπιση του έρπητα¹⁵⁰. Το αμυγδαλέλαιο από την άλλη πλευρά αναφέρεται πως συμβάλλει σε μητρικούς πόνους και φλεγμονές, ενώ βοηθά εξίσου κεφαλαλγίες, ωταλγίες και

νεφρικούς πόνους¹⁵¹. Στις μέρες μας χορηγείται υπό την μορφή ελαίου για την αντιμετώπιση ερεθισμών και εγκαυμάτων του δέρματος και υπό μορφή σιροπιού για την θεραπεία του βήχα, της βραχνάδας, της δυσκοιλιότητας και διαφόρων νεφρικών πόνων¹⁵². Τέλος επιδημιολογικές μελέτες και κλινικές δοκιμές έχουν αναφέρει θετικές επιδράσεις ως προς την κατανάλωση ξηρών καρπών έναντι σημαντικού αριθμού παθολογιών όπως η παχυσαρκία, η υπέρταση, ο σακχαρώδης διαβήτης και το μεταβολικό σύνδρομο¹⁵³.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως Θασίων πικρών, δηλαδή καρύων Θασίων που είναι τα αμύγδαλα, σε αυτή την περίπτωση τα πικραμύγδαλα.

¹⁴⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1678355912>.

¹⁴⁹ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

¹⁵⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.123.1.1-6.

¹⁵¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.33.2-4.

¹⁵² <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

¹⁵³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7146189/>.

Άμυλο. Πρόκειται για το αλεύρι από βρεγμένο σιτάρι που μεταβάλλεται ύστερα από πίεση σε ένα γαλακτώδη πολτό και το οποίο αφού μείνει στον ήλιο και ξεραθεί κονιορτοποιείται¹⁵⁴.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται άμυλο κρόκου. Ίσως να πρόκειται για αποξηραμένο κρόκο σε μορφή σκόνη που παράγεται με ανάλογη διαδικασία. Τέλος πέρα από τη λέξη άμυλο χρησιμοποιείται και η συνώνυμή της, δηλαδή το «καταστατόν».

Amomum Encyclopedia of Life

Άμώμη ή Άμωμον (Amomum) της οικ. Zingiberaceae¹⁵⁵. Είναι γένος φυτού που περιλαμβάνει πολλά είδη καρδάμου. Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης πρόκειται για θάμνο με μικρό και λευκό άνθος και φύλλα παρόμοια με εκείνα της βρυωνίας. Το καλύτερο είδος είναι το Αρμένιο, ενώ υπάρχει ακόμα το Μηδικό και το Ποντικό. Έχει θερμαντικές, στυπτικές και θερμαντικές ιδιότητες και ανακουφίζει τις

φλεγμονές των ματιών¹⁵⁶. Το Amomum χρησιμοποιείται συνήθως στην κλινική πρακτική της παραδοσιακής κινεζικής ιατρικής και μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί σε τρόφιμα, ποτά, προϊόντα υγείας και καρυκεύματα¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Δημητράκος s.v. *άμυλον*.

¹⁵⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#1678441738>.

¹⁵⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.15.1.1-1.15.2.

¹⁵⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8376005/>.

Anagallis arvensis Worldplants

Αναγαλλίς ή Αναγαλλίς η
αρουραία¹⁵⁸ (*Anagallis arvensis*) της οικ.
Primulaceae¹⁵⁹. Ο Διοσκουρίδης προσθέτει την
ονομασία κιχώριον και χωρίζει το φυτό σε
αρσενικό και θηλυκό ανάλογα με τα άνθη του.
Και τα δύο ωστόσο βοηθούν στα τραύματα, στις
δερματικές παθήσεις και προφυλάσσουν από τις
φλεγμονές¹⁶⁰. Για θεραπευτικούς σκοπούς

συλλέγεται ολόκληρο το φυτό το καλοκαίρι. Είναι διουρητικό, εφιδρωτικό και έχει
αποχρεμπτικές ιδιότητες. Χρησιμοποιείται για την θεραπεία των χολολίθων, της
κίρρωσης του ήπατος, των νεφρολίων, των ουρολοιμώξεων. Στην ομοιοπαθητική το
Φελλόχορτο χρησιμοποιείται ως βάμμα, για να θεραπευθούν τα σπυριά του δέρματος,
καθώς και έλκη, επίσης ως διουρητικό και χολαγωγό. Η Αναγαλλίδα δεν
χρησιμοποιείται σήμερα ως θεραπευτικό βότανο εξαιτίας της τοξικότητάς της. Η
υπερβολική δόση μπορεί να προκαλέσει βλάβες στα νεφρά και φλεγμονή του
στομάχου¹⁶¹. Τέλος πειράματα in vivo μέσω της χορήγησης από του στόματος
μεθανολικού εκχυλίσματος του *A. Arvensis* παρουσίασαν ουροπροστατευτικές και
ηπατοπροστατευτικές δράσεις¹⁶².

¹⁵⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ἀναγαλλίς*.

¹⁵⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-2>.

¹⁶⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.178.1.1-2.1 «ἀναγαλλίς, οἱ δὲ κιχώριον
καλοῦσι... ἐσὶ δὲ ἀμφοτέραι τραυματικά, ἀφλέγμαντοι, σκολόπων ἐπισπαστικά».

¹⁶¹ <https://www.agriamanitaria.gr/anagallis-arvensis-αναγαλλίς-ή-αρουραία/>.

¹⁶² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9529440/>.

Anacardium occidentale Encyclopedia of Life

Ανακάρδιον (*Anacardium occidentale*) της οικ. *Anacardiaceae*¹⁶³. Είναι το ευρέως γνωστό κάσιους. Το ελληνικό του όνομα αναφέρεται στο σχήμα του καρπού του που μοιάζει με ανεστραμμένη καρδιά¹⁶⁴. Είναι φυτό ιθαγενές των δυτικών Ινδιών. Ο καρπός του είναι νεφροειδής και περιέχει ένα πολύ δυνατό έλαιο, την ανακαρδόλη η οποία έχει την ιδιότητα να προξενεί έντονη αλλεργία όταν έρθει σε επαφή με το δέρμα. Το δέντρο εκκρίνει με εντομές το ανακάρδιον κόμμι¹⁶⁵,

ένα είδος ρητίνης δηλαδή. Τα φυτά κάσιους χρησιμοποιούνται εδώ και αιώνες ως λαϊκή ιατρική στη Νότια Αμερική και τη Δυτική Αφρική. Έχουν αναφερθεί αρκετές βιολογικές ιδιότητες, μεταξύ των οποίων αντιμικροβιακές και αντιοξειδωτικές, ενώ αντιφλεγμονώδεις επιδράσεις έχουν τραβήξει την προσοχή του κοινού. Στη Νιγηρία, τα είδη αυτά έχουν επίσης χρησιμοποιηθεί για τη θεραπεία καρδιαγγειακών διαταραχών. Ενώ στη Βραζιλία, τα είδη αυτά χρησιμοποιούνται ως έγχυμα για τη θεραπεία ασθενειών⁴¹⁶⁶.

¹⁶³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#1678443101>.

¹⁶⁴ Βαλιάκος σελ. 155.

¹⁶⁵ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ἀνακάρδιον τὸ δυτικόν*.

¹⁶⁶ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7303264/>.

Portulaca oleracea Mediplantepirus

Άνδράχνη ή Αντράκλα (Portulaca oleracea)
της οικ. Portulacaceae¹⁶⁷. Είναι γένος που περιλαμβάνει ποώδη φυτά. Το μόνο είδος στην ελληνική χλωρίδα είναι η *Portulaca oleracea*. Είναι πόα ύψους έως 30 εκατοστά με κοκκινωπούς σαρκώδεις μίσχους¹⁶⁸. Έχει στυπτική δύναμη ενώ όταν χρησιμοποιείται ως κατάπλασμα βοηθά στην αντιμετώπιση των πονοκεφάλων, των οφθαλμικών φλεγμονών και των στομαχικών προβλημάτων¹⁶⁹. Όλο το φυτό εμφανίζει διουρητικές, τονωτικές, ηρεμιστικές και ελμινθοκτόνες ιδιότητες και χορηγείται υπό τη μορφή αφεψήματος κατά της χολολιθίασης, της κολίτιδας και της αμοιβαδοειδούς δυσεντερίας¹⁷⁰.

¹⁶⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1678444946>.

¹⁶⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *άνδράχνη*.

¹⁶⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.124.1.1-4.

¹⁷⁰ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

Anethum graveolens Mediplantepirus

Άνηθος (Anethum
graveolens) της οικ.
Apiaceae¹⁷¹. Είναι ο
γνωστός άνηθος. Στην
αρχαιότητα θεωρούνταν
πως το αφέψημα του
καρπού του ήταν
καταπραϋντικό, είχε
διουρητικές ιδιότητες, ενώ
ως κατάπλασμα βοηθούσε
στην αντιμετώπιση των

οιδημάτων¹⁷². Χρησιμοποιείται υπό τη μορφή εγχύματος και αφεψήματος ως καταπραϋντικό του γαστρεντερικού συστήματος, βελτιωτικό της πέψης και σπασμολυτικό. Το αφέψημα των σπόρων του χορηγείται κατά του εμετού, των κολικών του εντέρου, της αϋπνίας και του ξηρού βήχα¹⁷³. Από τους σπόρους του ακόμα παράγεται ανηθέλαιο το οποίο έχει φαρμακευτική χρήση¹⁷⁴.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται ανήθου κορυφάς, ανήθου σπέρμα και ανήθου καλαθίσκους που προφανώς αναφέρεται στις κορυφές του ανήθου που μοιάζουν με καλάθια.

¹⁷¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1678446681>.

¹⁷² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.58.1.1-7.

¹⁷³ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

¹⁷⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *άνηθον*.

Pimpinella anisum Worldplants

Άνισον (*Pimpinella anisum*) της οικ. Apiaceae¹⁷⁵. Είναι γένος φυτών ετήσιων και πολυετών. Στην ελληνική χλωρίδα συναντώνται 6 είδη τα πιο γνωστά των οποίων είναι: α) Άνισον το ρηξιπετροειδές ή τράγιον (*P. saxifraga* ή *P. tragium*) και β) Άνισον το κοινό (*P. anisum*) το γνωστό γλυκάνισο¹⁷⁶. Το *P. anisum* είναι το αντιπροσωπευτικό λαϊκό φάρμακο που καλλιεργείται στην Ασία, την Ευρώπη, το Ιράν και τις

Ηνωμένες Πολιτείες με τις περισσότερες ερευνητικές αναφορές, την υψηλότερη αξία εφαρμογής και το μεγαλύτερο εύρος κατανομής. Η φαρμακολογική έρευνα αποκάλυψε ποικίλες βιοφαρμακολογικές δραστηριότητες των εκχυλισμάτων και των ενώσεων από το γένος *Pimpinella*, όπως αντιοξειδωτική, αντιβακτηριακή, αντιφλεγμονώδη, αντικαρκινική και υπογλυκαιμική δράση. Στην Ασία, η Κίνα ήταν η χώρα με τη μακρύτερη ιστορία και τους άφθονους πόρους σε φυτικά φάρμακα. Το *P. diversifolia* χρησιμοποιούνταν για τη θεραπεία του κρυολογήματος, της δυσπεψίας και της διάρροιας, το *P. candollean* τρώγεται τοπικά από τους Hmong ως άγριο λαχανικό και χρησιμοποιείται για την αντοχή στον πόνο του στομάχου, τον πόνο των οστών και τους ρευματισμούς, ενώ το *P. thellungiana* έδειξε αξιοσημείωτη αντιπηκτική δράση¹⁷⁷.

¹⁷⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408540>.

¹⁷⁶ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *Άνισον*.

¹⁷⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9959726/>.

Άπόχυμα: Πρόκειται για ένα είδος εμπλάστρου¹⁷⁸, αναφέρεται και με το όνομα ζώπισσα και σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη είναι η ρητίνη των πλοίων μαζί με κερί, κάποιοι βέβαια ονόμασαν απόχυμα την ρητίνη της πιτύος, δηλαδή της κουκουνάρας¹⁷⁹.

Aristolochia cretica Worldplants

Αριστολογία
(*Aristolochia cretica*) της οικ. Aristolochiaceae¹⁸⁰. Η αριστολογία είναι ένα αναρριχώμενο φυτό. Είναι ενδημικό φυτό της Κρήτης και της Καρπάθου με βλαστό όρθιο συχνά διακλαδιζόμενο με φύλλα νεφροειδή¹⁸¹. Ο Διοσκουρίδης ξεχωρίζει την μακρά αριστολογία που είναι αρσενική από την στρογγύλη που είναι θηλυκή. Η μακρά θεωρούνταν πως βοηθούσε

ως κατάπλασμα σε προβλήματα της μήτρας και στον εύκολο τοκετό. Η στρογγυλή από την άλλη έχει τις ίδιες ιδιότητες αλλά βοηθάει ακόμα στην καταπολέμηση του άσθματος¹⁸². Διάφορα είδη *Aristolochia* έχουν χρησιμοποιηθεί στην παραδοσιακή ιατρική ως φάρμακα και τονωτικά, ιδίως στα παραδοσιακά κινεζικά φάρμακα¹⁸³.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ένα συστατικό ως «άρσενίκη». Μπορεί να είναι η αρσενική αριστολογία.

¹⁷⁸ Δημητράκος s.v. *άπόχυμα*.

¹⁷⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.72.5.9-12 «ζώπισσαν δὲ οἱ μὲν εἶπον...οἱ δὲ τὴν πιτυίνην ῥητίνην οὕτως ὠνόμασαν».

¹⁸⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1678530038>.

¹⁸¹ <https://www.greekflora.gr/el/flowers/2265/Aristolochia-cretica>.

¹⁸² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.4.1.1.-3.4.2.2. και 3.4.4.1.-3.

¹⁸³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3942903/>.

Juniperus oxycedrus Worldplants

Άρκευθος (*Juniperus oxycedrus*) της οικ. Cupressaceae¹⁸⁴. Ρητινώδες δέντρο που είναι γνωστό και με το όνομα Κέδρος. Χρησιμοποιείται ιδιαίτερα για το αιθέριο έλαιό του που παράγεται από τον κορμό του. Το έλαιο αυτό χρησιμοποιούνταν στην φαρμακοποιία κατά της ψωρίασης¹⁸⁵. Ο Διοσκουρίδης χωρίζει το φυτό στην μεγάλη και μικρή άρκευθο. Τα δύο είδη έχουν θερμαντικές, λεπυντικές και διουρητικές ιδιότητες, ενώ ο καπνός τους απωθεί τα θηρία¹⁸⁶. Από ολόκληρο το γένος *Juniperus*, το *J. oxycedrus* είναι ένα από τα πιο γνωστά είδη που χρησιμοποιούνται στη λαϊκή ιατρική. Το φυτό χρησιμοποιήθηκε για την θεραπεία διαφόρων ασθενειών, όπως η φυματίωση, η πνευμονία, η βρογχίτιδα, η διάρροια, οι στομαχόπονοι και η υπεργλυκαιμία. Σύγχρονες μελέτες έχουν αναφέρει κυτταροτοξικές επιδράσεις ορισμένων ειδών *Juniperus* σε ανθρώπινες καρκινικές κυτταρικές σειρές, όπως τα κύτταρα A549 του καρκίνου του πνεύμονα, καθώς και κυτταροτοξική επίδραση του *Juniperus oxycedrus* έναντι δύο ανθρώπινων κυτταρικών σειρών καρκίνου του μαστού.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται κεδρίς, ο καρπός του κέδρου¹⁸⁷.

Άρτεμισία (*Artemisia arborescens*) της οικ. Asteraceae συνώνυμο της *Artemisia absintium*¹⁸⁸. Πρόκειται για πόα που φύεται σε παραθαλάσσια μέρη. Την ομοιότητά της με το ασίνθιο αναφέρει και ο Διοσκουρίδης ο οποίος αναφέρει κάποιες διαφορές του είδους ως προς τα φύλλα. Πάντως και τα δύο είδη έχουν παρόμοιες ιδιότητες, θερμαντικές, λεπυντικές, ενώ βοηθούν σε ατμόλουτρα και είναι εμμηναγωγά¹⁸⁹.

¹⁸⁴ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-16153>.

¹⁸⁵ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *άρκευθος*.

¹⁸⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.75.1.1-3 «άρκευθος· ή μὲν τίς ἐστι μεγάλη ή δὲ μικρά. ἀμφότεραι δὲ θερμαίνουσι καὶ λεπύνουσι· εἰσὶ δὲ καὶ οὖρητικά, θυμιάμεναι δὲ θηρία διώκουσι».

¹⁸⁷ Δημητράκος s.v. *κεδρίς*.

¹⁸⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#1682843875>.

¹⁸⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.113.1.1-3.113.2.2 «άρτεμισία· φύεται μὲν ὡς τὸ πολὺ ἐν παραθαλασσίῳ τόποις... ἀρμόζουσιν εἰς ἐγκαθίσματα πρὸς ἀγωγὴν ἐμμήνων».

Asarum europaeum Worldplants

Άσαρον (Asarum europaeum) της οικ. Aristolochiaceae¹⁹⁰. Είναι φυτό της οικογένειας των αριστολοχιοδών με κυριότερο είδος το άσαρον το ευρωπαϊκόν του οποίου το άνθος έχει ρητινώδη οσμή¹⁹¹. Τα κοινά του ονόματα είναι asarabacca και άγριο τζίντζερ. Το μέρος του

φυτού που χρησιμοποιείται είναι η ρίζα του¹⁹². Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης ονομάζεται αλλιώς νάρδος άγρια με φύλλα όμοια με εκείνα του κισσού, πιο μαλακά ωστόσο και πιο στρογγυλά και άνθος χρώματος κόκκινου προς τη ρίζα. Έχει διουρητική και θερμαντική δύναμη ενώ παράλληλα θεωρείται εμμηναγωγό¹⁹³.

¹⁹⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#1678641395>.

¹⁹¹ Δημητράκος s.v. *άσαρον*.

¹⁹² Galenus *De simplicium medicamentorum temperamentis ac facultatibus* I 11.840.6-8 «Άσαρον ταύτης τῆς πόας αἱ ρίζαι χρήσιμοι, παραπλήσιοι μὲν ταῖς τοῦ ἀκόρου τὴν δύναμιν, ἐπιτεταμέναι δὲ μᾶλλον».

¹⁹³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.10.1.1-3 και 1.10.2.1-3 «ἄσαρον, οἱ δὲ νάρδον ἄγριαν καλοῦσι· φύλλα ἔχει κισσῷ ὅμοια μαλακώτερα δὲ πολλῶ καὶ στρογγυλώτερα, ἄνθος μεταξὺ τῶν φύλλων πρὸς ρίζην πορφυροῦν, ὑοσκυάμου κυτίνῳ ἐμφερές» και «δύναμις δὲ αὐτῶν οὖρητική, θερμαντική, ἀρμόζουσα ὑδρωπικοῖς, ἰσχιάδι χρονία· ἄγουσι δὲ καὶ ἔμμηνα».

Calicotome villosa Worldplants

Άσπάλαθος ή Άσπάλαθος
λαχναίος¹⁹⁴ (*Calicotome villosa*) της οικ.
Fabaceae¹⁹⁵. Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης
είναι ένας ξυλώδης αγκαθωτός θάμνος. Έχει
θερμαντική δύναμη. Το αφέψημά του
μαλακώνει την κοιλιά, είναι εμμηναγωγό και
διουρητικό¹⁹⁶. Έρευνες έχουν φανερώσει τις
αντιοξειδωτικές ιδιότητες του φυτού¹⁹⁷.

Asphodelus ramosus
Worldplants

Άσφόδελος (*Asphodelus ramosus*) της οικ.
Asphodelaceae¹⁹⁸. Περιγράφεται από τον Διοσκουρίδη
ως φυτό με φύλλα όμοια με το πράσο, κοτσάνι λείο και
ρίζες μεγάλες και στρογγυλές. Οι τελευταίες έχουν
έντονη γεύση και θερμαντικές, διουρητικές και
εμμηναγωγές ιδιότητες¹⁹⁹. Διαφορετικά μέρη του φυτού,
συμπεριλαμβανομένων των φύλλων, των καρπών, των
σπόρων, των ανθέων και της ρίζας, χρησιμοποιούνται ως
παραδοσιακά φυτικά φάρμακα, μόνα τους ή σε μείγματα
για τη θεραπεία διαφόρων παθήσεων. Στην Ιβηρική
Χερσόνησο, αναφέρονται οι ακόλουθες γενικές
φαρμακευτικές χρήσεις: τρίψιμο με τους κομμένους

¹⁹⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *άσπάλαθος*.

¹⁹⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683650380>.

¹⁹⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.20.2.1-6 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν μετὰ στύψεως...δυσουρίαν τε καὶ ἐμπνευμάτωσιν λύει».

¹⁹⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8491401/>.

¹⁹⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-76148>.

¹⁹⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.169.1.1-5 «ἀσφόδελος· φυτὸν τοῖς πλείστοις γινώριμος...κινοῦσι δὲ καὶ οὖρησιν καὶ ἔμμηνα ποθεῖσαι».

κονδύλους για τη θεραπεία του δερματικού εκζέματος, η τέφρα των ριζών χρησιμοποιήθηκε κατά της αλωπεκίας, και το αφέψημα των φύλλων και των στελεχών χρησιμοποιήθηκε για τη θεραπεία της παράλυσης και ο χυμός των φρέσκων καψουλών για τη θεραπεία της ωτίτιδας. Η φαρμακευτική χρήση του γένους *Asphodelus* είναι επίσης διαδεδομένη στη Βόρεια Αφρική και στις χώρες της Δυτικής και Νότιας Ασίας²⁰⁰.

Άρμένιος βῶλος. Είναι μια μικρή μάζα χώματος, ο σβῶλος. Στην φαρμακευτική ο αρμενικός βῶλος είναι μία μάζα με ερυθρό χρώμα και χρησιμοποιείται ως ξηραντικό και αιμοστατικό²⁰¹.

Άφόνιτρον ή ἀφρόνιτρον: Μορφή εγγενούς ανθρακικού νατρίου, είναι ο αφρός του νίτρου²⁰².

²⁰⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5874609/>.

²⁰¹ Δημητράκος s.v. βῶλος.

²⁰² LSJ s.v. ἀφρόνιτρον.

*Artemisia
Mediplantepirus*

absinthium

Άψίνθιο ή Αρτεμισία (Artemisia absinthium) της οικ. Asteraceae συνώνυμο της Artemisia arborescens²⁰³. Είναι μια πολυετής πόα ύψους 50 εκατοστά με αργυρόχρωμα, χνουδωτά φύλλα και εύοσμα άνθη²⁰⁴. Συναντάται με τις ονομασίες αγριαψιθιά και πέλινο. Με απόσταξη των φύλλων και των ανθών του φυτού λαμβάνεται αιθέριο έλαιο χρήσιμο στην φαρμακοποιία²⁰⁵. Στην αρχαιότητα θεωρούνταν πως έχει στυπτική, θερμαντική και καθαρτική δύναμη όσον αφορά το στομάχι. Είναι ακόμα διουρητική ενώ προπινόμενο βοηθά στο να μην δημιουργηθεί ζάλη από μέθη²⁰⁶. Στα χρόνια του Ιπποκράτη θεωρούνταν ότι δυναμώνει τη μνήμη,

ανακουφίζει τους μυοσκελετικούς πόνους, δυναμώνει την όραση και βαθαίνει τον ύπνο. Λόγω

της τελευταίας του ιδιότητας συνηθιζόταν στα χωριά να γεμίζουν τα μαξιλάρια με αψιθιά²⁰⁷. Στην παραδοσιακή ασιατική και ευρωπαϊκή ιατρική έχει χρησιμοποιηθεί ως αποτελεσματικός παράγοντας σε γαστρεντερικές παθήσεις και επίσης στη θεραπεία της ελμινθίασης²⁰⁸.

²⁰³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-387102>.

²⁰⁴ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>

²⁰⁵ Φυτολογικό Λεξικό s.v. άψίνθιον.

²⁰⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.23.1.1-6 «δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικὴν, θερμαντικὴν, ἀποκαθαρτικὴν τῶν ἐνερεικῶτων στομάχῳ καὶ κοιλίᾳ χολωδῶν. ἔστι δὲ καὶ οὖρητικὸν καὶ ἀκράϊπαλον προπινόμενον».

²⁰⁷ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

²⁰⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7570121/>.

commiphora gileadensis Encyclopedia of Life

Βάλσαμο ή Καρποβάλσαμο
(Commiphora gileadensis) της οικ.
Burseraceae²⁰⁹. Καρποβάλσαμο είναι
ο καρπός του βάλσαμου²¹⁰. Το φυτό
αυτό συναντάται υπό τις ονομασίες
βάλσαμο, όποβάλσαμον, σμύρνα και
βδέλλιον οι οποίες με τη σειρά τους
περιγράφουν ευώδεις ρητίνες η πιο
καλή ποιότητα από τις οποίες είναι η
τρωγλωδιτική σμύρνα. Έχει φύλλα
όμοια με εκείνα του πηγάνου και

ξεχώριζε κατά τον Διοσκουρίδη για τις θερμαντικές ιδιότητες του γαλακτώδους υγρού του καθώς και τις πεπτικές και διουρητικές του ιδιότητες²¹¹. Στη Σαουδική Αραβία, χρησιμοποιούνταν για τη θεραπεία πληγών από εγκαύματα και ως αντίδοτο σε τσιμπήματα σκορπιών. Μελέτες έχουν δείξει πως το εκχύλισμα *commiphora gileadensis* διαθέτει αντιβακτηριακές και αντιφλεγμονώδεις ιδιότητες που βοηθούν στην επούλωση πληγών²¹².

²⁰⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-229029>.

²¹⁰ Δημητράκος s.v. καρποβάλσαμον.

²¹¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.19.1.1-3, 1.19.4.1 και 1.19.4.5-6 «τὸ μὲν δένδρον κατὰ μέγεθος λυκίου ἢ πυρακάνθης βλέπεται, φύλλα ἔχον ὅμοια πηγάνω... δύναμιν δὲ ἔχει εὐεργεστάτην ὁ ὅπως θερμαντικώτατος ὢν... ἔστι δὲ καὶ πεπτικὸς καὶ οὐρητικὸς πινόμενος».

²¹² <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35630797/>.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται α) βάλαμον, β) καρποβάλσαμο που αντιμετωπίζει συνήθως παθήσεις του εντέρου και του στομάχου, γ) ξυλοβάλσαμο που όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης είναι το ξύλο του όποβαλσάμου²¹³, δ) όποβάλσαμον, ιθαγενές της Αραβίας και παράγει το βάλαμο της Μέκκας²¹⁴, ε) βαλσαμέλαιο ή βαλσάμου ελαίου που χρησιμοποιείται κυρίως για έμπλαστρα και αλοιφές, στ) κασάμου ή ινιτζίου, συνώνυμα του καρποβαλσάμου²¹⁵. Επιπλέον σε κάποιες συνταγές ζητείται απλά ως τρωγλίτις και αναφέρεται στην τρωγλωδιτική σμύρνα.

Θα πρέπει βέβαια να ξεχωρίσουμε το βάλαμο από το υπερικό το διάτρητο κοινώς γνωστό ως βάλαμο, βαλσαμόχορτο, Προδρόμου βότανο στη Χίω. Απαντάται ακόμη και ως σπαθόχορτο και χρησιμεύει ακόμα και σήμερα ως επουλωτικό²¹⁶.

²¹³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.19.3.4-6 «τὸ δὲ ξύλον τὸ καλούμενον ξυλοβάλσαμον δόκιμον ἐστὶ τὸ πρόσφατον καὶ λεπτόκαρπον καὶ πυρρὸν εὐῶδες, βραχὺ πνέον όποβαλσάμου».

²¹⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *βάλσαμον*.

²¹⁵ Aetius Iatricorum liber i 133.4 «κασάμου ἤτοι καρποβαλσάμου».

²¹⁶ Φυτολογικό Λεξικό σελ. 986-987.

punica granatum L. Worldplants

punica granatum Worldplants

Βαλαύστιον (Punica granatum L.) της
οικ. Lythraceae²¹⁷. Είναι ο ανθός της άγριας ροδιάς²¹⁸.
Υπάρχουν πολλά είδη ανθών όπως λευκό και κόκκινο και έχει
στυπτικές ιδιότητες όπως η υποκιστής και ο κύτινος²¹⁹. Σήμερα
ο χυμός των καρπών του φυτού χρησιμοποιείται ως
ανοσοενισχυτικό, αντιοξειδωτικό, αντιφλεγμονώδες,
αντιβακτηριδιακό, αντιδιαρροϊκό και διουρητικό²²⁰. Κλινικές
μελέτες έδειξαν ότι η καθημερινή πρόσληψη χυμού ροδιού
μειώνει την υπέρταση και μετριάξει την αθηροσκλήρωση στον
άνθρωπο. Ακόμη επισημαίνονται τα δυνητικά οφέλη μιας ευρύτερης
χρήσης του ροδιού και των συστατικών του ως συμπληρωμάτων
διατροφής ή ως βοηθητικών ουσιών στη θεραπεία αγγειακών παθήσεων,
όπως η υπέρταση, η στεφανιαία νόσος και η περιφερική αρτηριακή
νόσος²²¹.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται και ως «ρόδου», «ζωμού
ρόδου», «ρόιά»

²¹⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-212121>.

²¹⁸ Δημητράκος s.v. βαλαύστιον.

²¹⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.111.1-5 «βαλαύστιον ἐστὶν ἄνθος ἀγρίας ρόας. εἶδη δὲ ἐστὶν αὐτοῦ πλείονα· εὐρίσκεται γὰρ καὶ λευκὸν καὶ πυρρὸν... ὑποκιστὶς καὶ ὁ κύτινος».

²²⁰ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

²²¹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29881352/>.

ocimum basilicum Worldplants

Βασιλικός ή Ωκιμον²²² (*Ocimum basilicum*) της οικ. Lamiaceae²²³. Είναι φυτό γνωστό ήδη από τον Διοσκουρίδη για τις μαλακτικές και διουρητικές του ιδιότητες ως αφέψημα και ως καταπραϋντικό των φλεγμονών ως κατάπλασμα²²⁴. Στις μέρες μας χορηγείται ως πανσίπονο, ηρεμιστικό και καταπραϋντικό στομάχου υπό τη μορφή αφεψήματος²²⁵. Έχει χρησιμοποιηθεί για τη θεραπεία ασθενειών όπως άγχος, πυρετός, λοιμώξεις, τσιμπήματα αρθροπόδων, πόνοι στο στομάχι, βήχας, πονοκέφαλος και δυσκοιλιότητα. Μπορεί επίσης να ελέγξει και να μειώσει τη γλυκόζη του αίματος με αντισπασμωδικές και αντιδιαβητικές ιδιότητες. Ενώ σε μελέτες έχουν επίσης αποδειχθεί αντιβακτηριακές, αντιμυκητιασικές και αντιοξειδωτικές του δραστηριότητες²²⁶.

Βενεφρανός: Είδος ελαιολάδου από το Ουέναφρον της Ιταλίας. Αναφέρεται ως ελαίου βενεφρανού²²⁷.

²²² Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ώκιμον*.

²²³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-327273>.

²²⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.141.1.1-3 «ἔστι δὲ κοιλίας μαλακτικόν, πνευμάτων κινητικόν, οὐρητικόν, γαλακτος προκλητικόν... καὶ ὅξει φλεγμοναῖς βοηθεῖ».

²²⁵ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

²²⁶ <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10942912.2020.1828456>.

²²⁷ LSJ s.v. *Βενεφρανός*.

betonica officinalis Royal Botanic Gardens Kew
Plants

Βεττονίκη (Betonica officinalis L.) της οικ. Lamiaceae, συνώνυμο του φυτού είναι το Stachys officinalis²²⁸. Η Βεττονίκη είναι γνωστή και ως πριονίτης²²⁹, ενώ στον Διοσκουρίδη συναντάται με το όνομα κέστρον. Είναι πόα με λεπτό κοτσάνι με ύψος έναν πήχη και μακριά μαλακά φύλλα με σκισμές στην περιφέρειά τους. Χρησιμοποιούνται τόσο τα φύλλα του φυτού όσο και η ρίζα του. Η ρίζα του φυτού μοιάζει με εκείνη του ελλέβορου και μπορεί να προκαλέσει φλεγματώδη εμετό ενώ ως κατάπλασμα το φυτό θεωρείται καταπραϊντικό των τραυμάτων. Έχει ακόμα διουρητικές ιδιότητες και θεραπεύει τους επιληπτικούς²³⁰. Το εκχύλισμα που λαμβάνεται από την *betonica officinalis* έχει αποδειχθεί πως έχει αντιοξειδωτικές, αντιφλεγμονώδεις και αντικαρκινικές ιδιότητες²³¹.

²²⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-332775>.

²²⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *βεττονική*.

²³⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.1.1.1-5, 4.1.2.1-3, 4.1.2.7-4.1.3.1 «κέστρον τὸ καλούμενον ψυχρότροφον, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ψυχροτάτοις εὐρίσκεται τόποις. ὁ Ῥωμαῖοι βεττονίκην ἢ ρουσμαρίναν καλοῦσι. πόα ἐστὶ καυλὸν ἔχουσα...τὴν περιφέρειαν ἐσχισμένα», «ρίζαι δὲ ὕπαισι λεπταὶ ὥς ἐλλέβορου, αἵτινες ἔμετον γλεγματώδη κινουῦσι», «καταπλασσομένη δὲ ἡ πόα ὠφελεῖ τοὺς θηριοδῆκτους...ἐστι δὲ καὶ οὐρητικὴ».

²³¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9268963/>.

Bettonica officinalis Encyclopedia of Life

Βιόλα (Viola odorata) της οικ. Violaceae²³².

Πρόκειται για το φυτό βιολέτα που απαντάται και ως ματθαιολία²³³. Χρησιμοποιείται ευρέως στο άγχος, στη μείωση της αρτηριακής πίεσης, στη βρογχίτιδα, στις διαταραχές των νεφρών και του ήπατος και επίσης στην ανακούφιση από τον πόνο του καρκίνου.

Ορισμένες μελέτες έχουν επίσης υποδείξει αντιφλεγμονώδεις, αντιπυρετικές, αντιοξειδωτικές και αντιβακτηριακές δραστηριότητες του V. Odorata. Ακόμη σε έρευνες που διεξήχθησαν αποδείχθηκε πως το Viola odorata έχει κυτταροτοξικές επιδράσεις στα κύτταρα 4T1 και επηρεάζει την αντιοξειδωτική δραστηριότητα και τη μετάσταση στον καρκίνο του μαστού²³⁴.

²³² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-156508>.

²³³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. βιόλα.

²³⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5937098/>.

mentha aquatica Worldplants

Βλήχων ή Γλήχων²³⁵ ή Ηδύοσμος ο Γλήχων ή Φλισκούνη ή άγρια μέντα²³⁶ (*Mentha aquatica*) της οικ. Lamiaceae²³⁷. Τα είδη *Mentha* χρησιμοποιούνται ευρέως σε αλμυρά πιάτα, τρόφιμα, ποτά και προϊόντα ζαχαροπλαστικής. Τα φυτοχημικά που προέρχονται από τη μέντα έδειξαν επίσης αντικαρκινική δράση έναντι διαφόρων τύπων καρκίνου του ανθρώπου, όπως του τραχήλου της μήτρας, του πνεύμονα, του μαστού και πολλών άλλων. Τα αιθέρια έλαια μέντας παρουσιάζουν μεγάλο δυναμικό κυτταροτοξικότητας²³⁸. Ακόμη σε άλλη έρευνα το αιθέριο έλαιο του *M. aquatica* παρουσίασε ισχυρή αντιβακτηριακή δράση κατά των θετικών κατά Gram βακτηρίων²³⁹.

²³⁵ Δημητράκος s.v. βλήχων.

²³⁶ Φυτολογικό Λεξικό s.v. ήδύοσμος ό γλήχων.

²³⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-329603>.

²³⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7923432/>.

²³⁹ https://www.researchgate.net/publication/259752689_Essential_Oil_Composition_Antibacterial_andAntioxidant_Activities_of_Mentha_aquatica_Growing_in_Ethiopia.

Juniperus sabina Worldplants

Βράθυς ή Βόρας²⁴⁰ (*Juniperus sabina* L.) της οικ. Cupressaceae²⁴¹. Πρόκειται για ένα είδος θάμνου που μοιάζει με κυπαρίσσι²⁴². Ξεχωρίζει κατά τον Διοσκουρίδη για την έντονη μυρωδιά των φύλλων του τα οποία χρησιμοποιούνταν αντί θυμιάματος. Ως κατάπλασμα βοηθούσε σε δερματικές παθήσεις, ενώ ως αφέψημα θεωρείται εκτριωτικό και προκαλεί αιματουρία²⁴³. Οι βελόνες του *J. sabina*, που

χρησιμοποιείται στην παραδοσιακή κινεζική ιατρική, είναι πλούσιες σε ποδοφυλλοτοξίνες. Επιπλέον οι βελόνες του φυτού έχουν σημαντικές ευεργετικές ιδιότητες όπως αντιιικές, αντιρευματικές, αντιβηχικές, αντικαρκινικές, αντιοξειδωτικές, υπολιπιδαιμικές, νευροτοξικές και ανοσοκατασταλτικές²⁴⁴.

Bryonia cretica Worldplants

Βρυωνία (*Bryonia cretica* L.) της οικ. Cucurbitaceae²⁴⁵. Πρόκειται για φυτό που περιλαμβάνει δυο είδη, την Βρυωνία την κοινή (*B. communis*) και η Βρυωνία η κρητική (*B. cretica*). Και τα δύο είδη περιέχουν τοξική ουσία που βρίσκεται σε μεγαλύτερη συγκέντρωση στους καρπούς και την ρίζα²⁴⁶. Ο Διοσκουρίδης αποδίδει το

όνομα βρυωνία σε δύο είδη, την άμπελο τη λευκή και την μέλαινα. Η πρώτη βοηθά ως κατάπλασμα σε έλκη²⁴⁷. Η δεύτερη έχει φύλλα όμοια με τον κισσό παρόμοιες ιδιότητες

²⁴⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.76.1.1 «βράθυς ὃ ἔνιοι βόρατον καλοῦσι».

²⁴¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#1683819371>.

²⁴² Δημητράκος s.v. βράθυς.

²⁴³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.76.1.1-9 «βράθυς ὃ ἔνιοι βόρατον καλοῦσι...ποθέντα δὲ καὶ αἷμα δι' οὖρων ἄγει καὶ ἔμβρυα ἐκτινάσσει».

²⁴⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9499582/>.

²⁴⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#1683822878>.

²⁴⁶ Φυτολογικό Λεξικό s.v. βρυωνία.

²⁴⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.182.2.1-4 «δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα καὶ ὁ καρπὸς...σαπρονήμων ἐλκῶν μεθ' ἁλὸς καταπλασσόμενα ποιεῖ».

με την προηγούμενη, ενώ τα κοτσάνια της θεωρούνται διουρητικά και εμμηναγωγά²⁴⁸. Το φυτό περιέχει το δηλητηριώδες αλκαλοειδές βρυονίνη, γλυκοζίτες, πτητικό έλαιο, φλαβονοειδή, τριτερπένια και ταννίνες. Οι σαπωνίνες που περιέχονται στους καρπούς μπορεί να προκαλέσουν αιμόλυση. Η ρητίνη που περιέχει το φυτό, έχει ισχυρές καθαρτικές ιδιότητες και μπορεί να προκαλέσει ισχυρή διάρροια, ακόμη και στις μικρότερες δόσεις. Όταν έρθει σε απ' ευθείας επαφή με το δέρμα, το ερεθίζει και προκαλεί φουσκάλες²⁴⁹. Τα είδη *Bryonia* χρησιμοποιούνται παραδοσιακά ως διουρητικά και καθαρτικά, για τη μείωση του οιδήματος και την ανακούφιση από τον πόνο στις αρθρώσεις. Οι ρίζες του *B. alba* χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα για τη θεραπεία του ρευματικού πόνου και εφαρμόζονται στις αρθρώσεις για τις αντιφλεγμονώδεις ιδιότητές τους²⁵⁰.

²⁴⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.183.2.1-2 «καὶ ταύτης οἱ καυλοὶ...καταμηνίων κινητικοί».

²⁴⁹ <https://www.agriamanitaria.gr/bryonia-cretica-βρυονία-φαρμακία/>.

²⁵⁰ <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/chem-2019-0003/html?lang=en>.

alpinia galanga Encyclopedia of Life

Γαλαγγά (Alpinia galanga) της οικ. Zingiberaceae²⁵¹. Είναι το φυτό αλπινία η φαρμακευτική²⁵². Τα είδη Alpinia χρησιμοποιούνται ευρέως ως φαρμακευτικά βότανα. Το A. galanga, που ονομάζεται επίσης "Hong Dou Kou", έχει χρησιμοποιηθεί για την

αντιμετώπιση της δυσπεψίας, του πυρετού, της ακράτειας ούρων, της κακοσμίας του στόματος και της βραχνάδας της φωνής σε λοιμώξεις του λαιμού²⁵³.

gentiana lutea Encyclopedia of Life

Γεντιανή (Gentiana lutea L.) της οικ. Gentianaceae²⁵⁴. Είναι γένος που περιλαμβάνει γύρω στα 80 είδη. Είναι φυτά ποώδη πολυετή και οι ρίζες τους περιέχουν την γεντιανίνη, μία πικρή ουσία²⁵⁵. Η ρίζα του φυτού κατά τον Διοσκουρίδη έχει θερμαντικές και στυπτικές ιδιότητες, ενώ ως αφέψημα με νερό βοηθά εκείνους που έχουν

προβλήματα με το συκώτι και το στομάχι²⁵⁶. Η ρίζα του Gentiana lutea χρησιμοποιείται παραδοσιακά ως φυτικό φάρμακο για την ενίσχυση της πέψης και της γαστρεντερικής κινητικότητας και τη βελτίωση της ηπατικής λειτουργίας. Επιπλέον, οι ρίζες έχουν

²⁵¹ <https://eol.org/pages/1126897>.

²⁵² Δημητράκος s.v. γαλαγγά.

²⁵³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8456601/>.

²⁵⁴ <https://eol.org/pages/483956>.

²⁵⁵ Φυτολογικό Λεξικό s.v. γεντιανή.

²⁵⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.3.2.1 και 3.3.2.5 «δύναμιν δὲ ἔχει ἡ ρίζα θερμαντικὴν, στυπτικὴν» «εὐθετεῖ καὶ ἡπατικοῖς, στομαχικοῖς πινομένη μεθ' ὕδατος».

διάφορες βιολογικές επιδράσεις, όπως αντιοξειδωτικές, ακτινοπροστατευτικές και αντιμικροβιακές δραστηριότητες²⁵⁷.

Γη Σαμία, λημνία σφραγίς, γη αστέρος: Είδος χώματος, στις πηγές αναφέρεται ως κιμωλία λουστική²⁵⁸. Πρόκειται για αργιλώδες χώμα²⁵⁹.

Γλεύκος: Πρόκειται για τον μούστο, κρασί που δεν έχει υποστεί ζύμωση²⁶⁰. Σε ορισμένες συνταγές ζητείται και γλεύκινο έλαιο: Το έλαιο αυτό παρασκευάζεται σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη από μία μήξη διαφόρων ελαίων και συστατικών, όπως ελαίου ομφακίνου, σχοίνου, καλάμου, Νάρδου Κελτικής, σπάθης, ασπαλάθων, μούστου, πιεσμένα δηλαδή σταφύλια που σε ένα αγγείο περιβάλλονται από το κρασί και τα έλαιά τους. Έχει θερμαντικές και μαλακτικές ιδιότητες, ενώ βοηθά στα ρίγη, τα νεύρα και την μήτρα²⁶¹.

²⁵⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7288051/>.

²⁵⁸ Pseudo-Galenus, Λέξεις βοτανῶν 387.25 «Γῆς σαμίας ἥτοι κιμωλίας λουστικῆς».

²⁵⁹ Βαλιάκος σελ. 275.

²⁶⁰ Δημητράκος s.v. γλεῦκος.

²⁶¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.57.1.1-8 «γλεύκινον σκευάζεται τὸ ἀπλοῦν...καὶ τὰ νευρικὰ πάντα καὶ τὰ ἐν ὕστέρῳ».

Glycyrrhiza glabra Worldplants

Γλυκύριζα (*Glycyrrhiza glabra*) της οικ. *Fabaceae*²⁶². Το γένος της γλυκύρριζας περιλαμβάνει γύρω στα 12 είδη. Είδη που συναντώνται στην Ευρώπη και την Ανατολή είναι η γλυκύριζα η άτριχη (*G. glabra*) και η γλυκύριζα η εχινοειδής (*G. echinata*)²⁶³. Είναι θάμνος με κλωνάρια περίπου δύο πήχεις με πυκνά φύλλα, άνθος όμοιο με υάκινθο και καρπό στο μέγεθος των σφαιριδίων του πλατάνου. Έχει ευεργετικές ιδιότητες και αντιμετωπίζει την καούρα του στομάχου, προβλήματα στο συκώτι και τα νεφρά, ενώ η ρίζα του αποξηραμένη και κονιορτοποιημένη χρησιμοποιείται ως κατάπλασμα²⁶⁴.

²⁶² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-184192>.

²⁶³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. γλυκύρριζα.

²⁶⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.5.1.3, 3.5.2.2, 3.5.2.7-8 «ἔστι δὲ θαμνίσκος ῥάβδους ἔχων διπήχεις, περὶ αἷς τὰ φύλλα πυκνά», «ἄρμόζει δὲ καὶ πρὸς καῦσον στομάχου», «ἡ δὲ ρίζα ξηρὰ λειοτριβηθεῖσα πτερυγίοις κατάπαστος ἐπιτήδειός ἐστιν».

Brassica rapa Worldplants

Γογγύλη (*Brassica rapa*) της οικ. *Brassicaceae*²⁶⁵. Είναι είδος λαχάνου με στρογγυλοειδή ρίζα ονομάζεται ακόμη γογγύλι, λαχανόγουλο ή ρέβα²⁶⁶. Η ρίζα του φυτού τρώγεται, οι πλύσεις με το αφέψημα του φυτού βοηθούν στην ποδάγρα, ενώ ωφελεί και ως κατάπλασμα²⁶⁷

Γομφίτης: Θυμίαμα, ένα είδος στύρακος²⁶⁸.

Γόνυ: Ο κόμπος του φυτού²⁶⁹

Δακρύδι: Πρόκειται για τον χυμό της σκαμωνίας, που χρησιμοποιούνταν ως καθαρτικό φάρμακο²⁷⁰.

²⁶⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-248344>.

²⁶⁶ Δημητράκος s.v. γογγύλη.

²⁶⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.110.1-4 «γογγύλης ή ρίζα ἐφθὴ τρώφιμος», «τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῆς ποδάγρας καὶ χιμέτλης ἐστὶ κατάντλημα, καὶ αὐτὴ δὲ λεία καταπλασσομένη ὠφελεῖ».

²⁶⁸ Δημητράκος s.v. γομφίτης.

²⁶⁹ Δημητράκος s.v. γόνυ.

²⁷⁰ Δημητράκος s.v. δακρύδιον.

Daucus carota Plantatlas

Daucus carota Worldplants

Δαύκος (Daucus carota L.var. silvestris)²⁷¹. Είναι το γνωστό καρότο ή σταφυλίνος. Ο σπόρος του άνθους του άνθους του είναι θερμαντικός, εμμηναγωγός, διουρητικός ενώ βοηθά στον τοκετό. Βοηθά ακόμη στην αντιμετώπιση του χρόνιου βήχα²⁷². Τέλος έχει χρησιμοποιηθεί ιστορικά στη θεραπεία της νεφρίτιδας ως νεφροπροστατευτικός παράγοντας²⁷³.

²⁷¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408082>.

²⁷² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.72.2.5-7 «ἐστὶ τὸ σπέρμα θερμαντικόν· πινόμενον δὲ ἐμμήνων καὶ ἐμβρύων καὶ οὖρων ἀγωγὸν καὶ στρόφων ἀπαλλακτικὸν βηχῶν τε χρόνιων πρᾶϊντικόν».

²⁷³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8810007/>.

Laurus nobilis Worldplants

Laurus nobilis Worldplants

Δάφνη (*Laurus nobilis* L.) της οικ. Lauraceae²⁷⁴. Η δάφνη είναι ένα πολυετές δέντρο με σκουροπράσινα σκληρά φύλλα, σφαιρικούς μαύρους καρπούς και μικρά κίτρινα άνθη²⁷⁵. Ο Διοσκουρίδης διαχωρίζει τη δάφνη ανάλογα με τα φύλλα της σε λεπτόφυλλη και πλατύτερη. Τόσο το ένα όσο και το άλλο είδος έχει θερμαντικές και μαλακτικές ιδιότητες και το αφέψημα των φύλλων τους ως ατμόλουτρο βοηθά την μήτρα και της κύστη²⁷⁶. Το φυτό εκτιμάται ακόμη για τις καθαριστικές του ιδιότητες. Το αιθέριο έλαιο του *Laurus nobilis* παρουσιάζει αντιβακτηριδιακές, αντιμυκητιασικές και αντιοξειδωτικές ιδιότητες, ενώ χρησιμοποιούνταν από την αρχαιότητα για την θεραπεία διαφόρων μολυσματικών ασθενειών²⁷⁷.

²⁷⁴ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list>.

²⁷⁵ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

²⁷⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.78.1.1-3 «ή μὲν τίς ἐστι λεπτόφυλλος ἡ δὲ πλατυτέρα. Θερμαντικαὶ δὲ ἀμφοτέραι καὶ μαλακτικαί, ὅθεν τὸ ἀφέψημα αὐτῶν εἰς ἐγγαθίσματα ταῖς περὶ κύστιν καὶ μήτραν ἀρμόζει».

²⁷⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9100900/>.

Rosmarinus officinalis Worldplants

Δενδρολίβανο (*Rosmarinus officinalis*) της οικ. Lamiaceae²⁷⁸. Πολυετής αειθαλής πόα ύψους 20-80 εκατοστά με μακρόστενα λογχοειδή, παχιά, πράσινα φύλλα και μικρά λευκά με ιώδη απόχρωση άνθη²⁷⁹. Αναφέρεται ότι έχει ποικίλες ειδικές θεραπευτικές ιδιότητες, όπως ότι είναι υπογλυκαιμικό, αντιυπερτασικό, υποχοληστερολαιμικό, αντιοξειδωτικό, αντιφλεγμονώδες, ηπατοπροστατευτικό, αντικαταθλιπτικό, αντιπολλαπλασιαστικό και αντιβακτηριδιακό²⁸⁰. Έχει τονωτικές, σπασμολυτικές και αντισηπτικές ιδιότητες και λαμβάνεται υπό του στόματος για την θεραπεία των εντερικών λοιμώξεων, της διάρροιας και της κολίτιδας. Επίσης είναι διεγερτικό του κυκλοφορικού καθώς αυξάνει τη ροή του αίματος στα αγγεία²⁸¹.

Origanum dictamnus Royal Botanic Gardens Kew Plants

Δίκταμο (*Origanum dictamnus* L.) της οικ. Lamiaceae²⁸². Είναι ποώδες πολυετές φυτό που συναντάται σε ορεινούς τόπους της Κρήτης. Ονομάζεται αλλιώς έροντας, στομαχόχορτο και μαλλιαρόχορτο²⁸³. Το φυτό αυτό ήταν ήδη γνωστό από τον Διοσκουρίδη με τις ονομασίες γλήχων η άγρια ή βαίτιον. Έχει τις ιδιότητες της γλήχωνος της ήμερης είναι όμως πιο δραστική²⁸⁴. Η HMPC (Committee on Herbal Medicinal Products)

²⁷⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list>.

²⁷⁹ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

²⁸⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8840442/>.

²⁸¹ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>

²⁸² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-330324>.

²⁸³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *όρίανον*.

²⁸⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.23.1.1-2 και 3.32.1.5-6 «δίκταμον, ὃ καλοῦσί τινες γλήχωνα ἄγριαν, οἱ δὲ βαίτιον. πόα ἐστὶ Κρητικὴ, «ποιεῖ δ' ἅπαντα, ὅσα καὶ ἡ ἡμερος γλήχων, ἐνεργεστέρα δὲ πολλῶ».

κατέληξε στο συμπέρασμα πως βάσει της μακροχρόνιας χρήσης του, το βότανο δίκταμο της Κρήτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως τσάι για την ανακούφιση του βήχα που σχετίζεται με το κρυολόγημα και για ήπιες διαταραχές του στομάχου και του εντέρου, όπως πεπτικά προβλήματα. Το έγχυμα μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για να εμποτίσει έναν επίδεσμο και να εφαρμοστεί στο δέρμα για μικρές δερματικές φλεγμονές και μώλωπες²⁸⁵.

Dorycnium hirsutum Worldplants

Δορύκνιο (*Dorycnium hirsutum* L.) της οικ. Fabaceae²⁸⁶. Πρόκειται για ποώδες πολυετές φρυγανώδες φυτό²⁸⁷. Στην αρχαιότητα ήταν γνωστό με διάφορα ονόματα όπως αλικάκκαβο και καλλέα. Ο Διοσκουρίδης περιγράφει το φυτό λέγοντας πως το χρώμα των φύλλων του μοιάζει με εκείνο της ελιάς, έχει λευκό άνθος και φύεται σε πετρώδη μέρη κοντά στη θάλασσα. Στην κατάλληλη ποσότητα μπορεί να λειτουργήσει ως υπνωτικό.²⁸⁸

²⁸⁵ <https://www.ema.europa.eu/en/medicines/herbal/origani-dictamni-herba>.

²⁸⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1685002901>.

²⁸⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *δορύκνιον*.

²⁸⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.74.1.1-10 «δορύκνιον, ὃ Κρατεύας ἀλικάκκαβον ἢ καλλέαν καλεῖ...πλεονασθὲν δὲ ἀναιρεῖν».

Dracaena cinnabari Researchgate

Δρακόντιο αίμα
(*Dracaena cinnabari*) της
οικ. *Asparagaceae*²⁸⁹. Το
Δαιμονόρρωψ είναι γένος
που περιλαμβάνει δέντρα
που φέρουν τη ρητίνη του
δράκοντος ή όπως αναφέρει
το χειρόγραφο «δρακόντιο
αίμα»²⁹⁰, είναι ένα βαθύ
κόκκινο ρητινώδες έκκριμα
που λαμβάνεται από
κομμένα στελέχη διαφόρων

ειδών των γενών *Pterocarpus*, *Dracaena*, *Croton* και *Daemonorops*. Πολυάριθμες μελέτες έχουν διερευνήσει ότι αυτό το ρητινώδες φάρμακο έχει αντιδιαρροϊκή, αντιελκωτική, αντιμικροβιακή, αντιιική, αντικαρκινική, αντιφλεγμονώδη, αναλγητική, επουλωτική των πληγών και αντιοξειδωτική δράση. Όλες αυτές οι επιδράσεις πιστεύεται ότι είναι αποτέλεσμα της παρουσίας πολλών φαινολικών ενώσεων, όπως φλαβονοειδή, σαπωνίνες και τερπένια, που υπάρχουν στη ρητίνη²⁹¹.

²⁸⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-82022>.

²⁹⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *δαιμονόρρωψ*.

²⁹¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8324360/>.

Salvia officinalis Worldplants

Ελελίφασκο ή σάλβια η
 φαρμακευτική (*Salvia officinalis*) της οικ.
Lamiaceae²⁹². Η αλιφασκιά ή φασκόμηλο²⁹³
 ξεχώριζε κατά τον Διοσκουρίδη για τις
 διουρητικές και εμμηναγωγές του ιδιότητες,
 ενώ χρησιμοποιούνταν και ως εκτρωτικό²⁹⁴..
 Η πιθανή αντικαρκινική δράση του *S.*
officinalis έχει μελετηθεί σε διάφορες
 καρκινικές κυτταρικές σειρές και σε ζωικά
 μοντέλα καρκίνου. Έχει αναφερθεί ότι η
 κατανάλωση τσαγιού φασκόμηλου εμπόδισε
 τις φάσεις έναρξης της καρκινογένεσης του
 παχέος εντέρου. Εκχυλίσματα αυτού του
 φυτού έδειξαν προ-αποπτωτικές και
 ανασταλτικές της ανάπτυξης επιδράσεις σε
 κυτταρικές σειρές καρκίνου του μαστού,
 αδenoκαρκινώματος του τραχήλου της
 μήτρας, καρκίνου του παχέος εντέρου,

καρκινώματος του λάρυγγα, καρκινώματος του πνεύμονα και μελανώματος. Τέλος
 έχουν παρατηρηθεί αντιοξειδωτικές, αντιφλεγμονώδεις και αντισηπτικές ιδιότητες του
 φυτού²⁹⁵.

²⁹² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-32617>.

²⁹³ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

²⁹⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.32.1-2 «δύναμιν δὲ ἔχει τὸ ἀφέψημα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων οὔρα ἄγειν πινόμενον καὶ ἔμμηνα καὶ ἔμβρυα κατασπᾶν».

²⁹⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5634728/>

Inula helenium Worldplants

Ελένιο (Inula Helenium) της οικ. Asteraceae²⁹⁶. Το φυτό αυτό απαντά με διάφορα ονόματα στον Διοσκουρίδη. Η ρίζα του συλλέγεται το φθινόπωρο και αφού αποξηρανθεί ως αφέψημα είναι διουρητική και εμμηναγωγή²⁹⁷. Στην παραδοσιακή ιατρική, οι ρίζες του *I. helenium* χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία ασθενειών του αναπνευστικού συστήματος (βρογχίτιδα, φυματίωση), γαστρεντερικών συμπτωμάτων, όπως εμετός, διάρροια, κοιλιακό άλγος, που σχετίζονται με μολυσματικές ή παρασιτικές ασθένειες και ασθένειες του κυκλοφορικού συστήματος. Οι ρίζες του *I. helenium* χρησιμοποιούνται επίσης εξωτερικά για τη θεραπεία πληγών, κνησμού και ρευματικού πόνου²⁹⁸.

Έλιγμα, Είλιγμα: Είναι το επικάλυμμα²⁹⁹ στην προκείμενη βέβαια περίπτωση πρόκειται για το έμπλαστρο.

²⁹⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-39580>.

²⁹⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.28.2.1-2 «ὀρύσσεται δὲ ἡ ρίζα θέρους καὶ τεμνομένη ξηραίνεται κινεῖ δὲ τὸ ἀφέψημα αὐτῆς πινόμενον οὖρα καὶ ἔμμηνα».

²⁹⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9182457/>.

²⁹⁹ Δημητράκος s.v. ἔλιγμα.

Helleborus albus Worldplants

Helleborus niger Worldplants

Έλλέβορος: Μαύρος ελλέβορος (*Helleborus niger*) της οικ. Ranunculaceae³⁰⁰ και Λευκός ελλέβορος (*Helleborus albus* L.) της οικ. Melanthiaceae³⁰¹. Ο ελλέβορος είναι γένος φυτών που περιλαμβάνει γύρω στα 12 είδη σε Ευρώπη και Ασία³⁰². Πρόκειται για φαρμακευτική πόα δυσάρεστης οσμής με πικρή και καυστική γεύση³⁰³.

Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης ο μαύρος ελλέβορος απαντούσε επιπλέον με τα ονόματα Μελαμπόδιο, Έκτομο ή πολύρριζο. Τα φύλλα του μοιάζουν με εκείνα του πλατάνου αλλά είναι μικρότερα στο μέγεθος, πολυσχιδέστερα και περισσότερο τραχιά.

Έχει καθαρτικές ιδιότητες, βοηθά στο φλέγμα και την χολή³⁰⁴. Παραδοσιακά, η ρίζα του *H. niger* χρησιμοποιείται ως υδραγωγό καταπραυντικό, ανθελμινθικό, στην επιληψία, την υδρωπικία, τη μανία, τη μελαγχολία και τις χρόνιες δερματικές παθήσεις. Οι κονιορτοποιημένες ρίζες χορηγούνται στη δυσπεψία και ως καθαρτικό³⁰⁵. Ακόμη πραγματοποιήθηκαν *in vitro* έρευνες σχετικά με τις πτυχές ασφάλειας ενός υδατικού

ζυμωμένου εκχυλίσματος *Helleborus niger*, ενώ αξιολογήθηκε το θεραπευτικό δυναμικό του έναντι διαφόρων καρκινικών κυτταρικών σειρών³⁰⁶.

Ο λευκός ελλέβορος, όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης έχει φύλλα που μοιάζουν με το αρνόγλωσσο ή με το άγριο τεύτλο. Διαθέτει και αυτός καθαρτικές ιδιότητες καθώς προκαλεί έμετο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κολλύριο σε οφθαλμικές παθήσεις³⁰⁷.

³⁰⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683709420>.

³⁰¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683709466>.

³⁰² Φυτολογικό Λεξικό s.v. *έλλέβορος*.

³⁰³ Δημητράκος s.v. *έλλέβορος*.

³⁰⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.162.1.1-4.162.2.7 «έλλέβορος μέλας...καθαίρει δὲ τὴν κάτω κοιλίαν ἄγων φλέγμα καὶ χολήν».

³⁰⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5566826/>.

³⁰⁶ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6528284/>.

³⁰⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.148.1.1-4.148.2.6 «έλλέβορος λευκός· φύλλα μὲν ὁμοία ἔχει τοῖς τοῦ ἀρνογλώσσου ἢ τεύτλου ἀγρίου...καὶ ἔμβρυα φθεῖρει προστιθέμενος».

Έντεριώνη: Είναι το εσωτερικό μέρος του βλαστού ή της ρίζας του φυτού, η καρδιά, η ψύχα³⁰⁸. Ο Θεόφραστος αναφέρει την έντεριώνη και ως καρδιά, μήτρα και μυελό³⁰⁹.

Υπάρχουν συνταγές στις οποίες ζητείται «κολοκυνθίδος έντεριώνη» που προφανώς δηλώνει το εσωτερικό, την ψύχα του κολοκυθίου.

³⁰⁸ Δημητράκος s.v. *έντεριώνη*.

³⁰⁹ Theophrastus Hist Plant 1.2.6.15-16 «οἱ δ' έντεριώνην· ένιοι δὲ τὸ έντὸς τῆς μήτρας αὐτῆς καρδίαν, οἱ δὲ μυελόν».

Cuscuta epithymum Worldplants

Επίθυμον (Cuscuta epithymum) της οικ. Convolvulaceae³¹⁰. Είναι γένος που περιλαμβάνει γύρω στα 80 είδη φυτών άφυλλων ποωδών παρασίτων. Απαντάται με τις ονομασίες αμπελοκλάδι, αμπελοκλαδόχορτο και νεραϊδόνημα³¹¹. Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης είναι βοηθητικό στα

φλέγματα και στην μέλαινα χολή³¹². Το αφέψημα του φυτού συνιστάται κυρίως στη λαϊκή ιατρική ως καθαρτικό, αφροδισιακό και τονωτικό των νεφρών και του ήπατος³¹³. Στη σύγχρονη ιατρική, το εκχύλισμα του *C. epithymum* έδειξε αντιμικροβιακή, κυτταροτοξική, αντισπασμωδική, ανοσοδιεγερτική, ηπατοπροστατευτική και αντιοξειδωτική δράση³¹⁴.

³¹⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-34676>.

³¹¹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ἐπίθυμον*.

³¹² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.177.1.4 «καθαίρει δὲ πινόμενον κάτω φλέγμα καὶ χολὴν μέλαιναν».

³¹³ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

³¹⁴ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30522939/>.

Erica manipuliflora (Worldplants)

Ερείκη (*Erica manipuliflora*) της οικ. Ericaceae³¹⁵. Φυτό φρυγανώδες και θαμνώδες, γνωστό και ως ρέικι³¹⁶. Στην αρχαιότητα τα φύλλα και τα άνθη του φυτού χρησιμοποιούνταν ως κατάπλασμα για να αντιμετωπίσουν δαγκώματα ερπετών³¹⁷. Τα άνθη και οι ανθισμένοι βλαστοί συλλέγονται για θεραπευτικούς σκοπούς. Το φθινοπωρινό ρέικι, όπως ονομάζεται έχει αντισηπτικές, αντιρρευματικές, αντιφλεγμονώδεις ιδιότητες, είναι διουρητικό, απολυμαντικό του

ουροποιητικού συστήματος, δρα θετικά στις πέτρες που σχηματίζονται στο ουροποιητικό σύστημα, κολικούς νεφρών, χρόνια κυστίτιδα, προστάτη και οιδήματα, στις ασθένειες του συκωτιού και της χολής³¹⁸. Οι θεραπευτικές ιδιότητές της πηγάζουν γενικά από μια ποικιλία πολυφαινολικών ουσιών στα αποξηραμένα φύλλα της συμπεριλαμβανομένων των φλαβονοειδών, των τανινών, των ανθοκυανινών, των γλυκοζιτών, των τερπενίων και ορισμένων άλλων ενώσεων. Τέλος έχει μελετηθεί η αντιβακτηριδιακή ιδιότητα του φυτού³¹⁹.

³¹⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683192071>.

³¹⁶ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ερείκη*.

³¹⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.88.1.4-5 «ταύτης ή κόμη καὶ τὸ ἄνθος καταπλασσόμενα ἐρπετῶν δῆγματα ἰᾶται».

³¹⁸ <https://www.agriamanitaria.gr/erica-manipuliflora-σουσοῦρα-ρέικι-φθινοπωρινό/>.

³¹⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8842607/>.

Hermodactylus tuberosus
Worldplants

Έρμοδάκτυλο (*Hermodactylus tuberosus*) της οικ. *Iridaceae*³²⁰. Βλαστός όρθιος τετραγωνικής διατομής, με φύλλα λίγο μακρύτερα από αυτόν. Το άνθος του φυτού είναι κιτρινοπράσινο με τις άκρες των εξωτερικών τμημάτων του περιανθίου βελούδινες μαύρες³²¹. Το όνομα αναφέρεται στον βολβό ή την ρίζα που έχει το σχήμα του δακτύλου του Ερμή και είναι γνωστό δια τις καθαριστικές του ιδιότητες³²². Έχει χρησιμοποιηθεί ακόμα στην παραδοσιακή ιατρική για τη θεραπεία της ακμής, για τη φροντίδα του δέρματος και για τη θεραπεία της πιτυρίδας³²³.

Thymus serpyllum
Worldplants

Έρφυλλος (*Thymus serpyllum*) της οικ. *Lamiaceae*³²⁴. Το φυτό αναφέρεται από τον Διοσκουρίδη ως έρφυλλος ο κηπευτός. Τα κλωνάρια και τα φύλλα του φυτού μοιάζουν με εκείνα της ρίγανης, ωστόσο είναι λευκότερα. Υπάρχει βέβαια και ο άγριος έρφυλλος που είναι καταλληλότερος για ιατρική χρήση καθώς έχει διουρητικές και εμμηναγωγές ιδιότητες³²⁵. Πειράματα in vivo έχουν ερευνήσει τα δυνητικά αποτελέσματα της από του στόματος χορήγησης υδατικού εκχυλίσματος *Thymus serpyllum* στην μετρίαση της υπεργλυκαιμίας στον ηπατικό μυ³²⁶.

³²⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-75731>.

³²¹ <https://www.greekflora.gr/el/flowers/0303/Iris-tuberosa>.

³²² Φυτολογικό Λεξικό s.v. έρμοδάκτυλος.

³²³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8347276/>.

³²⁴ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-329551>.

³²⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.38.1.1-3.38.2.4 «έρφυλλος ό μὲν τίς ἐστὶ κηπευτός...καὶ οὖρα κινεῖ πινόμενος».

³²⁶ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9460602/>.

Eruca vesicaria Worldplants

Εϋζωμον (*Eruca vesicaria* συν. του *Eruca sativa*) της οικ. Brassicaceae³²⁷. Είναι η γνωστή στις μέρες μας ρόκα³²⁸. Το εϋζωμον, τόσο το ίδιο όσο και ο καρπός του κατά τον Διοσκουρίδη είναι διεγερτικό, διουρητικό, βοηθά την πέψη και είναι καθαρτικό³²⁹. Τα είδη της ρόκας είναι γνωστά στην παραδοσιακή ιατρική για τις θεραπευτικές τους ιδιότητες ως στυπτικά, διουρητικά, πεπτικά, μαλακτικά, τονωτικά, απολυμαντικά, καθαρικά, ρευματοκτόνα και διεγερτικά³³⁰. Οι αγλυκόνες (άγλυκα φαινολικά παράγωγα), υπεύθυνες για την πικρή γεύση του φυτού όπως τα φλαβονοειδή, έχουν αναγνωρισμένο αντιοξειδωτικό, αντιβακτηριακό, αντιφλεγμονώδες, αντιμεταλλαξιγόνο και αντικαρκινικό δυναμικό³³¹.

Ευκρατόμελι: Το οινόμελο³³².

Σε ορισμένες συνταγές μπορεί να αναφέρεται και ως εύκρατο

³²⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683794055>.

³²⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *εϋζωμον τὸ ἥμερον*.

³²⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.140.1.1-3 «εϋζωμον πλείον βρωθὲν συνουσίαν παρορμᾷ...οὐρητικὸν ὑπάρχον καὶ πεπτικόν καὶ εὐκοίλιον».

³³⁰ <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/13880209.2016.1151445>.

³³¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6838261/>.

³³² LSJ *εὐκρατόμελι*.

Agrimonia
(Worldplants)

Εὐπατόριον ἢ Ἄγριμόνιο³³³ (*Agrimonia Eupatoria* L.) της οικ. Rosaceae³³⁴. Το φυτό και ο καρπός του σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη βοηθούν σε δυσεντερικά, ηπατικά προβλήματα και δαγκώματα ερπετών³³⁵. Η *Agrimonia eupatoria* L. έχει αποδειχθεί ότι έχει βακτηριοκτόνο δράση, ιδίως κατά του *Staphylococcus aureus* σε μολυσμένες πληγές, ενώ η αντιική δράση του αγριμονιού έχει τεκμηριωθεί σε αρκετές πρόσφατες μελέτες³³⁶.

Σε μία συνταγή αναφέρεται και ως φονέας, άλλη ονομασία για το ευπατόριο³³⁷.

³³³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ἀγριμόνιον*.

³³⁴ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-194319>.

³³⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.41.2.5-7 «τὸ δὲ ἀπέρμα καὶ ἡ πόα σὺν οἴνῳ πινομένη δυσεντερικοὺς καὶ ἡπατικοὺς καὶ ἐρπετοδόηκτους ὠφελεῖ».

³³⁶ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8603700/>.

³³⁷ LGB s.v. *φονέας*.

Euphorbia L. Encyclopedia of Life

Εὐφόρβιον (Euphorbia L.) της οικ. Euphorbiaceae³³⁸. Είναι ποώδη, ετήσια και πολυετή θαμνώδη ή δενδρώδη φυτά με γαλακτώδη χυμό και με ελάχιστες εξαιρέσεις είναι σχεδόν πάντα δηλητηριώδη μέσω της αποξήρανσης όμως η τοξική αυτή ιδιότητα μειώνεται³³⁹. Τα στελέχη, τα φύλλα, οι ρίζες και ο γαλακτώδης χυμός τους χρησιμοποιούνται ευρέως για τη θεραπεία αναπνευστικών λοιμώξεων, ερεθισμών του σώματος και του δέρματος, πεπτικών διαταραχών, φλεγμονωδών λοιμώξεων, σωματικού πόνου, δαγκωμάτων φιδιών ή σκορπιών, ενώ διαθέτει αντικαρκινικές ιδιότητες³⁴⁰.

Zingiber officinale National Library of Medicine

Ζιγγίβερ (Zingiber officinale) της οικ. Zingiberaceae³⁴¹.

Το ζιγγίβερ, κοινώς πιπερόριζα είναι γένος που περιλαμβάνει περίπου 20 είδη. Το αξιολογότερο είναι η ζιγγίβερ η φαρμακευτική³⁴². Ο Διοσκουρίδης το ξεχωρίζει για τις πεπτικές, μαλακτικές και θερμαντικές ιδιότητές του. Έχει παρόμοιες ιδιότητες με το πιπέρι³⁴³. Ολοένα και περισσότερα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι το τζίντζερ διαθέτει ένα ευρύ φάσμα βιολογικών δραστηριοτήτων, ιδίως γαστρεντερική-προστατευτική, αντικαρκινική και προληπτική δράση κατά της παχυσαρκίας³⁴⁴.

³³⁸ <https://eol.org/pages/1145140>.

³³⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *εὐφόρβιον*.

³⁴⁰ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35838213/>.

³⁴¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-91345>.

³⁴² Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ζιγγίβερ*.

³⁴³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.160.1.9-10 και 2.160.1.11-12 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν, πεπτικὴν, μαλακτικὴν κοιλίας ἐπιεικῶς», «καὶ καθ' ὅλου παρέοικέ πως τῇ τοῦ πεπέρεως δυνάμει».

³⁴⁴ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32954562/>.

Ζουλάπι: Λέξη που προέρχεται από το αραβικό giulab ή το περσικό giuleb, φαρμακευτικό αφέψημα³⁴⁵. Είναι φτιαγμένο από νερό και απόσταγμα λουλουδιών, ζάχαρι ή μέλι που χρησιμοποιείται ως μαλακτικό και ηρεμιστικό για να διαλύονται σε αυτό άλλα φάρμακα³⁴⁶. Τα γνήσια ζουλάπια φτιάχνονται από ζάχαρη, νερό και ροδόνερο³⁴⁷.

Mentha piperita Mediplantepirus

Ήδύοσμος (Mentha piperita) της οικ. Lamiaceae³⁴⁸. Πολυετής πόα ύψους 20-80 εκατοστά με πράσινα, οδοντοτά εύοσμα φύλλα και μικρά, ρόζ άνθη³⁴⁹. Ήταν γνωστός ήδη από τον Διοσκουρίδη για τις θερμαντικές, στυπτικές, ξηραντικές ιδιότητές του, ενώ ως κατάπλασμα μαζί με κοπανισμένο κριθάρι συνέβαλε στην αντιμετώπιση των αποστημάτων και στην κεφαλαλγία³⁵⁰. Ο Ευρωπαϊκός οργανισμός φαρμάκων (EMA) αναγνωρίζει πολλαπλές φαρμακολογικές ιδιότητες του αιθέριου ελαίου του φυτού αυτού μεταξύ άλλων για την ανακούφιση του βήχα, για την αντιμετώπιση μυϊκού και νευραλγικού πόνου και γαστρεντερικών διαταραχών. Τέλος το αιθέριο έλαιο μέντας για εισπνεόμενη χρήση είναι αποτελεσματικό για την ανακούφιση συμπτωμάτων όπως ναυτία, εμετός και ανορεξία σε ασθενείς που λαμβάνουν χημειοθεραπεία³⁵¹.

Θεραπίδι: Μέσο θεραπείας, το φάρμακο³⁵².

³⁴⁵ Κριαράς s.v. ζουλάπιν.

³⁴⁶ https://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=ζουλάπι.

³⁴⁷ Innovation in Byzantine Medicine p.164.

³⁴⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-329647>.

³⁴⁹ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

³⁵⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.34.1.1-2 και 3.34.1.6-7 «ήδύοσμον, οἱ δὲ μίνθην· γνώριμον βοτάνιον, δύναμιν ἔχον θερμαντικὴν, στυπτικὴν, ξηραντικὴν», «μετ' ἀλφίτου καταπλασθὲν καὶ κεφαλαλγίαν παρηγορεῖ ἐπιτεθὲν τῷ μετώπῳ».

³⁵¹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36144839/>.

³⁵² Δημητράκος s.v. *θεραπίδιον*.

Capsella bursa-pastoris Worldplants

Θλάσπι (*Capsella bursa-pastoris*) της οικ. Brassicaceae³⁵³. Το γένος του φυτού αυτού περιλαμβάνει γύρω στα τριάντα είδη τα οποία συγκαταλέγονται στην κατηγορία των ζιζανίων³⁵⁴. Ο καρπός του φυτού στην αρχαιότητα θεωρούνταν πως καθάριζε την χολή, ήταν κατάλληλο για ισχιαδικούς, εμμηναγωγό και εκτρωτικό³⁵⁵.

³⁵³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683100481>.

³⁵⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *θλάσπι*.

³⁵⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.156.2.1-4 «τὸ δὲ σπέρμα δριμύ, θερμαντικόν, χολὴν ἄνω τε καὶ κάτω καθαῖρον πουνὲν πλῆθος ὀξυβάφου. ἐγκλύζεται δὲ καὶ πρὸς ἰσχιαδικούς, ἄγει δὲ καὶ αἷμα, πουνὲν δὲ καὶ τὰς ἐντὸς ἀποστάσεις ῥήγνυσιν· κινεῖ δὲ καὶ καταμήνια καὶ ἔμβρυα φθείρει».

Lactuca sativa Worldplants

Θρίδαξ ή μαρούλι (Lactuca sativa) της οικ. Asteraceae³⁵⁶. Είναι γένος που περιλαμβάνει γύρω στα 60 είδη ποώδη. Ετήσια, διετή και πυλωτή πολλά από τα οποία είναι ζιζάνια, λαχανικά ή φαρμακευτικά με γαλακτώδη χυμό³⁵⁷. Ο θρίδαξ ο ήμερος θεωρούνταν από τον Διοσκουρίδη πως επέφερε ρίγος, ήταν ευεργετικός στο στομάχι και διακρινόταν για τις υπνωτικές, μαλακτικές ιδιότητές του και για την ικανότητά του να προκαλεί αφθονία γάλακτος³⁵⁸.

Θείο: Είναι ένα από τα σπουδαιότερα χημικά στοιχεία, μεταλλοειδές συνήθως ορυκτό χρώματος κίτρινου που πρασινίζει. Έχει κιτρινόλευκο χρώμα όταν η σύστασή του είναι αλευρώδης. Όταν καίγεται δημιουργεί πολύ καπνό και έχει δυσάρεστη πνιγηρή οσμή³⁵⁹. Είναι το γνωστό θειάφι.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται και ως «θείου άπύρου», θα μπορούσε να είναι στη μορφή που έχει είτε ως ορυκτό είτε ως σκόνη.

³⁵⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-369016>.

³⁵⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *θρίδαξ*.

³⁵⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.136.1-2 «θρίδαξ ήμερος ευστόμαχος, ύποψύχουσα, ύπνωτική, κοιλίας μαλακτική, γάλακτος έπισπαστική».

³⁵⁹ Δημητράκος s.v. *θειόν*.

Thymus vulgaris Worldplants

Θύμου (Thymus vulgaris)
της οικ. Lamiaceae³⁶⁰. Πρόκειται
για το γνωστό θυμάρι ή θύμος ο
κοινός. Το νερό στο οποίο έχουν
μουςκέψει τα φύλλα του
χρησιμεύει ως φάρμακο για την
πλύση των τραυμάτων³⁶¹. Οι
ευεργετικές ιδιότητες του
θυμαριού τόσο στο γαστρεντερικό
σύστημα όσο και στο λαρυγγικο-
φαρυγγικό ήταν ήδη γνωστές

στον Διοσκουρίδη, ο οποίος αναφέρει ακόμα πως βοηθά στην κυκλοφορία του αίματος, στους θρόμβους αλλά και συνολικά στην υγεία όταν χρησιμοποιείται ως άρτυμα. Τέλος έχει διουρητικές, εμμηναγωγές ιδιότητες και βοηθά στον εύκολο τοκετό³⁶². Το *Thymus vulgaris* είναι το πιο σημαντικό είδος και παραδοσιακά έχει χορηγηθεί για τον κοκκύτη, τη βρογχίτιδα, τη λαρυγγίτιδα, τη γαστρίτιδα, τη συμφόρηση του ανώτερου αναπνευστικού και τη διάρροια. Το έλαιο ή το εκχύλισμα των φύλλων του *Thymus vulgaris* έχει επίσης χρησιμοποιηθεί για τη θεραπεία του πονόλαιμου, της αμυγδαλίτιδας, των παθήσεων των ούλων, των ρευματισμών και της αρθρίτιδας. Αυτό το αιθέριο έλαιο έχει θεωρηθεί ως αντισηπτικό, αντιμικροβιακό, αντισπασμωδικό, αντιοξειδωτικό και αντιβηχικό. Υπήρξαν αρκετές αναφορές που επικυρώνουν τις *in vitro* (πειράματα σε ελεγχόμενες έξω από ζωντανούς οργανισμούς συνθήκες). αντιβακτηριακές και αντιμυκητιασικές δράσεις αυτού του αιθέριου ελαίου σε ορισμένα ανθρώπινα παθογόνα, συμπεριλαμβανομένων των *Staphylococcus aureus*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Escherichia coli*, *Candida albicans*³⁶³.

³⁶⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-330187>.

³⁶¹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. θύμος.

³⁶² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.36.1.5-3.36.2.9 «δύμανιν δὲ ἔχει πινόμενον...καὶ πρὸς τὴν ἐν ὑγείᾳ χρῆσιν ἀντὶ ἀρτύματος».

³⁶³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5871273/>.

Ίζος: Πρόκειται για κολλώδη ουσία που περιβάλλει τον καρπό του φυτού, και γενικά χρησιμοποιείται για να δηλώσει κάθε κολλώδη ουσία³⁶⁴.

Ίον: Ο μενεξέξ, η βιολέτα³⁶⁵.

Ίός: Η σκουριά³⁶⁶.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως ιοῦ ξυστοῦ, σκουριά δηλαδή ξυσμένη από σίδηρο ή χαλκό. Πάλι σε κάποιες ζητείται ως σκορέαν μολύβδου και σκορέαν σιδήρου.

³⁶⁴ Δημητράκος s.v. *ἰζός*.

³⁶⁵ Δημητράκος s.v. *ἴον*.

³⁶⁶ Δημητράκος s.v. *ἰός*.

Iris illyrica Worldplants

Ίρις η ιλλυρική (*Iris illyrica*) της οικ. Iridaceae³⁶⁷.

Πρόκειται για την γνωστή στις μέρες μας ίριδα. Οι σπόροι και οι ρίζες των περισσότερων φυτών του γένους εμπεριέχουν μία τοξική ουσία που τις καθιστά εμετικές και καθαρτικές³⁶⁸. Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης τα διάφορα είδη του φυτού έχουν θερμαντικές ιδιότητες, βοηθούν στη λεπτύνση του σώματος, στον βήχα³⁶⁹. Το εκχύλισμα της ρίζας του φυτού εμφανίζει αντιοξειδωτικές, αντιφλεγμονώδεις, αντιμικροβιακές και αντικαρκινικές ιδιότητες. Επίσης βοηθά στην καταστολή

των μετεμμηνοπαυσιακών συμπτωμάτων και στη μείωση του κινδύνου εμφάνισης στεφανιαίας νόσου και εγκεφαλικών επεισοδίων λόγω της υψηλής περιεκτικότητάς του σε φλαβονοειδή³⁷⁰.

Υπάρχουν συνταγές που ζητείται ίρινου ελαίου, λάδι που παράγεται από το φυτό.

³⁶⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-75605>.

³⁶⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *Ίρις*.

³⁶⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.1.2.1-2 «δύναμιν δὲ ἔχουσι πᾶσαι θερμαντικὴν, λεπυντικὴν, ἀρμόζουσαι πρὸς βήχας».

³⁷⁰ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

Panicum miliaceum Worldplants

ρυζιού και του σιταριού³⁷³.

Κάγχρυος ή Κέγχρος
(*Panicum miliaceum*) της
οικ. *Poaceae*³⁷¹. Είναι το
γνωστό στις μέρες μας κεχρί,
φυτό που ο αμυλούχος
καρπός χρησίμευε στην
αρτοποιία, στην διατροφή
των οικόσιτων και
κοκκοφάγων οδικών
πτηνών³⁷². Είναι ένα από τα
παλαιότερα βασικά
δημητριακά της ανατολικής
Ασίας και χρησιμοποιήθηκε
πριν από τη διάδοση του

Καδμεία: Πρόκειται για το εξάχνωμα του χαλκού που χρησιμοποιούνταν
κυρίως ως φάρμακο για οφθαλμικά προβλήματα³⁷⁴. Η καδμεία, όπως
πληροφορούμαστε από τον Διοσκουρίδη παρασκευάζεται από την τήξη του χαλκού σε
κάμινο και είναι εκείνα τα ψήγματα που κατά την διαδικασία προσκολλώνται στα τείχη
και την κορυφή της καμίνου³⁷⁵.

³⁷¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-117013>.

³⁷² Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κέγχρος*.

³⁷³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6115419/>.

³⁷⁴ Δημητράκος s.v. *καδμεία*.

³⁷⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 5.74.3.1-2 «γεννᾶται δὲ ἡ καδμεία ἐκ τοῦ χαλκοῦ καμινουμένου, προσιζανούσης τῆς λιγνύστοις τοίχοις τῶν καμίνων καὶ τῇ κορυφῇ».

Calamintha officinalis Mediantepirus

Καλαμίνθη (*Calamintha officinalis*) της οικ. *Lamiaceae*³⁷⁶. Ο Διοσκουρίδης τρία είδη καλαμίνθης, την πιο ορεινή, ένα άλλο είδος μεγαλύτερο που κάποιοι ονομάζουν άγρια γλήχωνα και ένα τελευταίο που μοιάζει με άγριο δυόσμο. Ως αφέψημα και ως κατάπλασμα βοηθά εκείνους που έχουν δαγκώματα από ερπετά. Είναι ακόμα διουρητική και βοηθά σε σωματικά τραύματα και σπασίματα³⁷⁷. Τα είδη του φυτού χρησιμοποιούνται στη λαϊκή ιατρική όπως

οι μέντες, κυρίως ως διεγερτικά, πεπτικά, τονωτικά, αντισηπτικά.. Το τσάι χρησιμοποιείται για να βοηθήσει στα αέρια και τους κολικούς, ενώ εξωτερικά είναι χρήσιμο ως κατάπλασμα για μώλωπες. Έρευνες έδειξαν ότι τα φύλλα και τα άνθη των ειδών *Calamintha* είναι αποτελεσματικά ως αντισηπτικά, αντισπασμωδικά και τονωτικά³⁷⁸.

Κάλαμος αρωματικός: Είναι ένα είδος φυτού παραπλήσιο με το κοινό καλάμι³⁷⁹. Ως αφέψημα βοηθά στην δυσουρία, είναι εμμηναγωγό³⁸⁰.

³⁷⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-329169>.

³⁷⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.35.1.1- 3.35.2.6 «καλαμίνθη ή μὲν τις ὀρεινότερα... βοηθεῖ δὲ καὶ ῥήγμασι καὶ σπάσμασι».

³⁷⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6155702/>.

³⁷⁹ Δημητράκος s.v. *κάλαμος*.

³⁸⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.18.1.5 και 1.18.1.7 «δύναται δὲ οὖρα κινεῖν ποθεῖς», «ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα πινόμενος καὶ προτιθέμενος».

Cinnamomum camphora Encyclopedia of Life

Καμφορά (Cinnamomum camphora) της οικ. Lauraceae.³⁸¹. Είναι μία στέρεη χημική ουσία, έντονα στυπτική και εύφλεκτη με πολύ έντονο άρωμα. Προέρχεται ως εκχύλισμα από τα φύλλα και τον κορμό του Cinnamomum camphora³⁸². Στο παρελθόν, διάφορα μέρη του καμφορόδεντρου (φύλλα, μίσχοι και καρποί) έχουν χρησιμοποιηθεί για την παρασκευή αιθέριων ελαίων και εκχυλισμάτων με αντιφλεγμονώδεις ή

αντιμυκητιασικές ιδιότητες ή για τη θεραπεία του πονόδοντου. Η καμφορά χρησιμοποιείται και ως θεραπεία για μυϊκούς πόνους, φλεγμονές και ρευματισμούς³⁸³.

³⁸¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-233334>.

³⁸² <https://el.wikipedia.org/wiki/Καμφορά>.

³⁸³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9102863/>.

Κανθαρίς: Πρόκειται για γένος κολεοπτέρων εντόμων που χρησιμοποιούνται στην ιατρική επιστήμη αφού κονιορτοποιηθούν³⁸⁴. Είναι ένα σκαθάρι με οπαλίζον χρυσοπράσινο χρώμα με μπλε γυαλάδα. Έχει μήκος περίπου 1,5-3 cm και πλάτος 0,5-0,8 mm. Η μυρωδιά αυτής της είναι πολύ έντονη και δυσάρεστη³⁸⁵. Η *Lytta vesicatoria* (ισπανική μύγα), είναι η πηγή της κανθαριδίνης, ενός κυστικού που λαμβανόταν στην Ευρώπη ως αφροδισιακό. Οι βρωμόκοκκοι (Heteroptera: Pentatomidae) στην Κίνα και οι τερμίτες (Isoptera) στην Ινδία χρησιμοποιούνταν για τον ίδιο λόγο³⁸⁶.

³⁸⁴ Δημητράκος s.v. *κανθαρίς*.

³⁸⁵ https://www.researchgate.net/publication/358263749_Bug_as_a_Drug_Lytta-vesicatoria_L_Applications_in_Nineteenth_Century_Official_Medicine.

³⁸⁶ <https://www.sciencedirect.com/topics/agricultural-and-biological-sciences/lytta-vesicatoria>.

Capparis spinosa Worldplants

Κάπαρις (Capparis spinosa) της
οικ. Capparaceae³⁸⁷. Η κάπαρις η
αγκαθωτή είναι ένας πολυετής θάμνος με
ωοειδή γυαλιστερά γκριζοπράσινα φύλλα και
μικρά κίτρινα αγκάθια. Ο καρπός του
φυτού φέρει πολλούς σπόρους και είναι
γκριζοπράσινος³⁸⁸. Ο καρπός του φυτού
σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη αν
καταναλωθεί με κρασί για 30 ημέρες
καταστρέφει την σπλήνα, ενώ παράλληλα
είναι και διουρητικός³⁸⁹. Τα εκχυλίσματα
κάπαρης επέδειξαν υποσχόμενες
αντιμικροβιακές δράσεις σε διάφορα

πειραματικά μοντέλα, την ίδια στιγμή που αρκετές μελέτες αποκάλυψαν *in vitro*
αντιοξειδωτικό δυναμικό των εκχυλισμάτων του φυτού³⁹⁰.

Elettaria cardamomum North Carolina extension
gardener plant toolbox

Καρδάμωμον (Elettaria
cardamomum) της οικ.
Zingiberaceae³⁹¹. Είναι το γνωστό
κακουλέ που χρησιμοποιείται στην
φαρμακοποιία και στην

³⁸⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-249374>.

³⁸⁸ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

³⁸⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.173.2.5-7 «ὁ μὲν οὖν καρπὸς αὐτῆς σπλήνα ἐκτῆκει ὀλκὴν δυνεῖν δραχμῶν μετ' οἴνου πινόμενος ἐπὶ ἡμέρας τριάκοντα· ἄγει δὲ καὶ οὖρον».

³⁹⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9353632/>.

³⁹¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-92237>.

αρωματοποιία³⁹². Κατά τον Διοσκουρίδη ο καρπός του φυτού είναι θερμαντικός, επιβλαβής για το στομάχι και την κοιλιά, και βοηθά κατά της ελμινθίασης. Τέλος μειώνει τον σπλήνα, θεωρείται εκτριπτικό, εμμηναγωγό και διεγερτικό³⁹³. Η παραδοσιακή ιατρική έχει χρησιμοποιήσει κάψουλες κάρδαμου, ως δημοφιλή φάρμακα για τη θεραπεία πολλών παθήσεων, καρδιακών και νεφρικών διαταραχών, μολύνσεων των δοντιών και των ούλων, ναυτίας, διάρροιας, άσθματος και πεπτικών διαταραχών. Τα τελευταία χρόνια έχει διαπιστωθεί ότι το *E. cardamomum* διαθέτει βιολογικές δραστηριότητες, όπως γαστρικές, αντιφλεγμονώδεις, αντιδιαρροϊκές και αντιδιαβητικές. Τέλος πολλές μελέτες έδειξαν ότι τα εκχυλίσματα και τα αιθέρια έλαια που εξάγονται από το *E. Cardamomum* έχουν αντιοξειδωτικές δραστηριότητες που είναι ικανές να προλαμβάνουν τις οξειδωτικές βλάβες και τις ασθένειες μόλυνσης³⁹⁴.

Syzygium aromaticum Encyclopedia of Life

Καρεόφυλλο (*Syzygium aromaticum*) της οικ. *Myrtaceae*³⁹⁵. Ο καρεόφυλλος ο αρωματικός είναι δέντρο που φτάνει το ύψος των 12 μέτρων. Καλλιεργείται σε τροπικές χώρες για τα άνθη του τα οποία υπό τη μορφή οφθαλμών αποξηραίνονται και αποτελούν το γνωστό μοσχοκάρφι ή αλλιώς γαρύφαλλο³⁹⁶. Το *S. aromaticum* είναι εθνοφαρμακολογικά σημαντικό για τη θεραπεία του πυρετού, του στομαχόπονου, του κρυολογήματος, της γρίπης, του διαβήτη, της υπέρτασης, των βακτηριακών και μυκητιασικών λοιμώξεων στο λαιμό, το ουροποιητικό, το κοιλιακό σύστημα, των δερματικών λοιμώξεων, της καντιντίασης, της δυσπεψίας και του πόνου και της φλεγμονής που σχετίζονται με τους ρευματισμούς³⁹⁷.

³⁹² Φυτολογικό Λεξικό s.v. καρδάμωμον τὸ κοινόν.

³⁹³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.155.1.2.-4 «παντὸς δὲτὸ σπέρμα θερμαντικόν, δριμύ, κακοστόμαχον, κοιλίαν τaráσσον καὶ ἑλμινθας ἐκτινάσσον, σπλήνα μειοῦν, ἔμβρυα φθεῖρον καὶ ἔμμηνα κινεῖν, συνουσίαν παρορμῶν».

³⁹⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9182767/>.

³⁹⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-220142>.

³⁹⁶ Φυτολογικό Λεξικό s.v. καρυόφυλλος ὁ ἀρωματικός.

³⁹⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9183156/>.

Carum carvi Worldplants

Καρόη (*Carum carvi*) της οικ. Apiaceae³⁹⁸. Είναι το γνωστό στις μέρες μας κόλιανδρο. Ο κάρος ο κυμινειδής έχει αρωματικούς και φαρμακευτικούς σπόρους, ενώ το έλαιό του χρησιμοποιείται την ποτοποιία³⁹⁹. Απαντάται ακόμη και ως αγριοκύμινο. Το φυτό εμφανίζει σπασμολυτικές, χωνευτικές, αναλγητικές, εμμηναγωγές και αντιπυρετικές ιδιότητες. Επίσης μειώνει τα επίπεδα γλυκόζης στο αίμα, ενώ συνίσταται η χορήγηση του αφεψημάτος του βοτάνου για την αντιμετώπιση των κολικών, κυρίως στα βρέφη⁴⁰⁰. Έχουν αποδειχθεί πολλές φαρμακολογικές δραστηριότητες του κύμινου, όπως αντισπασμωδικές, αντιμικροβιακές, αναλγητικές, αντιφλεγμονώδεις, αγγχολυτικές, αντιυπεργλυκαιμικές και αντισπασμωδικές ιδιότητες, και έχει χρησιμοποιηθεί ως θεραπεία για τη δυσπεψία, τη μετεωρική δυσπεψία, τη διάρροια και την υστερία⁴⁰¹.

Carpesium Worldplants

Καρπησία (*Carpesium*) της οικ. Asteraceae⁴⁰². Τα είδη του γένους *Carpesium* έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως για φαρμακευτικούς σκοπούς. Αναλυτικότερα το *Carpesium abrotanoides* L. Παρουσιάζει τεράστια θεραπευτική σημασία και βιοδραστητικότητα. Συναντάται συνήθως σε διάφορες περιοχές της Ασίας. Έχει πολυάριθμες εθνοϊατρικές χρήσεις για τη θεραπεία διαφόρων παθήσεων, όπως πονόδοντος, έλκους στομάχου, σπυριών, αμυγδαλίτιδας, βρογχίτιδας, βακτηριακής λοίμωξης, μώλωπες, πρήξιμο,

³⁹⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408217>.

³⁹⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κάρος*.

⁴⁰⁰ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁴⁰¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8231812/>.

⁴⁰² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-395347>.

λοίμωξη από ιό, πυρετό και αμυγδαλίτιδα, καθώς και ως ανθελμινθικό⁴⁰³. Επίσης μελέτες έδειξαν αντιμικροβιακές ιδιότητες του αιθέριου ελαίου των ριζών του *Carpesium cernuum*⁴⁰⁴.

⁴⁰³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9230109/>.

⁴⁰⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8038092/>.

Myristica fragrans
Encyclopedia of life

Κάρυο μυριστικό ή Μοσχοκάρυο (*Myristica fragrans*) της οικ. *Myristicaceae*⁴⁰⁵. Η Μυριστική η ευώδης είναι δέντρο που φτάνει τα 10 μέτρα. Καλλιεργείται σε τροπικές χώρες για τον καρπό του, το γνωστό μοσχοκάρυδο⁴⁰⁶. Αρκετές επιστημονικές εκθέσεις αναφέρουν ότι το αιθέριο έλαιο του φυτού έχει δυνητικές, αντισπασμωδικές, αντιμικροβιακές, αντιφλεγμονώδεις, αντικαρκινικές, αφροδισιακές και διάφορες άλλες δραστηριότητες⁴⁰⁷.

corylus avellana Mediplantepirus

Κάρυο Ποντικό (*Corylus avellana* L.) της οικ. *Betulaceae*⁴⁰⁸. Κάρυο γενικά ονομάζεται κάθε μονόσπερμος καρπός που περιβάλλεται από κάποιο ξυλώδες περίβλημα⁴⁰⁹. Το κάρυο το Ποντικό ή λεπτοκάρυο είναι το γνωστό φουντούκι⁴¹⁰. Διακρίνεται από τον Διοσκουρίδη για τις

θερμαντικές και στυπτικές ιδιότητές του. Ωφελεί ακόμα στο στομάχι, στο φούσκωμα, στον βήχα και στους κολικούς⁴¹¹. Το φυτό έχει στυπτικές (ρίζα), αντιπυρετικές (φλοιός) και καθαρτικές (φύλλα) ιδιότητες, ενώ το αιθέριο έλαιό του λαμβάνεται για την αντιμετώπιση των ελμίνθων, του πονόδοντου, των ρευματισμών και της ισχυαλγίας⁴¹². Συνήθως στις συνταγές εκτός από συστατικό

⁴⁰⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-25879>.

⁴⁰⁶ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *μυριστική*.

⁴⁰⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9541156/>.

⁴⁰⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-209893>.

⁴⁰⁹ Δημητράκος s.v. *κάρυον*.

⁴¹⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *λεπτοκάρυα*.

⁴¹¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.75.1.6-8 «θερμαντικός μετρίως και στυπτικός, ευστόμαχος, ποιὼν πρὸς τὰ ἀν θώρακι καὶ βήχας καὶ ἐμπνευματώσεις καὶ στρόφους».

⁴¹² <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

αναφέρεται και ως μονάδα μέτρησης του εκάστοτε συστατικού. Ακόμη μπορεί να χρησιμοποιείται και ως προτεινόμενη δοσολογία για το αντίδοτο «ή δόσις καρύου Ποντικού το μέγεθος ἐν ὥρᾳ δείπνου», «ή δόσις ἴσον καρύου Ποντικού τὸ μέγεθος»

Cassia fistula
Encyclopedia of Life

Κασσία (Cassia fistula) της οικ. Fabaceae⁴¹³. Τα φύλλα κάποιων ειδών περιέχουν καθαρτικό οξύ και αποτελούν τη σέννα, τα φύλλα αλεξανδρείας. Η Κασσία η σύριγξ είναι δέντρο ιθαγενές των Ινδιών του οποίου οι κυλινδρικοί και μακριοί λοβοί του έχουν μεταξύ των σπερμάτων τους μια πολτώδη μαυροκόκκινη γλυκεϊά ουσία ελαφρώς καθαρτική⁴¹⁴. Μελέτες που διεξήχθησαν για την ανάλυση της αντιοξειδωτικής δραστηριότητας με βάση το φλοιό, το στέλεχος, το φύλλο και τη ρίζα του *C. Fistula* έδειξαν ότι τα εκχυλίσματα φλοιού από διαφορετικές ηλικιακές κατηγορίες παρουσίασαν υψηλή αντιοξειδωτική δραστηριότητα. Σημαντικές ακόμη είναι οι αντιφλεγμονώδεις και αντικαρκινικές ιδιότητες του φυτού⁴¹⁵.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται και ως «ξύλοκασία»

Καστόρι: Είναι υγρό που εκκρίνεται από την περιοχή γύρω από αδένες του κάστορα⁴¹⁶ και χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στους σπασμούς⁴¹⁷.

Καταστατό: το άμυλο⁴¹⁸

⁴¹³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-166189>.

⁴¹⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κασσία*.

⁴¹⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4471647/>.

⁴¹⁶ Κριαράς s.v. *καστόριον*.

⁴¹⁷ Δημητράκος s.v. *καστόριον*.

⁴¹⁸ Δημητράκος s.v. *καταστατόν*.

Centaurea cyanus Worldplants

Κενταύριο (*Centaurea cyanus*) της οικ. Asteraceae⁴¹⁹. Το κενταύριο είναι μονοετής πόα ύψους 30-60 εκατοστά με στενά στη βάση και λογχοειδή στην άκρη φύλλα και κυανά άνθη⁴²⁰. Το είδος *Centaurea cyanus* L. περιλαμβάνεται στην τρέχουσα φαρμακοποιία της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Τα άνθη του χρησιμοποιούνται ως διουρητικό. Τα είδη *Centaurea cyanus* L. καθώς και *Centaurea scabiosa* L. χρησιμοποιούνται επίσης ως διουρητικά και τονωτικά στη

σκωτσέζικη ιατρική. Η βιολογική δραστηριότητα των εκχυλισμάτων και των αιθέριων ελαίων διαφόρων τύπων του *Centaurea* L. έχει διαπιστωθεί και περιλαμβάνει αντικαρκινικές, αντιδιαβητικές, αντιφλεγμονώδεις, αναλγητικές, αντικαταθλιπτικές, αντιρευματικές, αντιοξειδωτικές και αντιμικροβιακές ιδιότητες.

Κηκίδα: Οι προεξοχές που σχηματίζονται στον κορμό της βελανιδιάς από εκροή των υγρών της και χρησιμοποιούνται ως βαφή⁴²¹.

⁴¹⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-364877>.

⁴²⁰ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁴²¹ Δημητράκος s.v. κηκίς.

Κίθρα: Είδος αμπελοφόρου γης⁴²².

Cinnamomum Encyclopedia of Life

Κιννάμωμον (Cinnamomum) της οικ. Lauraceae⁴²³. Είναι γένος που περιλαμβάνει ειθαλή δέντρα τροπικών χωρών. Ο φλοιός τους είναι αρωματικός, φαρμακευτικός, ενώ έχει και άλλες χρήσεις. Τα αξιολογότερα είδη είναι το Κιννάμωμον το κεϋλάνιον (*C. verum*) και η Κιννάμωμος η κασσία (*C. cassia*)⁴²⁴. Το *Cinnamomum* είναι ένα από τα κοινά φυσικά προϊόντα που, εκτός από τη χρήση του στη μαγειρική, έχει λάβει μεγάλη προσοχή λόγω των αντιοξειδωτικών, καρδιοπροστατευτικών, αντιφλεγμονωδών και αντιμικροβιακών χαρακτηριστικών του σε ιατρικές εφαρμογές⁴²⁵. Τόσο στην Ινδία όσο και στην Ευρώπη, τα είδη *Cinnamomum* χρησιμοποιούνται παραδοσιακά στη θεραπεία των ιών του αναπνευστικού συστήματος, ιδίως σε συνδυασμό με τζίντζερ (*Zingiber officinale*). Τα φυτά *Cinnamomum* αποτελούν εναλλακτικό φυσικό φάρμακο για τη μείωση του μυϊκού πόνου και συμπτωμάτων του κρυολογήματος και της γρίπης. Άλλες παραδοσιακές χρήσεις περιλαμβάνουν λοιμώξεις του ουροποιητικού συστήματος, ανακούφιση από την κοιλιακή δυσφορία και βελτίωση της πέψης, αντιδιαβητική, αναλγητική και νευροπροστατευτική δράση⁴²⁶.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται και ως «ξύλοκιννάμωμο», «κιννάμωμο αληθινό», «μαλάβαθρον»⁴²⁷.

⁴²² Δημητράκος s.v. *κίθρα*.

⁴²³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-23528>.

⁴²⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κιννάμωμον*.

⁴²⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9309250/>.

⁴²⁶ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8144503/>.

⁴²⁷ Δημητράκος s.v. *μαλάβαθρον*.

Κίσσηρις, εως: Ελαφρόπετρα⁴²⁸.

Citrus medica
National Library of Medicine

Κίτρον ή κίτριον το μηδικόν⁴²⁹ (*Citrus medica*) της οικ. Rutaceae⁴³⁰. Είναι το γνωστό στις μέρες μας κίτρο, ένα μεγάλο φρούτο με χοντρή φλούδα. Η φλούδα, τα φύλλα και η ρίζα του έχουν χρησιμοποιηθεί στην παραδοσιακή ιατρική για τη θεραπεία της μολυσματικής ηπατίτιδας, του οιδήματος, του πονοκεφάλου, των ρευματισμών και της αρθρίτιδας⁴³¹.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται λέπη κίτρον, δηλαδή οι φλούδες του καθώς και φύλλα κίτρων απαλά, τα φύλλα που μόλις δηλαδή έχουν βγει.

Carthamus tinctorius
Worldplants

Κνήκος (Carthamus tinctorius) της οικ. Asteraceae⁴³². Πρόκειται για το φυτό άτρακτυλίσ ή βαφική⁴³³. Ο Διοσκουρίδης περιγράφει το φυτό ως ακανθώδες με μεγάλα σχιστά φύλλα και ανθό στο χρώμα του κρόκου. Το εκχύλισμα του φυτού μαζί με υδρόμελο ή ζωμό κότας είναι κοιλιακό καθαρτικό⁴³⁴.

Τα άνθη του κνήκου έχουν χρησιμοποιηθεί ιστορικά ως χρωστική ουσία στα τρόφιμα και ως βαφή στη βιομηχανία ενδυμάτων. Σύγχρονες μελέτες έχουν ερευνήσει τα επίπεδα πολυφαινόλων και φλαβονοειδών και τις αντιοξειδωτικές ιδιότητες του φυτού⁴³⁵.

⁴²⁸ LSJ s.v. *κίσσηρις*.

⁴²⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κίτριον τὸ μηδικόν*.

⁴³⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-232132>.

⁴³¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10005512/>.

⁴³² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-365286>.

⁴³³ Δημητράκος s.v. *κνήκος*.

⁴³⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.188.1.1-2.1 «κνήκος φύλλα ἔχει ἐπιμήκη...κοιλίαν καθαίρει».

⁴³⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7070856/>.

Urtica membranacea
Worldplants

Κνίδη (Urtica Membranacea) της οικ. Urticaceae⁴³⁶. Η κνίδη είναι γένος φυτών που

περιλαμβάνει γύρω στα 30 είδη και είναι γνωστό αλλιώς με το όνομα τσουκνίδα⁴³⁷. Ο Διοσκουρίδης διακρίνει δύο είδη, το πρώτο που έχει τραχύτερα και πλατύτερα φύλλα και το δεύτερο που έχει πιο λεπτούς καρπούς. Ωστόσο και τα δύο χρησιμοποιούνται ως κατάπλασμα για επούλωση δαγκωμάτων και δερματικών παθήσεων⁴³⁸.

Αρκετά είδη *Urtica* έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως για τη θεραπεία ρευματισμών και ισχιαλγίας, άσθματος, βήχα, διάρροιας, εκζέματος, πυρετού, ουρικής αρθρίτιδας, αιμορροΐδων, αιμορραγίας από τη μύτη, δαγκωμάτων

φιδιών και φυματίωσης. Επιπλέον, τα είδη *Urtica* έχουν χρησιμοποιηθεί συνηθέστερα ως διουρητικό και για τη θεραπεία της ουρικής αρθρίτιδας, της αναιμίας και της υπερτροφίας του προστάτη. Λίγα είδη *Urtica* έχουν διερευνηθεί για τη βιολογική τους δράση, συμπεριλαμβανομένου του *U. Membranacea* για αντιφλεγμονώδεις και αντιοξειδωτικές δραστηριότητες και για αντιιικές, αντιμικροβιακές, αντιελμινθικές, αντικαρκινικές, νεφροπροστατευτικές, ηπατοπροστατευτικές, καρδιοπροστατευτικές, αντιαρθριτικές, αντιδιαβητικές ιδιότητες⁴³⁹.

⁴³⁶ <https://eol.org/media/8891605>.

⁴³⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. κνίδη.

⁴³⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.93.1.1-6 «ἀκαλήφη· οἱ δὲ κνίδην· διισσὸν εἶδος ταύτης...καὶ καρκινώδη καὶ τὰ ῥυπαρὰ τῶν ἐλκῶν καὶ στρέμματα, φύματα».

⁴³⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8894011/>.

Laurus nobilis Royal Botanic
Gardens Kew

Κοκκόδαφνα: Είναι οι σπόροι της δάφνης.

Σε ορισμένες συνταγές αναφέρεται και ως
«δάφνης κόκκων»

Cucurbita colocyntha
Worldplants

Κολοκυνθίς (*Cucurbita colocyntha*) της οικ. *Cucurbitaceae*⁴⁴⁰. Είναι η γνωστή κολοκυθιά, μεγάλη μονοετής πόα με μεγάλα παλαμοειδή τριχωτά βαθιά σχισμένα φύλλα⁴⁴¹. Η κολοκύθα ως κατάπλασμα καταπραΰνει οιδήματα και αποστήματα. Συμβάλλει ακόμη στην αντιμετώπιση των φλεγμονών⁴⁴².

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως θρύμβη (*Cucumis colocyntis*), συνώνυμο του *Cucurbita colocyntha*

Κολοφωνία: Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης πρόκειται για υγρή ρητίνη που παράγεται από ρητινώδη δέντρα όπως το πεύκο⁴⁴³ και πήρε το όνομά της από τον τόπο παραγωγής της,

⁴⁴⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-207369>.

⁴⁴¹ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁴⁴² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.134.1.1-2, 2.134.1.4-7 «κολοκύνθα ἐδώδιμος ὡμὴ καταπλασθεῖσα λεία οἰδήματα καὶ ἀποστήματα πραΰνει», «ὁ δὲ χυλὸς τῶν ξυσμάτων...ἐπιφάνειαν».

⁴⁴³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.71.3.4-6 «γίνεται δὲ ῥητίνη ὑγρὰ πιτυνὴ καὶ πευκίνη, κομιζόμεναι ἀπὸ Γαλλίας καὶ Τυρρηνίας· καὶ ἀπὸ Κολοφῶνος δὲ πάλαι ποτὲ ἐκομίζετο, ἔνθεν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἔσχε Κολοφωνία κληθεῖσα».

Κόμμι: Είναι μια ευρέως γνωστή κολλώδης ουσία που εκκρίνουν πολλά ξυλώδη φυτά είτε από μόνα τους είτε με εντομές στα στελέχη τους. Όλα τα αμυγδαλοειδή εκκρίνουν κόμμι το οποίο ονομάζεται εγχώριο, ενώ κάποιες φορές η έκκρισή του είναι αποτέλεσμα ασθένειας που ονομάζεται κομμίωση. Το κατ' εξοχήν κόμμι είναι το αραβικό, αλλά υπάρχουν ακόμη το αμμωνιακό, το ελαστικό, το λάκειο, το τραγακάνθινον και το χρυσόπονον⁴⁴⁴.

Κόνδιτος: Είναι το κρασί με μπαχαρικά⁴⁴⁵.

Κοράλλιον (Coralium rubrum) της οικ. Collidae⁴⁴⁶. Είναι το γνωστό στις μέρες μας κοράλλι.

Κόρυμβος: Είναι το ακρότατο σημείο, και στην προκείμενη περίπτωση το άκρο του εκάστοτε φυτού⁴⁴⁷.

Lotus ornithopodioides
Worldplants

Κορωνόπους (Lotus ornithopodioides) της οικ. Fabaceae⁴⁴⁸. Ο Διοσκουρίδης το περιγράφει ως ένα φαγώσιμο φυτό μεγάλου μήκους που απλώνεται στο έδαφος με σχισμές στα φύλλα του η ρίζα του οποίου συμβάλλει σε κοιλιακές παθήσεις⁴⁴⁹.

⁴⁴⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. κόμμι.

⁴⁴⁵ Κριαράς s.v. κόνδιτον.

⁴⁴⁶ <https://www.marinespecies.org/aphia.php?p=taxdetails&id=125416>.

⁴⁴⁷ Δημητράκος s.v. κόρυμβος.

⁴⁴⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683798202>.

⁴⁴⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.130.1.1-4 «κορωνόπους πρόμηκός ἐστι βότανιον...τούτου ποιεῖ ἡ ρίζα πρὸς κοιλιακοὺς ἐσθιομένη».

Costus arabicus Royal Botanic Gardens Kew

ζητείται και ως «άμωνιακό κόστος».

Κόστος (Costus
arabicus) της οικ.
Costaceae⁴⁵⁰. Είναι φυτά
ποώδη πολυετή, ριζωματικά
παχύφυλλα πολλών από των
οποίων οι ρίζες είναι
φαρμακευτικές⁴⁵¹. Το
Costus συγκαταλέγεται
ανάμεσα σε εκείνα τα
φαρμακευτικά φυτά με
τεκμηριωμένα προκλινικά ή
και κλινικά στοιχεία για την
προστατευτική ή
θεραπευτική τους δράση
στην ουρολιθίαση.

Σε ορισμένες
φαρμακευτικές συνταγές

⁴⁵⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-90427>.

⁴⁵¹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κόστος*.

Brassica oleracea Worldplants

Κράμβη ή Αγριολάχανο⁴⁵² (*Brassica oleracea* L.) της οικ. *Brassicaceae*⁴⁵³. Ο Διοσκουρίδης χωρίζει το φυτό στην κράμβη την άγρια και την ήμερη. Η πρώτη συναντάται σε παραθαλάσσιους τόπους. Τα φύλλα της χρησιμοποιούνται ως κατάπλασμα με επουλωτικές, συγκολλητικές ιδιότητες στα τραύματα, ενώ βοηθά ακόμη σε οιδήματα και φλεγμονές⁴⁵⁴. Η δεύτερη έχει καθαρτικές ιδιότητες αν καταναλωθεί ζεσταμένη⁴⁵⁵.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως «μάπυος» που είναι ένα είδος κράμβης⁴⁵⁶.

⁴⁵² Δημητράκος s.v. *κράμβη*.

⁴⁵³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683791593>.

⁴⁵⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.121.1.1-6 «κράμβη άγρία φύεται ως επί τὸ πολὺ ἐν παραθαλασσίῳ τόποις...καὶ διαφορητικὴν οἰδημάτων καὶ φλεγμονῶν».

⁴⁵⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.120.1.1 «κράμβη ἡμερος εὐκοῖλιος ἀκρόζεστος ἐσθιομένη».

⁴⁵⁶ Δημητράκος s.v. *μάππα*.

Cornus mas Worldplants

Cornus mas Worldplants

Κρανιά (Cornus mas) της οικ. Cornaceae⁴⁵⁷.

Η κρανιά είναι φυλλοβόλο δέντρο που φτάνει τα 8 μέτρα με ωοειδή, ελλειψοειδή, πράσινα φύλλα, κόκκινους καρπούς και κίτρινα άνθη⁴⁵⁸. Ο καρπός του φυτού είναι στυφός, τρώγεται και βοηθά σε κοιλιακές και δυσεντερικές παθήσεις κατά τον Διοσκουρίδη⁴⁵⁹. Το Cornus. mas χρησιμοποιείται

στην παραδοσιακή ιατρική για τη θεραπεία της διάρροιας, της φλεγμονώδους νόσου του εντέρου, της χολέρας, του πυρετού, της ελονοσίας, των λίθων στα νεφρά, των λοιμώξεων του ουροποιητικού συστήματος, του καρκίνου, της αιμορραγίας και της θερμοπληξίας⁴⁶⁰. Δυστυχώς, οι φαρμακολογικές μελέτες σε αυτούς τους τομείς εξακολουθούν να είναι ανεπαρκείς για να τεκμηριώσουν αυτές τις προληπτικές επιδράσεις σε

επιβεβαιωτικές δοκιμές σε κλινικές ρυθμίσεις μαζικής κλίμακας⁴⁶¹.

⁴⁵⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-270620>.

⁴⁵⁸ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁴⁵⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.119.1.2-3 «ἐδώδιμον στύφοντα, ἀρμόζοντα πρὸς κοιλίας ῥύσιν καὶ δυσεντερίαν».

⁴⁶⁰ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28782352/>.

⁴⁶¹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27705748/>.

Lilium Worldplants

Κρίνο ή Λείριο⁴⁶² (Lilium)
της οικ. Liliaceae⁴⁶³. Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη ήταν γνωστό και με το όνομα σούσινο. Έχει μαλακτικές ιδιότητες στα νεύρα του οργανισμού αλλά και στη μήτρα. Τα φύλλα του ως κατάπλασμα βοηθούσαν σε δαγκώματα ερπετών και σε εγκαύματα⁴⁶⁴. Σύμφωνα με τη θεωρία της παραδοσιακής κινεζικής ιατρικής (TCM) χρησιμοποιείται για τον διαρκή βήχα, την αιμόπτυση, το

άγχος, την αϋπνία και την ονειροπόληση. Οι φυτοχημικές μελέτες έχουν διαπιστώσει ότι οι ενώσεις του γένους *Lilium* περιλαμβάνουν κυρίως στεροειδείς σαπωνίνες, στερόλες, πολυσακχαρίτες, φαινολικούς γλυκερίτες, φλαβονοειδή και αλκαλοειδή. Σύγχρονες φαρμακολογικές μελέτες έχουν δείξει ότι οι ενώσεις και τα εκχυλίσματα από το γένος *Lilium* ασκούν ποικίλες βιοδραστητικότητες, όπως αντικαρκινικές, αντιοξειδωτικές και αντιφλεγμονώδεις, αντικαταθλιπτικές, υπογλυκαιμικές. Ωστόσο, οι τρέχουσες φαρμακολογικές έρευνες σχετικά με τις παραδοσιακές χρήσεις των ενώσεων και των εκχυλισμάτων είναι ανεπαρκείς. Οι κλινικές εφαρμογές και η τοξικότητα του *Lilium* κρίνεται πως πρέπει να μελετηθούν περαιτέρω⁴⁶⁵.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται κρινέλαιον, το αιθέριο έλαιο δηλαδή από τα φύλλα του φυτού.

⁴⁶² Φυτολογικό Λεξικό s.v. κρίνον ή λείριον.

⁴⁶³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1685008197>.

⁴⁶⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.102.1.1-6 «κρίνον οὗ τὸ ἄνθος στεφανωμάτων...ποιεῖ καὶ πρὸς κατακάματα ζεσθέντα».

⁴⁶⁵ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378874121000787>.

Crocus sativus
Worldplants

Κρόκος (*Crocus sativus*) της οικ. Iridaceae⁴⁶⁶. Ο κρόκος ή σαφράν ή σαφράνι είναι βολβόριζο φυτό κοσμητικό, βαφικό, αρτυματικό και φαρμακευτικό⁴⁶⁷. Ο Διοσκουρίδης ξεχωρίζει τον κωρύκιο κρόκο για τις ιατρικές του χρήσεις. Βοηθά στο πεπτικό σύστημα, έχει μαλακτικές και διουρητικές ιδιότητες ενώ έχει στυφή γεύση⁴⁶⁸. Έρευνες ανέδειξαν τις διάφορες φαρμακολογικές δυνατότητες, όπως αντιμικροβιακές, αντιοξειδωτικές, κυτταροτοξικές, καρδιοπροστατευτικές, νευροπροστατευτικές, αντικαταθλιπτικές, υπολιπιδαιμικές, αντιυπεργλυκαιμικές και προστατευτικές των αλλοιώσεων του αμφιβληστροειδούς. Λόγω των αντιοξειδωτικών και αντιμικροβιακών ιδιοτήτων του, ο κρόκος έχει αποδειχθεί αποτελεσματικός ως φυσικό συντηρητικό τροφίμων⁴⁶⁹.

⁴⁶⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-75126>.

⁴⁶⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. κρόκος.

⁴⁶⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.26.1.1, 1.26.2.6-7 «κρόκος ἐστὶ κράτιστος ἐν ἱατρικῇ χρήσει Κωρύκιος», «δύναμιν δὲ ἔχει πεπτικὴν, μαλακτικὴν, ὑποστυφουσαν, οὐρητικὴν».

⁴⁶⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8860555/>.

Κύαμος (Vicia Faba) της οικ. Fabaceae⁴⁷⁰.

Πρόκειται για το κουκί. Στις συνταγές που μελετήθηκαν χρησιμοποιείται ως μονάδα μέτρησης για την δοσολογία του αντιδότου.

Cydonia oblonga Worldplants

Κυδώνια (Cydonia oblonga) της οικ.

Rosaceae⁴⁷¹. Η κυδωνιά είναι καρποφόρο

δέντρο με ωοειδή χνουδωτά φύλλα, κίτρινους μεγάλους καρπούς σε σχήμα αχλαδιού και ρόδινα μεγάλα άνθη⁴⁷². Ο Διοσκουρίδης τα θεωρεί ωφέλημα για το στομάχι, διουρητικά όταν είναι πιο ώριμα και χρήσιμα για άτομα που ταλαιπωρούνται από κοιλιακά, δυσεντερικά προβλήματα και αιμόπτυση⁴⁷³.

Ένα ευρύ φάσμα φαρμακολογικών δραστηριοτήτων όπως αντιοξειδωτικές,

αντιβακτηριακές, αντιμυκητιασικές, αντιφλεγμονώδεις, ηπατοπροστατευτικές, καρδιαγγειακές, αντικαταθλιπτικές, αντιδιαρροϊκές, υπολιπιδαιμικές, διουρητικές και υπογλυκαιμικές έχουν αποδοθεί σε διάφορα μέρη του *C. oblonga*⁴⁷⁴.

Ορισμένες συνταγές ζητούν μηλοκυδώνια, προφανώς πρόκειται για μια διασταύρωση μεταξύ των δύο ειδών

⁴⁷⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1707832990>.

⁴⁷¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-198739>.

⁴⁷² <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁴⁷³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.115.1.6-8 «τὰ δὲ κυδώνια εὐστόμαχα, οὐρητικά-ὀπηθέντα δὲ προσηνέστερα γίνεται-, χρήσιμα κοιλιακοῖς καὶ δυσεντερικοῖς καὶ αἰμοπτυκοῖς».

⁴⁷⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4914572/>.

Cyclamen graecum
Worldplants

Κυκλάμινο (Cyclamen graecum L.) της οικ. Primulaceae⁴⁷⁵. Το φυτό ήταν γνωστό ήδη από τον Διοσκουρίδη ο οποίος αναφέρει πως τα φύλλα του μοιάζουν με εκείνα του κισσού, το κοτσάνι του είναι γυμνό. Η ρίζα του φυτού είναι μαύρη και μαζί με υδρόμελι βοηθά στην απόχρεμψη του φλέγματος και είναι εμμηναγωγή, ενώ αν γίνει υπέρβαση στη δόση μπορεί να προκαλέσει αποβολή⁴⁷⁶. Η ρίζα περιέχει μία ουσία, την κυκλαμίνη η οποία είναι πτητική⁴⁷⁷.

⁴⁷⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1685116411>.

⁴⁷⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.164.1.1-7 «κυκλάμινος φύλλα ἔχει ὅμοια κισσῶ...κᾶν ὑπερβῇ τὴν ρίζαν ἐγκύμων γυνή, ἐξαμβλώσκειν αὐτήν».

⁴⁷⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κυκλάμινον*.

*Cuminum
cyminum* Worldplants

Cuminum cyminum
Worldplants

Κύμινο (*Cuminum cyminum*) της οικ. *Apiaceae*⁴⁷⁸. Το κύμινο το ήμερο είναι ετήσιο αρωματικό φυτό που καλλιεργείται για τους σπόρους του⁴⁷⁹. Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη το κύμινο έχει θερμαντικές, ξηραντικές και στυπτικές ιδιότητες, ενώ βοηθά στους κολικούς και το φούσκωμα⁴⁸⁰. Η επίδραση του αιθέριου ελαίου *C. cyminum* είναι γνωστή στην αναστολή της ανάπτυξης ορισμένων μυκήτων που παίζουν ρόλο στην αλλοίωση και τη σήψη των τροφίμων. Η αντιμικροβιακή δράση του αιθέριου ελαίου *C. cyminum* L. σε μικροοργανισμούς όπως *Klebsiella pneumoniae*, *Bacillus cereus*, *Escherichia coli* έχει διερευνηθεί σε διάφορες μελέτες⁴⁸¹.

*Cupressus
sempervirens*
Worldplants

Κυπαρίσσι (*Cupressus sempervirens*) της οικ. *Cupressaceae*⁴⁸². Το είδος αυτό είναι το κοινότερο και περισσότερο χρήσιμο στην θεραπευτική⁴⁸³. Το κυπαρίσσι κατά τον Διοσκουρίδη έχει στυπτικές και ψυκτικές ιδιότητες. Τα φύλλα του αναμειγμένα με άλλα στοιχεία είναι διουρητικά και θεραπεύουν την κύστη. Τέλος τα χλωρά σφαιρίδια του φυτού καθώς και το αφέψημά τους βοηθούν στη δυσεντερία, σε κοιλιακούς ρευματισμούς, στον βήχα και είναι εμμηναγωγά⁴⁸⁴. Ιατρικές μελέτες στο παρελθόν

⁴⁷⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408100>.

⁴⁷⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κύμινον τὸ ἥμερον*.

⁴⁸⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.59.1.6-7 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν, ξηραντικὴν, στυπτικὴν, ἀρμόζουσιν πρὸς στρόφους καὶ ἐμπνευματώσεις».

⁴⁸¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4449852/>.

⁴⁸² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683652869>.

⁴⁸³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κυπάρισσος*.

⁴⁸⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.74.1.1-5 «κυπάρισσος στύφει, ψύχει...κοιλίας ρευματισμόν, ὀρθόπνοιαν, βήχα».

διαπίστωσαν ότι το *Cupressus sempervirens* περιείχε αντιοξειδωτικές, αντικαρκινικές, αντιμυκητιασικές, αντιβακτηριακές, αντιπαρασιτικές, αντιιικές, εντομοκτόνες, αντιπηκτικές, οιστρογονικές, επουλωτικές και πολυάριθμες ιδιότητες. Το αιθέριο έλαιο του φυτού χρησιμοποιούνταν ως φάρμακο από το στόμα για το βήχα, το κρυολόγημα και τη βρογχίτιδα. Ένα αφέψημα από φύλλα και κώνους *Cupressus sempervirens* χρησιμοποιήθηκε σε λουτρό sitz τρεις φορές την ημέρα για 1 εβδομάδα για αιμορροΐδες. Οι κώνοι και τα φύλλα χρησιμοποιούνταν από το στόμα για εσωτερικές ασθένειες. Εξωτερικά, το εκχύλισμα κυπαρισσιού συνδυάστηκε για να δώσει σκευάσματα (αλοιφές και υπόθετα) και χρησιμοποιήθηκε για τη θεραπεία αιμορροΐδων, διαταραχών της φλεβικής κυκλοφορίας και κιρσών. Το αιθέριο έλαιο χρησιμοποιήθηκε ως αντισπασμωδικό για επίμονο βήχα και αντισηπτικό⁴⁸⁵.

⁴⁸⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9898348/>.

Cyperus rotundus
Worldplants

Κύπερος (Cyperus rotundus L.)⁴⁸⁶. Είναι ποώδες φυτό, υδροχαρές που μοιάζει με γρασίδι. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει τις θερμαντικές και διουρητικές ιδιότητες του φυτού. Θεωρείται πως διεγείρει την όρεξη και βοηθά την αντιμετώπιση της λιθίασης και της υδρωπικίας⁴⁸⁷. Οι παραδοσιακές χρήσεις του Cyperus έχουν αναφερθεί κατά διαφόρων ασθενειών, δηλαδή γαστρεντερικών και αναπνευστικών παθήσεων, διαταραχών του αίματος, της εμμήνου ρύσεως και φλεγμονωδών ασθενειών. Τα εκχυλίσματα Cyperus μελετήθηκαν προκλινικά και αναφέρθηκε ότι διαθέτουν αντιοξειδωτικές, αντιφλεγμονώδεις, αντιμικροβιακές, αντικαρκινικές, νευροπροστατευτικές, αντικαταθλιπτικές, αντιαρθριτικές, βιολειτουργίες. Παρόλα αυτά, τα πειστικά στοιχεία εξακολουθούν να είναι λιγοστά όσον αφορά τις κλινικές εφαρμογές του σε ανθρώπινες ασθένειες⁴⁸⁸.

Cuphea Worldplants

Κυφαίον (Cuphea) της οικ. Lythraceae⁴⁸⁹. Τα είδη αυτά έχουν εκτιμηθεί ως παραδοσιακά φαρμακευτικά φάρμακα με πολλές ιδιότητες, συμπεριλαμβανομένης της αντιμετώπισης πληγών, παρασιτικών λοιμώξεων, υπέρτασης, πεπτικών διαταραχών, βήχα, ρευματισμών και πόνου. Η σύγχρονη φαρμακολογική έρευνα παρέχει δεδομένα που υποστηρίζουν πολλές από αυτές τις παραδοσιακές χρήσεις

⁴⁸⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-106090>.

⁴⁸⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.4.2.1-2 «δύναμις δε ἔστιν αὐτῆς θερμαντική, ἀναστομωτική, διουρητική ἐπὶ λιθίωντων καὶ ὕδρωπος πινομένη».

⁴⁸⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8443348/>.

⁴⁸⁹ <https://eol.org/pages/60625>.

Κωδία: Ο καρπός της μήκωνος της υπνοφόρου⁴⁹⁰.

Conium maculatum
Worldplants

Κώνειο (Conium maculatum L.) της οικ. Apiaceae⁴⁹¹.

Το *Conium maculatum* L., είναι ένα δηλητηριώδες φυτό γνωστό από την αρχαιότητα, με υψηλή τοξικότητα για τα ζώα και τον άνθρωπο, λόγω των αλκαλοειδών πιπεριδίνης που υπάρχουν στα εναέρια μέρη του⁴⁹². Ο Διοσκουρίδης περιγράφει το φυτό αυτό να μοιάζει με τον μάραθο, να έχει φύλλα παρόμοια με τον νάρθηκα, άνθη υπόλευκα και σπόρους όμοιους με εκείνους του ανήσσου. Διαδεδομένο στην φαρμακοποιία χρησιμοποιούνταν αποξηραμένο αναμειγμένο με κολλύρια, ενώ το εκχύλισμά του θεραπεύε ως κατάπλασμα δερματικά προβλήματα⁴⁹³. Παρόλο που το φυτό αυτό είναι ιδιαίτερα τοξικό στη φύση, το εκχύλισμά του χρησιμοποιείται ως παραδοσιακό φάρμακο για διάφορες ασθένειες. Για παράδειγμα το *Conium* είναι το κύριο φάρμακο για τον προστάτη. Στην ομοιοπαθητική, χρησιμοποιείται ως φάρμακο για τον καρκίνο του μαστού και τον καρκίνο του τραχήλου της μήτρας, αλλά η δράση του δεν έχει ακόμη επικυρωθεί επιστημονικά⁴⁹⁴.

⁴⁹⁰ Δημητράκος s.v. κωδία.

⁴⁹¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408588>.

⁴⁹² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7464025/>.

⁴⁹³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.78.1.1-2.3 «κώνειον καυλὸν ἀνίησι γονατώδη ὡς μάρathon... ἔρπητάς τε καὶ ἐρυσιπέλατα καταπλασθὲν σβέννυσιν».

⁴⁹⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4189268/>.

Cistus creticus Royal Botanic Gardens
Kew

Λάδανο (Cistus creticus) της οικ. Cistaceae⁴⁹⁵. Ο Cistus creticus, Κίστος ο Κρητικός ή Λάδανο είναι αειθαλής πολύκλαδος θάμνος της οικογένειας Cistaceae με ύψος συνήθως πάνω από 1 μέτρο, είναι αρωματικό και φαρμακευτικό φυτό. Περιέχει μια βαλσαμώδη ρητινική αρωματική ύλη το λάβδανο ή λάδανο⁴⁹⁶. Το φυτό ήταν γνωστό από τον Διοσκουρίδη για τις θερμαντικές και μαλακτικές ιδιότητές του. Ακόμη θεωρούνταν πως ήταν διεγερτικό της όρεξης, βοηθούσε

στην πτώση των τριχών, θεράπευε τις ωταλγίες, ενώ μαζί με κρασί και κάποια άλλα συστατικά δημιουργούσε ουλές⁴⁹⁷. Το λαδάνο, τα εκκρίματα από τις αδενικές τρίχες του στελέχους και των φύλλων ή τα αφεψήματα βοτάνων από τα φύλλα και τα ανώτερα στελέχη έχουν χρησιμοποιηθεί για την επούλωση εκζεμάτων, αποστημάτων, δοθινών και διάρροιας ή για τη θεραπεία της τριχόπτωσης. Σήμερα, φυτικά αφεψήματα, εκχυλίσματα ή κρέμες καταναλώνονται ή εφαρμόζονται για τη θεραπεία, π.χ., της γρίπης, των αναπνευστικών διαταραχών, ή των δερματικών ερεθισμών. Ποικίλες μελέτες παρουσίασαν φαρμακολογικές δραστηριότητες, όπως αντιοξειδωτικές, αντιφλεγμονώδεις, αντιακές, αντιμικροβιακές και άλλες⁴⁹⁸.

⁴⁹⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1684254366>.

⁴⁹⁶ <https://www.agriamanitaria.gr/cistus-creticus-κίστος-ο-κρητικός-ή-λάδανο/>.

⁴⁹⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.97.4.5-9 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν...καὶ ὠταλγίας μεθ' ὑδρομέλιτος ἢ ῥοδίνου ἐγγεόμενον θεραπεύει».

⁴⁹⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8063833/>.

Λάϊνος: Αυτός που αποτελείται από πέτρα ή μάρμαρο⁴⁹⁹.

Λαχά: Πρόκειται για ένα φυτό που βάφει με κόκκινο χρώμα⁵⁰⁰.

Λέκιθος: Ο κρόκος του αυγού⁵⁰¹.

Λεπάς: Όστρακο που προσκολλάται στους βράχους, η πεταλίδα⁵⁰².

Boswellia
Encyclopedia of Life *sacra*

Λιβάνι (*Boswellia sacra*) της οικ. Burseraceae⁵⁰³. Το γνωστό στις μέρες μας λιβάνι παράγεται από εντομές του δέντρου Βοσουελλία⁵⁰⁴. Ο Διοσκουρίδης ξεχωρίζει τον λίβανο τον ἄρρεν που συναντάται στην Αραβία. Ο τελευταίος συστέλλει, θερμαίνει και καθαρίζει τα μάτια, τα έλκη και θρέφει και συγκολλά τα τραύματα⁵⁰⁵. Η ρητίνη του *Boswellia sacra* έχει χρησιμοποιηθεί συνήθως ως αναλγητικό, αντιμικροβιακό και αντιφλεγμονώδες προϊόν⁵⁰⁶.

Σε ορισμένες συνταγές αναφέρεται ως «λιβάνου ἄρσενίκης» και «λιβανωτοῦ ὀποπάνακος»

⁴⁹⁹ LSJ s.v. *λάϊνος*.

⁵⁰⁰ LBG s.v. *λαχάς*.

⁵⁰¹ Δημητράκος s.v. *λέκιθος*.

⁵⁰² Δημητράκος s.v. *λεπάς*.

⁵⁰³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-229072>.

⁵⁰⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. βοσουελλία.

⁵⁰⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.68.2.7-9 «δύνатаι δὲ στύφειν...καὶ κολλᾶν τὰ ἔναιμα τραύματα».

⁵⁰⁶ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7678202/>.

Linum usitatissimum Worldplants

Λινόσπερμα (Linum usitatissimum) της οικ. Linaceae⁵⁰⁷. Το λινό το χρησιμότερο είναι κλωστικό, ελαιοφόρο και φαρμακευτικό φυτό⁵⁰⁸. Είναι πολυετές φυτό ύψους 0,30 εκατοστά έως 1 μέτρο με λογχοειδή πράσινα φύλλα, κυανά άνθη και σφαιρικούς καρπούς. Το αφέψημα του φυτού χρησιμοποιείται ως μαλακτικό, καταπραϋντικό, υπακτικό, αντιφλεγμονώδες και διουρητικό⁵⁰⁹.

Levisticum officinale Worldplants

Λιβυστικό ή Λιγυστικό (Levisticum officinale) της οικ. Apiaceae⁵¹⁰. Το λιγυστικό είναι γένος που περιλαμβάνει γύρω στα 20 είδη φυτών⁵¹¹. Το φυτό ήταν γνωστό ήδη από τον Διοσκουρίδη, ο οποίος αναφέρει θερμαντικές και πεπτικές ιδιότητες του καρπού αλλά και της ρίζας του. Ωφελεί ακόμη στους

εσωτερικούς πόνους, το φούσκωμα και τα οιδήματα του στομάχου αλλά και στις πληγές των θηρίων⁵¹². Ονομάζεται ακόμη Λεβιστικό ή αγριοσέλινο. Το φυτό εμφανίζει διουρητικές, αποχρεμπτικές, εμμηναγωγές και επουλωτικές ιδιότητες. Εφαρμόζεται εξωτερικά υπο τη μορφή καταπλάσματος της ρίζας για την αντιμετώπιση του πονόλαιμου, των δερματικών πληγών και των στοματικών αφθών⁵¹³.

⁵⁰⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-152468>.

⁵⁰⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. λίνον.

⁵⁰⁹ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁵¹⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-409911>.

⁵¹¹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. λιγυστικόν.

⁵¹² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.51.2.8-3.51.3.1. «δύναμις δὲ τοῦ σπέρματος καὶ τῆς ρίζης...καὶ θηρίων πληγὰς».

⁵¹³ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

Λιθάργυρος: Ο λιθάργυρος είναι ένα οξείδιο του μολύβδου (PbO) που παράγεται ως παραπροϊόν κατά την διαδικασία παραγωγής αργύρου από τον αργυρούχο μόλυβδο⁵¹⁴. Ο λιθάργυρος κατά τον Διοσκουρίδη αναφέρεται πως παράγεται από μολυβδοαργυρούχα άμμο και έχει διάφορες κατηγορίες, την ξανθή, την στίλβουσα, την χρυσή και την αργυρή. Διαθέτει ψυκτικές, μαλακτικές και στυπτικές ιδιότητες. Φράσσει ακόμη τους πόρους και είναι επουλωτικό⁵¹⁵.

⁵¹⁴ Ορυκτολογική Μελέτη Λιθαργύρων από τη Θάλασσα Περιοχή Του Σίγριου Λέσβου, 2^ο Συνέδριο της Επιτροπής Οικονομικής Γεωλογίας, Ορυκτολογίας & Γεωχημείας, Θεσσαλονίκη Οκτώβριος 2005, σελ. 45-54.

⁵¹⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 5.87.1.1-2.6 «λιθάργυρος ή μὲν τις ἐκ τῆς μολυβδίτιδος καλουμένης ἄμμου γεννᾶται...σταλτικὴν τῶν ἐκσαρκοῦντων καὶ ἀπουλωτικὴν».

Serapias lingua Worldplants

Λογχίτις, Σεραπιάς ή Γλώσσα⁵¹⁶ (*Serapias lingua*) της οικ. Orchidaceae⁵¹⁷. Είναι ποώδες πολυετές φυτό⁵¹⁸ γνωστό από τον Διοσκουρίδη, ο οποίος αποδίδει στην ρίζα του διουρητικές ιδιότητες ως αφέννημα μαζί με κρασί⁵¹⁹. Ορισμένα από τα είδη *Orchidaceae* έχουν χρησιμοποιηθεί ως φυτικά φάρμακα για τη θεραπεία πονοκεφάλων, ζάλης, τετάνου και επιληψίας. Ακόμη ορισμένα είδη έχει αποδειχθεί ότι ασκούν ηρεμιστική, αντισπασμωδική και αντιεπιληπτική δράση. Τα τελευταία χρόνια, οι νευροπροστατευτικές λειτουργίες ορισμένων ειδών *Orchidaceae* αποτελούν μία από τις παραδοσιακές τους χρήσεις⁵²⁰.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται λογχίτιδος ρίζα.

Λύκιον (*Lycium*). Είναι γένος φυτών που περιλαμβάνει γύρω στα 70 είδη και περιλαμβάνει θάμνους και δέντρα φυλλοβόλα⁵²¹. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει δύο είδη του φυτού, το λύκιο που ονομάζεται και πυξάκανθα, ένα ακανθώδες δέντρο που φύεται στην Καππαδοκία με καρπούς που μοιάζουν με πιπέρι⁵²² και το ινδικό λύκιο που είναι ένας ακανθώδης θάμνος στο φυτό λογχίτις⁵²³. Το φυτό διαθέτει στυπτική δύναμη, βοηθά σε οφθαλμικά προβλήματα, προβλήματα που σχετίζονται με τα αυτιά και τη στοματική κοιλότητα⁵²⁴.

⁵¹⁶ Δημητράκος s.v. *λογχίτις*.

⁵¹⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-42748>.

⁵¹⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *λογχίτις ή χνοώδης*.

⁵¹⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.144.10 «ταύτης ή ρίζα διουρητική πινομένη σὺν οἴνῳ».

⁵²⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7763115/>.

⁵²¹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *λύκιον*.

⁵²² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.100.1.1 «λύκιον, ὃ ἔνιοι πυξάκανθαν καλοῦσι, δένδρον ἐστὶν ἀκανθῶδες».

⁵²³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 100.4.1.2 «λέγεται δὲ τὸ Ἰνδικὸν λύκιον γίνεσθαι ἐκ θάμνου, τῆς λεγομένης λογχίτιδος. ἔστι δὲ εἶδος ἀκάνθης».

⁵²⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.100.3.1-4 «δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικὴν...οὐλά τε εἰλκωμένα καὶ διερωγότα χεῖλη».

Wrightia antidysenterica
Royal Botanic Gardens Kew

Μάκερ (*Wrightia antidysenterica* L.) της οικ. Αποcynaceae⁵²⁵. Όπως αναφέρει ο Γαληνός το μάκερ είναι ένας φλοιός που προέρχεται από την Ινδία στυφός στη γεύση και έντονος στο άρωμα⁵²⁶. Είναι ένα κοινό βότανο που χρησιμοποιείται για τη θεραπεία της διάρροιας, του συνδρόμου ευερέθιστου εντέρου και της ψωρίασης⁵²⁷.

Piper longum NParks Flora and Fauna Web

Μακροπέπερι (*Piper longum*) της οικ. Piperaceae⁵²⁸. Είναι οι αποξηραμένοι καρποί του *Piper longum*, ενός κλήματος. Το *Piper longum* χρησιμοποιείται στην παραδοσιακή ιατρική πρακτική στα Νησιά Κουκ, όπου τα φύλλα χτυπιούνται σε ένα ξύλινο μπολ με λίγο νερό και χρησιμοποιούνται για να πλύνουν το στήθος ενός ατόμου με υποψία καρκίνου του μαστού. Αυτή η εφαρμογή του *P. longum* για τη θεραπεία όγκων έχει επίσης καταγραφεί στην ινδική ιατρική Ayurvedic. Εκτός από αυτό, οι ρίζες και οι καρποί του *P. longum* χρησιμοποιούνται επίσης στην Ινδία, ως αντίδοτο σε τσιμπήματα φιδιών και σκορπιών και για τη θεραπεία της χρόνιας βρογχίτιδας, του βήχα και του κρυολογήματος⁵²⁹.

⁵²⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-291339>.

⁵²⁶ Galenus De simplicium medicamentorum temperamentis ac facultatibus I 12.66.5- 8 «Μάκερ φλοιός ἐστὶν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς κοιμζόμενος...ἀρωματίζουσης».

⁵²⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4821102/>.

⁵²⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-18517>.

⁵²⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6479398/>.

Malva sylvestris Worldplants

φλεγμονών του δέρματος⁵³².

Μαλάχη ή Μαλάχη η άγρια⁵³⁰
(Malva sylvestris) της οικ.
Malvaceae⁵³¹. Είναι η γνωστή μολόχα,
πολυετής πόα που φτάνει σε ύψος μέχρι
το 1 μέτρο. Χρησιμοποιείται υπο τη
μορφή εγχύματος και αφεψήματος ως
μαλακτικό, αποχρεμπτικό, καθαρτικό,
τονωτικό του εντέρου και διουρητικό.
Το φυτό εφαρμόζεται εξωτερικά υπο τη
μορφή καταπλάσματος των φύλλων και
ανθέων για την αντιμετώπιση των

Mandragora officinarum Worldplants

του φλέγματος και της χολής⁵³⁴. Από την αρχαιότητα, ο μανδραγόρας
χρησιμοποιούνταν ως χειρουργικό αναισθητικό. Πιστεύεται επίσης ότι το φυτό αυτό
έχει αφροδισιακές ιδιότητες και ο καρπός του αυξάνει τη γονιμότητα. Η κατανάλωση
μανδραγόρας μπορεί να θέσει σε κίνδυνο το αυτόνομο νευρικό σύστημα, με

Μανδραγόρας (Mandragora
officinarum) της οικ. Solanaceae⁵³³. Ο
Διοσκουρίδης χωρίζει τον μανδραγόρα στον
αρσενικό και τον θηλυκό. Ο θηλυκός
μανδραγόρας είναι ο μέλας που καλείται και
θριδακία. Ο αρσενικός από την άλλη είναι
λευκός με μεγάλα πλατειά λεία φύλλα. Το
γαλακτώδες υγρό του φυτού λειτουργεί
όπως ο ελλέβωρος, βοηθά στην απόχρεμψη

⁵³⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *μαλάχη*.

⁵³¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-243302>.

⁵³² <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁵³³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-349132>.

⁵³⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.75.1.3-4.75.2.3 «ἔστι δ' αὐτοῦ...πλατέα λεῖα», 4.75.3.8-9 «ὁ δὲ ὁπὸς ποθεῖς...φλέγμα καὶ χολὴν ὡς ἐλλέβωρος».

αποτέλεσμα την αντιχολινεργική δράση, ην αναστολή της δράσης της ακετυλοχολίνης ενός νευροδιαβιβαστή και, κατά συνέπεια, τη μείωση της νευρωνικής δραστηριότητας που μεσολαβεί από την τελευταία. Έτσι, περιγράφονται επιδράσεις όπως ξηροστομία, κατακράτηση ούρων, αυξημένος καρδιακός ρυθμός, μυδρίαση και μειωμένες εκκρίσεις⁵³⁵.

Μάννα: Σκόνη ή μικρό τεμάχιο, κόκκος λιβανιού. Χρησιμοποιείται ως φράση μάννα λιβάνου⁵³⁶, αλλά στις συνταγές συναντάται ως μάννα.

Anethum foeniculum
Worldplants

Μάραθο ή Μάραθο το κοινό⁵³⁷ (*Anethum foeniculum*) της οικ. *Apiaceae*⁵³⁸. Έχει χρησιμοποιηθεί στην παραδοσιακή ιατρική για ένα ευρύ φάσμα παθήσεων που σχετίζονται με το πεπτικό, το ενδοκρινικό, το αναπαραγωγικό και το αναπνευστικό σύστημα. Επιπλέον, χρησιμοποιείται επίσης ως γαλακτογόνος παράγοντας για τις θηλάζουσες μητέρες. Τα συγκεντρωμένα δεδομένα υποδεικνύουν την αποτελεσματικότητά τους σε διάφορες φαρμακολογικές ιδιότητες *in vitro* και *in vivo*, όπως αντιμικροβιακές, αντιιικές, αντιφλεγμονώδεις, αντιμεταλλαξιγόνες, αντιπυρετικές, αντισπασμωδικές, αντιθρομβωτικές, αποπρωτικές, καρδιαγγειακές, χημειορρυθμιστικές, αντικαρκινικές, ηπατοπροστατευτικές, υπογλυκαιμικές, υπολιπιδαιμικές και ενισχυτικές της μνήμης⁵³⁹.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται και «σπέρμα μαράθρου», οι σπόροι δηλαδή του φυτού

⁵³⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7961374/>.

⁵³⁶ Δημητράκος s.v. *μάννα*.

⁵³⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *μάραθρον τὸ κοινόν*.

⁵³⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408708>.

⁵³⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4137549/>.

Argyanthemum frutescens
Worldplants

Μαργαρίτα (*Argyanthemum frutescens*)
της οικ. *Asteraceae*⁵⁴⁰. Το *A. frutescens* σε
έρευνες που διεξήχθησαν έδειξε αντιμικροβιακή
δράση έναντι Gram-θετικών και Gram-αρνητικών
βακτηρίων⁵⁴¹.

Pistacia lentiscus Worldplants

Μαστίχην, Πιστακιά ή Σχίνος⁵⁴²
(*Pistacia lentiscus* L.) της οικ.
*Anacardiaceae*⁵⁴³. Πρόκειται για αρωματική
ρητίνη που παράγεται από εντομές στον κορμό
του δέντρου. Το έλαιο και τα εκχυλίσματά του
έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως κατά των
φλεγμονών και των λοιμώξεων και ως
παράγοντες επούλωσης πληγών. Στην
πραγματικότητα, η φαρμακευτική αξία του
Pistacia l. στη λαϊκή ιατρική καλύπτει ένα
ευρύ φάσμα ασθενειών, που περιλαμβάνει

κυρίως φλεγμονώδεις διεργασίες και λοιμώξεις⁵⁴⁴.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται «φύλλα μαστίχης» και «σχίνου άνθους». Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ακόμη πως υπάρχει έμπλαστρο με επουλωτικές ιδιότητες που περιέχει μαστίχα και ονομάζεται «μαστιχηρά».

⁵⁴⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-388796>.

⁵⁴¹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9214777/>.

⁵⁴² Φυτολογικό Λεξικό s.v πιστακιά.

⁵⁴³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-228484>.

⁵⁴⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8069618/>.

Nigella sativa Worldplants

Μελάνθιον (Nigella sativa) της οικ. Ranunculaceae⁵⁴⁵. Το φυτό αυτό αναφέρεται από τον Διοσκουρίδη για τις ευεργετικές ιδιότητές του ως κατάπλασμα στο μέτωπο για της αντιμετώπιση του πονοκεφάλου⁵⁴⁶. Η Nigella sativa χρησιμοποιείται από την αρχαιότητα σε διάφορους πολιτισμούς του κόσμου και συστήνεται ως «θαυματουργή θεραπεία», επειδή έχει τη δυνατότητα να θεραπεύει διάφορες ασθένειες και να ρυθμίζει τη διαδικασία της φυσικής επούλωσης στο ανθρώπινο σώμα. Πολλές κλινικές και πειραματικές μελέτες έχουν δείξει ότι οι

μαύροι σπόροι του φυτού και τα υποπροϊόντα τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μείωση του κινδύνου καρδιαγγειακών παθήσεων, χρόνιου καρκίνου, διαβήτη, οξειδωτικού στρες, συνδρόμου πολυκυστικών ωοθηκών, μεταβολικών διαταραχών, υπέρτασης, άσθματος και δερματικών διαταραχών⁵⁴⁷.

Μελαντηρία: Κατά τον Διοσκουρίδη πρόκειται για μία γαία η οποία βρίσκεται στο σόμιο του σκαμμένου εδάφους από το οποίο μεταλλεύεται ο χαλκός. Συναντάται ως ορυκτό σε πολλά μέρη, όπως η Κιλικία. Είδος μελαντηρίας είναι η θειόχρους που είναι λεία, καθαρή και όταν έρθει σε επαφή με το νερό μαυρίζει. Έχει τον ίδιο τρόπο καύσης και ιδιότητες με το Μίσυ⁵⁴⁸.

⁵⁴⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683885022>.

⁵⁴⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.79.1.7 «ἄρμόζει δὲ κεφαλαλγοῦσι καταπλασσομένου τοῦ μετώπου».

⁵⁴⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9498113/>.

⁵⁴⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 5.101.1.1-7 «μελαντηρία ἢ μὲν τις τῶν ὀρυγμάτων τοῖς στομίοις...δύναμιν δὲ ἔχει καὶ καῦσιν τὴν αὐτὴν τῷ μίσθῳ».

Μέλι: Πριν την εισαγωγή της ζάχαρης το μέλι χρησιμοποιούνταν ως γλυκαντικό και συντηρητικό στα σύνθετα φάρμακα. Το μέλι και οι διάφορες μίξεις μελιού με νερό (υδρόμελι, μελίκρατο), με ξύδι (οξύμελι), με κρασί (οινόμελι) και λιγότερο συχνά με χυμό μήλου (μελίμελο), με χυμό άγουρων σταφυλιών (ομφακόμελι) ή με χυμό από ρόδα (ροδόμελι) μπορούν να χορηγηθούν μόνα τους ή να χρησιμοποιηθούν ως βάση για την παρασκευή σύνθετων φαρμάκων. Τέλος μια μικρή ποσότητα μελιού ή χυμού λεμονιού μπορούσε καμιά φορά να προστεθεί σε αφεψήματα με βάση τη ζάχαρη για να εμποδίσει την ανακρυστάλλωση της ζάχαρης⁵⁴⁹. Παραδοσιακά, το μέλι χρησιμοποιείται στη θεραπεία οφθαλμικών παθήσεων, βρογχικού άσθματος, λοιμώξεων του λαιμού, φυματίωσης, λόξυγκα, κόπωσης, ζάλης, ηπατίτιδας, δυσκοιλιότητας, εκζέματος, επούλωσης ελκών και πληγών. Τα συστατικά του μελιού έχουν αναφερθεί ότι ασκούν αντιοξειδωτική, αντιμικροβιακή, αντιφλεγμονώδη, αντιπολλαπλασιαστική, αντικαρκινική και αντιμεταστατική δράση⁵⁵⁰.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως «μέλιτος άπαφρισμένου», δηλαδή μέλι από το οποίο έχει αφαιρεθεί ο αφρός.

⁵⁴⁹ Innovation in Byzantine Medicine σελ.163 και 165.

⁵⁵⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8069618/>.

Μελίλωτος (Melilotus officinalis L.) της οικ. Fabaceae⁵⁵¹. Ο Μελίλωτος ο φαρμακευτικός, όρθια ετήσια ή διετής πόα ύψους 15-130 εκατοστά⁵⁵² συναντάται ακόμη με την ονομασία «Νυχάκι» και συγκαταλέγεται στα ζιζάνια⁵⁵³. Ο Διοσκουρίδης ξεχωρίζει από τα είδη εκείνα που φύονται στην Αττική, την Κύζικο και την Χαλκηδόνα για τις στυπτικές και μαλακτικές τους ιδιότητες⁵⁵⁴. Οι ιδιότητες του φυτού αυτού, σύμφωνα με τη λαϊκή ιατρική, είναι ποικίλες και περιλαμβάνουν αναλγητικές, αντιφλεγμονώδεις, αντιμικροβιακές, αντιοξειδωτικές και αντικαρκινικές επιδράσεις. Παρά τις ήδη υπάρχουσες πληροφορίες ωστόσο σχετικά με τις αντιφλεγμονώδεις ιδιότητες αυτού του παραδοσιακού φυτού, απαιτούνται φαρμακολογικά δεδομένα που να υποστηρίζουν τη θεραπευτική του εφαρμογή παράλληλα με την κλινική έρευνα για την αξιολόγηση του ιατρικού του οφέλους⁵⁵⁵.

⁵⁵¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-190022>.

⁵⁵² <https://www.agriamanitaria.gr/melilotus-officinalis-μελίλωτος-βότανα-και-θεραπεία/>.

⁵⁵³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. μελίλωτος.

⁵⁵⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.40.1.1-5 «μελίλωτος κράτιστος ό έν Αττική...δύναμιν δέ έχει στυπτικήν, μαλακτικήν πάσης φλεγμονής».

⁵⁵⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8534520/>.

Melissa officinalis
Worldplants

Μελισσοβότανο, Μελισσόχορτο (Melissa officinalis L.) της οικ. Lamiaceae⁵⁵⁶. Το φυτό αυτό αναφέρεται από τον Διοσκουρίδη με το όνομα μελισσόφυλον. Τα φύλλα του βοηθούν είτε μαζί με κρασί είτε ως κατάπλασμα σε δαγκώματα σκορπιών και αραχνών και σκυλιών. Το αφέψημα των φύλλων του φυτού έχει τις ίδιες ιδιότητες, ενώ βοηθά επιπλέον ως ατμόλουτρο και είναι εμμηναγωγό⁵⁵⁷. Είναι αυτοφυής, μονοετής πόα με ήπιο άρωμα λεμονιού, με πολύκλαδους βλαστούς που φτάνουν σε ύψος το 1,5 μέτρα. Το υπέργειο τμήμα του φυτού κατά την διάρκεια του χειμώνα ξηραίνεται ενώ το ριζικό του σύστημα παραμένει ζωντανό. Ως αφέψημα διεγείρει την ομαλή λειτουργία του πεπτικού συστήματος, καταπραΰνει σπασμούς στην κοιλιακή χώρα και τα προβλήματα στα έντερα⁵⁵⁸. Χημικές μελέτες σχετικά με τη σύνθεση του φυτού έχουν δείξει ότι περιέχει κυρίως φλαβονοειδή, τερπενοειδή, φαινολικά οξέα, τανίνες και αιθέριο έλαιο. Τα κύρια δραστικά συστατικά του *Melissa officinalis* είναι πτητικές ενώσεις τριτερπένια, φαινολικά οξέα και φλαβονοειδή. Λόγω αυτών των στοιχείων έχουν παρατηρηθεί αντιοξειδωτικές, αντικαταθληπτικές, αντιμικροβιακές ιδιότητες⁵⁵⁹.

⁵⁵⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683881425>.

⁵⁵⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.104.1.5-2.2 «ἀρμόζει δὲ τὰ φύλλα ποτιζόμενα...εἰς τε τὰ ἐγκαθίσματα πρὸς ἐμμήνων ἀγωγὴν εὐθετεῖ».

⁵⁵⁸ <https://www.agriamanitaria.gr/melissa-officinalis-μελισσόχορτο-βότανα-και-θεραπεία/>.

⁵⁵⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8998931/>.

Papaver argemone Worldplants

Μήκων (Papaver argemone) της οικ. Papaveraceae⁵⁶⁰. Είναι η γνωστή παπαρούνα που περιλαμβάνει περίπου 14 είδη. Το πιο σημαντικό είδος είναι η *papaver somniferum* από την οποία παράγεται και το όπιο⁵⁶¹. Θεωρείται κατά τον Διοσκουρίδη πως βοηθά σε οφθαλμικές νόσους, καθαρίζει τα ούρα και ως κατάπλασμα τα φύλλα της βοηθούν σε φλεγμονές⁵⁶².

Malus domestica Worldplants

Μηλιά (Malus domestica) της οικ. Rosaceae⁵⁶³. Οι πολυφαινόλες που βρίσκονται στα μήλα, όπως τα φλαβονοειδή, έχει βρεθεί ότι παρουσιάζουν αντιοξειδωτικές, αντικαρκινικές, αντιβακτηριακές και αντιφλεγμονώδεις δράσεις, καθώς και ότι ασκούν καρδιοπροστατευτικές επιδράσεις⁵⁶⁴.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται «μηλοκυδώνια», ονομασία που αναφέρεται στα κυδώνια⁵⁶⁵. Αυτό γίνεται περισσότερο σαφές από την περιγραφή του Διοσκουρίδη για την παρασκευή του μηλόμελου, κατά την οποία χρησιμοποιεί μηλοκυδώνια, δηλαδή κυδώνια⁵⁶⁶.

⁵⁶⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-128287>.

⁵⁶¹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *μήκων*.

⁵⁶² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.177.1.6-7 «καθαίρει δὲ ἄργεμα καὶ νεφέλια, καὶ φλεγμονὰς παρηγορεῖ τὰ φύλλα καταπλάσσόμενα».

⁵⁶³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683907008>.

⁵⁶⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8659030/>.

⁵⁶⁵ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *μηλέα*.

⁵⁶⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 5.21.1.1-2 «μηλόμελι δε, ὃ καὶ κυδωνόμελι ὀνομάζεται, σκευάζεται μήλων κυδωνίων ἐξαιρεθέντων τὰ σπέρματα».

Meum athamanticum
Worldplants

Μήο (Meum athamanticum) της οικ. Apiaceae⁵⁶⁷.

Είναι ποώδες πολυετές φυτό του οποίου η αρωματική ρίζα είναι χρήσιμη στην ιατρική⁵⁶⁸. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει πως είναι διουρητικό, βοηθά στους πόνους των νεφρών, στο φούσκωμα και στους κολικούς⁵⁶⁹.

Μίλτις, εως: Το κοκκινόχωμα⁵⁷⁰

Μίσυ-υος: Μετάλλευμα χαλκού⁵⁷¹.

Μολυβδίνη: Ο μόλυβδος⁵⁷².

Μυξάριον ή Πυξάριον: Πρόκειται για ένα αειθαλές δέντρο (βλ. Jacques André, *Les noms des plantes dans la Rome antique*, Paris 1985, s.v. *myxa*). Η λέξη δηλώνει τους καρπούς αυτού του φυτού, τους οποίους οι Αιγύπτιοι έτρωγαν αποξηραμένους όπως τους χουρμάδες⁵⁷³.

⁵⁶⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-407252>.

⁵⁶⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *μήον τὸ ἀθαμάντιον*.

⁵⁶⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.3.1.7-8 «νεφροὺς πάθη παρηγοροῦσι...καὶ στρόφοις».

⁵⁷⁰ LBG s.v. *μίλτις*.

⁵⁷¹ Δημητράκος s.v. *μίσυ*.

⁵⁷² Δημητράκος s.v. *μολυβδίνη*.

⁵⁷³ <http://www.aristarchus.unige.net/Wordsinprogress/it-IT/Database/View/5707>.

Μόσχος: Είναι ένα ελαιώδες υγρό που λαμβάνεται από τα αρσενικά ελάφια *Moschus moschiferus*. Ο μόσχος εκκρίνεται από έναν σακοειδή αδένα που βρίσκεται μεταξύ των γεννητικών οργάνων του ζώου. Στο παρελθόν, ο μόσχος χρησιμοποιούνταν στην ιατρική στην Ευρώπη και την Ανατολή. Η χρήση του μόσχου ως φυσική βάση αρωμάτων ανακαλύφθηκε αργότερα. Όταν συνέβη αυτό, η χρήση του μόσχου στα αρώματα γνώρισε μεγάλη άνθιση. Στο Νεπάλ το 1972, για παράδειγμα, μια ουγγιά μόσχου άξιζε περισσότερο από μια ουγγιά χρυσού⁵⁷⁴. Έχει παρατηρηθεί πως ο μόσχος έχει μια σαφή επίδραση στα κυτταρικά στοιχεία του αίματος. Ο συνολικός αριθμός των λευκοκυττάρων λέγεται ότι αυξάνεται μετά από χορήγηση από το στόμα⁵⁷⁵.

Μύρρα: Είναι μια αρωματική ρητίνη που παράγεται με εντομές στον κορμό του βαλσαμόδεντρου.

⁵⁷⁴ https://animaldiversity.org/accounts/moschus_moschiferus/.

⁵⁷⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5231555/?page=4>.

Myrtus communis Worldplants

Μυρσίνη (*Myrtus communis* L.) της οικ. Myrtaceae⁵⁷⁶. Η μυρσίνη συναντάται ακόμη με τα ονόματα ανάγγελος, μυρτιά και κεριχία⁵⁷⁷. Ο Διοσκουρίδης ξεχωρίζει την μαύρη μυρσίνη από τη λευκή για τις φαρμακευτικές της ιδιότητες. Ο καρπός της έχει στυπτικές ιδιότητες και δίνεται είτε χλωρός είτε αποξηραμένος σε αιμοποϊκούς, ενώ αντιμετωπίζει προβλήματα στην κύστη. Τέλος ο χυλός από χλωρή μυρσίνη έχει τις ίδιες ιδιότητες⁵⁷⁸. Οι εθνοβοτανικές πληροφορίες αποκάλυψαν ότι το *M communis* L έχει λαϊκή φήμη για τη θεραπεία διαφόρων ασθενειών, όπως γαστρικό έλκος, διάρροια, δυσεντερία, καρκίνος, ρευματισμοί, αιμορραγία, αιμορροΐδες, φλεγμονές, δυσπεψία και άλλα. Τα φύλλα του *M communis* L αποκάλυψαν πολλά υποσχόμενες αντιμικροβιακές δράσεις στα υδατικά και αιθανολικά ακατέργαστα εκχυλίσματα. Το αλκοολικό εκχύλισμα του *M communis* βρέθηκε επίσης αποτελεσματικό έναντι επιλεγμένων απομονωμένων βακτηρίων *Escherichia coli*. Εκτός αυτού, το απομονωμένο συστατικό, η μυρτακίνη, έδειξε υποσχόμενη αντιβακτηριακή δράση κατά του *Propionibacterium acnes* είτε μόνο του είτε σε συνδυασμό με αντιβιοτικά και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη θεραπεία της ακμής *vulgaris*⁵⁷⁹.

Στις συνταγές ζητούνται διάφορα μέρη του φυτού. Συναντάμε λοιπόν τη μυρσίνη ως μυρσινέλαιο, μυρσίνης φύλλων, μυρσίνης φύλλων χλωρών, μυρσίνης κόκκων.

⁵⁷⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1685036143>.

⁵⁷⁷ Langkavel 58.1.

⁵⁷⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.112.1.1-7 «μυρσίνη ή ήμερος...και ό εκ τῶν χλωρῶν δὲ μύρτων ἐκθλιβέντων χυλὸς τὰ αὐτὰ ποιεῖ».

⁵⁷⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5871300/>.

Μυρτίδανο: Είναι είδος φυτού παρεμφερές του μύρτου⁵⁸⁰. Ο καρπός και τα φύλλα είναι τα περισσότερο δραστικά μέρη του φυτού τα οποία αν αναμειχθούν με κεραλοιφές και λινά υφάσματα για επιθήματα σε πληγές λειτουργούν στυπτικά⁵⁸¹.

Valeriana Encyclopedia of Life

Νάρδος ή Ναρδοστάχυς (Valeriana) της οικ. Caprifoliaceae⁵⁸². Στην ελληνική χλωρίδα υπάρχουν επτά είδη από τα οποία τα πιο γνωστά η νάρδος η Διοσκουρίδειος (V. Dioscoridis), η νάρδος η κονδυλόρριζος (V. tuberosa) και η νάρδος η φαρμακευτική (V. officinalis). Η ρίζα και των τριών ειδών είναι φαρμακευτική. Από τα εξωτικά είδη η νάρδος η φού (V. phu) συναντάται στον Καύκασο⁵⁸³. Ο Διοσκουρίδης ξεχωρίζει

τρία είδη του φυτού: την νάρδο την Ινδική, την Συριακή, είδη που έχουν θερμαντικές, διουρητικές και αναξήραντικές ιδιότητες και την νάρδο την Κελτική η οποία χρησιμοποιείται όπως και η Συριακή ,ωστόσο είναι περισσότερο διουρητική, βοηθά ως αφέψημα εκείνους που ταλαιπωρούνται από ίκτερο, το στομάχι, τις φλεγμονές του συκωτιού και το φούσκωμα⁵⁸⁴. Σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων (EMA), οι καθιερωμένες χρήσεις της ρίζας V. officinalis περιλαμβάνουν την ανακούφιση από την ήπια νευρική ένταση καθώς και τις διαταραχές του ύπνου. Η βαλεριάνα θεωρείται σχετικά ασφαλής και καλά ανεκτή, ωστόσο ο EMA σημειώνει γαστρεντερικά συμπτώματα (π.χ. ναυτία, κοιλιακές κράμπες) ως παρενέργειες⁵⁸⁵.

Σε ορισμένες συνταγές αναφέρεται ως «νάρδος κελτική», «κελτικού», «νάρδου», «ναρδοστάχυος», «νάρδου Συριακού», «νάρδου Ινδικού», ενώ ζητούνται

⁵⁸⁰ Δημητράκος s.v. μυρτίδανον.

⁵⁸¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.112.4.8-9 «δραστικώτερον δε ἐστὶ...στύψεως δεομένοις».

⁵⁸² <https://eol.org/pages/488753>.

⁵⁸³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. νάρδος.

⁵⁸⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.7.1.1-1.8.3.4 «νάρδου ἐστὶ γένη δύο...καὶ πνευματώσεις στομάχου».

⁵⁸⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7585905/>.

ακόμα «νάρδου ελαίου», «ξηρία του νάρδου», αποξηραμένα μέρη δηλαδή του φυτού και «φύλλα ναρδοστάχυος».

Νάφθης ή Νάφθα: Πρόκειται για ένα είδος διαφανούς εύφλεκτου ελαίου που παρασκευαζόταν από την βαβυλωνιακή ασφαλτο⁵⁸⁶, η οποία σε ορισμένες συνταγές ζητείται απλά ως «ἄσφαλτος».

Nymphaea alba
Worldplants

Νενούφαρο (Nymphaea alba L.) της οικ. Nymphaeaceae⁵⁸⁷. Γνωστό ως ευρωπαϊκό νούφαρο, λευκός λωτός ή Nenuphar, είναι ένα υδρόβιο ανθοφόρο φυτό της οικογένειας Nymphaeaceae. Το N. alba χρησιμοποιήθηκε ευρέως στα ινδικά λαϊκά φαρμακευτικά προϊόντα ως αντισηπτικό, στυπτικό, σε εγκαύματα και σε αϋπνία, ενώ τα ριζώματα εφαρμόζονται εξωτερικά ως φάρμακο. Μελέτες ανέφεραν την αντιοξειδωτική, αντιφλεγμονώδη καθώς και ηπατοπροστατευτική δράση των ανθέων του N. alba, επιδράσεις μπορεί να οφείλονται στα φαινολικά συστατικά του⁵⁸⁸.

⁵⁸⁶ Δημητράκος s.v. νάφθα.

⁵⁸⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683877356>.

⁵⁸⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5240310/>.

Νίτρον: Το νιτρικό άλας, το αλάτι⁵⁸⁹

Οινάνθη: Πρόκειται για ένα φυτό που μοιάζει με το αμπέλι. Έχει λευκά άνθη, παχύ κοτσάνι και μεγάλη ρίζα. Η τελευταία κατά τον Διοσκουρίδη χρησιμοποιείται ως αφέψημα κατά της δυσουρίας, ενώ τα υπόλοιπα μέρη του φυτού βοηθούν μαζί με οινόμελο στο να βγει ο πλακούντας⁵⁹⁰.

Οίνος: Πρόκειται για το κρασί, που σε συνταγές μπορεί να ζητείται είτε ως οίνου αύστηρου κάτι που σχετίζεται με τη γεύση του, το ξηρό κρασί δηλαδή είτε ως οίνου παλαιού

Ομφάκιον: Ο χυμός των άγουρων σταφυλλιών ή το ελαιόλαδο από άγουρους καρπούς, το αγουρόλαδο⁵⁹¹.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως όμφακίνου έλαιου, δηλαδή το αγουρόλαδο.

⁵⁸⁹ Δημητράκος s.v. *νίτρον*.

⁵⁹⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.120.1.1-7 «οινάνθη τὰ μὲν φύλλα ἔχει ὥσπερ σταφυλῖνος... ἡ δὲ ρίζα πρὸς στραγγουρίας σὺν οἴνῳ».

⁵⁹¹ Δημητράκος s.v. *ομφάκιον*.

Crataegus oxyacantha Worldplants

Οξυάκανθος (*Crataegus oxyacantha*) της οικ. Rosaceae⁵⁹². Κράταιγος η οξυάκανθα είναι φυλλοβόλο δέντρο μετρίου μεγέθους που αναπτύσσεται βραδέως και αντέχει στην ξηρασία. Απαντά συνήθως σε άγονα μέρη με τη μορφή θάμνου⁵⁹³. Ο καρπός του φυτού προκαλεί διάρροιες και είναι εμμηναγωγός. Η ρίζα του τέλος ως κατάπλασμα καταπραΰνει εξογκώματα στο σώμα⁵⁹⁴. Το *Crataegus oxyacantha* L. είναι ένα από τα δύο φαρμακευτικά αναγνωρισμένα είδη υποφαιών στην Ευρωπαϊκή Φαρμακοποιία. Είναι γνωστό για τη χρήση του στη θεραπεία διαφόρων καρδιακών προβλημάτων ιδιαίτερα, συμπεριλαμβανομένης της καρδιακής ανεπάρκειας σε περιπτώσεις μείωσης της καρδιακής απόδοσης, της στηθάγχης, των ήπιων μεταβολών του καρδιακού ρυθμού και της αθηροσκλήρωσης. Πολυάριθμα πειράματα και κλινικές μελέτες έχουν υπογραμμίσει την καρδιαγγειακή αποτελεσματικότητα του φυτού⁵⁹⁵.

Οξύκρατο: Ξινό κρασί αναμειγμένο με νερό⁵⁹⁶.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται και ένα άλλο είδος κρασιού, το ὄξος που είναι το ξινό κρασί συνήθως χαμηλότερης ποιότητας. Μπορεί ακόμη να χαρακτηρίζεται και ως ἄδοιο, δηλαδή ἀνόθευτο⁵⁹⁷.

Οξύμελι ή οξυμελίκρατο: ποτό από ξύδι και μέλι⁵⁹⁸.

⁵⁹² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-197720>.

⁵⁹³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *κράταιγος*.

⁵⁹⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.93.1.6-8 «τούτου ὁ καρπὸς διάρροιαν ἴστησι καὶ ῥοὺν γυναικεῖο πινόμενος καὶ ἀσθιόμενος· ἡ δὲ ρίζα καταπλασθεῖσα λεία σκόλοπας καὶ ἀκίδας ἐπισπᾶται».

⁵⁹⁵ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27655074/>.

⁵⁹⁶ Δημητράκος s.v. *ὀξύκρατον*.

⁵⁹⁷ Δημητράκος s.v. *ὄξος*.

⁵⁹⁸ Δημητράκος s.v. *ὀξύμελι*.

Lachryma papaveris Mediplantepirus

Όπιο

(Lachryma papaveris).

Είναι μία ουσία που παράγεται από ένα είδος παπαρούνας, την υπνοποιό μήκωνα (papaver somniferum).

Αυτή η ουσία φαρμακευτική και ναρκωτική ενέχει 3-15% αλκαλοειδείς ουσίες από τις οποίες η κυριότερη είναι η μορφίνη⁵⁹⁹. Το όπιο μπορεί να

συνταγογραφείται στους ασθενείς λόγω των αναλγητικών, υπνωτικών, αντιβηχικών και αντιδιαρροϊκών

επιδράσεών του, ωστόσο, οι κίνδυνοι για την υγεία από την κατάχρηση οπίου έχουν προκαλέσει ανησυχίες.

Μια παλαιότερη γενιά ιατρών και ερευνητών πίστευε ότι η κατανάλωση οπίου σε χαμηλή δόση για μεγάλο χρονικό διάστημα μπορεί να αυξήσει τη μακροζωία μειώνοντας τον κίνδυνο χρόνιων ασθενειών όπως ο σακχαρώδης διαβήτης, οι καρδιαγγειακές παθήσεις και ο καρκίνος. Η πεποίθηση αυτή μπορεί να εξηγείται από την αναλγητική δράση του οπίου⁶⁰⁰.

⁵⁹⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *μήκων*.

⁶⁰⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9159125/>.

Opopanax hispidus Worldplants

Οποπάναξ (Opopanax hispidus) της οικ. Αριaceae⁶⁰¹. Είναι φυτό ποώδες πολυετές. Στην ελληνική χλωρίδα απαντά ο οποπάνακας ο ανατολικός⁶⁰². Αναφέρεται ήδη από τον Διοσκουρίδη για τις θερμαντικές, μαλακτικές και αδυνατιστικές του ικανότητες. Ακόμη βοηθά ως προς τα ρίγη, τα σπασίματα και τους πόνους των πλευρών⁶⁰³.

⁶⁰¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408592>.

⁶⁰² Φυτολογικό Λεξικό s.v. όποπάναξ.

⁶⁰³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.48.4.1-3 «δύναμις δ' αὐτοῦ...πλευρᾶς ἀλγήματα, βήχας».

*Origanum
heracleoticum Worldplants*

Ορίγανος (Origanum heracleoticum) της οικ. Lamiaceae⁶⁰⁴. Πολυετής πόα ύψους 20-80 εκατοστά. Ο κορμός του φυτού είναι ξυλώδης με λεπτά κλαδιά που σχηματίζουν στις άκρες ανθοφόρα κεφάλια⁶⁰⁵. Ο Διοσκουρίδης της ξεχωρίζει για τις θερμαντικές τις ιδιότητες. Το αφέψημα του φυτού είναι εμμηναγωγό, μαζί με μέλι συμβάλλει στην αντιμετώπιση του βήχα και ως λουτρό στο σώμα βοηθά στην αντιμετώπιση των κνησμών και της ψώρας⁶⁰⁶. Πειράματα έδειξαν ότι το αιθέριο έλαιο Origanum heracleoticum είναι δραστικό έναντι όλων των κλινικών στελεχών στα βακτήρια Escherichia coli και Pseudomonas aeruginosa, με τα στελέχη της Escherichia coli να είναι πιο ευαίσθητα στο εξεταζόμενο έλαιο⁶⁰⁷.

⁶⁰⁴ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-330158>.

⁶⁰⁵ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁶⁰⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.27.1.4 και 3.27.2.1-3 «ἐστὶ δὲ θερμαντική», «καὶ βήχας θεραπεύει...ἐν λουτρῷ ὠφελεῖ».

⁶⁰⁷ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23484421/>.

Salvia horminum
Worldplants

Όρμινο (*Salvia horminum* L.) της οικ. Lamiaceae⁶⁰⁸.

Πρόκειται για μία πόα που τα φύλλα της μοιάζουν με το πράσσο. Το αφέψημα του φυτού μαζί με μέλι θεωρούνταν πως βοηθούσε σε οφθαλμικές παθήσεις, ενώ ως κατάπλασμα ήταν ωφέλιμο ως προς τα οιδήματα και τις δερματικές παθήσεις⁶⁰⁹. Στην παραδοσιακή τουρκική ιατρική, το είδος έχει χρησιμοποιηθεί ως φλεγμονώδες και αντισηπτικό μέσο σε ασθένειες του λαιμού, των ούλων και των ματιών. Έρευνες έδειξαν πως η παρουσία υψηλού επιπέδου πολυφαινόλων στο φυτό αυτό υποδήλωνε υψηλή αντιοξειδωτική δράση τόσο του αφεψήματος όσο και του υδροαλκοολικού εκχυλίσματος. Τα αποτελέσματα αυτά υποδεικνύουν ότι το φυτό είναι μια πλούσια πηγή φαινολικών ενώσεων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διατροφικές εφαρμογές με τη δυνατότητα μείωσης του οξειδωτικού στρες⁶¹⁰.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ορμίνου γόνυ, δηλαδή ο κόμπος του φυτού.

⁶⁰⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-326127>.

⁶⁰⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.129.1.1- 1.8 «ὄρμινον πόα ἐστὶν ἐμφορῆς πρασίῳ... μεθ' ὕδατος οἰδήματα διαφορεῖ καὶ σκόλοπας ἐπισπᾶται».

⁶¹⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6099398/>.

Vicia ervilia
Worldplants

Όροβος (Vicia ervilia) της οικ. Rutaceae⁶¹¹. Απαντάται ακόμη με το όνομα ρόβι ή ρόβι. Είναι ετήσιο φυτό κτηνοτροφικό το οποίο καλλιεργούνταν για τον καρπό του⁶¹². Αναφέρεται από τον Διοσκουρίδη καθώς μπορεί να προκαλέσει πονοκέφαλο, να προκαλέσει κοιλιακά προβλήματα και αιματοουρία⁶¹³.

Peonia officinalis Worldplants

Παιωνία (Peonia officinalis L.) της οικ. Paeoniaceae⁶¹⁴. Στον Διοσκουρίδη απαντάται και με το όνομα «γλυκυσίδα»⁶¹⁵. Οι αρχαίοι απέδιδαν πολλές φαρμακευτικές ιδιότητες στη ρίζα του φυτού, που χρησιμοποιούνταν ως αντισπασμωδικό και επουλωτικό⁶¹⁶. Στην κινεζική ιατρική, η *Peonia officinalis* αποτελεί συστατικό φαρμακευτικών σκευασμάτων που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία

ηπατικών παθήσεων. Στην ομοιοπαθητική, η *Peonia officinalis* χρησιμοποιείται για τη θεραπεία των αιμορροΐδων, ως διουρητικό, αγγειοσυσπαστικό, ηρεμιστικό,

⁶¹¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-189911>.

⁶¹² Φυτολογικό Λεξικό s.v. *όροβος* ό κοινός.

⁶¹³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.108.1.3-5 «καὶ πρὸς τὴν ἰατρικὴν ἀρμόζει χρῆσιν· ἔστι δὲ καρῆβαρικός, κοιλίας ταρακτικός, εἰ βρωθεῖη, αἷμα τε δι' οὖρων ἄγει».

⁶¹⁴ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-132577>.

⁶¹⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.140.1 «παιωνία ἄρρην ἢ γλυκυσίδα».

⁶¹⁶ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *παιωνία*.

αντιρευματικό, κατά της ουρικής αρθρίτιδας, της νεφρολιθίασης και αντισπασμωδικό⁶¹⁷.

Coronilla securicada
L. *Worldplants*

Πελεκίνη (*Coronilla securicada* L.) της οικ. Fabaceae⁶¹⁸. Είναι γνωστό στις μέρες μας με τα ονόματα πικρολόβι ή πικροκούκκι⁶¹⁹. Αναφέρεται από τον Διοσκουρίδη με το όνομα πελεκίνος ή και ήδύσαρον με πικρή γεύση ιδιαίτερα βοηθητικό σε στομαχικά προβλήματα⁶²⁰. Υπάρχουν πολυάριθμες καταγραφέςπεύ σχετικά με την παραδοσιακή εφαρμογή του βοτάνου και των σπόρων του, ιδίως στην Περσία για τη διαχείριση της υψηλής αρτηριακής πίεσης, της υπερχοληστερολαιμίας, της επούλωσης πληγών, της γαστρικής παλινδρόμησης, της ελονοσίας, της υπεργλυκαιμίας και ορισμένων φλεγμονωδών ασθενειών, ενώ έρευνες αποκάλυψαν ότι τα εκχυλίσματα του σπόρου ήταν πολύ πλούσια σε φλαβονοειδή⁶²¹.

⁶¹⁷https://www.researchgate.net/publication/224920672_Medicinal_uses_and_phytoconstituents_of_Paeonia_officinalis.

⁶¹⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-182945>.

⁶¹⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. πελεκίνος ή Στεφανίσκος.

⁶²⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.130.1.1-5 «ήδύσαρον τὸ ὑπὸ τῶν μυρεψῶν καλούμενον πελεκίνος...εὐστόμαχον ποθέν».

⁶²¹ https://www.researchgate.net/publication/326247069_Pharmacognostic_and_Anti-Inflammatory_Properties_of_Securigera_securidaca_Seeds_and_Seed_Oil.

Plantago lanceolata Worldplants

Πεντάνευρο ή
αρνόγλωσσο (*Plantago*
lanceolata) της οικ.
Plantaginaceae⁶²². Είναι
 φαρμακευτικό φυτό γνωστό ήδη
 από τον Διοσκουρίδη με
 στυπτικές και ξηραντικές
 ιδιότητες στα φύλλα του.
 Επιπλέον βοηθά ως κατάπλασμα
 τις ελεφαντιάσεις, τους
 ρευματισμούς και τα έλκη⁶²³.
 Διάφοροι άνθρωποι
 χρησιμοποιούν το φύλλο του *P.*
lanceolata ως μαλακτικό,

καταπραϋντικό και αποχρεμπτικό. Είναι αποτελεσματικό για δυσμηνόρροια, κοιλιακό πόνο, ενώ έχει καθαρτικές και στυπτικές ιδιότητες. Οι φλεγμονώδεις πληγές μπορούν να αντιμετωπιστούν με την εφαρμογή της σκόνης των φύλλων του φυτού, ενώ σταματά αποτελεσματικά την αιμορραγία και ενθαρρύνει τη θεραπεία των κατεστραμμένων ιστών⁶²⁴.

⁶²² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-320544>.

⁶²³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.126.2.1-3 «δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα στυπτικὴν, ξηραντικὴν, ὅθεν καταπλάσσόμενα πρὸς πάντα τὰ κακοήθη καὶ ἐλεφαντιῶντας καὶ ρευματικά καὶ ἀκάθαρτα ἔλκη ἀρμόζει».

⁶²⁴ <https://www.hindawi.com/journals/jchem/2022/1532031/>.

Potentilla erecta
Worldplants

Πεντάφυλλο (*Potentilla erecta*) της οικ. Rosaceae⁶²⁵. Στην αρχαιότητα είχε ποικίλλες ονομασίες όπως πεντάφυλλο, πενταετές, πεντάτομον, πενταδάκτυλον, ψευδοσέλινο και καλλιπέταλο⁶²⁶. Πολλές μελέτες φανερώουν πως, το γένος *Potentilla* χρησιμοποιείται παραδοσιακά στη θεραπεία της επούλωσης πληγών αλλά και διαβητικών τραυμάτων⁶²⁷.

Cucumis melo
Encyclopedia of Life

Πεπόνι (*Cucumis melo*) της οικ. Curcubitaceae.⁶²⁸ Ο πέπων ο κοινός είναι η γνωστή πεπονιά. Ο άγουρος καρπός του φυτού ονομάζεται ξυλάγγουρο⁶²⁹. Η σάρκα του πεπονιού κατά τον Διοσκουρίδη είναι πεπτική και διουρητική, ενώ ως κατάπλασμα καταπραΰνει οφθαλμικές φλεγμονές⁶³⁰.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται «σπέρμα πέπονος», οι σπόροι δηλαδή του φυτού.

⁶²⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-195154>.

⁶²⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.42.1-2 «οἱ δὲ πενταδάκτυλον· οἱ δὲ πενταετές, οἱ δὲ πεντάτομον, οἱ δὲ πενταδάκτυλον, οἱ δὲ ψευδοσέλινον, οἱ δὲ καλλιπέταλον».

⁶²⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8019876/>.

⁶²⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-207919>.

⁶²⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *πέπων*.

⁶³⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.135.1.7-8 «ἡ δὲ τοῦ πέπονος σὰρξ καὶ αὐτὴ πεπτικὴ, οὐρητικὴ ἐσθιομένη, καταπλασθεῖσα δὲ ὀφθαλμοῦ φλεγμονὰς πραΰνει».

Petroselinum sativum
Worldplants

Πετροσέλινο (*Petroselinum sativum*) της οικ. *Apiaceae*⁶³¹. Το πετροσέλινο είναι ο ευρέως γνωστός μαϊντανός. Η έντονη οσμή και γεύση όλων των μερών του πετροσελίνου σχετίζεται με το γεγονός πως περιέχει αιθέριο έλαιο, την απιόλη⁶³². Το φυτό αυτό, γνωστό από τον Διοσκουρίδη ξεχωρίζει για τις διουρητικές και εμμηναγωγές ιδιότητές του. Ακόμη είναι κατάλληλο για το φούσκωμα και τις συστροφές των εντέρων, τους πόνους των πλευρών και των νεφρών⁶³³. Στη λαϊκή ιατρική, το υπέργειο μέρος του

φυτού χρησιμοποιείται για τη θεραπεία των αιμορροΐδων, το στέλεχος για τη φλεγμονή της ουρήθρας, ενώ η ρίζα χρησιμοποιείται για να περάσουν οι πέτρες στα νεφρά και να βελτιωθεί η εγκεφαλική λειτουργία και η μνήμη⁶³⁴.

Pinus pinea Worldplants

Πεύκο (*Pinus pinea*) της οικ. *Pinaceae*⁶³⁵. Είναι αειθαλές δέντρο ύψους 10 έως 30 μέτρα. Χρησιμοποιείται ως διουρητικό, αντικαταρροϊκό, αλλά και στην ομοιοπαθητική για την αντιμετώπιση των ρευματισμών, της βρογχίτιδας, του βήχα, της πνευμονίας και της νεφρίτιδας.

Πιο συγκεκριμένα χρησιμοποιείται το υγρό απόσταγμα της ρητίνης του φυτού στην παραγωγή καλλυντικών και φαρμάκων

⁶³¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408549>.

⁶³² Φυτολογικό Λεξικό s.v πετροσέλινον τὸ ἥμερον.

⁶³³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.66.1.2-5 «οὐρητικόν, ἐμμήνων ἀγωγόν...προς τε πλευρᾶς πόνους καὶ νεφρῶν».

⁶³⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5024025/>.

⁶³⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-15452>.

και το στερεό απόσταγμα στην παραγωγή εμπλάστρων, συντηρητικών και βελτιωτικών γεύσης⁶³⁶.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται κουκουνάρια και στρόβιλοι. Ο όρος στρόβιλος σημαίνει το κόκκο της κουκουνάρας, η οποία μπορεί να ζητείται και ως «πιτύς» ή μπορεί να δηλώνει ως συνώνυμο το πεύκο ή ακόμα και τη ρητίνη από το δέντρο⁶³⁷.

⁶³⁶ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁶³⁷ Δημητράκος s.v. *στρόβιλος*.

Ruta graveolens
Worldplants

Πήγανο (*Ruta graveolens*) της οικ. Rutaceae⁶³⁸. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει τις διουρητικές, θερμαντικές και εμμηναγωγές δράσεις του φυτού. Είναι ακόμη καυστικό, προκαλεί έλκη, ανακινεί την περιοχή της κοιλιάς και λειτουργεί ως αντίδοτο στα δηλητήρια⁶³⁹. Διάφορα είδη αυτού του γένους έχουν από καιρό συμπεριληφθεί στην Ευρωπαϊκή Φαρμακοποιία. Οι παραδοσιακές φαρμακευτικές χρήσεις των ειδών *Ruta* περιλαμβάνουν τις χρήσεις τους κυρίως ως αποτρεπτικό και εμμηναγωγό και στη θεραπεία πνευμονικών παθήσεων και μικροβιακών λοιμώξεων⁶⁴⁰.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται «φύλλα πηγάνου» και «σπέρμα πηγάνου»

Πίσση: Όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης συναντάται με τις ονομασίες ύγρὰ και κῶνα και συλλέγεται από τα λιπαρότερα ξύλα του πεύκου. Η καλύτερη ποιότητα είναι στιλπνή, λεία και καθαρή. Μπορεί να δοθεί ως αντίδοτο σε θανατηφόρες ουσίες, ενώ βοηθά τους φθισικούς, τους ασθματικούς και καταπραΰνει τον βήχα⁶⁴¹.

⁶³⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-231623>.

⁶³⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.45.1.4-6 «ἀμφοτέρα δὲ θερμαντικά...φθαρτικῶν φαρμάκων ἐστὶν ἀντίδοτο»

⁶⁴⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8400350/>.

⁶⁴¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.72.1.1-5 «πίσσα ἡ μὲν ὑγρὰ, ἣν ἔνιοι κῶναν καλοῦσι...φθισικούς, ἐμπνικούς, βήχας, ἄσθματα».

Pistacia vera Worldplants

Πιστάκια (*Pistacia vera*) της οικ. *Anacardiaceae*⁶⁴². Η πιστακιά είναι γένος που περιλαμβάνει 5 με 6 είδη. Η ρητίνη του φυτού είναι φαρμακευτική, ενώ ο καρπός του αλεσμένος παρέχει ένα παχύ, βρώσιμο και φαρμακευτικό έλαιο⁶⁴³. Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη είναι ωφέλιμα για το στομάχι και ως αφέψημα αλεσμένα μαζί με κρασί

βοηθά σε δαγκώματα από ερπετά⁶⁴⁴. Οι πολυφαινόλες στα φιστίκια συμβάλλουν σημαντικά στην αντιοξειδωτική και αντιφλεγμονώδη δράση, όπως έχει αποδειχθεί *in vitro* και *in vivo* μέσω μελετών σε ζώα και κλινικές δοκιμές. Το αντιμικροβιακό και αντιικό δυναμικό των πολυφαινολών του φιστικιού έχει επίσης αξιολογηθεί και θα μπορούσε να βοηθήσει στην αντιμετώπιση της ανθεκτικότητας στα φάρμακα⁶⁴⁵.

⁶⁴² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-228461>.

⁶⁴³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. πιστακιά.

⁶⁴⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.124.1.2-3 «ευστόμαχα, ἐσθιόμενα δὲ καὶ πινόμενα ἐν οἴνῳ λεία ἐρπετοδήκτοις βοηθεῖ».

⁶⁴⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8747606/>.

Teucrium polium Encyclopedia of Life

Πόλιο (*Teucrium polium* L.) της οικ. Lamiaceae⁶⁴⁶. Κατά τον Διοσκουρίδη το αφέψημα του φυτού μπορεί να προκαλέσει κεφαλαλγίες και προβλήματα στο στομάχι, είναι εμμηναγωγό και επουλωτικό πληγών⁶⁴⁷. Χορηγείται υπό τη μορφή αφεψήματος για την αντιμετώπιση της καταρροής των βλεννογόνων, της χρόνιας βρογχίτιδας, της φαρυγγίτιδας και της γρίπης. Λόγω της εφιδρωτικής του δράσης συνιστάται στην αντιμετώπιση εμπύρετων καταστάσεων⁶⁴⁸. Στην παραδοσιακή ιατρική, από την αρχαιότητα, τα είδη αυτού του γένους έχουν εφαρμοστεί ευρέως για τις βιολογικές τους ιδιότητες, συμπεριλαμβανομένων των αντιμικροβιακών, αντιφλεγμονωδών, αντισπασμωδικών, εντομοκτόνων κατά της ελονοσίας⁶⁴⁹.

⁶⁴⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-330724>.

⁶⁴⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.110.1.7-11 «δύναται δὲ αὐτῶν τὸ ἀπόζεμα...πλассόμενον δὲ τραύματα κολλᾶ».

⁶⁴⁸ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁶⁴⁹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33296939/>.

Polygonum aviculare
Worldplants

Πολύγονο ή Πολυγόνι, γνωστό και ως Πολύγονο το ἄρρεν⁶⁵⁰(*Polygonum aviculare*) της οικ. Polygonaceae⁶⁵¹.
Πρόκειται για πόα με πολλά, λεπτά και τρυφερά κλωνάρια με κόμπους που έρπουν στη γη. Ξεχώριζε από τον Διοσκουρίδη για τις ψυκτικές και στυπτικές ιδιότητές της. Τέλος ο χυλός του φυτού πινόταν και βοηθούσε τους αιμοπτοϊκούς, εκείνους που έχουν κοιλιακά προβλήματα, καθώς και προβλήματα κατά την ούρηση⁶⁵². Στις μέρες μας νέα δεδομένα έρχονται να προσθέσουν στις αντιοξειδωτικές ιδιότητες του φυτού τις αναπλαστικές⁶⁵³.

⁶⁵⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *πολύγονον*.

⁶⁵¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-255218>.

⁶⁵² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.4.1.1-.2.1 «πολύγονον ἄρρεν...χολερικοῖς καὶ στραγγουριῦσιν».

⁶⁵³ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26929003/>.

Ephedra foemina Worldplants

αμφισβητούνται⁶⁵⁷.

Πολυκόμβι ή εφέδρα⁶⁵⁴ (Ephedra foemina) Της οικ. Ephedraceae⁶⁵⁵. Πολυετής αναρριχώμενος ή κατακείμενος θάμνος. Χρησιμοποιείται ως βρογχοδιασταλτικό. Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη η εφέδρα έχει επουλωτικές ιδιότητες⁶⁵⁶. Έχει αναφερθεί μόνο στην παραδοσιακή αραβική ιατρική ως θεραπεία για το άγχος και το δερματικό εξάνθημα, ενώ οι θεραπευτικές ιδιότητες του φυτού όσον αφορά τον καρκίνο

Polypodium vulgare Worldplants

Πολυπόδι (Polypodium vulgare L.) της οικ. Polypodiaceae⁶⁵⁸. Το πολυπόδι είναι ένα φυτό που μοιάζει με φτέρη και φύεται πάνω σε πέτρες που έχουν βρύα. Η ρίζα του φυτού είναι πυκνή με υπόγλυκη γεύση και καθαρτική δύναμη⁶⁵⁹. Η HMPC (Committee of Herbal Medicinal Products) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, με βάση τη μακροχρόνια χρήση, τα παρασκευάσματα ριζώματος πολυπόδων μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποχρεμπτικό για βήχα και κρυολόγημα, καθώς και για βραχυπρόθεσμη χρήση σε περιπτώσεις περιστασιακής δυσκοιλιότητας⁶⁶⁰.

⁶⁵⁴ Δημητράκος s.v. πολυκόμπι.

⁶⁵⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-15272>.

⁶⁵⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.47.5 «ήτις και αὐτὴ τραῦμα ἰᾶται τὴν αὐτὴν ἔχουσα δύναμιν».

⁶⁵⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5513733/>.

⁶⁵⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-9934>.

⁶⁵⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.186.1.1-7 «πολυπόδιν φύεται ἐν πέτραις...δύναμιν ἔχουσα καθαρτικὴν».

⁶⁶⁰ <https://www.ema.europa.eu/en/medicines/herbal/polypodii-rhizoma>.

Πομφόλυξ: Είναι ένα είδος σποδίου που διαφέρει μόνο σε κάποια σημεία. Είναι λοιπόν λευκή, λιπαρή, ιδιαίτερα ελαφριά, έχει δύο είδη και παράγεται από επεξεργασία του χαλκού⁶⁶¹, είναι το οξείδιο του ψευδαργύρου⁶⁶².

Allium ampeloprasum
Worldplants

Πράσιον (Allium ampeloprasum) της οικ. Amaryllidaceae⁶⁶³. Τα ξερά φύλλα του φυτού και οι σπόροι του ως αφέψημα μαζί με μέλι βοηθούσαν τους φθισικούς και τους ασθματικούς⁶⁶⁴. Το άγριο πράσο (Allium ampeloprasum var. Porrum) και το Allium ampeloprasum ανήκουν σε ένα μεγάλο γένος βολβωδών φυτών με άρωμα κρεμμυδιού ή σκόρδου της οικογένειας Amaryllidaceae. Αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι τα φυτά αυτά έχουν πολλές φαρμακευτικές ιδιότητες, συμπεριλαμβανομένων αντιοξειδωτικών και αντιμικροβιακών επιδράσεων. Εκτός από τον περιορισμό της ανάπτυξης βακτηριδίων ανθεκτικών στα αντιβιοτικά, όπως τα Staphylococcus aureus και Pseudomonas aeruginosa η χρήση τέτοιων αντιβακτηριδιακών πηγών μπορεί να εξαλείψει τις παρενέργειες που προκαλούνται από τη χρήση χημικών αντιβιοτικών⁶⁶⁵.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται το ήμερο πράσο ως «κεφαλές πράσου»

⁶⁶¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 5.75.1.1-2.4 «πομφόλυξ σποδίου ειδικών διαφέρει γενικήν γὰρ οὐκ ἔχει παραλλαγὴν...βελτιοῦν αὐτὴν βουλόμενοι».

⁶⁶² Δημητράκος s.v. πομφόλυξ.

⁶⁶³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-78291>.

⁶⁶⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.105.1.7-9 «τούτου τὰ φύλλα ξηρὰ σὺν τῷ σπέρματι ἀφεγνόμενα ἐν ὕδατι ἢ χυλιζόμενα χλωρὰ δίδονται μετὰ μέλιτος φθισικοῖς, ἀσθματικοῖς».

⁶⁶⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10063418/>.

Πρόπολη: Η πρόπολη είναι ένα από τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα μελισσοκομικά προϊόντα. Ο όρος "πρόπολη" έχει ελληνική προέλευση και σημαίνει υπεράσπιση ("pro") της κοινότητας ("πόλις"), η οποία αναφέρεται σε μια κυψέλη μελισσών. Ως ρητινώδης ουσία, η πρόπολη παρασκευάζεται από τις εργάτριες μέλισσες (*Apis mellifera* L.) και άλλα είδη μελισσών για πολλούς διαφορετικούς σκοπούς. Η πρόπολη χρησιμοποιείται κυρίως από τις μέλισσες για να σφραγίζουν τις ρωγμές, να εξομαλύνουν τους τοίχους, να αποφεύγουν την είσοδο εισβολέων στις κυψέλες και να διατηρούν σταθερή την υγρασία και τη θερμοκρασία στην κυψέλη. Συλλέγεται από τις μέλισσες από τις ρητίνες και τις εκκρίσεις των λουλουδιών, των φύλλων, των οφθαλμών, των βλαστών, των στελεχών και των καρπών. Τα τελευταία χρόνια, τα μελισσοκομικά προϊόντα έχουν εφαρμοστεί ευρέως στην παραδοσιακή ιατρική. Τα εκχυλίσματα πρόπολης έχουν θετικές επιπτώσεις στη θεραπεία διαφόρων ασθενειών. Ο κατάλογος των βιολογικών δραστηριοτήτων της πρόπολης είναι πολύ ευρύς. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται αντισηπτικές, αντιβακτηριακές, αντιμυκητιασικές, αντιιικές, αντιπροτοζωικές, αντιοξειδωτικές, σπασμολυτικές, στυπτικές, αντιφλεγμονώδεις, αναισθητικές, αντικαρκινικές, ηπατοπροστατευτικές και άλλες δραστηριότητες⁶⁶⁶.

⁶⁶⁶ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35268700/>.

Anacyclus pyrethrum Worldplants

Πύρεθρο (*Anacyclus pyrethrum*) της οικ. *Asteraceae*⁶⁶⁷. Η ρίζα του φυτού έχει πάχος δακτύλου και βοηθά στην αντιμετώπιση του φλέγματος και στον πονόδοντο. Ακόμη αν αναμειχθεί με έλαιο βοηθά στην αντιμετώπιση του ρίγους καθώς προκαλεί εφίδρωση⁶⁶⁸. Στην σύγχρονη φαρμακολογία το φυτό ξεχωρίζει για τις αντιμικροβιακές και αντιοξειδωτικές ιδιότητές του⁶⁶⁹.

⁶⁶⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-387755>.

⁶⁶⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.73.1.3-7 «ρίζα δὲ δακτύλου μεγάλου τὸ πάχος...ποιοῦσα πρὸς τὰ χρίνια ρίγη».

⁶⁶⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7828480/>.

Ράσδος: Πρόκειται για κάποιο συστατικό του Νάρδου⁶⁷⁰.

Ρηγλίον: η ράβδος⁶⁷¹

Rheum rhaponticum Worldplants

Ρήο Ποντικό
(Rheum
rhaponticum) της
οικ.
Polygonaceae⁶⁷². Το
ρήο είναι γένος που
περιλαμβάνεται
γύρω στα 15 είδη
φυτών, πολυετή, τα
περισσότερα
ενδημικά της Ασίας.
Τα περισσότερα

έχουν μεγάλα φύλλα με μεγάλους μίσχους. Οι
ρίζες τους αποτελούν το φαρμακευτικό ρήο, το γνωστό ραβέντι το οποίο είναι τονωτικό
και ήπια καθαρτικό⁶⁷³. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει πως ως αφέψημα το φυτό βοηθά στο
στομαχικό φούσκωμα, στην ατονία, σε προβλήματα των νεφρών της σπλήνας, της
κύστης και του ήπατος⁶⁷⁴. Ακόμη το εκχύλισμα του φυτού φαίνεται μπορεί να ρυθμίσει
τους μηχανισμούς θερμότητας σε περιπτώσεις ανεπάρκειας των ωοθηκών και
ωοθηκεκτομής⁶⁷⁵.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται ακόμη και άλλα είδη ρήου, το ρήο βάρβαρο
και το ρήο το ινδικόν.

⁶⁷⁰ Δημητράκος s.v. *ράσδον*.

⁶⁷¹ LBG s.v. *ρηγλίον*.

⁶⁷² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-255644>.

⁶⁷³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ρήον*.

⁶⁷⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.2.2.1-3 «ποιεῖ δὲ πινόμενον πρὸς ἐμπνευματώσεις στομάχου...καὶ τὰ περὶ κύστιν».

⁶⁷⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7864327/>.

Rosa centifolia Worldplants

Ρόδο (*Rosa centifolia*) της οικ. Rosaceae⁶⁷⁶. Το τριαντάφυλλο χρησιμοποιείται ιδιαίτερος στις φαρμακευτικές συνταγές κάτι που φαίνεται από την ποικιλία των παραγώγων που χρησιμοποιούνται. Το υγρό από τα φύλλα του φυτού ψημένα σε κρασί βοηθά σε κεφαλαλγίες, ωταλγίες, οφθαλμικούς πόνους και πόνους των ούλων⁶⁷⁷. Τα αιθέρια έλαια και τα εκχυλίσματα τριαντάφυλλου με τις θεραπευτικές τους ιδιότητες ως αναπνευστικά, αντισηπτικά, αντιφλεγμονώδη, βλεννολυτικά, αποχρεμπτικά,

αποσυμφορητικά και αντιοξειδωτικά είναι σε θέση να δράσουν ως συμπτωματικά προφυλακτικά και φάρμακα⁶⁷⁸. Ακόμη έρευνες φανερώνουν αντιαρθριτικές ιδιότητες του εκχυλίσματος του λουλουδιού⁶⁷⁹.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται «ροδόσταγμα», «ζωμός ρόδου» και «ύδροσάτο», δηλαδή το ροδόνερο, «ροδόμελο», μέλι από ρόδα, «ροδοζάχαρη» ή «ροδοσάχαρ», ζάχαρη με ροδοπέταλα, «ρόδινο έλαιο», αιθέριο έλαιο δηλαδή τριαντάφυλλου και «φύλλα ρόδων»

⁶⁷⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-194921>.

⁶⁷⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.99.2.5-6 «ποιεῖ δὲ τῶν ξηρῶν ἐψηθέντων ἐν οἴνῳ τὸ ἀπόθλιμμα πρὸς ἄλγημ κεφαλῆς, ὀφθαλμῶν, ὠτῶν, οὐλῶν».

⁶⁷⁸ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33478154/>.

⁶⁷⁹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27313424/>.

Rhus coriaria Worldplants

Ρούς ή Ρούς ο βυρσοδεψικός⁶⁸⁰ (Rhus coriaria) της οικ. Anacardiaceae⁶⁸¹. Ο ρούς ή ερυθρός όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης είναι ο καρπός της βυρσοδεψικής ρόας, φυτό που χρησιμοποιούνταν για την στύψη των δερμάτων. Τα φύλλα της έχουν στυπτικές ιδιότητες όπως και η ακακία και το αφέψημά της σκουραίνει τις τρίχες⁶⁸². Είναι το γνωστό στις μέρες μας σουμάκ Αναπτύσσεται ως

θάμνος με εύρος ύψους 3-4 m και έχει πτερωτά φύλλα διατεταγμένα σε ζεύγη των 6 ή 8. Οι καρποί είναι σφαιρικοί και γίνονται κοκκινωποί καρποί όταν ωριμάσουν. Εκτός από τη χρήση του ως μαγειρικό βότανο και μέσο δέψης οι καρποί σουμάκ χρησιμοποιούνταν στη λαϊκή ιατρική για τη θεραπεία διαφόρων ασθενειών που περιλαμβάνουν ηπατική νόσο, διάρροια, προβλήματα του ουροποιητικού συστήματος και έλκη. Μελέτες έχουν δείξει πως λόγω των ισχυρών αντιοξειδωτικών ικανοτήτων του, το *Rhus coriaria* μπορεί να είναι χρήσιμο στη διαχείριση ή τη θεραπεία διαφόρων παθολογικών διαταραχών, όπως οι δερματικές κακώσεις, οι μυοπάθειες, το υπερβολικό βάρος και η παχυσαρκία⁶⁸³.

⁶⁸⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. ρούς.

⁶⁸¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-228027>.

⁶⁸² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.108.1.1-2.2 «ρούς ό ἐπὶ τὰ ὄψα, ὄν ἔνιοι ἐρυθρόν καλοῦσι...πρὸς ᾧ καὶ ἡ ἀκακία. μελαίνει δὲ τρίχας τὸ ἀφέψημα».

⁶⁸³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7828031/>.

Ferula persica Researchgate

Σαγαπηνό (Ferula persica) της οικ. *Apiaceae*⁶⁸⁴. Το σαγαπηνό ή Νάρθηξ ο περσικός⁶⁸⁵ ήταν φυτό γνωστό ήδη από τον Διοσκουρίδη ο οποίος αναφέρει πως θεραπεύει πόνους θώρακος και πλευρών, σπασίματα και ραγίσματα, ενώ αντιμετωπίζει και τον χρόνιο βήχα⁶⁸⁶. Τα νωπά φυτικά υλικά, τα ακατέργαστα εκχυλίσματα και τα απομονωμένα συστατικά του *F. persica* έχουν δείξει ένα ευρύ φάσμα φαρμακολογικών ιδιοτήτων,

όπως αντι-μετάγγρωση σε *Serratia marcescens*, ένα αρνητικό κατά Gram βακτήριο, κυτταροτοξική, αντιβακτηριακή, αντιμυκητιασική, αντι-λεϊσμμανική και χημειοπροστατευτική δράση κατά του καρκίνου⁶⁸⁷.

⁶⁸⁴ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUId-407838>.

⁶⁸⁵ Φυτολογικό Λεξικό s.v νάρθηξ.

⁶⁸⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.81.1.5-6 «ποιεῖ δὲ πρὸς θώρακος καὶ πλευρᾶς πόνον, ῥήγματα, σπάσματα, βήχας χρόνιους».

⁶⁸⁷ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28133517/>.

Saccharum officinarum National Tropical Botanical Garden

Σάκχαρ (Saccharum officinarum) της οικ. Poaceae⁶⁸⁸.

Ιατρικοί συγγραφείς όπως ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος και ο Γαληνός αναφέρονται στο σάκχαρ στα ελληνικά ή σάκχαρον στα λατινικά που είναι ίσως η πρώτη αναφορά στην ιστορία στην κρυσταλλική ζάχαρη. Βέβαια δείχνουν λίγη εξοικείωση με αυτό το συστατικό που περιγράφεται ως μια λιγότερο γλυκιά εκδοχή του μελιού με καθαριστικές ιδιότητες. Το ζαχαροκάλαμο εισήχθη από την

Ινδία στην Περσία και η καλλιέργειά του σταδιακά εξαπλώθηκε σε όλη την ισλαμική ανατολή, ειδικά από τον 7^ο και 8^ο αιώνα και εξής, περίοδο κατά την οποία η προώθηση νέων τεχνικών ραφιναρίσματος έκαναν την κρυσταλλική ζάχαρη ευρέως διαθέσιμη. Η πρώτη συστηματική απαρίθμηση φίλτρων με βάση τη ζάχαρη σε ελληνικό έργο βρίσκεται στο Δυναμερό, η δυνατότητα ωστόσο αντικατάστασης με το μέλι αναφέρεται και εκεί⁶⁸⁹. Η ζάχαρη έγινε εξαιρετικά διαδεδομένη ως έκδοχο σε υγρές φαρμακευτικές δοσολογικές μορφές, κυρίως χρησιμοποιούμενο ως συντηρητικό αλλά και ως γλυκαντικό με σκοπό να υπερκαλύψει την πίκρα των υπόλοιπων συστατικών. Είναι υψηλότερης καθαρότητας από το μέλι με αποτέλεσμα μια μικρότερη ποσότητα να έχει ισχυρότερη συντηρητική δράση (τα μικροβιακά κύτταρα των βακτηρίων πεθαίνουν σε διαλύματα με ζάχαρη εξ' αιτίας της πλασμόλυσης) είναι επίσης λιγότερο ευαίσθητο στις μεταβολές της θερμοκρασίας εξασφαλίζοντας μεγαλύτερη ομοιογένεια

⁶⁸⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#1698569020>.

⁶⁸⁹ Innovation in Byzantine Medicine p.166.

και καλύτερη ρευστότητα στο τελικό προϊόν. Επίσης η ζάχαρη είναι διαθέσιμη καθ'όλη τη διάρκεια του έτους σε αντίθεση με το μέλι⁶⁹⁰.

Origanum majorana Worldplants

Σάμψυχο ή Ματζουράνα⁶⁹¹
(Origanum majorana) της οικ. Lamiaceae⁶⁹². Πρόκειται για πολυετή πόα με πολλές παραφυάδες και συγγενικό φυτό με τη ρίγανη. Έχει φύλλα μικρά, ωοειδή, γκριζοπράσινα, μαλακά, τριχωτά και στις δύο επιφάνειες, με έντονη, ευχάριστη οσμή⁶⁹³. Έχει αναφερθεί ότι διαθέτει πολύ καλή αντιβακτηριδιακή και αντιμυκητιασική δράση έναντι διαφόρων παθογόνων βακτηρίων και

μυκήτων. Έχει επίσης αναφερθεί ότι έχει αντισπασμωδικές, πεπτικές, αποχρεμπτικές και διουρητικές ιδιότητες. Είναι αποτελεσματικό για τη θεραπεία του άσθματος και του βήχα και χρησιμοποιείται ευρέως στη γαστρονομία και τη φυσική ιατρική. Το αιθέριο έλαιο αυτού του φυτού έχει επίσης χρησιμοποιηθεί για τον πόνο, τα γαστρεντερικά προβλήματα και τις διαταραχές του αναπνευστικού συστήματος⁶⁹⁴.

⁶⁹⁰ Innovation in Byzantine Medicine p.164.

⁶⁹¹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *όρίγανον*.

⁶⁹² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-329781>.

⁶⁹³ <https://www.agriamanitaria.gr/origanum-majorana-ματζουράνα-βότανα-και-θεραπεία/>.

⁶⁹⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9502550/>.

Santalum album Kew Royal Botanic Gardens

Σάνδαλο (*Santalum album*) της οικ. Sandalaceae⁶⁹⁵. Το σάνταλο είναι γένος που περιλαμβάνει περίπου οκτώ είδη. Τα αξιολογότερα είναι: α) το σάνδαλον το κύκνειον (*S. cygnorum*) από τα φύλλα του οποίου λαμβάνεται μέσω απόσταξης το σαντάλινο έλαιο και β) το σάνδαλο το λευκό (*S. album*)⁶⁹⁶. Έρευνες έχουν δείξει πως τα φυσικά προϊόντα αποτελούν σημαντικές πηγές για την ανάπτυξη χημειοθεραπευτικών παραγόντων. Η α-σαντλόλη, μία ουσία που απομονώθηκε από το σανταλόξυλο, είναι γνωστή για μια ποικιλία θεραπευτικών ιδιοτήτων, συμπεριλαμβανομένων αντιφλεγμονωδών, αντιοξειδωτικών αντικών και αντιβακτηριακών δραστηριοτήτων. Πιο συγκεκριμένα μελέτες σε κυτταρικές σειρές και σε ζώα ανέφεραν χημειοπροληπτικές επιδράσεις του ελαίου σανταλόξυλου και της α-σανταλόλης χωρίς να προκαλούν τοξικές παρενέργειες⁶⁹⁷.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως «σάνδαλο λευκό» και «σάνδαλο ερυθρό».

⁶⁹⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-251700>.

⁶⁹⁶ Δημητράκος s.v. σάνταλον.

⁶⁹⁷ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26026073/>.

Σανδαράχη: Είναι μια ρητινώδης ουσία που λαμβάνεται με εντομές από το φυτό καλλιτρις (*Tetraclinis articulata*)⁶⁹⁸.

*Pimpinella
saxifraga* Worldplants

Σαξιφράγο (*Pimpinella saxifraga*) της οικ. *Apiaceae*⁶⁹⁹. Το φυτό αναφέρεται από τον Διοσκουρίδη καθώς βοηθά σε εμπύρετες καταστάσεις, διαλύει τις πέτρες στην κύστη και είναι διουρητικό⁷⁰⁰. Εφαρμόζεται ακόμη εξωτερικά στο δέρμα υπό τη μορφή καταπλάσματος για την επούλωση ανοιχτών πληγών⁷⁰¹.

⁶⁹⁸ Δημητράκος s.v. *σανδαράκη*.

⁶⁹⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408585>.

⁷⁰⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.16a.4-7 «δύναμιν δὲ ἔχει ἢ πόα λεία ἀπυρέτοις μὲν σὺν οἴνῳ, πυρέσσουσι δὲ ἐν ὕδατι θερμῷ διδομένη ἐν ποτῶ, λίθους τε τοὺς ἐν κύστει θρύπτειν καὶ δι' οὕρων ἄγειν».

⁷⁰¹ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

Σαρκόκολλα: Πρόκειται σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη για την ρητίνη που παράγεται από ένα δέντρο στην Περσία. Έχει πικρή γεύση, ενώ ξεχωρίζει για την ικανότητά της να συγκολλά τραύματα και γι' αυτό συναντάται ως συστατικό σε έμπλαστρα και πολλές φορές αναμειγμένο με κόμμη⁷⁰².

Fritillaria graeca Plantnet

Σατύριο (*Fritillaria graeca*) της οικ. *Liliaceae*⁷⁰³. Η ρίζα του φυτού, βολβοειδής και κόκκινη στο εξωτερικό, λευκή στο εσωτερικό είναι γλυκιά στη γεύση και βοηθά στην νόσο οπισθοτονία, ενώ θεωρείται πως είναι και διεγερτική σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη⁷⁰⁴. οι βολβοί της *Fritillaria* είναι γνωστό ότι έχουν ορισμένες φαρμακευτικές ιδιότητες, όπως η θεραπεία της βρογχίτιδας, είναι διουρητικοί και ηρεμούν τους καρδιακούς παλμούς. Σύμφωνα με

περιγραφές, οι βολβοί της *Fritillaria* έχουν προστέθει σε ορισμένα ειδικά κινέζικες φυτικές φόρμουλες για καρκινοπαθείς⁷⁰⁵.

⁷⁰² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.85.1.1-6 «σαρκοκόλλα ἔστι δάκρυον δέντρου...δολοῦται δὲ κόμμεως αὐτῇ μειγνυμένου».

⁷⁰³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-38994>.

⁷⁰⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.128.1.4-8 «ρίζαν δὲ βολβοειδῆ...ὀπισθότονον καὶ συνουσίαν φασι παρορμᾶν».

⁷⁰⁵ https://www.researchgate.net/figure/Effects-of-Fritillaria-imperialis-L-extracts-on-the-morphologies-of-HeLa-HT29-C6-and_fig3_327512635.

Σάχαρ ή Πενίδιο⁷⁰⁶ (*Saccharum officinarum*) της οικ. *Poaceae*⁷⁰⁷. Σύμφωνα με εθνοφαρμακολογικά δεδομένα, το ζαχαροκάλαμο χρησιμοποιείται στη λαϊκή ιατρική για τη θεραπεία καρδιαγγειακών παθήσεων⁷⁰⁸.

Apium graveolens Worldplants

Σέλινο το βαρύοσμο (*Apium graveolens*) της οικ. *Apiaceae*⁷⁰⁹. Πρόκειται για το γνωστό στις μέρες μας σέλινο. Το *A. graveolens* έχει χρησιμοποιηθεί στην παραδοσιακή ιατρική για τη θεραπεία πονόδοντων, διάρροιας, υπέρτασης, βρογχοπνευμονικών, ηπατικών και ασθματικών ασθενειών και ως διουρητικό

για την ουροδόχο κύστη και τα νεφρά. Τέλος οι αντιοξειδωτικές και μη τοξικές ιδιότητες του αιθέριου ελαίου του φυτού έχουν τεκμηριωθεί από πολλούς ερευνητές⁷¹⁰.

Σεμίδαλις: Είδος λευκού αλευριού ανώτερης ποιότητας που παράγεται από σκληρό σιτάρι⁷¹¹. Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη χρησιμοποιούνταν στην κόλληση των βιβλίων αλλά και ως φάρμακο σε αιμοποϊκούς, πιο υδαρής και χλιαρή⁷¹².

⁷⁰⁶ Βαλιάκος σελ. 243.

⁷⁰⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-118643>.

⁷⁰⁸ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667031322000240>.

⁷⁰⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-408707>.

⁷¹⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8659096/>.

⁷¹¹ Δημητράκος s.v. σεμίδαλις.

⁷¹² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.85.3.7-9 «κόλλα δὲ ἡ γινομένη ἐκ τῆς σεμιδάλεως...καὶ χλιαρὰ καταρροφουμένη κοχλιαρίου πλῆθος».

Seseli libanotis
Worldplants

Σέσελι (*Seseli libanotis*) της οικ. *Apiaceae*⁷¹³. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει τρία είδη του φυτού, το Μασσαλιωτικό, το Αιθιοπικό και το Πελοποννησιακό, τα οποία μεταξύ τους διαφέρουν ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά. Ο καρπός και η ρίζα του φυτού θεωρούνταν πως έχουν θερμαντικές ιδιότητες, είναι εμμηναγωγά, βοηθούν τα εσωτερικά όργανα και αντιμετωπίζουν χρόνιες περιπτώσεις βήχα. Τέλος αν το πιεί κανείς με κρασί βοηθά στο πεπτικό σύστημα⁷¹⁴.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως «σεσέλεως Μασσαλιωτικού», το είδος σεσέλεως που αναφέρει ο Διοσκουρίδης.

⁷¹³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-409227>.

⁷¹⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.53.1.1-11 «σέσελι τὸ μὲν Μασσαλιωτικόν...σὺν πεπέρῃ καὶ οἶνῳ πίνεται».

Beta vulgaris Worldplants

Σεύτλο (*Beta vulgaris* L.) της οικ. Amaranthaceae⁷¹⁵. Το γνωστό στις μέρες μας παντζάρι ή κοκκινογούλι⁷¹⁶. Ο Διοσκουρίδης διακρίνει το φυτό σε μέλαν και λευκό. Το πρώτο, και ιδιαίτερα η ρίζα του ψημένη μαζί με φακή συστέλλει την κοιλιά, ενώ το λευκό προκαλεί τα αντίθετα αποτελέσματα⁷¹⁷. Το κόκκινο παντζάρι (*Beta vulgaris*), ως φυσικό ριζικό λαχανικό και πλούσια πηγή φυτοχημικών και βιοδραστικών ενώσεων, είναι γνωστό για τον ευεργετικό του ρόλο στη βελτίωση διαφόρων κλινικών και παθολογικών αποτελεσμάτων. Η χρόνια και οξεία συμπληρωματική χορήγηση χυμού παντζαριού, ως οικονομικά αποδοτική στρατηγική, προτείνεται να είναι πολλά υποσχόμενη στον έλεγχο του διαβήτη, της αρτηριακής πίεσης και της αγγειακής λειτουργίας, της νεφρικής υγείας. Επίσης, ορισμένες μελέτες έχουν υποδείξει μια νεφροπροστατευτική ιδιότητα του χυμού παντζαριού που σχετίζεται με τη μείωση του ποσοστού θνησιμότητας και τις ευνοϊκές αλλαγές στις λειτουργικές παραμέτρους των νεφρών μεταξύ ασθενών με νεφρικές διαταραχές. Ομοίως, έχει αποδειχθεί ότι η επίμονη κατανάλωση χυμού παντζαριού αναβάλλει αποτελεσματικά τη μεταγευματική γλυκαιμική απόκριση και μειώνει την αιχμή της γλυκόζης στο αίμα⁷¹⁸.

Σε κάποιες συνταγές γίνεται ο διαχωρισμός του Διοσκουρίδη, καθώς ζητείται σεύτλο λευκό.

⁷¹⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683910202>.

⁷¹⁶ Δημητράκος s.v. τεῦτλον.

⁷¹⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.123.1.1-3 «σεῦτλον διττόν ἐστιν, οὗ τὸ μὲν μέλαν σταλτικώτερον κοιλίας σὺν φακῇ ἐψηθέν, καὶ μᾶλλον ἢ ρίζα, τὸ δὲ λευκὸν εὐκοῖλιον».

⁷¹⁸ <https://nutritionandmetabolism.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12986-019-0421-0>.

Σιδηρίτιδα: Είναι σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη πόα με φύλλα όμοια με εκείνα του πράσου. Τα φύλλα της χρησιμοποιούνται ως κατάπλασμα σε τραύματα καθώς προστατεύει από τη φλεγμονή και έχει επουλωτικές ιδιότητες⁷¹⁹.

Σίδιον: Ο φλοιός του ροδιού ο οποίος έχει στυπτικές ιδιότητες⁷²⁰.

Silfium
Worldplants

Σίλφιον (Silfium) της οικ. *Asteraceae*⁷²¹. Περιγράφεται από τον Διοσκουρίδη ως φυτό που συναντάται στην Συρία, Αρμενία και Λιβυή. Το κοτσάνι του φυτού μοιάζει με τον νάρθηκα και τα φύλλα του με εκείνα του σελίνου. Η ρίζα του έχει θερμαντικές ιδιότητες και ως αλοιφή μπορεί να θεραπεύσει εξογκώματα των αδένων του λαιμού και δερματικά οιδήματα⁷²².

⁷¹⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.33.1.1-9 «σιδηρίτις, οἱ δὲ Ἡρακλείαν... τραυμάτων κολλητικὴν καὶ ἀφλέγμαντον».

⁷²⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.110.3.5 «καὶ τὰ λέπη δὲ ἥς ῥόας, ἃ τινες σίδια καλοῦσι, στυπτικὴν ἔχοντα καὶ αὐτὰ τὴν δύναμιν».

⁷²¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-401932>.

⁷²² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 30.80.1.1-7 «σίλφιον· γεννᾶται ἐν τοῖς κατὰ Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν καὶ Μηδίαν τόποις καὶ Λιβύην... ἰᾶται δὲ χοιράδας καὶ φύματα ἀναλημφθεῖσα κηρωτῇ».

Sinapis alba
Worldplants

Σίναπις (*Sinapis alba*) της οικ. *Brassicaceae*⁷²³. Ο σπόρος του φυτού είναι φαρμακευτικός. Ως αφέψημα λαμβάνεται κατά της δυσπεψίας⁷²⁴, ενώ ο Διοσκουρίδης ανέφερε την παρασκευή ελαίου από σινάπι καταπραϊντικό προς τους χρόνιους πόνους⁷²⁵. Σύγχρονες μελέτες έχουν διεξαχθεί αναφορικά με την αντικαρκινική και αντιμικροβιακή δράση των εκχυλισμάτων των φυτών *S. alba* και *S. niger*⁷²⁶. Στις συνταγές αναφέρεται και ως «νάπυ».

Σίνων: Είναι ένα φυτό που συναντάται στη Συρία και μοιάζει με το σέλινο. Πίνεται για να θεραπεύσει την σπλήνα και την δυσουρία, ενώ είναι εμμηναγωγό⁷²⁷.

⁷²³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-247505>.

⁷²⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *σίναπι*.

⁷²⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.38.1.1-3 «τὸ δὲ σινάπινον σκευάζεται λεαινομένου τοῦ σινήπεως καὶ βρεχομένου ὕδατι θερμῷ ἔπειτα μειγνυμένου ἐλαίου καὶ συνεκθλιβομένου. ποιεῖ δὲ πρὸς τὰ χρόνια ἀλγήματα».

⁷²⁶ <https://www.mdpi.com/1420-3049/23/11/3004>.

⁷²⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.55.1.1-3 «σίνων σπερμάτιον ἔστιν ἐν Συρίᾳ γεννώμενον, παρεοικὸς σελίνῳ...καὶ δυσουρίας καὶ ἐμμήνων ἐποχὴν».

Convolvulus scammonia Worldplants

Σκαμωνία (Convolvulus scammonia) της οικ. Convolvulaceae⁷²⁸.

Ο Διοσκουρίδης περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια το φυτό και τις ιδιότητές του. Έχει λοιπόν πολλά κλωνάρια από μία ρίζα με φύλλα που μοιάζουν με τον κισσό αλλά μαλακότερα και με άνθη λευκά σαν καλάθια. Η ρίζα του φυτού είναι λευκή με έντονη οσμή και πλούσια σε έναν γαλακτώδη χυμό. Ο χυμός αυτός θεωρούνταν πως καθάριζε το κάτω φλέγμα και την χολή⁷²⁹. Τα εκχυλίσματα του γένους scammonia, γνωστά και ως γλυκοζίτες ρητίνης είναι υπεύθυνα για την καθαρτική δράση των φυτών αυτών⁷³⁰.

Urginea maritima Worldplants

Σκίλλη (Urginea maritima) της οικ. Asparagaceae⁷³¹. Είναι ένα πολυετές βολβώδες φυτό με ινώδεις ρίζες, μεγάλο σφαιρικό βολβό, λογχοειδή, μυτερά κυμματοειδή, σκουροπράσινα λεία φύλλα⁷³². Απαντάται με τα ονόματα κρομμυδόσκιλλα, σκιλλοκρομούδα⁷³³, ουργινέα η παραθαλλάσια, βασιλίτσα και μπότσκα⁷³⁴. Παραδοσιακά, τα φυτά αυτά χρησιμοποιούνται για διάφορες ασθένειες όπως υδρωπικία, αναπνευστικές παθήσεις, δερματικές διαταραχές, επιληψία και καρκίνο. Ορισμένες μελέτες έχουν αναφέρει

⁷²⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-346958>.

⁷²⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.170.1.1-4.170.3.5 «σκαμμωνία κλώνας ανήσι...κάτω φλέγμα καὶ χολήν».

⁷³⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9182046/>.

⁷³¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-84220>.

⁷³² <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

⁷³³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *σκίλλα*.

⁷³⁴ <https://www.agriamanitaria.gr/?s=Urginea+maritima>.

βιολογικές ιδιότητες όπως αντιιικές, αντιβακτηριακές, αντιοξειδωτικές και αντιφλεγμονώδεις, ανοσοτροποποιητικές και αντικαρκινικές. Οι βολβοί τους αποτελούν δημοφιλή θεραπεία για κρυολογήματα, ιλαρά, πνευμονία, βήχα, πυρετό και πονοκεφάλους. Ωστόσο, ορισμένα είδη φυτών θεωρούνται ως ένα από τα έξι πιο κοινά δηλητηριώδη φυτά στη Νότια Αφρική που είναι τοξικά για τα ζώα και τους ανθρώπους⁷³⁵.

Asplenium scolopendrium
Worldplants

Σκολοπένδριον (*Asplenium scolopendrium*) της οικ. *Aspleniaceae*⁷³⁶. Πρόκειται για ένα είδος φτέρης. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει το φυτό και με το όνομα ἄσπληνος. Ως αφέψημα για σαράντα μέρες μαζί με ξινό κρασί θεωρούνταν πως βοηθούσε στο μαλάκωμα της σπλήνας⁷³⁷. Το *A. scolopendrium* έχει χρησιμοποιηθεί για τη θεραπεία πληγών, αιμορραγιών, μυαλγιών, ασθενειών των πνευμόνων, του ήπατος και του σπλήνα, φλεγμονών των ούλων, διαταραχών του ουρογεννητικού συστήματος, καθώς και ως ήπιο καθαρτικό, διουρητικό, στυπτικό, εφιδρωτικό και τονωτικό. Ακόμη, έχουν γίνει *in vitro* πειράματα για να μελετηθούν κυταρροτοξικές και αντικαρκινικές ιδιότητες του φυτού⁷³⁸.

⁷³⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8465487/>.

⁷³⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-1>.

⁷³⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3 134.2.1-2 «δύναμιν δε ἔχει τὰ φύλλα ἀποξεσθέντα σὺν ὄξει καὶ πινόμενα ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα σπλῆνα τήκειν».

⁷³⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8225096/>.

Allium
Worldplants

sativum

Σκόροδο ή σκόρδο ή κρόμμυον το σκόροδον⁷³⁹
(Allium sativum) της οικ. Amaryllidaceae⁷⁴⁰. Οι ιδιότητες

του σκόρδου ήταν γνωστές από τον Διοσκουρίδη ο οποίος αναφέρει πως καθαρίζει τη φωνή⁷⁴¹. Το σκόρδο έπαιζε ιδιαίτερο ρόλο στη λαϊκή ιατρική ως μέσο αντιμετώπισης των μολυσματικών ασθενειών, καταπολεμώντας τα παράσιτα, τα βακτήρια, τους μύκητες, τους ιούς και τις λοιμώξεις του αναπνευστικού συστήματος, του δέρματος και τις τροφικές παθήσεις που προκαλούνται από αυτά. Το

σκόρδο παρέχει πολλές φαρμακευτικές ουσίες, όπως φλαβονοειδείς ενώσεις, αμινοξέα, σαπωνίνες, σάκχαρα, ενώσεις βλέννας, βιταμίνες, πολυάριθμα μεταλλικά άλατα και μικροστοιχεία. Έρευνες έχουν δείξει πως η συμπληρωματική διατροφή με ωμό σκόρδο έχει προληπτική και θεραπευτική δράση στις καρδιαγγειακές παθήσεις, αλλά θα μπορούσε επίσης να βλάψει τον εντερικό βλεννογόνο, με αποτέλεσμα την εξασθένιση της απορρόφησης των θρεπτικών συστατικών⁷⁴².

⁷³⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. κρόμμυον τὸ σκόροδον.

⁷⁴⁰ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-78697>.

⁷⁴¹ Dioscorides Pedanius, Euporista vel De simplicibus medicinis 1.87.1-2 «λαμπρύνει δὲ φωνὴν σκόροδον ἐφθόν τε καὶ ὤμὸν ἐσθιόμενον».

⁷⁴² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8779480/>.

Σπόδιον: Πρόκειται για το υποκοριστικό του σποδός, της σκουριάς των μετάλλων⁷⁴³.

Delphinium staphisagria Worldplants

Σταφίς άγρια (*Delphinium staphisagria* ή *Staphis agria* L.⁷⁴⁴) της οικ. Ranunculaceae⁷⁴⁵. Ο Διοσκουρίδης περιγράφει τα φύλλα του φυτού ως παρεμφερή του άγριου σταφυλιού. Ο καρπός του τριμμένος μαζί με σανδαράχη και έλαιο βοηθά ως κατάπλασμα σε δερματικές παθήσεις, ενώ αν μασηθεί διεγείρει το φλέγμα και ωφελεί τις οδονταλγίες⁷⁴⁶.

Μελέτες *in vitro* έχουν διεξαχθεί για τις επιδράσεις των σπόρων του *D. staphisagria* στην ανάπτυξη των μαλλιών με ενθαρρυντικές ενδείξεις για το μέλλον⁷⁴⁷.

Ζητείται σε συνταγές ως «σταφίς» ή «άγριοσταφίδος».

Στάχυς (*Stachys officinalis*) της οικ. Lamiaceae. Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη το φυτό έχει θερμαντικές ιδιότητες, ενώ είναι εμμηναγωγό⁷⁴⁸.

⁷⁴³ Δημητράκος s.v. *σπόδιον*.

⁷⁴⁴ Langkavel 118.13.

⁷⁴⁵ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-123131>.

⁷⁴⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.152.1.1 και 4.152.2.1-3 «σταφίς άγρία· φύλλα έχει ὥσπερ ἀμπέλου άγρίας ἐπεσχισμένα», «ἀρμόζει δὲ τριφθεῖς...καὶ ὀδονταλγίας ὠφελεῖ».

⁷⁴⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5018283/>.

⁷⁴⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.106.1.5-6 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν, δριμεῖαν, ὅθεν τὸ ἀπόζεμα τῶν φύλλων ἐμμηνα καὶ δεύτερα ἄγει πινόμενον».

Lavandula stoechas
Worldplants

Στοιχάς (*Lavandula stoechas* L.) της οικ. *Lamiaceae*⁷⁴⁹. Συναντάται και με τις ονομασίες αγριολεβάντα, χαμολίβανο, μαυροκέφαλο ή Λαμπρή⁷⁵⁰. Το αφέψημα του φυτού σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη βοηθά στο αναπνευστικό σύστημα όπως και ο ύσσωπος και μπορεί να αναμειχθεί εύκολα και με άλλα αντίδοτα⁷⁵¹. Τα αιθέρια έλαια που αποστάζονται από τα μέλη του γένους *Lavandula* χρησιμοποιούνται τόσο για καλλωπιστικούς όσο και για θεραπευτικούς σκοπούς εδώ και αιώνες⁷⁵². Τέλος μόνο λίγες και ήπιες παρενέργειες είχαν αναφερθεί σε μελέτες με έλαιο λεβάντας, συμπεριλαμβανομένων πολύ σπάνιων περιπτώσεων αλλεργικών αντιδράσεων⁷⁵³.

Στόμωμα: Πρόκειται για λεπίδα χαλκού⁷⁵⁴.

Στρόβιλος: Πρόκειται για τον κόκκο του κώνου της κουκουνάρας⁷⁵⁵.

⁷⁴⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-328143>.

⁷⁵⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *λαβαντίς*.

⁷⁵¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.26.1.6-7 «ποιεῖ δὲ τὸ ἀφέψημα αὐτῆς πρὸς τὰ ἐν θώρακι καθὼς ὁ ὕσσωπος· μίγνυται δὲ καὶ ἀντιδότοις χρησίμως».

⁷⁵² <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12112282/>.

⁷⁵³ <https://www.ema.europa.eu/en/medicines/herbal/lavandulae-aetheroleum>.

⁷⁵⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 5.78.5.7-8 «λεπίδος δὲ στομώματος δύναμις ἐστὶν ἡ αὐτὴ τῇ τοῦ χαλκοῦ λεπίδι».

⁷⁵⁵ Δημητράκος s.v. *στρόβιλος*.

Saponaria officinalis
Worldplants

Στρούθιο (*Saponaria officinalis* L.) της οικ. Caryophyllaceae⁷⁵⁶. Είναι ένα ποώδες φυτό του οποίου τα άνθη και κυρίως η ρίζα περιέχουν σαπωνίνες. Συναντάται και με το όνομα Σαπωνόφυτον το φαρμακευτικόν ή σαπουνόχορτο⁷⁵⁷. Το φυτό σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των μάλλινων, και στην φαρμακολογία ιδίως για τη ρίζα του καθώς έχει διουρητικές ιδιότητες, ενώ βοηθά σε ηπατικά προβλήματα και σχετικά με τους πνεύμονες, τον βήχα και τον ίκτερο⁷⁵⁸. Οι φαρμακευτικές της χρήσεις περιλαμβάνουν τη χρήση της ως αντιφθειρικό, χολαγωγό, αποχρεμπτικό, εφιδρωτικό, ήπια διουρητικό, αποχρεμπτικό, καθαρτικό και τονωτικό, ενώ ένα αφέψημα του βοτάνου εφαρμόζεται εξωτερικά για την αντιμετώπιση της φαγούρας του δέρματος⁷⁵⁹. Ως φυτικό φάρμακο, έχει χρησιμοποιηθεί ως αποχρεμπτικό στη βρογχίτιδα και τοπικά για δερματικές παθήσεις καθώς και για ρευματικές διαταραχές. Ο ποιοτικός φυτοχημικός έλεγχος των εκχυλισμάτων του *S. officinalis* αποκάλυψε την παρουσία διαφόρων φυτοχημικών συστατικών όπως σαπωνίνες, στεροειδή, τερπενοειδή, φλαβονοειδή, αλκαλοειδή, γλυκοζίτες, φαινόλες, τανίνες, υδατάνθρακες και βιταμίνη C⁷⁶⁰.

Στυπτηρία: Πρόκειται για ομάδα στυπτικών ουσιών που περιέχουν κυρίως χαλκό⁷⁶¹. Η λέξη ίσως αναφέρεται κυρίως σε γαίες με αυτά τα χαρακτηριστικά⁷⁶².

⁷⁵⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-256872>.

⁷⁵⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. σαπωνόφυτον.

⁷⁵⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.163.1.1-3 «στρούθιον ὃ οἱ ἐριοπλῦται χρῶνται...βοηθοῦσα ἡπατικοῖς, βηξίν, ὀρθοπνοίαις, ἰκτέρω».

⁷⁵⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3869595/>.

⁷⁶⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8038507/>.

⁷⁶¹ Δημητράκος s.v. στυπτηρία.

⁷⁶² Βαλιάκος σελ. 275.

Styrax officinalis Worldplants

Στύραξ (*Styrax officinalis* L.) της οικ. Styracaceae⁷⁶³. Ο στύραξ ο φαρμακευτικός παράγει μία ρητινώδη ουσία έπειτα από εντομές στον φλοιό του φυτού. Η ρητίνη αυτή βρισκόταν στο εμπόριο με τρεις διαφορετικές μορφές α) ως στερεά δάκρυα (*St. in lacrymis*), β) ημίρευστος μέσα σε κομμάτια καλάμου και ονομαζόταν στύραξ καλαμίτου (*St. calamita*) και γ) σε πλακίδια και ονομαζόταν στύραξ ο κοινός (*St. communis*)⁷⁶⁴. Αναφέρεται ήδη από τον Διοσκουρίδη για τα ευεργετικά του οφέλη στον

βήχα, την καταρροή και το κλείσιμο της φωνής, ενώ έχει ακόμα θερμαντικές, μαλακτικές και πεπτικές ιδιότητες⁷⁶⁵. Έρευνες έχουν δείξει πως τα εκχυλίσματα των φύλλων του φυτού έχουν αντιοξειδωτικές ιδιότητες και αντιμικροβιακές δράσεις κατά των *Staphylococcus aureus*, *Enterococcus faecium* και *Candida albicans*⁷⁶⁶.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται ως «στύρακος καλαμίτου», «στύρακος ερυθρού», «στύρακος πρώτου», «στύρακος καστορίου», «στύρακος βασιλικού» και «στύρακος καθαρού».

⁷⁶³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-280780>.

⁷⁶⁴ Φυτολογικό Λεξικό s.v. στύραξ.

⁷⁶⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.66.2.7-8 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν, μαλακτικὴν, πεπτικὴν, ποιῶν πρὸς βήχας, κατάρρους, κορύζας, βράγχονους, ἀποκοπὴν φωνῆς».

⁷⁶⁶ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S014019632030152X>.

Ficus carica L.
Worldplants

Συκή (Ficus carica L.) της οικ. Moraceae⁷⁶⁷. Η συκή η κοινή ή καρική είναι δέντρο φυλλοβόλο με τραχύ πεντάλοβο ή τρίλοβο φύλλο⁷⁶⁸. Το φυτό αυτό ήταν γνωστό από τον Διοσκουρίδη ο οποίος αναφέρει πως τα κλωνάρια του ως πολτός μαζί με κρασί βοηθούσε στους πόνους της μήτρας, ενώ ως κατάπλασμα βοηθά σε δερματικές παθήσεις⁷⁶⁹. Τέλος ο χυμός της άγριας και της ήμερης συκής είχε πηκτικές ιδιότητες⁷⁷⁰. Τα φύλλα, ο φλοιός, οι τρυφεροί βλαστοί, οι καρποί, οι σπόροι και ο χυμός της *F. carica* χρησιμοποιούνται παραδοσιακά για τη θεραπεία του ίκτερου, της διάρροιας, της διατροφικής αναιμίας και ως αντιφλεγμονώδες μέσο, ενώ το αφέψημα των φύλλων του *F. carica* χρησιμοποιείται ως λαϊκή ιατρική για τη θεραπεία του διαβήτη. Έχουν αναφερθεί ακόμη ηπατοπροστατευτικές, υπογλυκαιμικές, αντιμυκητιασικές, αντισπασμωδικές, αντιπυρετικές, ανθελμινθικές, αντιοξειδωτικές και αντιμεταλλαξιγόνες δράσεις. Τέλος πειράματα παρουσίασαν αντιδιαβητική ιδιότητα του *F. carica*⁷⁷¹.

Στις υπό μελέτη συνταγές ζητείται ως «σικύου σπέρματος», «σικύου ήμέρου», «σικύου άγρίου», «σικύου ρίζης».

⁷⁶⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-200906>.

⁷⁶⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *συκή*.

⁷⁶⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.169.1.6-7 «δύναμιν δὲ ἔχουσιν οἱ κλῶνες, λεανθέντες σὺν οἴνῳ, τὰς περὶ μήτραν ὀδύνας παύειν».

⁷⁷⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.128.3.6 «ὁ δὲ ὁπὸς τῆς ἀγρίας καὶ τῆς ἡμέρου συκῆς πηκτικός ἐστὶ».

⁷⁷¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6130661/>.

Symphytum
Worldplants

officinale

Σύμφυτον (*Symphytum officinale*) της οικ. *Boraginaceae*⁷⁷². Ονομάζεται Σύμφυτο το φαρμακευτικό ή Στεκούλια⁷⁷³. Ο Διοσκουρίδης χωρίζει το σύμφυτο σε δύο είδη, το πετράιο που φύεται σε πετρώδεις τόπους και το άλλο που καλείται και πηκτή. Το πρώτο καθαρίζει τους πνεύμονες ως αφέψημα μαζί με μείγμα κρασιού και μελιού και βοηθά τους νεφριτικούς και δυσεντερικούς⁷⁷⁴, ενώ το δεύτερο και πιο δυσκεκριμένα η ρίζα του ωφελεί ως αφέψημα σε σπασίματα, ως κατάπλασμα σε φλεγμονές ενώ διαθέτει επιπλέον και επουλωτικές ιδιότητες⁷⁷⁵. Το φυτό συνιστάται για εξωτερική και εσωτερική χρήση ως βοτανικό παρασκεύασμα για περισσότερα από 2000 χρόνια. Παγκοσμίως, εθνογραφικές μελέτες έχουν αναφέρει την εξωτερική χρήση τόσο του *S. officinale* όσο και του *S. tuberosum* για οστεοαρθρικές διαταραχές στη Ναβάρρα, το τσάι για ηπατικές διαταραχές και ως εσωτερική θεραπεία για ρευματισμούς στο Μεξικό. Τα εκχυλίσματα, οι αλοιφές ή οι πάστες κομπρέσας του φυτού εφαρμόζονται εξωτερικά, ενώ τα ακατέργαστα μέρη έχουν χρησιμοποιηθεί παραδοσιακά για μυοσκελετικές διαταραχές, πληγές, ουρική αρθρίτιδα, αιματώματα και θρομβοφλεβίτιδα. Οι φαρμακολογικές επιδράσεις των εκχυλισμάτων comfrey αποδίδονται σε διάφορες χημικές ενώσεις. Η αλλαντοΐνη έχει υποστηριχθεί ως το δραστικό συστατικό του σύμφυτου, το οποίο είναι υπεύθυνο για την ενεργοποίηση της κυτταρικής διαίρεσης και την επούλωση, προωθώντας επίσης την ανάπτυξη του συζευκτικού ιστού, των οστών και των χόνδρων⁷⁷⁶.

⁷⁷² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-351659>.

⁷⁷³ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *σύμφυτον*.

⁷⁷⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.9.1.6-8 «τοῦτο ἐψηθὲν σὺν μελικράτῃ...σὺν δὲ οἴνῳ ἐψηθὲν πίνεται πρὸς δυσεντερίαν».

⁷⁷⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.10.2.5-8 «ποιοῦσι δὲ λεῖται πινόμεναι αἰμοποτοῖκοις...καὶ τὰ κρέα συνενψόμεναι κολλῶσιν».

⁷⁷⁶ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6631335/>.

Συρικού: Είναι συνώνυμο του σάνδυξ, είδος αλοιφής με μείγμα οξειδίου του ψευδαργύρου και ανθρακικού άλατος⁷⁷⁷.

Σφάγνο: Είναι τα γνωστά στις μέρες μας βρύα⁷⁷⁸. Ο Διοσκουρίδης το αναφέρει ως δευτερεύουσα ονομασία στα φυτά Ασπάλαθο και Ελελίσφακο⁷⁷⁹. Τα βρύα χρησιμοποιούνταν για την επίδεση πληγών. Ελεγχόμενες, ιστολογικά δοκιμές επιβεβαίωσαν ότι οι επίδεσμοι αυτοί προάγουν την επούλωση καθαρών πληγών. Η επίδραση της επούλωσης των πληγών αποδόθηκε αποκλειστικά στην ικανότητα των βρύων να απορροφούν και να ακινητοποιούν 20-25 φορές το βάρος τους σε υγρό. Αυτή η ερμηνεία, αλλά ίσως και το κόστος της καλλιέργειας του Sphagnum σε αποστειρωμένες συνθήκες, φαίνεται ότι έστρεψε την προσοχή από το Sphagnum στα υδροκολλοειδή, όπως τα αλγινικά. Τα υφάσματα που παρασκευάζονται από αλγινικό ασβέστιο ή από μικτές ίνες αλγινικού ασβεστίου/νατρίου μπορούν να συναγωνιστούν τα φύλλα του Sphagnum σε απορροφητικότητα, ενώ τα αλγινικά είναι ελεύθερα διαθέσιμα στην εμπορική αγορά και είναι ευκολότερο να καθαριστούν και να αποστειρωθούν⁷⁸⁰.

⁷⁷⁷ Δημητράκος s.v. *συρικός*.

⁷⁷⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *σφάγνον*.

⁷⁷⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.20.1.1 και 3.33.1.1 «ἀσπάλαθος, οἱ δὲ ἐρυσίσκηπτρον, οἱ δὲ σφάγνον», «ἐλελίσφακον οἱ δὲ ἐλαφοβόσκον, οἱ δὲ σφάγνον».

⁷⁸⁰ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378874103001892>.

Cymbopogon schoenanthus
Encyclopedia of Life

Σχόινος ή Σχοινάνθη (*Cymbopogon schenanthus*) της οικ. *Poaceae*⁷⁸¹. Είναι γένος φυτών που περιλαμβάνει γύρα στα 12 είδη. Τα αξιολογότερα είναι ο σχίνος ο μόλλειος (*S. molle*) και ο σχίνος ο τερεβινθόφυλλος (*S. terebinthifolius*)⁷⁸². Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη το φυτό έχει θερμαντικές, πεπτικές, μαλακτικές, διουρητικές και εμμηναγωγές ιδιότητες, ενώ ακόμη διεγείρει και την όρεξη. Ο ανθός του φυτού ως αφέψημα βοηθά σε στομαχικούς, πνευμονικούς, νεφρικούς και ηπατικούς πόνους⁷⁸³. Στην Αλγερία το αφέψημα του βοτάνου χρησιμοποιείται ως στοματικό διάλυμα για την ανακούφιση από τον οδοντικό πόνο και για τη μείωση του πόνου της κράμπας σε έγκυες γυναίκες πριν από τον τοκετό⁷⁸⁴.

Ταρίον: Μέτρο βάρους ή νομισματική μονάδα για την Κάτω Ιταλία και Σικελία⁷⁸⁵.

⁷⁸¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-118736>.

⁷⁸² Φυτολογικό Λεξικό s.v. *σχίνος*.

⁷⁸³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.17.2.1-5 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν, πεπτικὴν...καὶ πόνους στομάχου, πνεύμονος, ἥπατος, νεφρῶν».

⁷⁸⁴ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0926669019305175>.

⁷⁸⁵ LBG s.v. *ταρίον*.

Pistacia terebinthus
Worldplants

Τερέβινθος (*Pistacia terebinthus*) της οικ. Anacardiaceae⁷⁸⁶. Η *Pistacia terebinthus* L. είναι ένα δέντρο που παράγει ρητίνη και συναντάται κυρίως στην περιοχή της Μεσογείου και της Ασίας, καθώς αναπτύσσεται κατά προτίμηση σε ξηρές βραχώδεις πλαγιές, πλαγιές λόφων και πευκοδάση. Σήμερα η φαρμακευτική προσοχή έχει στραφεί σε συστατικά όπως οι φαινολικές ενώσεις, τα τερπενοειδή, τα λιπαρά οξέα, τα αλκαλοειδή, οι σαπωνίνες και οι στερόλες που ανακτώνται από το φυτό για φαρμακευτικές εφαρμογές⁷⁸⁷.

Teucrium flavum L. Encyclopedia of Life

Τεύκριο (*Teucrium flavum* L.) της οικ. Lamiaceae⁷⁸⁸. Πρόκειται για γένος φυτού που περιλαμβάνει γύρω στα 100 είδη από ποώδη και φρυγανώδη φυτά, τα περισσότερα φαρμακευτικά. Το τεύκριο το ξανθό (*T. flavum*) ονομάζεται ακόμη χαμαιδρύα, μοσχόχορτο και μοσχοστουβιά⁷⁸⁹. Το φυτό αυτό ήταν γνωστό ήδη από τον Διοσκουρίδη ο οποίος αναφέρει πως το αποξηραμένο αφένημά του μαλακώνει τον σπλήνα και ως κατάπλασμα βοηθά σε σπληνικά προβλήματα και σε δαγκώματα από θηρία⁷⁹⁰. Το *Teucrium flavum* L., σύμφωνα με το σύστημα Raunkiaer ανήκει στα φρυγανώδη χαμαίφυτα με όρθιους και πολύ διακλαδισμένους ξυλώδεις βλαστούς, συχνά με βιολετί-μωβ. Τα φύλλα είναι βελούδινα και στην επάνω

⁷⁸⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-228468>.

⁷⁸⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6518291/>.

⁷⁸⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1683021777>.

⁷⁸⁹ Φυτολογικό Λεξικό s.v. τεύκριον.

⁷⁹⁰ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.97.1.4-7 «δύναμιν δὲ ἔχει χλωρὰ μετ' ὀξύκράτου ποθεῖσα ἢ ξηρὰ ἀποξεσθεῖσα καὶ πινομένη σπλῆνα τήκειν ἰσχυρῶς· καταπλάσσεται δὲ μετὰ σύκου καὶ ὄξους ἐπὶ σπληνικῶν, ἐπὶ θηριοδῆκτων δὲ μετ' ὄξους μόνου δίχα τοῦ σύκου».

πλευρά γυαλιστερά, σκούρου πράσινου χρώματος. Από την αρχαιότητα, τα είδη του *Teucrium* έχουν χρησιμοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό, στην παραδοσιακή ιατρική, για τις βιολογικές τους ιδιότητες, συμπεριλαμβανομένων των αντιμικροβιακών, αντιφλεγμονωδών, αντισπασμωδικών και εντομοκτόνων, κατά της ελονοσίας⁷⁹¹.

⁷⁹¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7865755/>.

Trigonella foenum graecum Worldplants

Τήλις (Trigonella foenum graecum L.) της οικ. Fabaceae⁷⁹². Η τριγωνέλλα είναι ετήσιο, αρωματικό φυτό ύψους 30-80 εκατοστά με όρθιο βλαστό, ενώ τα φύλλα της είναι λογχοειδή ελαφρώς οδοντωτά προς τα επάνω⁷⁹³. Στην αρχαιότητα απαντώνταν με διάφορα ονόματα μεταξύ των οποίων κάρφος και βουκέρας⁷⁹⁴. Τα κυριότερα φαρμακολογικά χαρακτηριστικά της τριγωνέλλας είναι υποτασικά,

αντιοξειδωτικά, αντιικά, αντικαρκινογόνα, γαλακταγόνα, καθαρτικά, και αντιμικροβιακά, ενώ έρευνες έχουν γίνει για το αντιοξειδωτικό και αντιφλεγμονώδες δυναμικό του υδροαιθανολικού εκχυλίσματος του φυτού⁷⁹⁵.

⁷⁹² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-190427>.

⁷⁹³ <https://www.agriamanitaria.gr/?s=trigonella+foenum>.

⁷⁹⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 2.102.1-2 «τήλις οί δὲ κάρφος, οί δὲ βούκερας, οί δὲ αἰγόκερας, οί δὲ κεραΐτις, οί δὲ λωτόν».

⁷⁹⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8869320/>.

Erucaria aleppica Worldplants

Τιβεριάς (*Erucaria aleppica* G.⁷⁹⁶) της οικ. Brassicaceae⁷⁹⁷. Συναντάται ακόμη με τις ονομασίες αγριοκάρδαμο, περδίκιο και άλλα⁷⁹⁸. Το βότανο αυτό συναντάται σε μία μόνο συνταγή ως συστατικό για την παρασκευή ενός ελαίου.

Τίτανος: Λευκή γαία, πιθανώς ο γύψος⁷⁹⁹.

⁷⁹⁶ Langkavel 109.37.

⁷⁹⁷ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1685033016>.

⁷⁹⁸ Langkavel 109.37.

⁷⁹⁹ Δημητράκος s.v. τίτανος.

Astracantha gummifera Royal Botanic Gardens Kew

Τραγακάνθη ή αστράγαλος⁸⁰⁰ (*Astracantha gummifera* L.) της οικ. Fabaceae⁸⁰¹. Είναι γένος φυτών που περιλαμβάνει γύρω στα 600 είδη ποώδη και θαμνώδη ιθαγενή της Ευρώπης, Ασίας και Αμερικής. Στην ελληνική χλωρίδα υπάρχουν 33 είδη τα οποία έχουν το

τραγακάνθινον κόμμι, μια κολλώδης ουσία που εκκρίνεται εν είδη ρητίνης από το φυτό (*gummi tragacanthae*) το οποίο είναι χρήσιμο στην φαρμακοποιία⁸⁰². Ήταν φυτό γνωστό από τον Διοσκουρίδη ο οποίος αναφέρει πως και η ρίζα του φυτού βοηθά σε οφθαλμικά προβλήματα, στον βήχα, στις αρτηρίες και σε προβλήματα που αφορούν τη φωνή⁸⁰³. Παραδοσιακά το κόμμι του φυτού αυτού χρησιμοποιούνταν από θεραπευτές-βοτανολόγους στην Παλαιστίνη για να θεραπεύσει ασθένειες του ουροποιητικού και πιο συγκεκριμένα τις πέτρες στα νεφρά⁸⁰⁴.

⁸⁰⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *άστράγαλος*.

⁸⁰¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-185539>.

⁸⁰² Φυτολογικό Λεξικό s.v. *άστράγαλος*.

⁸⁰³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.20.2.1-3 «χρήσις δ' αὐτῆς εἰς τὰ ὀφθαλμικὰ καὶ πρὸς βήχας καὶ πρὸς τὰς περὶ ἀρτηρίαν τραχύτητας καὶ φωνῆς ἀποκοπὰς».

⁸⁰⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5422913/>.

Tribulus terrestris
Worldplants

Τρίβολος, ή Τριβόλι, ή Τριβούλι, ή Κολλητσίδα⁸⁰⁵ (*Tribulus terrestris*) της οικ. *Zygophyllaceae*⁸⁰⁶. Φυτό ήδη γνωστό από τον Διοσκουρίδη που το περιγράφει ως ζιζάνιο σε βάρος άλλων φυτών καθώς επεκτείνεται οριζόντια. Χρησιμοποιούνταν ως κατάπλασμα για να αντιμετωπίσει φλεγμονές, άφθες, προβλήματα στην στοματική κοιλότητα και οφθαλμικές δυσλειτουργίες⁸⁰⁷. Σύγχρονες μελέτες έχουν δείξει πως το *Tribulus terrestris* μπορεί να είναι διεγερτικός παράγοντας των ανδρικών και γυναικείων αναπαραγωγικών διεργασιών σε επίπεδο κεντρικού νευρικού συστήματος, βελτίωσης της ποιότητας και της ποσότητας των γαμετών (τουλάχιστον του σπέρματος) και της γονιμότητας. Το φυτό λοιπόν χρησιμοποιείται για τη βελτίωση της σεξουαλικής επιθυμίας και της ποιότητας του σπέρματος *in vivo* και *in vitro*, καθώς και της λίμπιντο των γυναικών, για την ενεργοποίηση των αναπαραγωγικών οργάνων των γυναικών, τη γονιμότητα και τη θεραπεία της υπογονιμότητας, ιδίως αυτής που σχετίζεται με το σύνδρομο πολυκυστικών ωοθηκών⁸⁰⁸.

⁸⁰⁵ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *τρίβολος*.

⁸⁰⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-137462>.

⁸⁰⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.15.1.1...4.15.2.4 «τρίβολος ό μὲν χερσαῖος...καί παρίσθημα καὶ οὖλα θεραπεύουσιν».

⁸⁰⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9054192/>.

Bituminaria bituminosa
Worldplants

Τρίφυλλο (*Bituminaria bituminosa* L.) της οικ. Fabaceae⁸⁰⁹. Το φυτό αυτό, ψωραλέα το ασφάλτιον, είναι γνωστό στις μέρες μας με τις ονομασίες βρωμόχορτο, σύσγουρδο, πικροτσούκι και χαμοσκίδι⁸¹⁰. Ήταν γνωστό ήδη από τον Διοσκουρίδη και χρησιμοποιούνταν τόσο ο καρπός όσο και τα φύλλα του ως αφέψημα για να βοηθήσει υδρωπικούς, πλευριτικούς και προβλήματα δυσουρίας⁸¹¹. Σύγχρονες έρευνες επικεντρώνονται στις αντιβακτηριδιακές και αντιοξειδωτικές δράσεις του φυτού⁸¹².

Τρυγία: Πρόκειται για το ίζημα του κρασιού⁸¹³.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται τρυγία κεκαυμένη.

Τρώξιμος: ο τρωκτός, ο εδώδιμος⁸¹⁴

⁸⁰⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-182694>.

⁸¹⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ψωραλέα*.

⁸¹¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.109.2.1-2 «βοηθεῖ δὲ τὸ σπέρμα καὶ τὰ φύλλα πινόμενα ἐν ὕδατι πλευριτικοῖς, δυσουροῦσιν, ἐπιληπτικοῖς, ἀρχομένοις ὕδρωπίαν».

⁸¹² <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25312171/>.

⁸¹³ Δημητράκος s.v. *τρυγία*.

⁸¹⁴ Δημητράκος s.v. *τρώξιμος*.

Ύδρόμελο ή ύδρόμελι: Είδος ποτού που προκύπτει από την ανάμειξη νερού και μελιού⁸¹⁵.

Hyoscyamus albus Encyclopedia of Life

Hyoscyamus niger Encyclopedia of Life

Υοσκούαμος (Hyoscyamus) της οικ.

Solanaceae⁸¹⁶. Φυτό που περιλαμβάνει περίπου 9 είδη ιθαγενή της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής ποώδη, ετήσια, διετή και πολυετή. Περιέχουν την ουσία υοσκυαμίνη, μια ουσία αλκαλοειδή και φαρμακευτική. Στην Ελληνική χλωρίδα απαντώνται ο υοσκούαμος ο δικτυωτός (*H. reticulatus*), ο υοσκούαμος ο λευκός (*H. albus*), και ο υοσκούαμος ο μέλας (*H. niger*)⁸¹⁷. Οι φαρμακευτικές ιδιότητες του φυτού ήταν ήδη γνωστές στον Διοσκουρίδη ο οποίος αναφέρει πως το εκχύλισμα του φυτού και ο αποξηραμένος του σπόρος είναι κατάλληλος για κολλύρια, ρευματισμούς, ωταλγίες και για την μήτρα⁸¹⁸. Μεταξύ των τροπανικών αλκαλοειδών, η υοσκυαμίνη χρησιμοποιείται φαρμακευτικά ως αναλγητικό, ηρεμιστικό,

αντισπασμωδικό και έχει επίσης μυδριατικές ιδιότητες (διαστολή της κόρης του οφθαλμού). Ασθένειες όπως φλεγμονές των αυτιών και των ματιών, ρευματισμοί, έλκη, βήχας, ναυτία, άσθμα, λύσσα, πυρετός, βρογχίτιδα, νεφρικός κολικός και σπασμός αντιμετωπίζονται με τη χρήση αυτού του φαρμακευτικού φυτού⁸¹⁹. Στις υπό μελέτη φαρμακευτικές συνταγές ζητείται ως υοσκούαμος χωρίς κάποια διάκριση ως προς το είδος.

⁸¹⁵ Δημητράκος s.v. *ύδρόμελι*.

⁸¹⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1681716612>.

⁸¹⁷ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ύοσκούαμος*.

⁸¹⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.68.1.6-8 «ἀρμόζει δὲ τὸ πρῶτον χύλισμα καὶ τὸ ἀπὸ ξηροῦ τοῦ σπέρματος εἰς κολλύρια ἀνώδυνα καὶ πρὸς ῥεύμα δριμύν καὶ θερμὸν καὶ ὠταλγίας καὶ τὰ περὶ ὑστέραν».

⁸¹⁹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7241962/>.

Σε ορισμένες συνταγές ζητείται χυλός υοσκύαμου, που πρέπει να είναι πολτοποιημένο το φυτό.

Hypericum crispum L. Worldplants

Υπερικόν, βαλσαμόχορτο, βάλσαμο, σπαθόχορτο⁸²⁰ (*Hypericum crispum* L.) της οικ. Hypericaceae⁸²¹. Είναι πόα ύψους 30-60 εκατοστά με μικρά ωοειδή φύλλα με χρυσοκίτρινα άνθη. Η ανθοφορία γίνεται από τον Ιούνιο μέχρι τον Σεπτέμβριο⁸²². Ο Διοσκουρίδης ξεχωρίζει την διουρητική και εμμηναγωγή του δράση, ενώ τα φύλλα μαζί με τον καρπό χρησιμοποιούνται ως κατάπλασμα

για την αντιμετώπιση των εγκαυμάτων⁸²³. Το φυτό, επίσης γνωστό ως βαλσαμόχορτο, είναι ένα σημαντικό φαρμακευτικό φυτό με ποικίλα βιοδραστικά συστατικά, όπως ναφτοδιανθρόνες, ακυλο-φλωρογλυκινόλες, φλαβονοειδή και ξανθόνες, τα οποία έχουν αναφερθεί ότι έχουν αντιφλεγμονώδεις, αντιμικροβιακές, αντιογκολογικές, αντικαταθλιπτικές και επουλωτικές δραστηριότητες⁸²⁴. Στις ΗΠΑ το υπερικό είναι ίσως το πιο δημοφιλές φαρμακευτικό φυτό και χρησιμοποιείται για την ήπια και μέτρια κατάθλιψη ως εναλλακτικό του αντικαταθλιπτικού φαρμάκου Prozac⁸²⁵.

⁸²⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *υπερικόν*.

⁸²¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-157821>.

⁸²² <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>

⁸²³ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.154.2.1-2 «δύναμιν δὲ ἔχει διουρητικὴν καὶ ἐμμήνων ἀγωγόν τὰ δὲ φύλλα σὺν τῷ σπέρματι καταπλασθέντα ἰᾶται κατακαύματα».

⁸²⁴ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/?term=hypericum+crispum>.

⁸²⁵ <http://mediplantepirus.med.uoi.gr/pharmacology/index.php>.

Cytinus hypocistis Worldplants

Υποκιστίς (*Cytinus hypocistis*) της οικ. *Cytinaceae*⁸²⁶. Είναι φυτό που φυτρώνει στις ρίζες του κίσθου, με παρασιτικό τρόπο και ονομαζόταν από κάποιους στην αρχαιότητα όρόβηθρον ή κύτινος. Κατά τον Διοσκουρίδη φαίνεται να έχει όμοιες ιδιότητες με την ακακία, είναι ωστόσο περισσότερο στυπτική και ξηραντική. Είναι εμμηναγωγή και βοηθά σε κοιλιακά και δυσεντερικά προβλήματα⁸²⁷.

⁸²⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-237091>.

⁸²⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.972.1-2 και 1.97.2.6-8 «φύεται δὲ παρὰ τὰς ρίζας τοῦ κίσθου ἢ λεγομένη ὑποκιστίς, ὑπ' ἐνίων δὲ ὀρόβηθρον ἢ κύτινος καλουμένη», «δύναμιν δὲ ἔχει τὴν αὐτὴν τῇ ἀκακίᾳ, στυπτικωτέραν δ[ε] καὶ ξηραντικωτέραν, ποιῶσαν πρὸς κοιλιακοὺς, δυσεντερικοὺς, αἰμοπτυκοὺς καὶ ῥοῦν γυναικεῖον πινομένη».

Hyssopus officinalis Worldplants

Ύσσωπος (*Hyssopus officinalis*) της οικ. *Lamiaceae*⁸²⁸.

Πρόκειται για πόα με θερμαντικές ιδιότητες. Η οποία ως αφέψημα με άλλα συστατικά βοηθά σε προβλήματα που σχετίζονται με το αναπνευστικό και τον λαιμό⁸²⁹. Το γένος *Hyssopus* είναι ευρέως διαδεδομένο στην κεντρική Ασία, την ανατολική Μεσόγειο και τις περιοχές της Μογγολίας. Έχει έξι

κύρια είδη που χρησιμοποιούνται ως φυτικά φάρμακα, όπως το *Hyssopus officinalis*. Τα άλλα πέντε είδη είναι τα *H. ambiguus*, *H. cuspidatus*, *H. latilabiatatus*, *H. macranthus* και *H. seravschanicus*. Τα είδη του χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία διαφόρων παθήσεων, όπως το κρυολόγημα, ο βήχας, η απώλεια όρεξης, η μυκητιασική λοίμωξη και η σπασμωδική κατάσταση. Συνδυαστικά, τα εκχυλίσματα του *Hyssopus* φέρονται να έχουν δυνητικές αντιιικές και αντιμυκητιασικές δράσεις που αποδεικνύονται με τη χρήση *in vitro* μελετών, ενώ *in vivo* έρευνες έχουν αναφέρει τον κρίσιμο ρόλο των εκχυλισμάτων του *Hyssopus* στη χαλάρωση της πλασματικής μεμβράνης, τις κυτταροτοξικές και ηρεμιστικές επιδράσεις⁸³⁰.

Σε οριμένες συνταγές ζητείται έριο ύσσωπικῶν. Το έριο είναι το μαλλί των ζώων, στην προκείμενη περίπτωση φαίνεται να δηλώνει το χνούδι του υσσώπου⁸³¹.

⁸²⁸ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-329096>.

⁸²⁹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.25.1.3-5 «δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν· ἀφεψηθεῖσα δὲ μετὰ σύκων καὶ ὕδατος καὶ μέλιτος καὶ πηγάνου καὶ πινομένη ἀρήγει περιπνευμονικοῖς, ἀσθματικοῖς, βηγὶ χρονίᾳ».

⁸³⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8776447/>.

⁸³¹ LSJ s.v. ἔριον.

Lens culinaris medplants

Φακή (Lens culinaris) της οικ. Fabaceae⁸³². Μονοετής πόα ύψους 20-40 εκατοστά. Μελέτες έχουν δείξει πως το L. culinaris διαθέτει αντιδιαρροϊκές, αντισπασμωδικές και βρογχοδιασταλτικές δράσεις⁸³³.

Phoenix dactylifera Worldplants

Φοίνιξ (Phoenix dactylifera) της οικ. Arecaceae⁸³⁴. Είναι γένος φυτού που περιλαμβάνει γύρω στα 12 είδη ιθαγενή των χωρών της Αφρικής και της Ασίας. Αξιολογότερο είδος θεωρείται ο φοίνιξ ο δακτυλοφόρος η κοινώς

γνωστή χουρμαδιά(Phoenix dactylifera)⁸³⁵. Κατά τον Διοσκουρίδη φαίνεται να έχει στυπτικές ιδιότητες ως αφένγημα μαζί με κρασί, εμμηναγωγές, ενώ βοηθά ως

⁸³² <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-189425>.

⁸³³ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24610729/>.

⁸³⁴ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-85980>.

⁸³⁵ Φυτολογικό Λεξικό s.v. φοίνιξ.

κατάπλασμα σε αιμοροΐδες και στην επούλωση τραυμάτων⁸³⁶. Το *Phoenix dactylifera* L. είναι ένα από τα ιατρικά δέντρα που είναι πλούσια σε φαινολικά οξέα και φλαβονοειδή. Τέλος έρευνες έχουν δείξει πως τα εκχυλίσματα των φύλλων του φοίνικα έχουν αντιβακτηριακές και αντιμυκητιασικές ιδιοτήτων έναντι τόσο κατά διαφόρων ειδών *Candida*. Όσο και έναντι δύο θετικών κατά Gram και δύο αρνητικών κατά Gram βακτηριδιακών στελεχών⁸³⁷.

Σε ορισμένες συνταγές ζητούνται «οστά φοινίκων» που στη συγκεκριμένη περίπτωση η λέξη οστό φαίνεται να δηλώνει τον πυρήνα των καρπών⁸³⁸, καθώς και «σάρκας φοινίκων» που ίσως να εννοούνται οι χουρμάδες.

Φωκάδι: Σύμφωνα με τον Ησύχιο πρόκειται για το αλάβαστρο⁸³⁹.

⁸³⁶ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 1.109.1.6-8 «ἔστι δὲ στυφνός, στυπτικός, ὅθεν πινόμενος σὺν οἶνῳ αὐστηρῶ ποιεῖ πρὸς διάρροϊαν καὶ ῥοὺν γυναικεῖον· ἴστησι δὲ καὶ αἰμορροΐδας καὶ τραύματα κολλᾷ καταπασθεῖς».

⁸³⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9143906/>.

⁸³⁸ Δημητράκος s.v. ὀστοῶν.

⁸³⁹ Hesychius Lexicon alpha 2724.1 «ἀλάβαστρον φωκάδιον».

Ferula rubricaulis Ukrainian
Biodiversity Information Network

Χαλβάνη ή γάλβανον⁸⁴⁰ (*Ferula Rubricalis*) της οικ. Αρίακας⁸⁴¹. Είναι ένα γαλακτώδες υγρό που παράγεται από τον νάρθηκα τον Συριακό, γνωστός και με το όνομα μέτωπον. Καλύτερη ποιότητα θεωρείται η λιβανοειδής χαλβάνη με βαριά οσμή ούτε ξερή αλλά ούτε και υγρή. Ξεχωρίζει κατά τον Διοσκουρίδη για τις θερμαντικές, επισπαστικές και εμμηναγωγές ιδιότητές του⁸⁴². Παραδοσιακά η ρητίνη του φυτού χρησιμοποιείται για τη θεραπεία διαφόρων ασθενειών, όπως άσθμα, επιληψία, στομαχόπονος, μετεωρισμός, εντερικά παράσιτα, αδύναμη πέψη και γρίπη. Πρόσφατες φαρμακολογικές και βιολογικές μελέτες έχουν επίσης δείξει διάφορες δραστηριότητες, όπως αντιοξειδωτικές (Dehpour et al., 2009), αντιιικές (Lee et al., 2009), αντιμυκητιασικές (Singh, 2007, Sitara et al., 2008, Angelini et al., 2009), χημειοπροστατευτικά κατά του καρκίνου (Aruna and Sivaramakrishnan, 1992, Saleem et al., 2001), αντιδιαβητικά (Abu-Zaiton, 2010), αντισπασμωδικά (Fatehi et al., 2004) και υποτασικά (Fatehi et al., 2004) από τη ρητίνη⁸⁴³.

Χαλκάνθη: Είναι το διάλυμα θεικού χαλκού⁸⁴⁴. Ωστόσο ο Διοσκουρίδης αναφέρει το όνομα χάλκανθον ως συνώνυμο του χρυσάνθεμου⁸⁴⁵.

⁸⁴⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. γάλβανον.

⁸⁴¹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-407505>.

⁸⁴² Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.83.1.1-9 «χαλβάνη ὁπὸς ἐστὶ νάρθηκος...καὶ ἔμβρυα ἄγει».

⁸⁴³ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378874110008524>.

⁸⁴⁴ Δημητράκος s.v. χαλκάνθη.

⁸⁴⁵ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.58RV.1.1-2 «χρυσάνθεμον ἢ χάλας· οἱ δὲ χρυσανθεμίδα, οἱ δὲ χαλκίτιν, οἱ δὲ χάλκανθον».

Χαλκίτις: Υπάρχουν διάφορες θεωρίες γύρω από αυτό το συστατικό. Μπορεί να αναφέρεται είτε σε ό, τι περιέχει χαλκό είτε σε μεταλλική πέτρα που περιέχει χαλκό⁸⁴⁶. Ωστόσο, ο Διοσκουρίδης αναφέρει την ονομασία χαλκίτις ως μια συνώνυμη του χρυσάνθεμου⁸⁴⁷. Προσανατολιζόμαστε περισσότερο προς την άποψη του Διοσκουρίδη, άποψη στην οποία μας οδήγησαν οι ίδιες οι συνταγές. Αναλυτικότερα στην συνταγή 170 του ONB, med. gr. 18 ζητείται χαλκός, αλλά και χαλκίτεως το ένα συστατικό δίπλα στο άλλο, κάτι που δηλώνει πως είναι διαφορετικά. Επιπλέον σε όλες τις συνταγές ο χαλκός ζητείται ως χαλκοῦ κεκαυμένου και λέπιδος χαλκοῦ.

⁸⁴⁶ Δημητράκος s.v. χακλίτις.

⁸⁴⁷ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.58RV.1.1-2 «χρυσάνθεμον ἢ χάλκας· οἱ δὲ χρυσανθεμίδα, οἱ δὲ χαλκίτιν».

Teucrium Chameadrys Worldplants

Χαμαΐδρυς ή Τεύκριο⁸⁴⁸ (Teucrium Chamaedrys) της οικ. Lamiaceae⁸⁴⁹. Φυτό που περιλαμβάνει γύρω στα 100 είδη, ένα από τα οποία είναι το τεύκριο η χαμαΐδρυς (*T. Chamedrys*)⁸⁵⁰. Ήταν γνωστό ήδη από τον Διοσκουρίδη είτε χλωρό είτε ξηρό ως αφέψημα για την αντιμετώπιση του βήχα, των σπασμών, προβλημάτων στο ουροποιητικό σύστημα και του σπλήνα⁸⁵¹. Έρευνες

έχουν δείξει πως είναι στυπτικό, αντιρευματικό, πεπτικό, αντισπασμωδικό, αντιφλεγμονώδες, διουρητικό, εφιδρωτικό, τονωτικό, για την αντιμετώπιση πληγών, πυρετού, βήχα, άσθματος, δυσπεψίας, ανορεξίας, ρινικής καταρροής και χρόνιας βρογχίτιδας⁸⁵².

Στις συνταγές ζητείται συνήθως με την ονομασία Τεύκριο και δεν μπορούμε να ξέρουμε για ποιο είδος πρόκειται το *Teucrium Chamaedrys* ή το *Teucrium flavum*.

⁸⁴⁸ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *τεύκριον*.

⁸⁴⁹ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list/#plantUid-330186>.

⁸⁵⁰ Φυτολογικό Λεξικό s.v. *τεύκριον*.

⁸⁵¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.98.1.7-2.1 «δύναμιν δὲ ἔχει χλωρά τε καὶ ξηρά ἀφεψηθεῖσα σὺν ὕδατι καὶ ποτιζομένη βοηθεῖν σπάσμασι, βηγί, σπληνὶ ἐσκιρρωμένο, δυσουροῦσιν».

⁸⁵² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9145536/>.

Ajuga iva Worldplants

Χαμαιίτις (Ajuga iva) της οικ. Lamiaceae⁸⁵³. Στην αρχαιότητα θεωρούνταν διουρητικό, εμμηναγωγό, ο καρπός του ως αφέψημα για σαράντα μέρες βοηθούσε στις νευραλγίες και τέλος τα φύλλα και ο καρπός του φυτού χρησιμοποιούνταν ως κατάπλασμα για την ανακούφιση των εγκαυμάτων⁸⁵⁴. Σύγχρονες μελέτες έδειξαν πως τα εκχυλίσματα Α. iva, ιδίως από τα φύλλα, σημείωσαν σημαντική αντιδιαβητική, αντιοξειδωτική, αντι-υπερχοληστερολαιμική και

αναλγητική δράση⁸⁵⁵.

Matricaria Chamomilla L. Worldplants

Χαμαίμηλο (Matricaria chamomilla L.) της οικ. Asteraceae⁸⁵⁶. Είναι ετήσιο βότανο που αναπτύσσεται σε όλους τους τύπους εδάφους και είναι ανθεκτικό στο κρύο. Το M. chamomilla ενδημεί στη νότια και ανατολική Ευρώπη και στη βόρεια και δυτική Ασία. Σήμερα, είναι ευρέως διαδεδομένο σε όλο τον κόσμο. Το M. chamomilla έχει χρησιμοποιηθεί

παραδοσιακά σε διάφορες χώρες για τη θεραπεία διαφόρων ασθενειών, συμπεριλαμβανομένων γαστρεντερικών διαταραχών, κοινού κρυολογήματος, ηπατικών διαταραχών, νευροψυχιατρικών και αναπνευστικών προβλημάτων. Επίσης, το φυτό αυτό χρησιμοποιείται ευρέως κατά του πόνου και των λοιμώξεων και για τη θεραπεία δερματικών, οφθαλμικών και στοματικών παθήσεων. Φαρμακολογικές

⁸⁵³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-330831>.

⁸⁵⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 3.154.2.1-5 «δύναμιν δὲ ἔχει διουρητικὴν καὶ ἐμμηγῶν ἄγωγὸν προστιθέμενον, τεταρταῖκούς τε ἀπαλλάσσει μετ' οἴνου πινόμενον. θεραπεύει δὲ καὶ ἰσχιάδας ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα τὸ σπέρμα πινόμενον, τὰ δὲ φύλλα σὺν τῷ σπέρματι καταπλασθέντα ἴσται κατακαύματα».

⁸⁵⁵ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32387464/>.

⁸⁵⁶ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#1685176113>.

έρευνες ανέφεραν ότι το *M. chamomilla* έχει διάφορες βιολογικές δραστηριότητες. Έχει διερευνηθεί η αντιοξειδωτική δράση του αιθέριου ελαίου και των εκχυλισμάτων του φυτού, το *M. chamomilla* παρουσίασε ακόμη αντιβακτηριακό δυναμικό έναντι Gram-θετικών και Gram-αρνητικών βακτηρίων⁸⁵⁷.

Χαμελαία: Πρόκειται για έναν θάμνο με κλωνάρια και φύλλα παραπλήσια με εκείνα της ελιάς λεπτότερα όμως και πιο πυκνά. Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη χρησιμοποιούνταν για να καθαρίσει το φλέγμα και την χολή⁸⁵⁸.

Χολή άρκειας: χολή της αρκούδας

Χρυσός χωνευτός: Είναι ο χρυσός που έχει δημιουργηθεί από τήξη μετάλλου. Στην περίπτωση μας δηλαδή ο χυτός χρυσός⁸⁵⁹.

Ψιμίθιον: Ανθρακικός μόλυβδος. Χρησιμοποιούνταν στη φαρμακευτική για την παραγωγή αλοιφών και εμπλάστρων⁸⁶⁰. Ο Διοσκουρίδης το ξεχωρίζει για τις ψυκτικές και μαλακτικές του ιδιότητες, ενώ αναφέρει πως χρησιμοποιείται είτε ως έμπλαστρο είτε ως συστατικό σε κεραλοιφές, έμπλαστρα και χάπια⁸⁶¹.

⁸⁵⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9032859/>.

⁸⁵⁸ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.171.1.2-5 «κλώνας μὲν ἔχει σπιθαμιαίους, ...καθαίρει φλέγμα καὶ χολήν».

⁸⁵⁹ Δημητράκος s.v. *χωνευτός*.

⁸⁶⁰ Δημητράκος s.v. *ψιμίθιον*.

⁸⁶¹ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 5.88.6.3-6 «δύναμιν δὲ ἔχει ψυκτικὴν, ἐμπλαστικὴν...καὶ λιπαράς ἐμπλάστοις καὶ τροχίσκοις».

Plantago psyllium L. Worldplants

Ψύλλιον ή Αρνόγλωσσο το ψύλλιο⁸⁶²(*Plantago psyllium L.*) της οικ. Plantaginaceae⁸⁶³. Το ψύλλιον ή κυνοκέφαλον όπως αναφέρει ο Διοσκουρίδης έχει φύλλα όμοια με το κορωνοπόδι. Έχει ψυκτικές ιδιότητες και χρησιμοποιείται ως κατάπλασμα για την αντιμετώπιση της αρθρίτιδας, των οιδημάτων και της κεφαλαλγίας⁸⁶⁴. Τέλος ο φλοιός ψύλλιου χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική βιομηχανία ως καθαρτικό, για τη

μείωση του γλυκαιμικού δείκτη και για την ανάπτυξη σκευασμάτων ελεγχόμενης αποδέσμευσης⁸⁶⁵.

⁸⁶² Φυτολογικό Λεξικό s.v. *ἀρνόγλωσσον*.

⁸⁶³ <https://www.worldplants.de/world-plants-complete-list/complete-plant-list#plantUid-319947>.

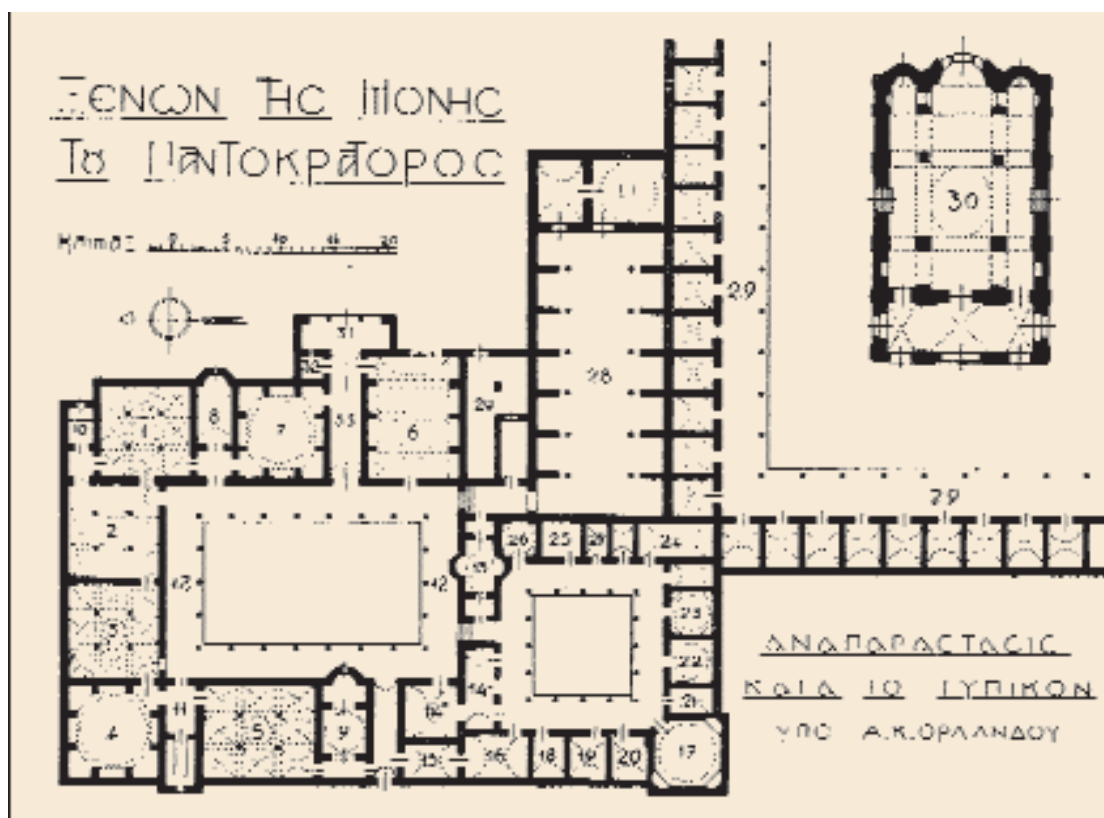
⁸⁶⁴ Dioscorides Pedanius, *De materia medica* 4.69.1.1-2.3 «ψύλλιον οἱ δὲ κυνοκέφαλον...ὠφελεῖ δὲ καταπρασσόμενον ἀρθρίτιδας, παρωτίδας, φύματα οἰδήματα, στρέμματα, κεφαλαλγίας».

⁸⁶⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6766968/>.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Μονή του Παντοκράτορα

Κάτοψη του ξενώνα της μονής Παντοκράτορος

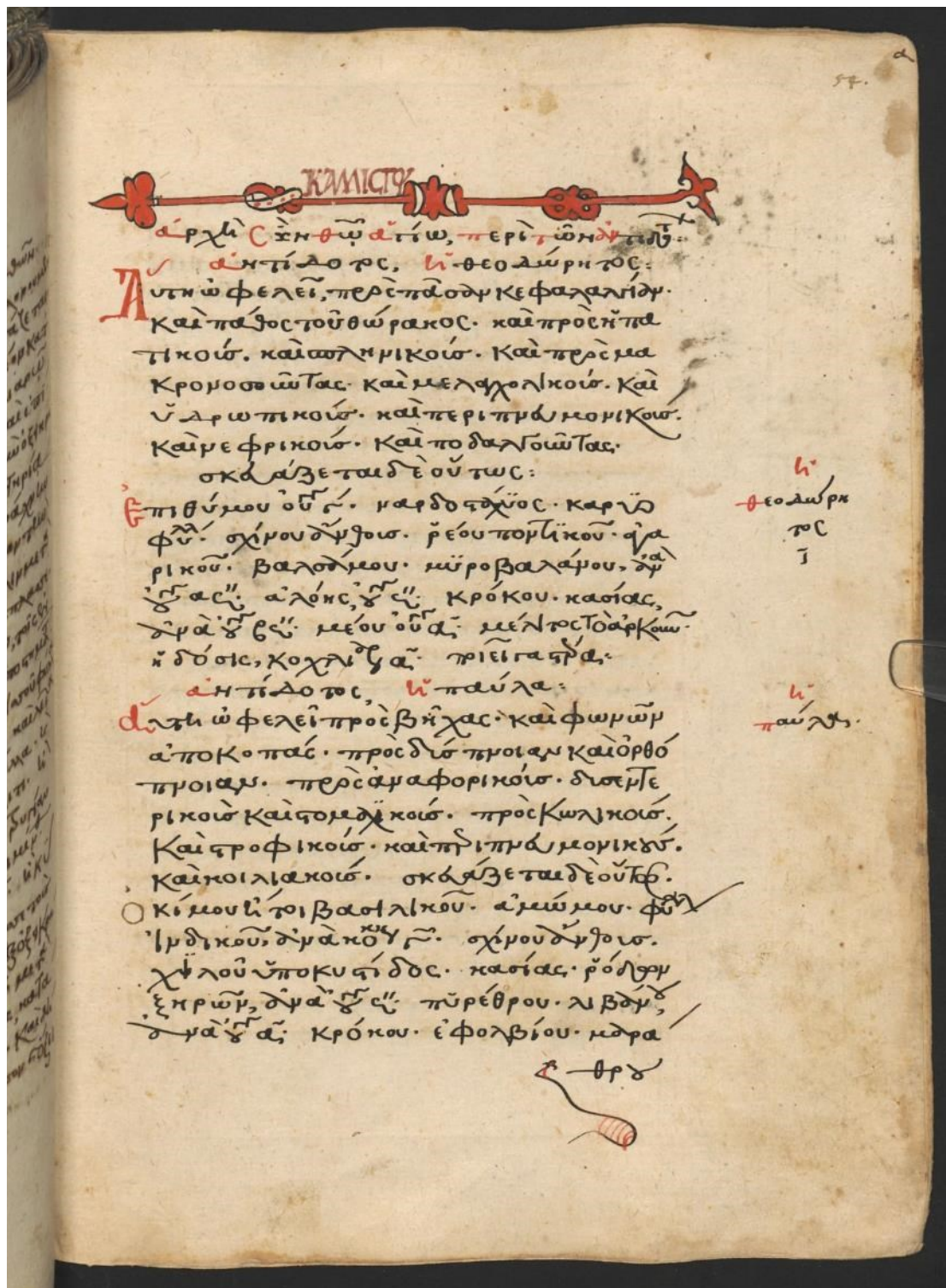
Paris. gr. 2243, fol. 10v. Στα αριστερά παρουσιάζεται ο γιατρός, στο κέντρο οι ασθενείς και οι βοηθοί του και στα αριστερά ο φαρμακοποιός. Ο τελευταίος- κρατά ένα γουδοχέρι πάνω από ένα μεγάλο γουδί, πιθανότατα για να σπάει και να αναμειγνύει διάφορα υλικά για την Παρασκευή φαρμάκων- στο βάθος, σε ένα ράφι διακρίνονται δοχεία που πιθανώς περιέχουν βότανα ή φάρμακα.

ÖNB, codex Vindobonensis Palatinus Med. gr. 20 fol 460^r

ÖNB, codex Vindobonensis Palatinus Med. gr. 30. fol.440^r

ABSTRACT

This dissertation constitutes a critical edition and partial commentary on three manuscripts with medical formulae dated to the 14th century. Two of these transmit the same text, which is attributed to a certain pseudo-Myrepsos due to its associations with the Dynameron of Nikolaos Myrepsos, while the third transmits a text attributed to a certain Kallistos. Their content exhibits similarities with both the work of Myrepsos and that of other medical writers, such as Alexander of Tralles, Aetius of Amida, Aelius Promotus, Galen, Oreibasius and Archigenes. Also, these three codices preserve formulae that are otherwise unattested. The examination of the texts themselves necessitated a discussion of their historical context, including topics such as the evolution of medicine and the treatment of illness in Byzantium from the 4th to the 13th century. An aspect crucial to this evolution were the hospices (*xenones*), and as such, this study encompasses an examination of salient examples of such institutions, to elucidate the context in which medical formulae were compiled into *antidotaria* and used.

In addition, this dissertation devotes extensive effort to documenting the substances - whether from flora, fauna or minerals- used in the formulae, and also references pharmacological research with *in vitro* and *in vivo* experiments to identify the therapeutic qualities of some of these.

The objective of this dissertation is to incorporate the texts under examination into the wider context medical corpus, clarify their association with the existing theoretical medicinal framework, exemplified by Dioscorides, for one, and emphasise the uniqueness and importance of their content.